

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**RUSYA FEDERASYONU'NUN YUMUŞAK GÜÇ
GELİŞTİRME GAYRETLERİ VE ÇEVRESEL
POLİTİKALARINA ETKİSİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **Esin GÜVEN**

İSTANBUL, 2012

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**RUSYA FEDERASYONU'NUN YUMUŞAK GÜÇ
GELİŞTİRME GAYRETLERİ VE ÇEVRESEL
POLİTİKALARINA ETKİSİ**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:

Esin GÜVEN

Öğrenci No:

090771012

Danışman:

Doç.Dr. Sait YILMAZ

İSTANBUL, 2012

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Rusya Federasyonu’nun Yumuşak Güç Geliştirme Gayretleri Ve Çevresel Politikalarına Etkisi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.
...../...../.....(Tarih)

(İmza)

Aday: Esin GÜVEN

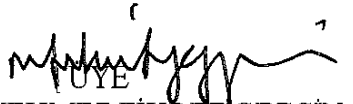
T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

22.10.2012

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler*-Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Bilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden 090771012 numaralı *Esin GÜVEN*'in "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*RUSYA FEDERAYONU'NUN YUMUŞAK GÜÇ GELİŞTİRME GAYRETLERİ VE ÇEVRESEL POLİTİKALARINA ETKİSİ*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 16.10.2012 tarih ve 2012/36 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (65) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
DOÇ.DR. SAİT YILMAZ

ÜYE
PROF.DR. MEHMET FİKRET GEZGİN

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. MUZAFFER ÜREKLİ

RUSYA FEDERASYONU'NUN YUMUŞAK GÜÇ GELİŞTİRME GAYRETLERİ VE ÇEVRESEL POLİTİKALARINA ETKİSİ

Tezi Hazırlayan: Esin GÜVEN

ÖZET

SSCB'nin dağılması ile birlikte güç kaybetmiş olan Rusya; Putin dönemiyle birlikte toparlanma sürecine girmiş ve günümüz dünyasında uluslararası sistemin bir takım vazgeçilmez araçlarından olan “yumuşak gücü” kısmen de olsa kabul ederek, Orta Asya'da ve SSCB'den kalan diğer bölgelerde oluşan güç boşluğunu doldurma çabası içerisine girmiştir. Bu niyetle, çıkarları ile çatışan aktörler de dâhil olmak üzere dünya ile ekonomik entegrasyonu sağlamış, çeşitli uluslararası kuruluşlara üyeliği kabul etmiştir. Bu çabalarına rağmen, demokrasiyi Batı'dan farklı yorumlaması, ekonomiye devletin yapmış olduğu müdahaleler nedeniyle, Batı'nın arzu ettiği uluslararası sistemin standartlarından hala uzakta bulunmaktadır.

SSCB'nin dağılmasını izleyen süreçte güç olgusunu oluşturan yumuşak güç gibi farklı boyutların da varlığını görmüş ve önceliğini yakın çevresine verdiği dış politika konseptinde de yer vermiştir. Askeri gücünü SSCB öncesiyle karşılaştırıldığında geri plana atan; her ne kadar çoğu zaman bir silah gibi tehdit aracı olarak kullansa da enerji kaynakları üzerine oturduğu ekonomisini ön plana çıkaran; kültürel ve siyasal olarak etki kurmanın önemini gören; güçlendirdiği ekonomisiyle ve özellikle yakın çevresinde SSCB döneminden kalan kültürel etkisiyle çevre ülkeleri için cazibe merkezi olan; 2008'den günümüze kadar olan süreçte “Egemen Demokrasi”, “Russkiy Mir”, “Avrasya Birliği”, “Ortodoks Kilisesi” gibi araçlarını dış politikasının önemli araçları olarak kullanan Rusya, güç kavramının bir boyutunu oluşturan yumuşak güce de önem vermeye ve uygulama çabasına girmeye başlamıştır. Fakat özellikle 2008 yılını takip eden dönemde bir artış yaşansa da, Rusya Federasyonu'nun yumuşak gücü henüz küresel bir güç cazibesi olabilecek olgunluğa erişmemiştir.

Bu çalışmada, yumuşak g kavramı, Rusya'nın ekonomik, siyasi, kültürel yapısı incelenerek Rusya'nın dış politikalarında yumuşak g aracına ne kadar başvurabildiği ortaya konmaya alışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yumuşak G, Ekonomi, Rusya, G Projeksiyonu, Güvenlik

RUSSIA'S STRUGGLE FOR DEVELOPING SOFT POWER AND THE INFLUENCE OF RUSSIA'S SOFT POWER ON ITS FOREIGN POLICY

Presented by: Esin GÜVEN

ABSTRACT

Decreasing its power with the disintegrating of the Soviet Union, Russia, in the era of Putin has begun to gather its former power and even partly has accepted today world's international system tools to fill the power gap in the Middle Asia. With this intention; Russia tries to integrate with the whole world, including even the actors with whom interests are not matching and it is in the part of the most common international institutions of the contemporary world. Besides these struggles, its different interpretations on democracy; the influence on economy by the government; makes it far away from the international system which constituted by the West.

After the disintegrating of Soviet Union, Russia has realized another approach for the power, like soft power, and then has given part in its concept of power for its near abroad. Taking back of its military power when comparing with the era of Soviet Union; giving first importance of its economic power nevertheless continuing to use it as a hard power tool mostly; understanding to give importance of cultural and political influence; being an attraction symbol with its strong economy and cultural influence according to its near abroad; after 2008 to be an important part of its foreign policy using the tools of "Sovereign Democracy", "Russian World", "Euroasian Union", "Ortodoks Church", Russia has begun to give more importance for its "Soft Power". Even if Russia has given more importance after 2008 era; its soft power is not enough to catch a global influence.

In this study; soft power concept of Russia has been examined with its economic, political and cultural structures and with these assessments has been

trying to make it clear how much Russia is applying its tools of soft power in its foreign policy.

Key Words: Soft Power, Economy, Russia, Power Projection, Security

İÇİNDEKİLER

ÖZET

ABSTRACT

TABLolar LİSTESİ	V
ŞEKİLLER LİSTESİ	VI
KISALTMALAR	VII
1. GİRİŞ	1
2. YUMUŞAK GÜÇ VE RUSYA FEDERASYONU	4
2.1. Yumuşak Güç.....	4
2.1.1. Yumuşak Güç Nedir?.....	4
2.1.2. Yumuşak Güç Kaynakları.....	6
2.1.3. Sert Güç - Yumuşak Güç	16
2.1.4. Yumuşak Güç Uygulamaları: Amerika Birleşik Devletleri Örneği... 18	
2.2. Soğuk Savaş Sonrası Rus Politikaları	20
2.2.1. Genel Çerçeve	20
2.2.2. Yeltsin Dönemi	21
2.2.2.1. Genel Çerçeve.....	21
2.2.2.2. Yeltsin Dönemi Dış Politika Birinci Evresi: Batı Yanlısı Dış Politika.....	23
2.2.2.3. Yeltsin Dönemi Dış Politika İkinci Evresi: Atlantikçilikten Merkezçiliğe Kayış	24
2.2.2.4. Yeltsin Dönemi Dış Politika Üçüncü Evresi: Yeniden Atlantikçilik	30
2.2.2.5. Yeltsin Dönemi Dış Politika Dördüncü Evresi: Primakov'un Oligarklar ile Mücadelesi.....	33
2.2.3. Putin Dönemi	34
2.2.3.1. Genel Çerçeve.....	34
2.2.3.2. Putin Dönemi Dış Politikası Birinci Evresi: Merkezci Dış Politika.....	37
2.2.3.3. Putin Dönemi Dış Politikası İkinci Evresi: 11 Eylül Sonrası Amerika Birleşik Devletleri ile Yakınlaşma.....	42

2.2.3.4. Putin Dönemi Dış Politikası Üçüncü Evresi: Merkezcilikten Otoriterliğe Kayış	46
2.2.3.5. Putin Dönemi Dış Politikası Dördüncü Evresi: Medvedev'in Başkanlık Dönemi ve Tekrar Putin (2008-2012).....	55
2.3. Rus Güvenlik Konsepti	61
2.4. Rus Güç Projeksiyonu.....	65
3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI RUSYA FEDERASYONU YUMUŞAK GÜÇ GELİŞTİRME GAYRETLERİ	70
3.1. Genel Çerçeve (Soğuk Savaş Döneminden Günümüze).....	70
3.2. Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu Siyasi Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi	73
3.2.1. Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu Siyasi Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi.....	73
3.2.2. Putin Dönemi Rusya Federasyonu Siyasi Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi.....	85
3.3.2.1. Vatandaşlık Politikası (Compatriot Policy)-Rus Dünyası (Russkiy Mir).....	94
3.3.2.2. Rus Evi Bağlantısı (Russia House Network).....	96
3.3.2.3. Gençlik Hareketi	97
3.3.2.4. Rus Kimliği Arayışı	98
3.3.2.5. Avrasya Birliği.....	98
3.3.2.6. Batı ile Uzlaşma Politikaları.....	99
3.3.2.7. Egemen Demokrasi	100
3.3.2.8. Liberal İmparatorluk Stratejisi	102
3.3.2.9. Demokrasi için Hazar Enstitüsü.....	102
3.3.2.10. Silovikiler	103
3.3. Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu Ekonomik Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi.....	104
3.3.1. Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu Ekonomik Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi.....	104
3.3.2. Putin Dönemi Rusya Federasyonu Ekonomik Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi.....	113

3.3.2.1. Enerji Kaynakları	123
3.3.2.2. İş İmkânları	127
3.3.2.3. Komşu Ülkelerin Enerji Sektörlerindeki Hâkimiyeti	130
3.3.2.4. Enerji Nakil Hatları	131
3.3.2.5. NGO	131
3.4. Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu Sosyo-Kültürel Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi	133
3.4.1. Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu Sosyo-Kültürel Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi	133
3.4.2. Putin Dönemi Rusya Federasyonu Sosyo-Kültürel Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi	134
3.4.2.1. Sivil Toplum Kuruluşları	136
3.4.2.2. Medya	137
3.4.2.3. Jeopolitik Bilgilendirme Konsepti	139
3.4.2.4. İmaj Düzeltme Çabaları	139
3.4.2.5. Avrasyacılık Politikası	141
3.4.2.6. Rusça, Rus Alfabesi ve Rus Eğitimi	141
3.4.2.7. Rus Ortodoks Kilisesi	143
3.4.2.8. Uluslararası Örgütlere Üyelik İle Oluşturduğu Prestij	146
3.4.2.9. Tarihi Değerler	147
3.4.2.10. Anlayış ve Önyargılar	148
3.5. Sert Güç ve Yumuşak Güç Etkileşimi	149
4. RUSYA FEDERASYONU YUMUŞAK GÜCÜ VE ÇEVRESEL POLİTİKALARINDA UYGULAMALARI	156
4.1. Orta Asya-Rusya Federasyonu	156
4.1.1. Genel Çerçeve	156
4.1.2. Kırgızistan-Rusya Federasyonu	173
4.1.3. Tacikistan-Rusya Federasyonu	175
4.1.4. Türkmenistan-Rusya Federasyonu	176
4.1.5. Özbekistan-Rusya Federasyonu	177

4.1.6. Kazakistan-Rusya Federasyonu	179
4.2. Kafkasya-Rusya Federasyonu	182
4.2.1. Azerbaycan-Rusya Federasyonu	186
4.2.2. Ermenistan-Rusya Federasyonu	188
4.2.3. Gürcistan-Rusya Federasyonu	190
4.3. Avrupa Birliği – Rusya Federasyonu	195
4.4. Çin-Rusya Federasyonu	210
4.5. Amerika Birleşik Devletleri-Rusya Federasyonu	214
4.6. Ortadoğu-Rusya Federasyonu	226
4.6.1. Genel Çerçeve	226
4.6.2. İran-Rusya Federasyonu	229
4.6.3. Irak-Rusya Federasyonu	230
4.6.4. İsrail-Rusya Federasyonu	231
4.6.5. HAMAS-Rusya Federasyonu	232
4.6.6. Suriye-Rusya Federasyonu	233
4.6.7. Suudi Arabistan-Rusya Federasyonu	234
4.7. Rusya Federasyonu'nun Taraf Olduğu ve İlişkide Olduğu Uluslararası Örgütlerden Bazıları	234
4.7.1. IMF-Rusya Federasyonu	234
4.7.2. Dünya Bankası-Rusya Federasyonu	234
4.7.3. Bağımsız Devletler Topluluğu-Rusya Federasyonu	235
4.7.4. Ortak Ekonomik Alan(Common Economic Space: CES)-Rusya Federasyonu	236
4.7.5. Avrasya Ekonomik Topluluğu(Eurasian Economic Community: Eurasec-EEC)-Rusya Federasyonu	236
4.7.6. Şanghay İşbirliği Kuruluşu-Rusya Federasyonu	237
4.7.7. NATO-Rusya Federasyonu	238
5. YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI KAPSAMINDA RUSYA FEDERASYONU-TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLİŞKİLERİ	239
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	243
KAYNAKLAR	246
ÖZGEÇMİŞ	271

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo.1. Ülkelerin Yumuşak Güç Endeksleri	12
Tablo.2. Rusya'nın Farklı Kategorilerdeki Yumuşak Güç Endeksleri.....	14
Tablo.3. Kategorilerin Bilgi Kaynakları ve Katsayıları	15

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil.1. Yumuşak Güç Kaynakları.....	11
Şekil.2. Sert Güç – Yumuşak Güç Arasındaki İlişki	18

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABM	: Anti Balistik Füze Anlaşması
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
APEC	: Asya – Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Teşkilatı
b.t.	: Bilinmeyen Tarih
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BTC	: Bakü – Tiflis – Ceyhan
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova
GUUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan, Moldova
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
RF	: Rusya Federasyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
s.	: Sayfa
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü

1.GİRİŞ

Rusya, özellikle Putin döneminde yaşadığı toparlanma süreciyle birlikte uluslararası arenada dikkate alınması gereken bir aktör olarak yerini almıştır. Uluslararası arenada yakın çevresi olarak adlandırdığı coğrafyayı öncelik olarak seçerek, istediği bölgede gerek siyasi, gerek ekonomik, gerekse kültürel olarak hâkimiyet kurmak için gücün her boyutunu kullanması gerektiğinin farkına varmıştır. Bu kapsamda, gücün edilgen boyutunu oluşturan karşı tarafla işbirliği içerisinde, kendi rızasıyla istediğini yaptırtan yumuşak güç kavramını uygulamak için çaba sarf etmeye başlamıştır. Bu kapsamda askeri gücüne verdiği önceliği ikinci plana atmış, ekonomik olarak hâkimiyet kurmaya çalışmaktadır. Fakat enerji kaynakları üzerine inşa ettiği ekonomisini de sert gücü içerisinde kullanan Rusya, yumuşak güç uygulamalarına zarar vermektedir. Şayet Rusya Federasyonu, özellikle yakın çevresinde SSCB'den kalan etkisini olumlu yönde kullanır, çevre ülkelerin tepkisini ve önyargısını kırmayı başarır, ülkelerin kendisine olan enerji bağımlılığını olumlu olarak algılamalarını sağlar ve kültürel olarak etkisini geliştirirse bölgedeki etkisi kalıcı olacak ve yumuşak gücünü küresel boyutlara taşıyabilecektir.

Çalışmanın amacı, SSCB'nin yıkılışından günümüze kadar olan süreçte Rusya Federasyonu'nun dış politikasındaki “yumuşak güç” unsurlarının kullanılma gayretlerini ortaya koymaktır. Çalışmayı, bu dönem içerisinde Rusya Federasyonu'nun 2000 yılında iktidara gelen Putin ile birlikte ekonomik ve siyasi alandaki toparlanmasıyla birlikte yumuşak gücünü dış politikasında kullanma fırsatının arttığı; fakat henüz kültürel cazibe kaynağı olabilecek siyasi, kültürel bir doktrin, politika üretmediği varsayımı çerçevesinde oluşturmuş bulunmaktayım. Çalışmada aynı zamanda, Soğuk Savaş sonrası Rusya'nın dış politikasının incelenerek, ortaya koymaya gayret gösterdim.

Çalışmada yumuşak gücü nicel değişkenlerle tanımlayıp, ülkelerin endeksleriyle sıralama ortaya koyan bir araştırmaya da yer verilmiştir. Bu araştırmanın bir parçası olarak da Rusya'nın yumuşak güç sıralaması ve değerleri gözler önüne serilmiş ve henüz yumuşak gücü ile küresel bir etki yaratabilecek seviyede olmadığı gözlemlenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde gücün bir çeşidini oluşturan ‘Yumuşak Güç’ kavramının; tanımı, kaynakları, boyutları, sert güç ile olan ilişkisi, uygulaması ortaya konmuştur. Ayrıca SSCB’nin dağılmasından sonraki süreçteki Rusya’nın dış politikası, güç projeksiyonu ve güvenlik algılaması üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, Soğuk Savaş döneminden sonra Rusya’nın yumuşak güç geliştirme gayretleri ekonomik, siyasi ve kültürel düzeyde incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken Yeltsin ve Putin dönemleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Ayrıca Yeltsin ve Putin dönemleri içinde de bir takım kırılma noktaları yaşanmış ve bu dönemler de ayrı şekilde işlenmiştir. Putin dönemi içerisinde; 2000 yılından başlayarak, Medvedev’in başkan Putin’in ise başbakan olduğu ve daha sonra Putin’in üçüncü kez başkanlık koltuğuna oturduğu günümüze kadar olan dönem incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise Rusya’nın çıkarları gereği ilişki içerisinde olması gereken bölge ve ülkelerle arasındaki dış politika anlayışı ele alınmıştır. Bu aktörlerle çatışan veya uzlaşan çıkarlarının tahakkuku için hangi güç vasıtalarını kullandığı söz konusu dönem içerisinde irdelenmiş ve yumuşak gücünü dış politikasına ne oranda yansıtılabildiğinin sonucuna varılmaya çalışılmaktadır.

Dördüncü bölümde ise Rusya’nın Türkiye ile olan ilişkisi irdelenmiştir. Bu kapsamda Türkiye’deki Rusya’nın yumuşak güç potansiyeli incelenmiştir.

Çalışmanın Soğuk Savaş sonrası dönemden itibaren alınması ve Yeltsin döneminin de çalışmaya katılmasının sebebi Soğuk Savaş sonraki sürecin tam olarak görülmesi yani çerçeveyi geniş görme gereksinimi içindir. Rusya’nın günümüzdeki konumuna hangi aşamalardan geldiğini görmek konuyu kavramak açısından önemlidir. Çalışma, Rusya’nın yumuşak güç geliştirme gayretlerinin akademik bir araştırmaya konu olabilecek ölçekte ancak Putin dönemi ile başladığı varsayımı temeli üzerine oturtulmuştur.

Literatür tarama türünde bir araştırma olmasından dolayı öncelikle yazılı kaynaklardan istifade edilmiş, kaynakçada gösterilen kitaplar, gazete ve dergiler ile konu hakkında yazılmış makale ve yazılar incelenmiştir. İnternet vasıtasıyla çok sayıda yazılı

eserin ve süreli yayının elektronik ortama taşınıp yayınlanır hale gelmesiyle, bu kaynaktan da sıkça faydalanılmıştır.

Tez ile ilgili veriler halka açık yerli, yabancı kaynak ve dokümanlardan elde edilmiştir. Araştırma esnasında incelenen yayınların güvenilir kaynaklardan olmasına azami özen gösterilmiştir. Yazılı basın ve özellikle İnternet aracılığı ile elde edilen bilgiler diğer kaynaklardan teyit edilmeden araştırmaya dâhil edilmemiştir.

2. YUMUŞAK GÜÇ VE RUSYA FEDERASYONU

2.1. Yumuşak Güç

2.1.1. Yumuşak Güç Nedir?

Ülkeler arasındaki sınırların şeffaflaştığı, ülkelerin ekonomilerinin iç içe geçtiği günümüz dünyasında güç kavramı geçmiş anlayışın ötesine geçmiştir. Günümüzde ekonomilerin birbirini adeta örümcek ağı gibi kavramasıyla klasik anlamdaki savaş göze alması zor bir yöntem olmuştur. Mücadele genel anlamda boyut değiştirmiş ve çeşitli maskelerin arkasından uygulanarak düşman kazanmamaya, başkaları tarafından kendisine gard aldırılmamaya çabalanmaktadır. Mücadele boyutunun daha ziyade ekonomi alanına kaymasıyla da karşı tarafa kendini beğendirme, karşı tarafın rızasının alınması ön plana çıkmıştır. Bunun için de cazibe, itibar, saygı, beğenilme gibi kavramlar; güç merkezlerinin kaybetmeye tahammüllerinin olmadığı ve uğrunda yüksek bedeller ödeyebilecekleri birer kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Gücün karşı tarafça pozitif bir şekilde algılanması ve karşı tarafın kendi isteği ile bu güce yönelmesi arzu edilen, hedeflenen bir olgu haline gelmiştir. Sert güç vasıtalarının kullanılmasının sadece uygulanan tarafa değil fakat küreselleşen dünyada her bir aktörü etkilemesiyle hemen her tarafın cephe almasıyla sonuçlanması, sert gücü kullanacak olan aktörün de bunu yasal boyuta bürümek, uluslararası ortamı hazırlamak için savaşta ödeyeceği bedelin çok üstünde bedeller gerektirmektedir. Bu durum ise günümüzde sert gücü ikinci plana atmış olduğunu göstermektedir. Nitekim günümüz küresel ve sınırları açık dünyasında yumuşak güç vazgeçilmez bir güç vasıtası halini almıştır.

Bilindiği gibi güç; bir kişinin, istediği sonuçları elde etmek için başkalarının davranışlarını etkileme yeteneğidir (Nye, 2004/2005, s. 11). Yumuşak güç ise gücün bir çeşididir ve kavram olarak ilk kez 1990 yılında yayımlanan “Bound to Lead” adlı kitabında Joseph S. Nye tarafından kullanılmıştır. Tanım olarak belirtmek gerekirse, yumuşak güç, istediğini karşı tarafa zor kullanmak veya para vermek yerine; kültürünün,

siyasi ideolojisinin, politikasının cazibesıyla kendi kendine isteyerek yaptırma becerisidir (Nye, 2004/2005, s. 5). Yumuşak güç, bir ülkenin kültürünün, siyasi ideallerinin ve politikalarının cazibesinden gelir. Politikalar karşıdaki tarafından meşru olarak algılanırsa yumuşak güç kapasitesi de artar.

Yumuşak güç, istediğin şeyi başkalarının da istemesini sağlama yeteneğidir. Yumuşak güçte insanları zorlamak değil, işbirliği vardır (Yılmaz, 2008, s. 53). Yumuşak güç, partner gerektiren bir dandır. Tek taraflı uygulanamaz (Nye, 2004/2005, s. 15). Yumuşak güçte, işbirliğini sağlamak için baskı ya da para değil, ortak değerlere çekme ve bu değerlere ulaşmaya katkıda bulunmanın doğruluğu ve sorumluluğu araç olarak kullanılır. Yumuşak güç, gücün bir şeklidir ve ulusal stratejilere dâhil edilmesi gerekir (Nye, 2004/2005, s. 5). Küresel ve bölgesel bir güç olmak için yumuşak gücün iyi kullanılması gerekmektedir. Yumuşak güç, uzun vadede dolaylı getirileri ile birlikte uygulayan ülkenin hedef ülkedeki çıkarlarına ulaşmasını sağlamaktadır.

Bir ülke üzerinde yumuşak gücü yüksek olan bir ülke, o ülkeyi kendisine hayran bırakmış; kendisini örnek almasını sağlamış; refah seviyesi, fırsatları ile kendisini özendirmiş ve böylece kendisini izlemesini istemesini sağlamıştır. Yumuşak güçte, insanları zorlamak yoktur, yanına çekmek vardır (Yılmaz, 2008, s. 53). Yumuşak güç başkasının tercihlerini, güdülerini, arzularını biçimlendirme becerisidir (Nye, 2004/2005, s. 8).

Yumuşak güç, gücün edilgen şeklidir. Hedef ülkeye doğrudan uygulanamaz, diğer ülkeler kendi istekleriyle bu güçten etkilenir ve davranışlarını değiştirirler (Tekzen, 2005, s. 141). Yumuşak güç, günümüzün demokratik politikalarının en önemli kısmını oluşturur. Tercihlerini kabul ettirme becerisi; çekici bir karakter, kültür, siyasi değerler, kurumlar ve meşru görülen ya da ahlaki otoritesi olan politikalar gibi soyut değerlerle ilgilidir.

Yumuşak güç, bazen belirli amaçlar üzerine doğrudan etkisi olmasına rağmen, daha çok bir ülkenin ulaşmaya çalıştığı genel amaçlar üzerine etkisi vardır (Wolfers, 1962).

Küresel ekonomide, sert güç kullanımının ülkenin ekonomik hedeflerini nasıl tehlikeye atacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Savaş, küreselleşmiş ekonomide sermaye akışını kontrol eden yatırımcıları caydırabilir (Friedman, 1999, s. 6).

Önceden, uluslararası güç kaynaklarına değer biçmek daha kolaydı. Uluslararası politikada süper güç “savaş gücü” demektir (Taylor, 1954, s.xxix). Fakat artık dünya siyasetinin gündemi, sadece dikey ya da yatay oynayarak kazanabilen üç boyutlu bir satranç oyunu haline gelmiştir. Satranç tahtasının en üstüne ülkeler arasındaki bilinen askeri konular yerleştirilirse şüphesiz ABD dünyada tek süper güç olacaktır. Fakat tahtanın ortasında yer alan ülkeler arası ekonomik meselelerde güç dağılımı çok kutupludur. ABD, AB, Japonya, Çin ve diğerlerinin rızası olmadan ticarete ve mali düzenlemelerde istenen sonuçlar elde edilemez. Bu nedenle, günümüz dünyasında devletlerin çıkarları için askeri varlıklara ve klasik askeri çözümlere başvurmak yeterli olmaz ve uzun vadede bu yöntem oyunu kaybettirir. Üç boyutlu bir satranç oyununu andıran uluslararası sistemdeki çıkarların gerçekleştirilmesi için çoğu zaman yumuşak güç değerlerini kullanmak gerekmektedir.

Artık gelişmekte olan ülkeler sert güç unsurlarının en belirginini olan savunma bütçelerini azaltmakta ve bu durum da devlet destekli olsun veya olmasın yumuşak güç unsurlarının daha planlı ve akıllıca uygulanmasını gerektirmektedir (McClary, 2010).

2.1.2. Yumuşak Güç Kaynakları

Başkalarına çekici gelen kültür, siyasi değerler, dış politika meşruiyeti ve ahlaki yumuşak gücün araçları arasından bazıları olarak gösterilebilir (Nye, 2004/2005, s. 20). Fakat unutulmamalıdır ki, yumuşak güç kaynakları her ülkede aynı etkiyi yaratmamaktadır. Kimi ülke için çekici olan kültürel bir olgu başka ülkenin tepkisini alabilir veya çekici gelen bir kültür tek başına o ülkeyi yönetmeye yeterli olmayabilir.

Bir ülkenin kültürünün evrensel değerler içermesi o ülkenin yumuşak gücünün artmasındaki en önemli etkenlerdendir. Nitekim Soğuk Savaş döneminde ABD'nin kültürel etkisi tüm dünyaya yayılmışken Sovyet Rusya'nınki sadece askeri sınırlarının içerisinde kalmıştır.

Fakat kültür ve ticari malların etkisinin tüm dünya üzerine yayılması demek; tüm dünyayı her istediğin konuda kendi isteklerin doğrultusunda yönlendireceğin anlamına gelmemektedir. Nitekim Coca Cola, McDonald hemen hemen tüm dünyaya yayılmış olmasına rağmen Kuzey Kore nükleer programlarından vazgeçmemektedir. Popüler kültürün, aynı ülke içindeki farklı gruplar üzerinde çelişik etkileri olabilmektedir. Popüler kültür, tek biçimli bir yumuşak güç kaynağı değildir. Nitekim yumuşak gücün tam anlamıyla etkin uygulanması demek tüm araçlarının uyum içerisinde uygulanmasını gerektirmektedir.

Genel olarak anket sonuçlarına göre, Amerikan popüler kültürü, Amerika'nın diğerleri için heyecanlı, egzotik, zengin, güçlü, moda yaratan, yani modernliğin ve yeniliğin uç noktası olarak görünmesini sağlamaktadır (Nye ve Donahue, 2000, s. 123). Böylesine bir imaj, insanların siyasi vatandaşlar olarak, ekoloji, toplum ve eşitlikteki başarısızlığın farkında olsalar bile, Amerikan tarzı iyi yaşamı paylaşmak istediği bir çağda insanları çekmektedir (Gittln, 1999, s.2). Popülerlik dış politikada bir amaç olmamasına rağmen, anketler, bir ülkenin ne kadar çekici olduğunu, nasıl bir izlenim verdiği ve halkın desteklemediği politikaların bedelleri konusunda iyi bir tahmin yoludur.

Yurt içi ve yurt dışındaki hükümet politikaları da yumuşak güç kaynağıdır. Diğerlerine göre, ikiyüzlü, kibirli veya kayıtsız olan ya da ulusal çıkarlara dar görüşlü bir yaklaşım sergileyen yerel ve yabancı politikalar yumuşak gücü zayıflatır (Nye, 2004/2005, s. 22). Örneğin ABD'nin silah kontrolündeki yasalarının yetersizliği Avrupa'daki yumuşak gücünü azaltmaktadır. Aynı şekilde 2003 Irak işgali de ABD'nin yumuşak gücünü azaltmıştır.

Kimi zaman birçok yumuşak güç kaynağı hükümet politikalarından bağımsız da olabilir. Örneğin Vietnam döneminde ABD popüler kültürü yayılmaya devam etmiştir (Nye, 2004/2005, s. 23). İnsanlar tarafından desteklenmeyen hükümet politikaları, genel imajın en değişken unsurudur, kültür ve değerlere dayanan olumlu görüşler ise daha kalıcıdır (Nye, 2004/2005, s. 43).

Kurumlar da bir ülkenin yumuşak gücünü artırabilmektedir (Nye, 2004/2005, s. 19). Örneğin, 19'uncu yüzyılda İngiltere, 20'nci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise ABD, İngiliz ve Amerikan ekonomilerinin liberal ve demokratik yapısına uygun uluslararası kurumlar ve kanunlar yaratarak değerlerini artırmışlardır. Nitekim ülkeler, güçlerini diğerlerinin gözünde meşrulaştırdıkları zaman, istekleri karşısında daha az direnişle karşılaşır.

Üniversitelerin, vakıfların, kiliselerin ve diğer sivil toplulukların resmi dış politikadaki amaçları güçlendiren veya bu amaçlarla çatışan kendilerine ait yumuşak güç geliştirebilmektedirler.

Küresel bilgi çağında daha da önemli hale gelen yumuşak güç, sadece resmi hükümet icraatlarının bir sonucu olmaktan çok, kısmi olarak sosyal ve ekonomik bir yan üründür.

Siyasi değerler de güçlü bir çekicilik yaratarak birer yumuşak güç kaynağı olabilirler. Örneğin, demokrasi ve insan hakları gibi (Nye, 2004/2005, s. 59).

Dar ve uzağı göremeyen bir perspektifi olan politikalardansa, ulusal çıkarların geniş çaplı ve ileri görüşlü tanımlamalara dayalı politikaları, başkalarının gözünde çekici hale getirmek daha kolaydır. Ayrıca değerler ortak olduğunda da önemli değerleri ifade eden politikaların çekici olma ihtimali yüksektir. Nitekim dış politikalar, demokrasi ve insan hakları gibi ortak değerleri genel olarak desteklediği zaman da yumuşak güç oluşturabilir. Yumuşak gücü sağlayan şey, ortak değerlere ve bu ortak değerlerle uyumlu politikalara katkıda bulunma konusunda gösterdikleri sorumluluğa ve doğruluğa dayanan, çekicilik olduğu için, çok yanlı müzakereler, değerler hakkındaki tek yanlı iddialardan daha fazla yumuşak güç sağlayabilir (Nye, 2004/2005, s. 68).

Yumuşak güç statik değildir. Kaynaklar, değişen şartlarla birlikte değişmektedir (Nye, 2004/2005, s. 72). Aynı zamanda her ülke için de farklılık arz edebilir.

Doğası gereği yumuşak güç göreceli ve açık olmayan bir konsept olmasına, aynı zamanda bir ülke için geçerli olan diğer ülke için ters bir etki yaratabilmesine rağmen (McClary, 2010), yapılan bir araştırmada 13 değişkenle ülkelerin global sahnedeki

yumuşak gücü belli oranda ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırmada temel alınan değişkenler göreceli olmayan, sayısal değerlerle ölçeklerde değerlendirilmiş ve yumuşak gücü anlamlandırmak için iyi bir klavuz olmuştur.

Bu araştırma kapsamında ele alınan değişkenler şunlardır (Ernest&Young, 2012);

1. Dürüstlük ve evrensel etik değerlere bağlılık (Global integrity): Buna göre; etik değerlere bağlı olmayan ülkelere saygı duyulmayacağı varsayılmaktadır. Bu durumu sayısal olarak gözler önüne sermek için kullanılan alt değişkenler şunlardır:

a. Özgürlük indeksi (Freedom index): Totaliter ve baskıcı yönetimler küresel dünyada prestij kaybederler. Örneğin; Suriye ve Kuzey Kore politik ve siyasi baskıcı yönetimi nedeniyle güvenilirlik kaybetmiştir.

b. Seçmen kitlesi (Voter turnout): Düşük katılımlı demokrasilerin de politik kabul edilirliliği ve yasallığı sorgulanmaktadır. Örneğin Mısır'da Hüsnü Mübarek seçimde nüfusun yüzde 16'sı oy hakkını kullanmıştır. Kantitatif değerlendirme yapabilmek için, seçime katılan nüfusun, seçmen kategorisine giren nüfusa oranının yüksek olması beklenmektedir.

c. Hukuk kurallarının egemen olması (Rule of law): Bu konuda suç oranı, şiddet seviyesi, mahkemelerin işlevi ölçüt olarak bakılabilir. Bu yönleriyle zayıf olan ülkeler global ölçekte güvenilirliği kaybederler.

d. Atmosfere CO2 salınması (CO2 Emission): Ekolojik konulara olan küresel toplum bilincinin üst seviyelerde bulunduğu bu dönemde çevre bilincine duyulan saygı ülkelerin prestij ve saygınlığını artıran birer etmen olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Global Bütünleşme (Global Integration):

a. Göç (Immigration): Bir ülkede, başka bir ülkeye göç etmiş göçmen nüfus ne kadar fazla ise o ülkenin yumuşak gücü o kadar çoktur. Çünkü bu aynı zamanda kültür, değer ve ideoloji ihracı anlamına gelmektedir.

b. Turizm (Tourism): Kültür ve değer ihracının farklı bir yoludur. Aynı zamanda turist çeken bir ülke cazibe kaynağı olan bir ülke olarak görülebilir.

c. İngilizce konuşabilme (English fluency): Küresel bir dil olan İngilizce'nin konuşulma oranının artması o ülkenin küresel ticaretinin, kültürünün, iletişiminin artması anlamına gelmektedir.

d. Üniversite Sıralaması (University Ranking): "Time Higher Education World University Ranking" listesi bu konu ile alakalı ölçüt sayılabilir. Talep edilen üniversitesi çok olan ülkeler diğer ülkelerden çok öğrenci çekmekte ve ilişkileri kuvvetlendirmektedir.

3. Küresel İmaj (Global Image): Ülkenin küresel popülaritesi ve cazibesidir.

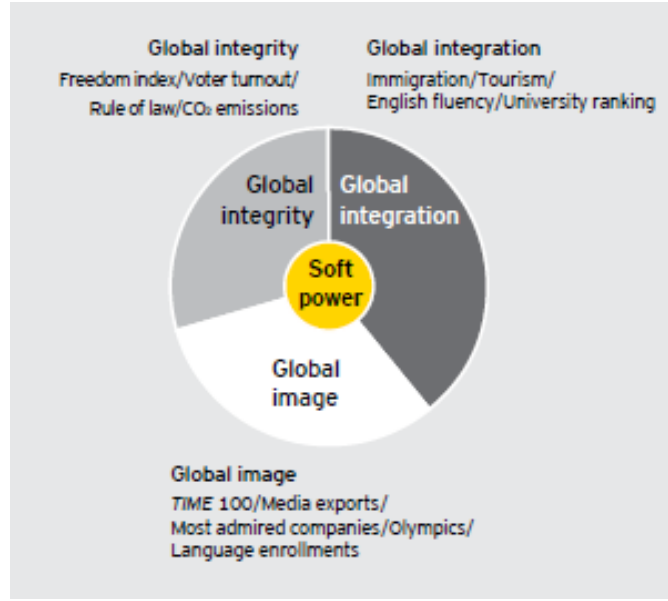
a. Time 100: O ülkedeki ikon haline gelmiş kişilerin varlığı da bir yumuşak güç kaynağıdır. Her yıl Time Dergisinin yayınladığı en etkili 100 insan bu durumun bir göstergesidir. Bu seçim bilim, yenilik, kitleleri etkileyen küresel yıldızlar gibi çeşitli alanları kapsamaktadır.

b. Medya ihracı (Media Exports): Bu konunun ölçütü olarak sinema, televizyon, radyo, müzik, kitap gibi ihraç edilen medya araçlarının maddi getirileri alınabilir. Bu bir kültür ihracıdır.

c. En popüler şirketler (Most admired companies): Her yıl Fortune Dergisi'nin yayınladığı liste bu konu ile ilgili ölçüt olabilir.

d. Olimpiyatlar (Olympics): Olimpiyatlar ülkenin küresel varlığını ve prestijinin artırılması için önemli araçlardandır. Örneğin Soğuk Savaş süresince Doğu-Batı arasındaki mücadele alanlarından biri de bu konu olmuştur.

e. O ülkenin dilinin öğrenilme talebi (Language enrollments): O ülkenin dilinin tercih edilirliliği bu konu için ölçüt olabilir.

Şekil.1. Yumuşak Güç Kaynakları

Kaynak: Ernest&Young. (2012). *Rapid-Growth Markets Soft Power Index* içinde. (05.07.2012) tarihinde alındı.

Bu değişkenler ölçülmesi zor olan yumuşak gücü karşımıza sayısal değerlerle çıkarmakta ve ülkelerin durumlarına göre bir sıralama yapılmasına imkân sağlamaktadır. Tablo.1. de bu değişkenlerle yapılan kantitatif durum sunulmuştur. Buna göre Rusya, 10'uncu sırada bulunmakta ve yumuşak gücü ile küresel bir etki yaratmanın gerisinde bulunmaktadır.

Tablo.1. Ülkelerin Yumuşak Güç Endeksleri

Sıralama	Ülke	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	ABD	84	85,5	86,3	88,1	87	87
2	Fransa	49,7	48,4	50,3	49,6	49,6	49,5
3	Almanya	44	46,6	446,6	45,8	44	43,2
4	İngiltere	46	45,9	46,3	46	46,7	43

5	Kanada	36	39,4	38,6	36,8	35,3	39
6	İtalya	33	34,6	33,9	34,6	34,2	32
7	Japonya	36,9	36,5	35,4	34,7	32,5	31,8
8	Çin	31,1	32,2	32,2	32,2	33,7	30,7
9	Hindistan	22,6	21,5	21,9	26,7	22,6	20,4
10	Rusya	22,9	18,4	22,9	21	23,5	18
11	Birezilya	5,9	6	9,3	12,7	9,7	13,8
12	Türkiye	10,3	12,5	11,4	14,4	10,3	12,9
13	Meksika	10	11,8	11,8	17,1	19,3	11,5
14	Güney Afrika	13	10	8,5	12,6	11,8	10,3
15	Macaristan	12,2	11,1	7,4	9,2	9,2	10
16	Çek Cumhuriyeti	8,5	9,2	9,2	9,2	10,7	9,6
17	Slovakya	7	7,4	6,6	6,6	7	9,2

Kaynak: Ernest&Young. (2012). *Rapid-Growth Markets Soft Power Index* içinde. (05.07.2012) tarihinde alındı.

Tablo.2. de Rusya'nın değişkenlere göre olan durumu gözlemlenmektedir. Buna göre Rusya, 2010'da yumuşak güç potansiyeli ile ilgili yapılan derecelendirmede dünyada 10'uncu sırada yer alabilmiştir. Bu durum incelendiğinde, Rusya'nın yumuşak gücünün dörtte bir gibi en büyük oranını özellikle BDT ülkelerine yapılmış olan göç oluşturmaktadır. Nitekim Rusya Federasyonu'nun küresel ölçekteki yumuşak gücü az olmasına karşın BDT ülkelerinde çoktur. BDT coğrafyasında ortalama 35 milyon Rus yaşamaktadır.

Turizm ve Olimpiyat performansı da iyi seviyededir. Bu durum yumuşak gücünü artırmaktadır. Fakat yine de olimpiyat başarıları eskiye nazaran düşüştür.

İngilizce konuşma oranının az olması da yumuşak gücünü azaltmaktadır.

Yabancı öğrencilerin Rus dilini öğrenme ve Rus eğitimi alma yönündeki talepleri de az olması Rusya'ya olan ilginin düşmesine ve iş cazibesinin azalmasına sebep olmaktadır. Üniversite sıralamasında da gerilerde kalmaktadır.

Freedom House'a göre Rusya, özgürlük konusunda da sınıfta kalmış; fakat hukukun uygulanmasında özgürlük konusuna nazaran daha iyi konumda olduğu konuşulmuştur.

Rusya'nın sert gücü son yıllarda artmış ve ekonomisi 2010'da 2001'dekinin 5 katı seviyesine gelmiştir. Bu durum da ülkenin cazibesini arttırmıştır.

Time Dergisinin "100 Most Influential People" listesine az sayıda Rus isim girebilmiştir.

Kazan'da 2013 Univesiade'ye, Sochi'de 2014 Kış Olimpiyatları'na ve 2018'de Dünya Futbol Kupası'na ev sahipliği yapması da yumuşak gücünde küresel ölçekte pozitif etki yaratacaktır.

Tablo.2. Rusya'nın Farklı Kategorilerdeki Yumuşak Güç Endeksleri

Kategori	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Göç	24,5%	27,3%	24,5%	25,6%	24,2%	27,5%
Turizm	12,3%	10,9%	12,3%	12,8%	14,5%	13,8
Seçmen kitlesi	10%	11,2%	10%	10,5%	9,9%	11,3%
Hukuk kurallarının egemen olması	7,4%	10,9%	7,4%	10,2%	9,7%	11%
Atmosfere CO2 salınması	6,7%	7,4%	6,7%	7%	6,6%	7,5%

Olimpiyatlar	8,4%	9,3%	8,4%	7,9%	7,4%	7,5%
Medya ihracı	3,3%	5,6%	4,2%	5,2%	4,9%	5,6%
Özgürlük indeksi	5%	5,6%	5%	5,2%	4,9%	5,6%
Time 100–En Etkili İnsanlar	11,7%	0%	13,4%	7%	4,9%	3,8%
En popüler şirketler	2,5%	2,7%	4,9%	2,6%	4,8%	2,8%
O ülkenin dilinin öğrenilme talebi	1,7%	1,9%	1,7%	1,7%	1,6%	1,9%
İngilizce konuşabilme	1,7%	1,9%	1,7%	1,7%	1,6%	1,9%
Üniversite Sıralaması	4,9%	5,5%	0%	2,6%	4,8%	0%

Kaynak: Ernest&Young. (2012). *Rapid-Growth Markets Soft Power Index* içinde. (05.07.2012) tarihinde alındı.

Tablo.3. te ise değişkenlerin bilgi kaynakları, hangi kriter aralıklarında değerlendirildikleri ve katsayıları görülmektedir.

Tablo.3. Kategorilerin Bilgi Kaynakları ve Katsayıları

Kategori	Katsayı	Bilgi Kaynağı	Ülke Sayısı	Dönem	Sıklık	Birim	Notlar
Atmosfere CO2 salınması	3,75	BM istatistiği	230	1990-2009	Yıllık	Milyon ton CO2 miktarı	Enerji tüketiminden yapılan salınım miktarıdır.
Özgürlük indeksi	7,5	Freedom House İndeksi	150	1990-2010	Yıllık	İnsan hakları göstergelerinde 0-14 arası bir değer	
En popüler şirketler	11	Fortune Dergisi	28	2006-2011	Yıllık	Sıralanan şirketlerin toplam değeri	
Olimpiyat	3,75	Uluslararası Olimpiyat	75	1992-2010	İki Yılda 1 Kez	Kazanılan madalyalar	Son 4 yıl için ortalamadır.

		Komitesi					
Time 100–En Etkili İnsan	7,5	TIME Dergisi	52	2004-2011	Yıllık	Sıralamadaki kişilerin sayısı	ABD dışında sık gözlem yoktur.
Üniversite Sıralaması	11	Times Higher Education	35	2004-2011	Yıllık	Sıralanmış okulların toplam değeri	
Turizm	11	Dünya Turizm Organizasyonu (UNWTO)	154	1995-2010	Yıllık	Ülkeye giriş yapan turist sayısı	
O ülkenin dilinin öğrenilme talebi	3,75	MLA Dil Bilgi Bankası	71 (MLA)	1998-2009	Her 2-3 yılda bir	Dil öğrenmek için başvuran öğrenci sayısı	Yüksek öğrenim seviyesinde
		Eurostat	15 (Euro Stat)	1998-2007	Yıllık		
Seçmen kitlesi	7,5	Demokrasi ve Seçim Destek Enstitüsü	150	1990-2010	Ülkelere göre farklıdır	Seçmen kriterine uygun nüfus ile seçime katılan nüfus oranı	Başkanlık ve meclis seçimlerin ortalamasıdır.
Medya ihracı	3,75	UNACTD	150	1990-2009	Yıllık	İhraç edilen medya araçları ücreti.	
İngilizce konuşabilme	7,5	Ulusal Demografi Raporları, Anketler ve Cambridge İngiliz Dili Ansiklopedisi	76	2000-2007	Bir kez	İngilizce konuşabilen nüfus	Wikipedia'dan toplanan verilerle oluşturulmuştur.
Hukuk kurallarının egemen olması	11	Dünya Bankası Göstergeleri	95	1996-2010	Yıllık	-2 ile 2 arasında derecelendirme yapılmıştır.	
Göç	11	BM nüfus sayımı	83	2005-2010	Yıllık	Bir yıl içerisinde göç eden sayısı	3 yıl için ortalamadır.

Kaynak: Ernest&Young. (2012). *Rapid-Growth Markets Soft Power Index* içinde. (05.07.2012) tarihinde alındı.

Araştırmadan anlaşılacağı üzere Rusya'nın bölgesel yumuşak güç unsurlarına sahip olmasına karşın, küresel anlamda bir güç olabilecek kapasitede yumuşak gücü bulunmamaktadır. Yumuşak gücünde küresel düşünce eksikliği bulunmaktadır.

2.1.3. Sert Güç - Yumuşak Güç

Sert güç; askeri ve ekonomik güç ile diğer ülkeyi etkileme, kendi isteği doğrultusunda yöneltmedir. Sert güçte havuç (kandırma) veya sopa (tehdit) kullanılmaktadır. Karşı tarafı zorlamak vardır (Nye, 2004/2005, s. 14).

Sert güç ve yumuşak güç birbirlerini etkileyebilmektedir. Genel olarak sert güç yumuşak gücün çekici olan yanını oluşturmuştur (Nye, 2004/2005, s. 33). Hatta kimi zaman sert güç unsurlarının kullanımı da yumuşak gücü arttırmada önemli faktörlerdendir. Barışı tesis, barışı sürdürme harekâtlarında askeri birliklerin kullanımını, buna örnek olarak gösterebiliriz (Noya, 2005, s. 16). Kennedy döneminde Rusya, nükleer ve uzay programları ile anketlerde Doğu Avrupa'da ABD'den daha popüler olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum sert gücün yumuşak gücü etkilemesine bir örnektir (Merritt ve Puchala, 1968, s. 513-538). Fakat sert gücün bir ülkeye doğrudan uygulanması yumuşak gücü azaltmaktadır (Yılmaz, 2008, s. 56).

Sert güç ve yumuşak gücün birbirinden bağımsız olduğu durumlar da vardır. Örneğin Vatikan'ın yumuşak gücü olduğu gibi (Nye, 2004/2005, s. 18).

Sert gücün potansiyeli, yumuşak gücü artırma sebebi olurken, sert gücün kullanılması ise yumuşak gücü azaltmaktadır. Aynı zamanda sert güç kullanıldıktan sonra barışın sağlanması ve idamesi için yumuşak gücün kullanılması zorunludur. Ayrıca sert güç kullanılmadan önce gücün kullanımının meşrulaştırılması, uluslararası ortamda destek sağlanması, evrensel değerlerin maksadını korumak gibi amaçlarla süslenip kamuoyunun bu duruma ikna edilmesi gibi şartların sağlanması gerekmektedir. Bu şartlar ise ancak yumuşak güç kaynakları ile yapılabilmektedir.

Yumuşak güç ve nüfuz aynı şey değildir. Nüfuz, tehdit ve sert güce de dayanabilir. Fakat yumuşak güç ise kendine çekme becerisidir ve çekicilik razı etmek demektir (Nye, 2004/2005, s. 15).

Ekonomik güç, hem sert, hem yumuşak güç olarak kullanılan bir vasıta olarak daha belirgin bir ayrım göstermektedir. Ekonomik güç, askeri güçten daha yumuşak olmakla birlikte, uygulandığı hedefe etkileri bakımından yumuşak güç olarak algılanmayabilir. Ülke ekonomisinin büyüklüğü, ticari mal ve şirketlerinin popülerliği ülkenin yumuşak gücüne katkı olmakla beraber; ekonomik ve finans gücün ekonomik ambargo gibi yaptırımların yanında dış borç, finansal kriz çıkarma gibi amaçlarla kullanılması zorlayıcı yönleri itibariyle sert güç kapsamına girmektedir (Yılmaz, 2008, s. 55). Gelişmiş bir ekonomiye sahip ülkeler ürettikleri teknolojiyi, sanayi mallarını, finansal imkânlarını diğer ülkeleri ikna etmekte bir araç olarak kullanmaktadırlar. Günümüz dünyasında, ulusal gücün en önemli belirleyicisi ekonomidir (Ulagay, 2006).

Yumuşak gücü ile karşısındaki ülkeyi kendi amaçları istikametine yöneltebilen bir ülke daha ziyade askeri ve ekonomik gücü barındıran sert gücünü daha az kullanacak ve tek başına sert gücü kullanarak yarattığı etki ve kontrol mekanizmasının çok üzerinde bir etki ve çıkar sağlayacaktır (Yılmaz, 2008, s. 53).

Günümüz dünyasında ülke işgalleri artık yumuşak güç ile yapılmaktadır. İşgal edilecek ülkeye dost gibi yaklaşmakta, hatta yardım edileceği görüntüsü ile o ülkede işbirlikçi kadrolar ve ağlar kurulmaktadır. Nitekim küresel bilgi çağında güç özellikle gelişmiş ülkeler arasında daha az zorlayıcı nitelik taşımaktadır (Yılmaz, 2008, s. 56).

Günümüz dünyasında karşılıklı konuşma ve ikna zorunluluk olarak aranması gereken konulardır. Baskı ve zor kullanarak alınan neticelerin kalıcı olma şansı yoktur. Herhangi bir alanda baskı ve zor kullanan bir devletin, diğer alanlarda da yumuşak gücünü kullanmasının inandırıcılığı kalmamaktadır.

Sert güç- yumuşak güç karşılaştırmalarında da görüleceği üzere iki güç çeşidi arasında bir denge söz konusudur. Bu optimal dengenin korunamaması durumunda yumuşak gücün kullanılma şansı yok olmaktadır.

Sert ve yumuşak gücü birleştirme becerisi akılcı güçtür (Nye, 2004/2005, s. 8).

Sert güç ve yumuşak güç arasındaki ilişki tabloyla daha açıklayıcı olmaktadır (Nye, 2004/2005, s. 17).

	Sert Güç	Yumuşak Güç
Davranış Spektrumu	Emir Zorlama İkna etme	Gündemi yaratma Cazibe Yanına çekme
En uygun kaynaklar	Baskı Ödeme Yaptırımlar Rüşvet	Kurumlar Değerler ve kültür Politikalar

Şekil.2. Sert Güç – Yumuşak Güç Arasındaki İlişki

Kaynak: Nye, J. (2005). Yumuşak Güç (1. Baskı). (Çev. R. Aydın). Ankara: Elips Kitap (Orijinal çalışma basım tarihi 2004).s. 17’den alındı.

2.1.4. Yumuşak Güç Uygulamaları: Amerika Birleşik Devletleri Örneği

Ülkeler, tehlikelere karşı koymak, mücadeleleri sonuçlandırmak, becerilerini ve şanslarını kullanarak uygun bir zamanda istedikleri sonuçları elde etmek için askeri güçlerini kullanmaktadırlar. Ekonomik gücü kullanmak da çoğu zaman aynı şekilde basit olmaktadır. Fakat yumuşak gücü kullanmak ise daha zordur. Çünkü önemli yumuşak güç kaynaklarının çoğu devlet kontrolü dışındadır ve etkileri büyük ölçüde alıcı izleyicilerin kabul etmesine bağlıdır. Yumuşak güç kaynakları, çoğu zaman, politikalar için ortam hazırlayarak dolaylı yoldan işler ve bazen istenilen sonuçları almak çok fazla zaman alır. Yumuşak güç kaynaklarını uygulamak, sert güç kaynaklarını kullanmaktan daha yavaş ve yaygındır (Nye, 2004/2005, s. 100). Yumuşak gücün uygulamasına birçok ülkeyle örneğini anlatmak mümkündür; fakat bu kapsamda en iyi örneği ABD oluşturmaktadır. Bu açıdan yumuşak gücünü küresel ortamda en belirgin ve etkin şekilde kullanabilen bir ülke olarak ABD’nin hegemonya ve yumuşak güç kurgusundan bahsetmek, yumuşak gücün tanımının, kapsamının ve araçlarının daha iyi anlaşılması açısından uygun olacağı değerlendirilmektedir.

ABD yumuşak güç için sert güç kaynaklarından 400 kat fazla kaynak kullanarak yumuşak güce en çok önemi veren ülke konumundadır (Nye, 2004/2005, s. 8).

Fransız Dış İşleri Bakanı; ABD'nin film ve televizyon aracılığıyla kültürel hâkimiyet sağlayıp başkalarının arzularını etkileyip çok sayıda öğrencinin burada okumasına sebep olduğunu ve bu nedenle ABD'nin güçlü olduğunu söylemektedir (Vedrine ve Moisi, 2001, s. 3).

Her ne kadar günümüzde artık çok kutupluluğa doğru bir gidiş algılansa da ABD hala hegemon bir güç olmasına devam etmektedir. ABD, bu hegemonyasını; askeri; siyasi; ekonomik; finans ve kültürel boyutta sağlamaktadır (Yılmaz, 2008, s. 291-312). Hegemonik güç çatısı, arkasında ikna ve rıza düzeyi yaratacak, meşruiyetine zemin hazırlayacak kuramsal bir çerçeve gerektirir. Nitekim bu durum ise hegemonik güç olma çabasında olan bir ülkenin yumuşak güce önem vermesi gerektiğini göstermektedir.

ABD, dünya üretiminde yüzde 27 paya sahiptir; dünyadaki merkez bankalarının üçte ikisi dolar ile rezerv yapmakta; 500 büyük şirketin 219'u ABD'nin, 100 büyük markanın 62'si ABD; BM, G-8, IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü ile hegemonyası sürüyor; NAFTA, APEC, AB gibi ekonomik ve politik ittifaklarda etkisini sürdürüyor; Hollywood, bilimsel makaleler, müzik, eğitim, internet ve dil ile hegemonyasını sağlamaktadır (Freeman, 2007). ABD'de demokrasi, insan hakları ve bireysel fırsatları, özgürlükçü yapısı ile bir cazibe merkezi olarak algılanmaktadır.

ABD yumuşak gücünün 3 unsuru bulunmaktadır: kültürel cazibesi; hegemonya algılamasının yaygınlığı, güç uygulamalarının meşruiyeti (Demokrasi yayma, insan hakları projeleri, akademik boyutta meşruiyetine bilimsel meşruiyet kazandırması) (Goh, 2002, s. 7).

ABD'nin yumuşak güç kurgusunu oluştururken kullandığı araçları; Ulusal Demokrasi Vakfı (NED), çok uluslu şirketleri, medyası, vakıfları, think-tank merkezleri, üniversiteleri, sivil toplum kuruluşları ve etki ajanlarıdır (Yılmaz, 2008, s. 185-201). Bu araçlarını, kurgusunu yine kendisinin yaptığı; özgürlük, küreselleşme, demokrasi yayma, liberal ekonomi, insan hakları gibi değerlerin şemsiyesi altında hedef ülkeye karşı kullanmaktadır (Yılmaz, 2006, s. 120).

2002 yılında 43 ülkede yapılan anket sonuçlarına göre, teknolojik ve bilimsel ilerlemelerin yanı sıra müziği, sineması ve televizyonuyla da, ABD'ye ne kadar

hayranlık duyulduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, bu 43 ülkenin 34'ünde, insanların çoğu Amerika'nın ülkelerinde artan nüfuzunu sevdiklerini söylemişlerdir (Nye, 2004/2005, s. 42).

Fakat yine de Irak işgali ABD'nin yumuşak gücü açısından pahalıya mal olmuştur. Afganistan harekâtının, 11 Eylül sonrası terörle mücadele kapsamına sokulması, meşruiyetinin sağlanmasının nispeten başarılı olması, BM'den onay alınması gibi nedenlerle Irak Harekâtıyla kıyaslandığında daha az yumuşak güç kaybı olsa da Irak işgalinde meşruiyetin tam anlamıyla sağlanamaması, BM'den onay alınamaması ile ciddi bir yumuşak güç kaybı söz konusu olmuştur. Nitekim barışı sağlamak, savaşı kazanmaktan daha zordur.

Nitekim Irak Savaşı'ndan hemen sonra PEW araştırma merkezi anketinde İspanya, İtalya ve hemen tüm Müslüman ülkelerde Amerikan hayranlığı azalmıştır (Nye, 2004/2005, s. 6). 2003 yılında Amerika'nın Irak'ı işgalinden sonra Financial Times'da "A Famous Victory and Tough Sequel"(2003) haberinde belirtildiği üzere: "Amerika, savaşı kazanmak için kullandığı sert güçteki yeteneğini, barışı sağlamak için yumuşak güç kullanırken de göstermek zorunda kalacaktır." denmiştir. Savaştan sonra yapılan anketlerde Endonezya ve Japonya gibi dost ülkelerde bile, ABD'nin popülaritesinin düştüğü görülmüştür.

ABD yumuşak gücü, Kyoto Protokolüne uymaması, IMF'ye karşı artan protestolar, Irak Savaşı, Guantanamo Hapishanesi ile dünya genelinde düşüş yaşamaktadır (Yılmaz, 2008, s. 77).

2.2.Soğuk Savaş Sonrası Rus Politikaları

2.2.1. Genel Çerçeve

SSCB'nin yıkılmasından sonra Rusya Federasyonu içinde bağımsızlık havası esmesi ve Boris Yeltsin'in buna engel olamaması, Rusya'nın parçalanabileceğini gündeme getirse de, Vladimir Putin, Rusya'yı tekrar diriltmeyi başarmış ve artık Ruslar, kendilerini tekrar süper güç olarak görmeye başlamıştır (Kamalov, 2008, s. 4).

Rusya; Soğuk Savaşın hemen ardından, eski Varşova ülkelerinden bir kısmı ile Balkan ülkeleri üzerindeki AB hâkimiyeti; Asya-Pasifik'teki Çin ve Japon hâkimiyeti; aynı zamanda Kafkaslar, Orta Doğu ve Orta Asya'daki ABD nüfuzu ile oluşan dar alanında çok yönlü politika izlemeye çabalamıştır ve bu durum günümüze kadar sürmektedir.

Rusya'nın yumuşak gücü üzerine yapılan analizlerin çoğu aynı zamanda dış politikası üzerine yapılan yorumlarla paralellik arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Rusya'nın dış politika amaçlarının en temellerinden olan 5 tanesinden bahsetmek mümkündür. Bunlar: Rusya'nın dâhil olmadığı hiçbir ana uluslararası sorunun görüşülmemesi; NATO ve AB genişlemesini engellemek; Batı'dan esinlenmiş rejim değişikliğini engellemek; ekonomik çıkarlarını korumak; Rusya'nın modernleşmesini sağlamak için Batı teknolojisini kullanmak. Rusya ayrıca Çin'in büyümesini de endişeyle takip etmektedir (REP Seminar Summary, 2011). Nitekim yumuşak güç ve dış politikanın kaçınılmaz paralelliği varsayımından hareket edersek, Rusya'nın yumuşak güç kurgusunu görmek ve anlamak için Rus dış politikasını değerlendirmek zaruri bir ihtiyaçtır.

2.2.2. Yeltsin Dönemi

2.2.2.1. Genel Çerçeve

SSCB'nin yıkılmasının ardından Komünist ideolojinin bıraktığı boşluğun milliyetçilik ile doldurulduğu eski Sovyet Bloku ülkelerinde sınır anlaşmazlıkları, çatışma, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, göç, kitle imha silahlarının yayılması ve terörizm sorunları baş göstermiştir (Wallander, 2000, s. 718). Özellikle iki kutuplu sistemin sıkı kontrolünden kurtulan nükleer silahların terörist grupların eline geçme endişesi baş göstermiştir (Haass, 1997, s. 31).

Soğuk Savaş sonunda yaşanan çözülme ile RF jeopolitiği, özellikle batısında önemli ölçüde değişmiştir (Yılmaz, 2008, s. 503). RF; Batı dünyası, İslamiyet ve Çin arasında sıkışmış durumdadır. Avrupa ve Ortadoğu'da söz hakkı kalmayan, Güney

Kafkasya'da tutunmaya çalışan, Çeçenistan problemi nedeniyle Kuzey Kafkasya'da sıkıntılı bir dönem geçiren Rusya, Orta Asya'da Batı ve ABD ile mücadele etmekte ve bu amaçla her ülke ile işbirliğini geliştirmek istemiştir.

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Rusya Federasyonu, sahip olduğu nükleer gücü, geniş coğrafyası, doğal kaynakları, atom santralleri ile uluslararası sistemde önemli bir aktör olarak kalmaya devam etmiştir. Nitekim iki kutuplu sistem sona erse de Soğuk Savaş teknik olarak sürdüğünü kabul edenler de bulunmaktadır (Arbatov, 1993, s. 6).

Rusya, bu dönemde dış politikasında etkin bir aktör olamamıştır. Daha ziyade iç politikasına odaklanmıştır. Ekonomisinin zayıflığı, iç politikasındaki sorunlar; dış politikasını şekillendirecek adımlar atmasını engellemiştir. Fakat yine de bu geçiş döneminde Rusya, uluslararası örgütlere katılmış, Batı sistemine entegre olma gayretine girmiştir. bu durum dış politikasının temel eğilimini oluşturmuştur.

Yeltsin her ne kadar yakın çevresinde etkin olmamış gibi görünse de BDT'yi kurmuş ve çeşitli yaptırım güçlerini elinde tutmuştur. Enerji ve elektrik kaynaklarını kullanma, ayrılıkçı hareketleri kışkırtma bunlar arasında sayılabilir. Nitekim Gürcistan'daki ayrılıkçı hareketleri kışkırtmış; Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki çatışmaları körüklemiş; Ukrayna ve Moldova'da enerji fiyatlarını tavana çekerek bölgede etkisini göstermiştir (Mackinnon, 2006/2009, s. 45). Fakat bu politikalar, belirleyici ve şekillendirici politikalar olmaktan uzak kalmışlardır.

Rusya, 1990'lar süresince kapitalist sisteme eklemleme çabası içerisinde yaşadığı ekonomik ve siyasi dönüşümden ve kargaşadan dolayı dış politikada etkin olamamıştır. Bu dönemde özelleştirmeler sonucu zenginleşen küçük bir zümreye karşılık halk giderek yoksullaşmış, organize suçlar ve yolsuzluklar ön plana çıkmış, yaşanan olumsuzluklar siyasi kurumlar arasında güç mücadelesine yol açmış, iktidarda da âdem-i merkezileşme giderek artmış ve kriz söylemi hâkim olmuştur. Bu durum da Yeltsin'in dış politikadan ziyade iç politikaya yoğunlaşmasına neden olmuştur. Nitekim görülmektedir ki Yeltsin dönemi içerisinde, Bosna sorununda, Kafkaslar'da, Baltık ülkelerinde, Orta Asya'da, Ukrayna'da dönemsel avantajlar kazansa da bu kazanımları uzun süreli olmamış ve daha ziyade zorlayıcı, baskıcı şekilde olmuş, etkin bir dış

politika olmamıştır. Rusya, gücünün azlığından kaynaklanarak proaktif, şekillendirici bir dış politika anlayışı izleyememiştir.

Yeltsin iktidarı döneminde izlenen dış politikayı alt dönemlere ayıracak olunursa; kimi zaman ekonomik kırılganlıklar, borçlanma, oligarkların siyasi etkinliği ile Batı yanlısı; kimi zaman ise seçimlere, ülke içi siyasi gruplar arasında değişen güç dengelerine bağlı olarak Batı yanlısı eğilimin azaldığını görmekteyiz (Yapıcı, 2010, s. 275).

2.2.2.2. Yeltsin Dönemi Dış Politika Birinci Evresi: Batı Yanlısı Dış Politika

Rusya Federasyonu'nun ilk Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in başkanlığının ilk yıllarında Batı temelli ve Batı karşısında teslimiyetçi bir politika izlenmiştir. İç sorunlarıyla uğraşan ve ekonomik kriz yaşayan Moskova uluslararası arenadaki eski konumunu da neredeyse tamamen kaybetmiştir. Yeltsin demokratikleşme ve pazar ekonomisine geçiş sürecini kararlı bir şekilde uygulamıştır.

Kamalov'un (2008) belirttiği üzere uyguladığı bu Batı yanlısı politikayla Yeltsin (s. 4):

- Sovyetler Birliği'nin emperyalist yapısının ortadan kalkmasını,
- ABD ile nükleer alandaki rekabetinin sona ermesini,
- ABD ile stratejik işbirliğinin kurulmasını,
- NATO ile işbirliğinin geliştirilmesini,
- BM Güvenlik Konseyi'ndeki diğer daimi üyelerle ve Avrupalı müttefiklerle ilişkilerin kurulmasını,
- DTÖ ve G-7 gibi uluslararası kurumlara üyeliği öngörmüştür.

Nitekim dış politikadaki bu yönelimlerden görmekteyiz ki Rusya, Batı ile uyumlu politika izleme yolunu seçmiştir. Yakın çevresindeki eski Sovyet ülkelerini ise ekonomik yük olarak görmüş ve bu bölgedeki etkisini azaltmıştır. 1992 yılından itibaren

şok terapi uygulamaya geçirilerek ağırlıklı olarak iç politikasındaki sorunları ile ilgilenen Rusya, sahip olduğu Atlantikçi anlayışı dış politika uygulamalarına yansıtılmıştır.

Batı ile ilişkilerini geliştirebilmek için Yugoslavya, Irak ve Libya üzerinde uygulanan BM yaptırımlarına ses çıkarmamış (Weaver, 2001); Hindistan ve İran'a gerçekleştirilen silah ve silah teknolojisi ihracatına ABD'nin getirdiği kısıtlamaları da kabul etmiştir (Delevic, 1998). Yakın Çevreye karşı duyarsız olan iktidar, Orta Asya'yı Rusya'nın sırtındaki ekonomik yük olarak görmüştür (Jonson, 2004, s. 43).

2.2.2.3. Yeltsin Dönemi Dış Politika İkinci Evresi: Atlantikçilikten Merkeziliğe Kayış

İktidarının ilk yıllarında Batı yanlısı politika daha sonra Yeltsin tarafından değiştirilmiştir. Bu değişikliğin nedenleri Kamalov'un (2008) belirttiği üzere (s. 5-6);

- Özellikle Avrasyacılık akımı tarafından başlatılan muhalif baskıya daha fazla direnememesi,
- Batı yanlısı ekonomik modelin ekonomik çöküşü engelleyememesi,
- Silahsızlanmaya gidilmesinden askeri çevrelerin duyduğu rahatsızlık,
- Rusya'nın tekrar canlanacağına inanan Rus halkının, Batı karşısındaki teslimiyetçilikten duydukları rahatsızlığı.

Bu kapsamda Yeltsin'in uyguladığı yeni politika Kamalov'un (2008) belirttiği üzere şu şekilde olmuştur (s. 5);

- Eski Sovyet cumhuriyetlerine daha fazla önem vermeye başlanmış,
- Eski Sovyet cumhuriyetlerindeki askeri üslerin önemi artmış,
- NATO'nun Balkan politikasına karşı çıkılmış,
- NATO'nun genişleme politikasına da karşı çıkılmış,

- BDT coğrafyasında, Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da etkinin artırılmaya çalışılmış, Arap ülkeleri, Kuzey Kore ve Küba gibi geleneksel dostları ile ilişkileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

1993 yılında ilan edilen Dış Politika Konsepti ile dış politikaya daha pragmatik milliyetçi anlayış hâkim olmuş ve bu durum 1995 yılına kadar sürmüştür. Yakın Çevre Doktrini olarak bilinen bu doktrine göre Rus dış politikasında öncelik BDT ülkelerine verilmiş ve Batı ile Rusya arasındaki çıkar farklılıklarına vurgu yapılmıştır.

Eski Sovyet Cumhuriyetleri ile olan ilişkileri pek çok nedenle Rusya için önem taşımaktadır. Bu devletlerde yaşanan çatışmaların Rusya'ya sıçrama endişesi; bölge ile olan ekonomik bağları; bölgede yaşayan Rus nüfusu ve bölgenin doğal kaynakları bu nedenlerden bazılarıdır (Kubicek, 2000, s. 553-554).

Nitekim 1992 yılı sonlarından itibaren Rus dış politikasında yaşanan bu değişim kendisini Bosna Savaşı'na yönelik politikada göstermiştir. 1992 yılı boyunca Batı'dan bağımsız bir Bosna politikası oluşturamayan Yeltsin iktidarı, 1993 yılında Sırp tarafının lehine olacak bazı düzenlemeleri dile getirmeye başlamış, ancak Batı'nın çizgisinden genel olarak ayrılmamıştır. 1993 Aralığındaki seçimlerden sonra Sırp tarafının haklarını daha fazla gözetilen bir politikaya geçiş yapan Rus yönetimi, özellikle Sırlara yönelik güç kullanımının karşısında yer almış ve Temas Grubu'nda bulunarak Batılı devletleri diplomatik çözüm yollarına ikna etmeye çalışmıştır (Cross, 2002, s. 12). 1995 yılının ortalarına kadar Batı'nın kararsızlık içinde olması Rusya'nın işini kolaylaştırırken, bu tarihten sonra askeri müdahale konusunda Batı'da oluşan uzlaşma Rusya'nın Balkanlar'daki rolünü sınırlandırmıştır. Böylece Batı'nın pasifliğinden faydalanarak 1994 sonrasında daha aktif bir politika izleyen Rusya, gerekli askeri ve ekonomik güçten yoksun olduğu için 1995 yılının ikinci yarısında Bosna üzerindeki tüm inisiyatifi ABD'ye bırakmak durumunda kalmıştır (Kubicek, 2000, s. 553-554). Eleştirdiği NATO bombardımanları sonrasında Bosna'da ateşkesin sağlanması ve yeni bir düzenin kurulması için Temas Grubu'nun çalışmalarına katılan Rusya, Dayton Anlaşması'nın uygulaması için görev yapacak NATO liderliğindeki askeri güç IFOR'a (Uygulama Gücü) asker göndermiştir (Lynch, 2001, s. 17).

Kafkas ülkeleri üzerinde ise özellikle 1993 yılından sonra bu ülkeler içerisinde çatışmaları kullanarak etkili olma yoluna gitmiştir. Askeri ve ekonomik olarak Azerbaycan'ı kontrol altında tutmak isteyen Rusya, 1993 ve 1994 yıllarında bu devletlerin işlerine müdahale ederek amacına ulaşmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak Rusya muhalifi Elçibey'in düşürülmesini desteklemiş, BDT üyeliğini kabul eden Aliyev'i iktidara taşımıştır. Aliyev'in desteği ile Dağlık Karabağ Sorununun çözümünde AGİT'i devre dışı bırakarak tüm inisiyatifi üzerine almıştır. Fakat askeri konuşlanma ve Hazar kaynakları konusunda Aliyev'i ikna edemeyen Yeltsin iktidarı, bu defa da Aliyev'i düşürmeyi denemiş, fakat bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Aliyev ordu yardımıyla çıkan isyanı bastırmıştır (Pope, 1994). Nitekim Aliyev bir yandan Azeri – Çırak- Güneşli petrol havzası işletilmesinde projenin yüzde 10'unu Lukoil'e vererek, BDT'ye üyeliği onaylayarak Rusya'nın yanında durmuş; fakat öte yandan Rus üslerini topraklarında istemeyerek, Hazar kaynakları konusunda Rusya çıkarları dışında hareket ederek dengeli bir dış politika izlemiştir (Yapıcı, 2010, s. 300). Ermenistan üzerinde de Dağlık Karabağ Sorunu 'nu kullanarak etki kurmuştur. Bu konuda daha ziyade Ermenistan'ı destekleyen Yeltsin iktidarı bir takım tavizler koparmıştır. Ermenistan'a havuç, Azerbaycan'a ise sopa göstermiştir.

Gürcistan ile de aynı şekilde ülke içerisindeki ayrılıkçı hareketlerden faydalanma yönünde bir dış politika izlemiştir. Nitekim 1991'de bağımsızlığını ilan eden Gürcistan, Rusya karşıtı bir politika izlemiştir. 1992–1993 yıllarında Güney Osetya ve Abhazya bölgelerindeki ayrılıkçı hareketler ile mücadele eden Gürcistan, Rusya'yı kendisine karşı, bu bölgelere destek vermek ile suçlamıştır. Rusya'nın amacı ise ayrılıkçı bölgelere destek sağlayarak, Gürcistan yönetimini zayıflatmak ve böylece ülke üzerindeki kontrolünü artırmaktır. Nitekim Rusya, Güney Osetya sınırına barışı koruma güçleri göndermiş ve bölgedeki Rusları ve askeri ekipmanları koruma gerekçesiyle Abhazya'ya asker yığmıştır (Hancock, 2007, s. 77). Gürcistan'ın ülke içi mücadelelerle zayıflamasıyla birlikte ise Devlet Başkanı Şevardnadze, Rus askerlerinin yardıma gelmesi karşılığında BDT üyeliğini kabul ettiğini açıklamıştır ve Şubat 1994'te Gürcistan–Rusya arasında Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmış ve buna göre de 23.000 Rus askeri Abhazya'daki ayrılıkçı hareketi bastırmak maksadıyla Gürcistan'a gönderilmiştir. Bu yardım karşılığında Gürcistan, Rusya'ya üç adet askeri üs,

Karadeniz'deki limanların Rusya'ya açılması ve BDT üyeliğini kabul etmiştir. Nitekim bu anlaşma neticesinde Gürcistan, Rusya'nın Çeçenistan politikasını desteklerken, Rusya da Abhazya'ya çeşitli yaptırımları gündeme getirmiştir. Fakat 1993 yılından itibaren Gürcistan üzerinde artan Rus etkisi, 1995 yılından sonra azalmaya başlayacak ve Rus askerlerini topraklarından çekilmeye zorlayacaktır (Yapıcı, 2010, s. 302-304).

Estonya, Letonya ve Litvanya'dan oluşan Baltık ülkeleri, eski Sovyet Cumhuriyetleri içinde Yeltsin döneminin BDT üyeliğini reddetmekle kalmamış, Batı Avrupa ile ekonomik ve siyasi bütünleşmeyi amaçlamışlardır (Kasım, 2007). Söz konusu devletlerin Rusya ile ilişkilerinde beliren temel sorunlar, SSCB'nin dağılması sonrasında bu topraklarda kalan Rus askerlerinin geri çekilmesine ve Rus nüfusunun durumuna ilişkin olmuştur.

Orta Asya ülkeleri ile olan ilişkilere bakıldığında 1992 yılı boyunca bölgeye fazla önem verilmemiştir. Dışişleri Bakanı bölgeye ziyaretini geç gerçekleştirmiş, Rus elçilikleri bölgede Türkiye, İran, Çin ve ABD büyükelçiliklerinden sonra açılmıştır (Yapıcı, 2010, s. 309). Ancak 1993 yılı itibarıyla Rusya'nın Orta Asya politikası, daha aktif bir hal almaya başlamıştır. Bunda içeride artan muhalefet kadar, Türkiye ve İran'ın bölge üzerinde giderek artan etkisi, bölgede her geçen gün daha fazla hissedilen askeri, ekonomik, politik istikrarsızlıklar ve İslami fundamentalizm tehlikesi de etkili olmuştur (Donaldson ve Noguee, 2002, s. 201-202). Ayrıca merkezci grubun ekonomik temelini oluşturan sanayi lobisinin, dünya pazarında alıcı bulamayan Rus malları için eski pazarını koruma amacı bu bölgeye yeniden dönülmesini zorunlu kılmıştır. Özellikle Çernomırdin'in başbakanlığa getirilmesi ile etkinliği artan enerji lobisinin, bölgedeki enerji kaynaklarına ilgisi, söz konusu yönetimi hızlandırmıştır (Yapıcı, 2010, s. 310). Rusya'nın bu dönemde Orta Asya ülkeleri ile yeniden bütünleşme politikasının temel aracı Rus ordusu olmuştur. 1993 Askeri Doktrinini uygulamaya geçiren generaller, Rus siyaseti üzerinde artan etkilerini "Yakın Çevre" politikası üzerinden göstermişlerdir. Rus ordusu, yeterli kaynaktan yoksun olmasına rağmen Rus diasporasını ve BDT'nin dış sınırları korumak amacıyla Azerbaycan ile Baltık ülkeleri haricinde Sovyet coğrafyasının tamamına yayılmıştır (Pipes, 1997, s. 71-72).

Ukrayna, Belarus ve Moldova'dan oluşan Doğu Avrupa Cumhuriyetleri'nin içerisinde, ele alınan dönemde Rusya'nın ilişkilerde en çok sorun yaşadığı ülke Ukrayna olmuştur. Ukraynalıların tarih, kültür ve etnik kimlik açısından Rus ulusuna yakınlığı, Rusya'daki otoriter grupların bu devletin bağımsızlığını kabul etmekte zorlanmalarına neden olmuştur (Tolz, 2002, s.238-239). Bağımsızlığının ilk yıllarında Ukrayna ile Rusya arasındaki temel sorunlar, Ukrayna'daki nükleer silahların sökülmesi ve Rusya'ya nakli; Karadeniz Filosunun paylaşılması ve Kırım'ın hukuki statüsü ile ilgiliydi. Nükleer silahların Rusya'ya sevki konusunda ABD, Rusya'yı desteklemekteydi. Fakat Ukrayna milliyetçileri, bu silahları Rusya ve ABD'ye karşı önemli bir pazarlık aracı olarak görerek elinde bulundurmamak istemekteydiler. Yeltsin iktidarı ise Ukrayna'nın bu tutumuna karşı, gaz ve petrol konusunda kendine bağımlı olma durumunu kullanmak istemiş ve 1993 yılında Gazprom kendisine olan borcunu ödeyememesi gerekçesiyle Ukrayna gönderilen gazın yüzde 25'ini kesmiştir. Nitekim bunun ardından Eylül 1993'te Massandra Zirvesi'nde masaya oturan taraflar Ukrayna'nın borcunun silinmesine karşılık nükleer başlıkların ve Karadeniz Filosundaki hakların Rusya'ya iadesine karar verilmiştir. Bu şekilde Rusya, ekonomik baskı uygulayarak Ukrayna'nın kendisiyle uzlaşmasını sağlamaya çalışsa da bu kararın Ukrayna Parlamentosu tarafında gerilim sürmüştü ve Ocak 1994'te ABD'nin arabuluculuğu ile taraflar toplanmış ve nükleer silahların devri konusunda anlaşmaya varılmıştır. Bu konudaki ABD ve Rusya arasındaki uzlaşma enerji sektöründeki işbirliğinden ve ABD'nin nükleer güvenlik için silahların tek bir devlette toplanmasını istemesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim 1996 yılında son nükleer silah da Rusya'ya iade edilerek sorun tamamen ortadan kalkmıştır. Fakat savaş gemilerinin Rusya ile Ukrayna arasında paylaşılması; Sivastopol'deki Rus üssünün statüsü ve Kırım Yarımadası'nın egemenliği sorunlarından oluşan Karadeniz Filosu konusunda taraflar arasında yaşanan anlaşmazlık bu dönemde çözülememiştir. Savaş gemilerinin Rusya ile Ukrayna arasında paylaşılması sorunu Rus dış politikasındaki değişimle ancak 1997 yılında çözümlenebilmiştir. Karadeniz Filosunu barındıran, Rusya için stratejik önemi olan, Rusya ile tarihsel bağları çok olan ve yoğun Rus nüfusunu barındıran Kırım'ın statüsü de Rusya'nın dış politikasında temkinli bir çizgi takip ettiği sorundur. Bu konuda Ukrayna ile ters düşmekten kaçınmış ve askeri müdahale kullanma yoluna başvurmamıştır (Yapıcı, 2010, s. 317-323).

Rusya'nın askeri müdahalede bulunduğu bir diğer BDT ülkesi Moldova'dır. Etnik Rusların ve Rusça konuşanların yoğun olarak bulunduğu Transdinyester bölgesinin Romanya ile birleşeceğinden endişelendiği Moldova'dan ayrılma talepleri ve bu doğrultuda 1991 Ağustos darbe girişimi sonrasında Moldova'daki hükümet ile bölgedeki ayrılıkçı gruplar arasında ortaya çıkan çatışma, Rusya'nın askeri müdahalesine zemin hazırlamıştır. Nitekim 1992 Temmuzunda 14'üncü Ordu'nun ayrılıkçı güçler lehine destek verdiği çatışmalar neticesinde Kişinev Hükümeti yenilgiye uğramış ve bölgeye Rus barışı koruma güçlerinin gönderilmesi konusunda Moskova ile anlaşmak durumunda kalmıştır.

Bölge ülkeleri içinde Rusya'nın en fazla kontrol sağladığı ülke Belarus olmuştur. Bunun nedeni, etnik ve kültürel olarak Ruslara yakın olan Belarusların, bağımsız bir devlet geçmişlerinin olmayışı ve buna bağlı olarak milli kimlik algılarının zayıf kalmış olmasıdır. Ayrıca Belarus'un ekonomi ve güvenlik açısından Rusya'ya bağımlı olması, onu Rus etkisine açık hale getirmiştir. Bu etkenlerin sonucunda 1993 yılından itibaren Rusya ile Belarus arasında ekonomik bütünleşme yolunda önemli adımlar atılmış, askeri alanda işbirliği sağlanmıştır. 1994 Nisanında para birimlerini bütünleştirmişler, Mayıs 1995'te Rusya – Belarus Gümrük Birliği'nin kurulduğunu ilan etmişlerdir.

Nitekim görülmektedir ki, özellikle 1993 Nisanında ilan edilen Dış Politika Konseptini takiben Moskova'nın “Yakın Çevre” de daha aktif bir politika izlemiştir. Ancak bu politika tamamen Batı karşıtı bir anlayışın yansıması olarak yorumlanamaz. Çünkü bu dönemde başta ABD olmak üzere Batılı ülkeler, Rusya'nın Transdinyester, Gürcistan ve Tacikistan'daki müdahalelerine karşı çıkmayarak, “Yakın Çevre” stratejisini üstü kapalı olarak kabul etmişlerdir. Bu durum, 1990'ların ortalarına kadar Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik ABD dış politikasında hâkim olan “önce Rusya” yaklaşımının bir sonucudur.

Rusya, 1993 yılı itibariyle Batı'ya özellikle ABD'ye koşulsuz destek politikasından vazgeçmiş, Irak ve Libya'ya yönelik ABD yaptırımlarını eleştirirken, İran'a yönelik daha bağımsız bir politika izlemeye başlamıştır (Marantz, 1997, s. 347). Rusya, ABD'nin baskılarına rağmen 1993–1994 yıllarında nükleer reaktör satışı

konusunda İnan yönetimi ile görüşmelerde bulunmuştur (Freedman, 2000, s. 70). Bu dönemde Rusya, bir yandan Washington'un sorun yaşadığı ülkeler ile silah ticaretine dayalı ilişkilerini geliştirirken, öte yandan olası bir NATO genişlemesine karşı ciddi bir muhalefet sergilemeye başlamıştır (Yapıcı, 2010, s. 329-330). Rusya'nın oluşan bu tepkisini yumuşatmak amacıyla ortaya atılan BİO Programı ile eski Varşova Paktı ülkeleri ile askeri alanda işbirliğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır (Yapıcı, 2010, s. 330). 1993 – 1994 yıllarında ABD ile işbirliğini geliştirmeye çalışıldığı diğer bir konu enerjidir. Nitekim Clinton yönetiminin 1993 yılının ilk yarısında sanayi lobisinin temsilcisi Başbakan Çernomırdin'i Batı yanlısı bir çizgiye çekebilmek amacıyla enerji konusunda gerçekleştirdiği girişimler sonuç vermiştir (Goldgeier ve McFaul, 2003, s. 105). 1993 Nisanında gerçekleştirilen Gore – Çernomırdin Komisyonu sonucunda Rus enerji sektörüne yönelik Rus yatırımlarında bir artış gözlenmiş; 1995 yılının ilk yarısında Rus ekonomisine yapılan yabancı yatırımın yüzde 29'u enerji sektöründe gerçekleşmiştir (Khripunov ve Matthews, 1996). Enerji sektörünün ABD başta olmak üzere Batı ile ilişkileri geliştirme çabası, liberal ekonomi politikalarının uygulamaya geçirildiği 1995 yılı itibariyle artış göstermiştir.

2.2.2.4. Yeltsin Dönemi Dış Politika Üçüncü Evresi: Yeniden Atlantikçilik

1994 yılının sonlarından, 1996 Başkanlık Seçimlerine kadar olan dönem Atlantikçi dış politikaya geçiş dönemi olarak kabul edilebilir. Bu dönem boyunca ekonomide liberalleşmenin hız kazanmasına rağmen, I. Çeçenistan Savaşı dolayısıyla generallerin Rus siyasetinde devam eden etkinliği, tamamen Batı yanlısı bir politika izlemesini engellemiştir (Yapıcı, 2010, s. 334).

1995 yılının özellikle ikinci yarısından itibaren Rusya'nın ABD ile daha yakın ilişkiler kurma çabası içine girmiş olduğunu söylemek mümkündür. Bu yeni yaklaşım kendisini ilk olarak NATO politikasında göstermiştir. 1995 Mayısında BİO Ortaklık Dokümanını imzalayarak resmen bu programa dâhil olan Rusya, aynı zamanda Rusya–NATO diyalogunu başlatan bir başka belgeye de imza atmıştır (Forsberg, 2005, s. 335). Moskova, NATO politikasının yanı sıra, 1995 yılı içerisinde İnan ile ilişkilerinde de

ABD talepleri doğrultusunda bazı düzenlemelere gitmiştir (Freedman, 2006). Ayrıca 1995 Haziranında Gore – Çernomırdin Anlaşmasıyla 2000 yılına kadar Tahran’a yönelik silah satışını sonlandıracağını kabul etmiştir (Freedman, 2002, s. 2).

Rusya 1995 yılı itibariyle “Yakın Çevre” de etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Bunun en önemli nedeni, ABD’nin 90’lı yılların ortalarına kadar izlediği “önce Rusya” stratejisinden uzaklaşarak, BDT ülkeleri ile doğrudan ilişki geliştirme çabası içine girmesidir. Nitekim ABD 90’lı yılların başlarından itibaren önce Irak’ın Kuveyt’i işgali, sonrasında Bosna Savaşı ile meşgul olmuş ve Sovyet coğrafyasına ikinci öncelik vermiş ve 1995 yılından itibaren bölgede aktif siyaset izlemeye başlamıştır (Yapıcı, 2010, s. 336). Clinton yönetiminin 1995 itibariyle bölgeye yönelik ilk girişimi, Hazar petrolünün Rusya’yı devre dışı bırakarak Türkiye’ye üzerinden Batı’ya ulaşmasını desteklemek olmuştur (Jaffe ve Soligo, 2004, s. 262). ABD, 1995 yılında, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan tarafından kurulan Orta Asya Birliği’ni desteklemeye başlamıştır (Luong ve Weinthal, 2002, s. 70). ABD’nin 1995 yılı itibariyle özellikle Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri üzerinde artan bu etkinliği, Rusya’nın “Yakın Çevre” deki baskın konumunu zayıflatmıştır. Bunun en açık göstergesi, Dağlık Karabağ Sorununda yaşanmıştır. Zira 1994 Aralığı itibariyle söz konusu sorunun çözümündeki inisiyatif Rusya’dan AGİT’e geçmiştir. Nitekim aynı durum Gürcistan için de geçerli olmuş ve 1990’ların ortalarından itibaren Batı yanlısı çizgiye kaymıştır. Gürcistan, ilk başta Rusya’nın Çeçenistan politikasını desteklerken, Çeçen güçlerine karşılık Rusya’nın işbirliği çağrısını reddetmiştir (Sammut, 2003, s. 33). Rusya, “Yakın Çevre” üzerinde kaybettiği etkisine karşın 1996 seçimleri öncesi oy toplama kaygısıyla hareket ederek bir takım girişimlerde bulunmuştur. Ancak bu girişimler Belarus ve Kazakistan gibi Rusya’ya yakın olma çabasındaki ülkelerle sınırlı kalmıştır (Yapıcı, 2010, s. 339). 1996 yazına kadar olan dönem, bir yandan İran ve NATO ile ilişkilerin ABD talepleri doğrultusunda şekillendirildiği ve “Yakın Çevre” deki etkinliğin ABD lehine yavaş yavaş azaldığı, diğer yandan NATO genişlemesine yönelik muhalefetin devam ettiği bir dönem olmuştur.

1996 Başkanlık Seçimleri sonucunda, oligarkların Rus siyasetinde artan etkinliği, Rus dış politikasında var olan Batı yanlısı eğilimi güçlendirmiştir. 1998 yılında yaşanan

ekonomik krize kadar ülke yönetimi üzerinde söz sahibi olan oligarklar, genel olarak Atlantikçi çizgiyi savunmuşlar ve NATO genişlemesinin Batı ile olumlu ilişkileri engellememesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi, Batı pazarına ve sermayesine ulaştırmayı amaçlayan oligarklar, söz konusu amaçlarını gerçekleştirmek için NATO genişlemesine yönelik muhalefeti ortadan kaldırmaya çaba göstermişlerdir (McFaul, 1997, s. 2). Böylece generallerin yerini oligarklara bıraktığı bu dönemde, bir yandan NATO ve Batı Dünyası ile ilişkiler geliştirilirken, diğer yandan “Yakın Çevre” deki Rus etkinliği iyice sınırlandırılmıştır (Yapıcı, 2010, s. 341). Nitekim bu dönemde NATO – Rusya Kurucu Senedi imzalanmış ve bu Senede göre ortak çıkarlara sahip olan Rusya ile NATO’nun birbirini düşman olarak görmediklerini ilan etmişlerdir. Nitekim muhalefet ettiği NATO genişlemesinin kaçınılmazlığını fark eden Primakov, söz konusu genişlemeye karşılık NATO’dan çeşitli tavizler koparmanın yollarını aramış, Rusya lehine önemli kazanımların elde edildiği bir anlaşmanın imzalanmasını amaçlamıştır. Buna karşılık oligarkların talepleri doğrultusunda hareket eden Yeltsin, NATO müttefikleri ile en kısa sürede uzlaşmak amacıyla Primakov’un bu çabalarını engelleyerek kazanımların düşük kaldığı Kurucu Senet’e imza atmıştır (Gorskii, 2009). Nitekim bu dönemde Rusya ile ABD arasında NATO genişlemesinin yanı sıra, başta silah indirimleri olmak üzere farklı konularda işbirliğinin sağlandığı gözlenmiştir.

1996 yazından 1998 yazına kadar geçen dönemde, bir yandan ABD ile özellikle İran ve silahsızlanma konularında işbirliğine giden Yeltsin iktidarı, öte yandan Batı politikasının bir diğer ayağını oluşturan AB ile ilişkilerini geliştirme çabası içine girmiştir (Yapıcı, 2010, s. 346). Nitekim 1997 yılında, AB ile Rusya arasında Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması onaylanarak yürürlüğe girmiştir (Light, White ve Löwenhardt, 2000, s. 78). Rusya’yı AB’nin hukuki, ekonomik ve ticari standartlarına yaklaştırma amacı güden bu anlaşma, taraflar arasındaki ilişkinin hukuki temelini oluşturmuştur. Nitekim 1996 yılında Avrupa Konseyi’ne üye olan Rusya’nın, bu dönemde Batı ile yakınlaşma çabaları karşılıksız kalmamış ve Moskova “Zenginler Kulübü” olarak adlandırılan G-7 forumuna üye olarak kabul edilmiştir. Özellikle Kurucu Senet’i imzalaması, Rusya’nın 1997 yılındaki Denver Zirvesi’nde G-7 üyeliğine kabul edilmesini kolaylaştırmıştır (Wallander, 1997, s. 3).

1995 yılının özellikle ikinci yarısından itibaren “Yakın Çevre” deki aktif politikasından geri adım atmaya başlayan Yeltsin iktidarı, 1997–1998 yıllarında bu coğrafyadaki etkinliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Bunun en açık göstergesi, Ekim 1997’de; Rusya’nın BDT coğrafyasındaki siyasi etkinliğini dengelemek ve enerji dağıtımını için alternatif kaynakları koruyarak üye devletlerin Rusya’ya olan enerji bağımlılığını azaltmak amacıyla ABD desteğiyle kurulan GUAM olmuştur. 1999’da Özbekistan’ın da birliğe dâhil olmasıyla GUUAM olmuştur (Yapıcı, 2010, s. 349). Nitekim BDT içinde ve dışında barışın korunması, ihtilafların çözümü, Avrasya enerji ulaşım koridoru oluşturulması için, başta NATO olmak üzere uluslararası örgütler ve Batı ile yakın ilişkiler tesis eden GUUAM, bunun yanı sıra kendi aralarında da askeri işbirliğini artırmayı amaçlamış ve BDT’ye alternatif bir barışı koruma gücü oluşturmuşlardır (Kuzio, 2000, s. 92). Sonuç olarak, 1996 yılının ikinci yarısından itibaren Rusya, Sovyet coğrafyasındaki askeri kontrolünü kaybetmiş, üslerini kapatarak askerlerinin önemli kısmını geri çekmiştir. Askeri güvenliğe ilişkin konularda tavizkar bir tutum sergilemiştir.

2.2.2.5. Yeltsin Dönemi Dış Politika Dördüncü Evresi: Primakov’un Oligarklar ile Mücadelesi

Primakov, 1998 Eylülünden 1999 Mayısına kadar süren başbakanlığı döneminde ABD hegemonyasına karşı farklı güç odakları ile ilişkileri geliştirme çabası içerisine girmiş, bu dönemde gerçekleştirilen Kosova ve Irak Müdahaleleri işini kolaylaştırmıştır (Yapıcı, 2010, s. 365). Ancak IMF kredilerine duyulan gereksinimden dolayı söz konusu dönemde Washington ile görüşmelere devam edilmiş; NATO ile askeri müdahale içerisine girmekten kaçınmıştır. Ne var ki, sistem içerisinde hala etkili olan oligarkların baskıları sonucunda Primakov’un başbakanlıktan alınması ile dış politikada, özellikle de Kosova politikasında bazı değişimlerin yaşandığı gözlenmiştir. Batı yanlısı reformistlerin ve oligarkların yoğun lobicilik faaliyetleri sonrasında Yeltsin, Çernomırdin’i Kosova’dan sorumlu temsilci olarak atamış, bu atama Primakov’un uluslararası hukuk ve BM’yi ileri sürerek NATO’yu engelleme çabaları sona erdirmiştir (McFaul, 1999, s. 406). Sonuç olarak Kosova örneğinde görüldüğü üzere, Primakov sonrasında ABD ve NATO karşısında daha tavizkar bir politika izlemeye başlamıştır.

Özellikle 1998 Ekonomik Krizi sonrasında bölge liderlerinin dış politika yapımında artan etkinlikleri de söz konusudur. 1999 yılının ortalarına gelindiğinde 11 federe birimin diğer devletlerle Rusya'dan bağımsız olarak kendi temsilciliklerini oluşturduğu görülmüştür (Perovic, 2000, s. 41). Bölgeler, 1990'ların ikinci yarısından itibaren yabancı devletler ve uluslararası örgütler ile 130'dan fazla anlaşmaya imza atmışlardır (Charap, 2007, s. 338). Sonuç olarak, federe birimlerin giderek artan uluslararası faaliyetleri, Rusya'nın aynı zamanda pek çok dış politika eğilimine sahip olmasına, yani dış politikada parçalanmanın oluşmasına yol açmıştır.

Görüldüğü üzere Rusya, Yeltsin döneminde, uluslararası ortamda etkin bir güç merkezi olamamış, dış politikada gözle görülür bir kazanım elde edememiştir. Fakat bu durum Putin'in başkanlığı ile tersine dönmüş ve güçlenen Rusya, daha bağımsız, özgün ve şekillendirici bir dış politika konsepti benimsemiştir.

2.2.3. Putin Dönemi

2.2.3.1. Genel Çerçeve

Putin, yönetimi ele geçirincede kadar dünyada Rusya aleyhine olan siyasi gelişmelerden öne çıkanlardan bazıları şunlardır (Yavuz, 2010, s. 2):

- Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte tüm Doğu Avrupa ülkelerinin Rusya ile neredeyse tüm ilişkilerini kesmiş ve böylece başta silah sanayi olmak üzere ihracat gelirlerinde düşüş yaşanmıştır.

- Eski Sovyet üyesi Doğu Avrupa ülkelerinden çoğu 2005 yılına kadar hem NATO, hem de AB ülkesi olmuşlardır.

- Eski Sovyet coğrafyasından Baltık ülkeleri (Litvanya, Estonya, Letonya) de NATO ve AB üyesi ülkeler arasında girmişlerdir.

- Azerbaycan ve Gürcistan, ABD ile kurulan yakın ilişkiler sonucunda Rusya'ya mesafeli kalmıştır.

- ABD, Ukrayna'da "Turuncu Devrim" adıyla, Kırgızistan'da ise iktidar değişikliği ile ülkeleri etkisi altına almış, Gürcistan'a askeri üssünü yerleştirmiştir.

- Rusya'ya karşı ABD'ye yakınlaşmalar, Beyaz Rusya (Belarus) ve Moldova'da da yaşanmıştır.

- ABD, Özbekistan'da ve Kırgızistan'da askeri üsler kiralarak, Rusya'nın arka bahçesini kontrol altına almıştır.

- Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, ABD'nin siyasi desteğiyle ve Rusya'ya rağmen gerçekleşmiştir.

- 2001 yılı sonunda ABD, El-Kaide terör örgütünü bahane ederek Taliban yönetimindeki Afganistan'a girmiştir.

- ABD; Almanya ve Fransa gibi doğal müttefikleri ile Rusya'ya rağmen Irak'a askeri müdahalede bulunmuştur. Bu harekât ile bir zamanlar Ortadoğu'da mevcut Sovyet-Rus etkisi büyük ölçüde hasar almıştır.

Putin, Yeltsin'den sonra iktidara geldiğinde Rus dış politikasını tekrar gözden geçirmiştir. Çok yönlü bir politika izlenmiştir. "Yakın Çevre" doktrini ile BDT ülkeleri üzerindeki önceliğini artırma politikasına öncelik vermektedir. Bu politikası (Kamalov, 2008, s. 7-8);

- Rus vatandaşlarının haklarını ve Rus dilinin konumunu korumak,

- Bir taraftan NATO ile ilişkilerin güçlendirilmesi, diğer taraftan NATO'nun genişlemesinin tehdit olarak algılanması,

- ABD ile ilişkilerde net bir tavrın ortaya konmaması,

- BDT, Balkanlar ve AB ülkelerinin Rusya önceliği olarak belirlenmesi,

- Çin ve Hindistan ile işbirliğinin kurulması,

- ŞİÖ'nün öneminin artması,

- 11 Eylül sonrasında, terörle mücadele kapsamında ABD ve Batı ile tekrar yakınlaşma sağlanmıştır.

Bu çok yönlü politikalarıyla Putin'in hamleleri öngörülme özelliğini kaybetmiştir.

Batı ile yakınlaşma çerçevesinde Rusya (Kamalov, 2008, s. 9);

- ABD'nin Afganistan harekâtı desteklenmiş,
- ABD'nin Özbekistan'da üs açması kabul edilmiş,
- NATO ve AB ile işbirliği geliştirilmiştir.

Putin, iktidarı eline aldığı 2000 yılından itibaren merkezî bir politika izlemiş, bu şekliyle iç istikrarı sağlamış, artan enerji gelirleriyle ekonomik kalkınmayı sağlamış ve bu gelişmelerin neticesinde dış politikada daha etkin, proaktif bir tutum izleyebilmiştir. Dış politikadaki önceliğini yakın coğrafyasına vermiş ve Batı ile mücadelesini sürdürmenin yanında ekonomik ilişkilerini de iyi seviyede tutma yoluna gitmiştir.

Rusya, 2007 yılı sonu verilerine göre dünyadaki en büyük 8'inci petrol rezervine, dünya doğalgaz rezervlerinin yüzde 27,17'sine ve dünyadaki en büyük 2'nci kömür rezervine sahip bir ülke olarak enerji devi bir ülke profili çizmiştir. (Yapıcı, 2010, s. 3).

Putin, SSCB'nin parçası olan Rusya dışındaki 14 ülkenin meydana getirdiği yakın çevreyi, uluslararası hukukun kendilerine tanıdığı kaderlerini tayin hakkına sahip ülkeler değil; bağımsızlıklarını tarihin bir kazası sonucu olarak kazanan asi eyaletler olarak görmüştür (Mackinnon, 2006/2009, s. 44).

Putin iktidarı süresince izlenen dış politikayı 3 döneme ayırarak incelemek mümkündür. Putin'in başkanlık koltuğuna oturmasından 11 Eylül terör saldırılarına kadar geçen dönem ilk dönemdir. Bu dönemde bir yandan ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla Avrupa ülkelerine yönelirken; diğer yandan BDT coğrafyasındaki etkinliğini yeniden tesis etmeye çalışmıştır. 11 Eylül süreciyle başlayan ikinci dönem, ABD ile özellikle terörizme karşı mücadele konusunda işbirliğinin yaşandığı bir dönem

olmuştur. Son dönem ise 2003 yılının sonundan başlayarak Putin'in iktidardan ayrıldığı 2008 yılına kadar geçen dönemdir ki, bu dönemde Rusya dış politikada daha bağımsız hareket ederek ve enerjiyi bir dış politika aracı haline dönüştürerek dünya siyasetinde önemli bir güç olduğunu kanıtlama çabası içine girmiştir (Yapıcı, 2010, s. 370).

2.2.3.2. Putin Dönemi Dış Politikası Birinci Evresi: Merkezci Dış Politika

Putin iktidarının ilk yıllarında merkezci bir dış politika anlayışını uygulamaya geçirmiştir. 1999 yılından itibaren artan enerji fiyatlarının etkisiyle ekonomide yaşanan düzelme Putin'in işini kolaylaştırmıştır. Putin, iktidarının ilk yıllarında ülke siyasetinde ve ekonomisinde istikrarın sağlanması gerektiğini savunmuş, bunun için de Batılı devletlerle ilişkilerine önem vermiştir (Yapıcı, 2010, s. 368). Nitekim 2000 yılında yayınlanan Dış Politika Konseptinde ileri sürüldüğü gibi, BDT ve Asya coğrafyasını da göz ardı etmemiş, çok yönlü bir dış politika yaklaşımını savunmuştur (Seciler, 2006, s. 289).

Dış politika sürecinin ilk döneminde Putin, ekonomik amaçlar doğrultusunda dış politikayı araçsallaştırarak diğer ülkelerle ekonomik bağlarını güçlendirme yoluna gitmiştir (Yapıcı, 2010, s. 370). Bu bağlamda Putin, Rusya'nın temel ticaret ortağı olan Avrupa ülkeleri ile ilişkilere öncelik tanımıştır (McFaul, 2001, s. 315). Ekonomik çıkarlar doğrultusunda Avrupa'ya yönelen Putin, bu dönemde BDT ve Asya coğrafyasına yönelik çeşitli açılımlarda bulunmuş, Rusya'yı Avrupa ile Asya arasında bir enerji köprüsü haline getirmeyi amaçlamıştır (Schmidt, 2005, s. 93). Nitekim AB ile 2000 yılı Mayısında gerçekleştirilen AB–Rusya Zirvesi'nde Putin, Rus ekonomisinde büyümenin sadece Batı Avrupa ile ekonomik bütünleşme yoluyla sağlanabileceğini savunmuştur. 2000'li yılların başlarında Rus dış ticaretinde sahip olduğu yüzde 35'lik pay ile Rusya'nın en önemli ticari ortağı haline gelen AB, Rus enerji kaynakları için en büyük pazarı teşkil etmiştir. 2000 yılında Rus doğalgaz ihracatının yüzde 63'ü, petrol ihracatının ise yüzde 53'ü Avrupa'ya gerçekleştirilmiştir. 2004 yılında gerçekleştirilen AB genişlemesi sonucunda, Rus ticaretindeki AB payında büyük bir artış gözlemlenmiş, 2007 yılında bu oran yüzde 52'ye ulaşmıştır (Yapıcı, 2010, s. 372). Ekim 2000'de gerçekleştirilen 6'ncı AB – Rusya Zirvesi'nde taraflar arasında enerji diyalogunun

başlatılması konusunda karara varılırken, Kasım 2000’de AB Komisyonu tarafından yayınlanan Yeşil Kitap’ta, AB’nin gelecekteki enerji güvenliği açısından Rusya ile stratejik ortaklığın önemi vurgulanmıştır. Nitekim görüldüğü üzere söz konusu dönemde AB ile Rusya arasında güvenlikten çok ekonomi, özellikle de enerji alanında işbirliğinin sağlanması yolunda adımlar atılmıştır. Putin iktidarı ele alınan dönemde özellikle de Almanya ile ikili ilişkileri geliştirme çabası içinde olmuştur. 2000 ve 2001 yıllarında iki ülkenin devlet başkanları sık sık bir araya gelerek özellikle enerji dağıtımının ve Rusya’nın Almanya’ya olan borçlarının konu edildiği çeşitli görüşmelerde bulunulmuştur. Rus lider, Almanya ve Rusya’yı birleşmiş büyük Avrupa’nın inşası için birlikte çalışmaya çağırarak, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi için öncelikli hedefleri saptamıştır (Yapıcı, 2010, s. 378). Sonuçta 2001 yılı itibariyle Rusya’ya yönelik Alman yatırımlarında artış gözlenmiştir (Krylov, 2002, s. 55). Böylece Putin iktidarı, ilişkilerde gerginlik yaşadığı ABD’ye karşı, başta Almanya olmak üzere Avrupa devletlerini yanına çekmenin yolunu aramıştır.

Rusya, 2000 yılı itibariyle “Yakın Çevre” coğrafyasına geri dönmüştür. Bölge ülkeleri ile özellikle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi konusunda çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bu doğrultuda Rus yönetimi ilk olarak Ekim 2000’de gümrük birliğine dayalı Avrasya Ekonomik Topluluğu’nun oluşumuna öncülük etmiştir. Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın 2000 Ekiminde imzaladığı bu anlaşmaya, 2002’de Ukrayna ve Moldova; 2003’te Ermenistan gözlemci, 2006’da Özbekistan’ın üye olduğu bu örgüt, bölge devletlerinin tek bir ekonomik çatı altında toplanmasını amaçlamış ve Rusya’nın “Yakın Çevre” deki ekonomik ayağını oluşturmuştur. Rusya, Orta Asya pazarında büyük ölçüde yitirdiği rekabet gücünü bu yapının sağladığı ayrıcalıklar sayesinde artırmayı amaçlamıştır.

“Yakın Çevre” ye yönelik ekonomik açılımlarının merkezini Hazar bölgesi oluşturmuştur. Hazar bölgesi Rusya’nın çıkar alanı olarak tanımlanmıştır. Putin özellikle BTC ile bölgede artan ABD etkisine karşı daha aktif bir siyaset izlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Nitekim 2000 Temmuzunda Lukoil, Yukos ve Gazprom bir araya gelerek Hazar Petrol Şirketi oluşturulmuştur. Rus yönetimi bu dönemde bölge devletleri ile ikili ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik girişimlerde de bulunmuştur. En yakın

ilişkide bulunduğu ülke Kazakistan olmuştur. 2000 Haziranında Kazak petrolünün Rusya üzerinden dağıtımını; Baykonur Uzay Üssü'nün statüsüne ilişkin anlaşma imzalamışlardır. Ekim 2000'de ise Hazar kaynaklarının paylaşımına ilişkin "ortay hat" prensibi konusunda işbirliğine varmışlardır (Yapıcı, 2010, s. 380).

Yakın ilişkilerde olunan diğer bir ülke ise Kırgızistan olmuştur. Kırgızistan 2000'de Rusçayı resmi dil olarak tanımıştır. Ortaklaşa uranyum çıkarılmasını öngören, Kırgızistan'ın Rusya'ya olan borçlarını düzenleyen, anlaşmalar imzalamışlardır (Cummings, 2001, s. 148). Nitekim 2001 yılında taraflar arasındaki ticaret hacmi 144 milyon dolara ulaşmıştır (Hekimoğlu, 2007, s. 155).

Rusya bu dönemde, Özbekistan ve Türkmenistan ile çok iyi seviyede olmayan ilişkilerini de geliştirmişlerdir. Nitekim 2000 yılında her iki ülke ile de doğalgaz anlaşması imzalamıştır (Cummings, 2001, s. 148).

Rusya bu dönemde, Ukrayna ve Gürcistan ile de ekonomik ilişkilerini geliştirme çabası içerisinde olmuştur.

Putin iktidarı, söz konusu dönemde sadece ekonomi değil güvenlik düzeyinde de bölgeye yönelik çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Özellikle II. Çeçenistan Savaşı'nın patlak verdiği sırada Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'da artan radikal İslami hareketler, Orta Asya ülkeleri arasında bir güvenlik kaygısının oluşmasına yol açmış ve Rusya'nın güvenlik işbirliği çabalarını hızlandırmıştır (Cummings, 2001, s. 149).

Ele alınan dönemde, 2001 Haziranında Özbekistan'ın da katılımıyla Şangay İşbirliği Örgütüne dönüşen oluşum da bölgede ABD'ye karşı artan Rus ve Çin etkisinin bir kanıtı olarak yorumlanmıştır.

Putin iktidarı askeri işbirliği konusunda bölge ülkeleri ile ikili ilişkilerini geliştirmeye de özen göstermiştir. Bölge ülkelerinin ordu mensuplarının Rus askeri okullarında eğitim görmelerine, taraflar arasında ortak askeri tatbikatların düzenlenmesine ve savunma alanındaki ticaretin artırılmasına ilişkin kararlar alınmıştır.

Sonuç olarak, 1990'ların ikinci yarısından itibaren GUUAM'ın kurulmasıyla birlikte bölgedeki etkinliğini ABD'ye kaptıran Rusya, 2000'lerin başlarında artan İslami

radikalizm etkisiyle terörizmle mücadele söylemini kullanarak bölge üzerinde etkisini yeniden tesis etmeye çalışmıştır. Bu amaçla bölge devletlerini bir araya getiren BDT mekanizmasını kullanmıştır. Putin iktidarı, Orta Asya'nın yanı sıra Kafkasya'ya yönelik politikasında da güvenlik düzleminde çeşitli açılımlarda bulunmuştur. Hazar petrolünün dünya piyasalarına çıkışının hızlandırılması için bölgedeki çatışmaların sonlandırılması gerekliliği, Putin yönetimini harekete geçirmiş, 2000 yılı içerisinde Moskova'nın önderliğinde Dağlık Karabağ Sorununun çözümüne yönelik çeşitli görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Diğer yandan II. Çeçenistan Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte Gürcistan ve Azerbaycan'ı, topraklarını Çeçen silahlı güçlerine açmakla suçlayan Moskova, bu suçlamalarını söz konusu dönemde de devam ettirmiştir.

Putin'in iktidara gelmesinden 11 Eylül'e kadar geçen süreçte, ABD ile Rusya arasındaki ilişkilere gerginliğin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Taraflar arasında oluşan gerginlikte Putin'in ABD hegemonyasına karşı çok kutupluluğu savunan merkezci yaklaşımı kadar ABD'de iktidara gelen George W. Bush yönetiminin Rusya'ya karşı izlediği sert politika da belirleyici olmuştur. Bu dönemde taraflar arasında gerginliğe yol açan konulardan ilki, Putin iktidarının ABD liderliğindeki tek kutupluluğa karşı farklı güç odakları ile yakınlaşma çabasıdır. Özellikle Moskova'nın İran ile ilişkileri geliştirme yolunda attığı adımlar, Washington'un tepkisini çekmiştir. 2000 yılından itibaren Tahran'a silah satışını arttıran Moskova, Buşehr'deki nükleer santralin tamamlanmasına ilişkin vaatlerini yinelemiş ve İran'da daha fazla reaktör inşa etmek istediğini açıklamıştır. 2001 Martında iki ülke arasında imzalanan ekonomik işbirliği anlaşmasını takiben aynı yılın Ekim ayında taraflar arasında silah ticaretinin arttırılmasına ilişkin bir başka anlaşma imzalanmıştır.

Aynı dönemde Çin ile de ilişkiler artırılma çabasına girilmiştir. 2001 Temmuzunda taraflar arasında imzalanan "İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" ile ilişkiler stratejik ortaklık seviyesine yükseltilmiştir (Chung, 2004, 1005-1006). Bu anlaşma ile ABD hegemonyasının dengelenmesi; aralarındaki 4300 kilometrelik sınırın hukuken belirlenmesi; silah satışı; teknoloji transferi; enerji ve hammadde tedariki ve Orta Asya'da İslami akımların yayılmasının önlenmesi konusunda işbirliği yapma kararı verilmiştir (Cohen, 2001). Ayrıca iki ülke söz konusu

anlaşma ile çok kutuplu bir dünya düzenine yönelik çağrıda bulunmuşlar, ABD'nin füze savunma sistemi kurma planlarına ve NATO'nun Kosova Müdahalesinde ileri sürülen insani müdahale kavramına karşı olduklarını açıklamışlardır (Umbach, 2004, s. 44-46). Nitekim bu dönemde taraflar arasındaki ticaret hacminde önemli bir artışın yaşandığı gözlenmiştir. 1998 yılı itibariyle 5,5 milyar dolar olan iki ülke arasındaki ticaret hacmi, 2000 yılında 8 milyar dolara, 2001 yılında 10,7 milyar dolara ulaşmıştır. Bu ticaretin büyük kısmını oluşturan silah satışları, ABD dış politika çevrelerinde endişeyle karşılanmıştır. Rusya, 2000 yılında silah satışının yüzde 70'ini Çin'e gerçekleştirmiştir. Üstelik taraflar arasındaki ticari ilişkiler enerji sektörünü de kapsamıştır. 2001 Eylülünde Sibirya'dan Çin'e dönecek doğalgaz ve petrol boru hattı projesinin fizibilite çalışmalarına başlanmasına ilişkin bir anlaşma imzalanmıştır.

Putin iktidarı bu dönemde Hindistan, Küba, Kuzey Kore ve Vietnam gibi ülkelerle özellikle ekonomik ilişkileri geliştirme çabası içerisinde olmuştur. Silah ihracatında Çin'den sonra ikinci sırada yer alan Hindistan ile silah ticaretinin artırılmasına yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Ayrıca bu ülkede nükleer reaktör inşa kararı alınmıştır. 2000 yılı Ekiminde taraflar arasında imzalanan deklarasyonda, çok kutuplu bir dünyanın tercih edildiğine vurgu yapılırken, NATO'nun Kosova müdahalesi eleştirilmiş ve böylece ABD'nin tek taraflı eylemlerine karşı bir ortaklığın kurulduğu gözlenmiştir. İki ülke arasındaki stratejik ortaklık belgesi ile terörizmle mücadelede işbirliği; Çeçenistan ve Keşmir bölgelerindeki İslami fundamentalizm ve ayrılıkçılık hareketinin Afganistan'daki Taliban rejimi tarafından kışkırtıldığını ileri sürmüşler ve bu konuda ortak tutum izleme kararı almışlardır.

ABD bu dönemde Rusya'ya karşı sertlik politikası izlemiştir. 2001 baharında Rusya ile ilişkilerin dış politikada öncelikli bir yeri olmadığı kanısına varan yeni ABD yönetimi, 50 Rus diplomatı casusluk suçuyla sınır dışı etmiş; Yeni Bağımsız Devletler Bürosu'nu feshederek, dış politikada Rusya'nın konumunu aşağılara çekmiştir. Bush iktidarının füze savunma sistemi kurmak amacıyla 1972 tarihli Anti-Balistik Füze Anlaşması'ndan çekileceğini açıklaması, iki ülke arasındaki gerginliği en üst noktaya taşımıştır. Ayrıca Bush iktidarının Çeçenistan Müdahalesi nedeniyle Rusya'yı suçlaması, taraflar arasındaki ilişkiyi daha da sorunlu hale getirmiştir. İki ülke arasındaki

gerginliğin belki de en önemli nedeni Rus ekonomisinde yaşanan gelişmedir. Ekonomide yaşanan düzelmeye, IMF kredilerinin ve ABD mali yardımının önemini azaltırken, ekonomik kalkınmayı hızlandıracak ticaret ve yatırım ilişkilerindeki düşük ABD payı, Rus dış politikasında ABD'yi ikinci plana itmiştir. Rus enerji ihracatında Avrupa, silah satışında ise İran, Çin ve Hindistan önemli pazarlar olarak belirirken, ABD, Rus malları için kayda değer bir Pazar olamamış, üstelik yatırım konusunda da Avrupa'nın epeyce gerisinde kalmıştır (Yapıcı, 2010, s. 392-393).

2.2.3.3. Putin Dönemi Dış Politikası İkinci Evresi: 11 Eylül Sonrası Amerika Birleşik Devletleri İle Yakınlaşma

Rusya ile ABD, 11 Eylül sonrasında terörizmle mücadelede işbirliği doğrultusunda yakınlaşmışlardır. ABD ile işbirliği, uzun dönemli bir strateji olmaktan çok, güney sınırındaki güvenlik problemini çözmek için giriştiği taktik bir harekât niteliğindedir (Secieru, 2006, s. 291-292). Rus yönetimi, terörizme karşı küresel mücadelede yer alarak, Çeçenistan'daki terörizm karşıtı kampanyasına uluslararası destek sağlamayı amaçlamıştır. Üstelik Taliban rejimine karşı gerçekleştirilen ABD operasyonu, Afganistan'dan Orta Asya ve Kafkasya'ya yayılan radikal İslam tehdidini azaltması bakımından Rusya açısından yeni bir şans olarak görülmüştür (Secieru, 2006, s. 292). 11 Eylül, taraflar arasındaki yakınlaşmayı hızlandırırken, Putin'in dış politika çizgisinde keskin bir dönüşüme neden olmamıştır. Zira pragmatizm, gerek 11 Eylül öncesinde gerekse 11 Eylül sonrasında Putin'in dış politikalarına hâkim olmuştur. 11 Eylül sonrasında ABD ile olduğu kadar, Avrupa ve Yakın Çevre ülkeleri ile ilişkiler de geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda söz konusu dönemde dış politikada merkezci çizgi korunmuştur. ABD ile oluşan işbirliği ise 2003 sonlarından itibaren yaşanan gelişmelerle birlikte kalıcı işbirliği olmadığı görülmüştür. 11 Eylül sonrasında ilk defa 2001 Haziranında ABD ve Rusya bir araya gelerek füze savunması sistemi konusunda anlaşmaya vardıklarını açıklamışlardır. Bu görüşmelere paralel olarak da taraflar birbiri hakkında olumlu demeçlerde bulunmuşlardır. Nitekim Putin iktidarı, saldırılardan sadece birkaç hafta sonra terörizmle mücadelede ABD'ye desteğini 5 maddelik planla açıklamıştır. Bu kapsamda Rusya ABD'ye istihbarat paylaşımı, insani yardım amacıyla hava sahasını açma, arama kurtarma konusunda yardım, Afganistan'daki muhalefete

yardım ve Orta Asya ülkelerinin ABD askerine hava sahasını ve üslerini açmaları konularında destekleyeceklerini bildirmişlerdir. Rusya bu planını uygulamaya geçirmiştir (Yapıcı, 2010, s. 395-396). Rus üslerini kapatarak, ABM'den çekilmesini kabullenerek ABD'ye çeşitli tavizler veren Rusya; Çeçenistan müdahalesi konusunda ABD'nin desteğini alarak, NATO – Rusya Konseyi'ni oluşturarak, nükleer silahların indirimi konusunda Bush yönetimi ile yeni bir anlaşma imzalayarak karşılığını almıştır (Starobin, Belton ve Crock, 2001, s. 56). Putin iktidarı ABD'ye verdiği tavizler karşılığında ekonomik kazanç sağlama yoluna da gitmiştir. Bu kapsamda Mayıs 2002'de enerji konusunda ABD'nin Ortadoğu'ya olan bağımlılığını azaltmak için Rusya ile anlaşma imzalamıştır. Ayrıca Rusya, DTÖ'ne üyelik konusunda da ABD'nin desteğini almaya çalışmıştır.

2003 Eylülünde ABD ile Rusya arasında Enerji Zirvesi düzenlenmiştir. Fakat bu zirveden bir ay sonra Putin iktidarı tarafından gerçekleştirilen Yukos Operasyonu, ABD'nin petrol devi Exxon Mobil'in Yukos'un büyük hisselerini ele geçirme planlarını engellemiş ve ABD yönetiminin eleştirilerine neden olmuştur (MacFarlane, 2006, s. 51). Yukos Operasyonu ABD ile Rusya arasındaki enerji işbirliğini sekteye uğrattırken, Bush iktidarının Jackson–Vanik düzenlemesi ve DTÖ üyeliği konularında Moskova'nın beklentilerine cevap verememesi Putin iktidarının ABD ile ilişkilerini gözden geçirmesine neden olmuştur. Ayrıca Yukos Operasyonundan bir ay sonra Gürcistan'da gerçekleştirilen iktidar değişikliği, ABD'nin Irak Müdahalesi ile sarsılan iki devlet arasındaki işbirliği sürecini sonlandırmış; taraflar arasındaki ilişkilere rekabetin hâkim olduğu yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur (Wallender, 2006, s. 315).

Putin iktidarı, 11 Eylül sonrası başta Almanya ve Fransa olmak üzere Avrupa devletleri ile ekonomik bağlarını güçlendirme çabası içerisinde olmuştur. Rusya, bu dönemde bir kurum olarak AB ile ilişkilerini geliştirmekten çok, Avrupa ülkeleri ile ikili ilişkilerini geliştirmeye odaklanarak AB içindeki ayrılıkları derinleştirmeyi planlamıştır (Trenin, 2007, s. 98). Nitekim ABD'nin Irak'a müdahalesinde Rusya, bu hedefine ulaşmış ve eski Avrupa olarak adlandırılan Almanya, Fransa ve Belçika gibi devletler Rusya ile beraber bu müdahalenin karşısında yer alırken; yeni Avrupa olarak

adlandırılan Orta ve Doğu Avrupa devletleri ABD'nin yanında yer almışlardır (Merkushev, 2005, s. 363-364).

AB devletleri ile enerji ve ekonomik konulardaki ikili ilişkileri geliştirmeye yönelik Putin iktidarı, özellikle Almanya, İtalya, İngiltere, Hollanda ve Belçika ile görüşmelerde bulunurken, AB'nin bir bütün olarak Rusya karşısında etkili bir politika oluşturamadığı gözlenmiştir (McFaul, 2005, s. 312). Nitekim 2004 yılı itibariyle Almanya ile arasındaki ticaret hacmi 35 milyar dolara ulaşmış ve 10 milyar dolarlık yatırımla Rusya'nın en büyük dış yatırımcısı konumuna yükselmiştir. Bunun yanında İtalya ile 2002 yılında İtalya – Rusya Ortak Deklarasyonu'nu yayınlamışlardır. Böylece aynı yıl içerisinde Rusya'ya yönelik İtalyan yatırımları 170 milyon dolardan 283 milyon dolara yükselmiştir. Aynı zamanda iki ülkenin gaz şirketleri olan Gazprom ve ENI, Mavi Akım Projesi'nde ortaklık yapmışlardır. İngiltere ile de ilişkiler artmış; Rus gazının ülkeye aktarımı ile ilgili görüşmeler yapılmış; aynı dönemde İngiliz şirketleri Rusya'da ciddi yatırımlarda bulunmuş; Rus ortakları Alfa Grup ve Acces – Renova ile TNK – BP adlı şirket kurulmuştur. Bu şirket Rusya'nın ikinci büyük petrol şirketi olmuştur (Corsi, 2005). AB devletleri ile ikili ekonomi ilişkilerini geliştirme yolunda adımlar atan Rusya, bu sayede ekonomik çıkarlarına ters düştüğü için onaylamadığı AB Enerji Şartı konusunda oluşması muhtemel AB baskısını engellemiştir. Zira Rusya ile karlı ekonomik ilişkilere sahip olan devletler, AB içinde bütüncül bir enerji politikasını zorlaştırmışlardır. Böylece Rusya, enerji piyasasını liberalleştirme ve toprakları üzerinde boru hatlarını AB ile ticaret yapan üçüncü taraflara ayrımcılık yapmaksızın açma yükümlülüğünden kurtulmuş ve ciddi bir AB tepkisiyle karşılaşmamıştır. Aynı zamanda 2002'de gerçekleştirilen AB – Rusya Zirveleri ile taraflar arasında güvenlik ve savunma, içişleri ve adalet, ticaret ve yatırım, çevre, enerji, bilim, teknoloji ve uzay alanlarında işbirliğinin geliştirilmesi konusunda uzlaşmaya varılmıştır. Bu zirvelerde aynı zamanda; Baltık Denizi kıyısında, Polonya ile Litvanya arasına sıkışmış ve AB ile çevrelenmiş; fakat Rusya'ya ait olan Kaliningrad sorunu da çözülmüş ve Rusya'ya gidişlerde vize yerine geçiş izni verilmesine kararlaştırılmıştır (Misiunas, 2004, s. 385)

ABD, 11 Eylül sonrası dönemde terörizmle mücadele söylemi altında, başta Orta Asya olmak üzere Yakın Çevre üzerinde etkinliğini artırmıştır (Cornell, 2004, s. 239).

Buna yönelik olarak Putin de girişimlerde bulunmuş ve 2003 Eylülünde Belarus, Ukrayna ve Kazakistan ile başlattığı ticaretteki engellerin kaldırılmasını, merkezi ticaret komisyonunun kurulmasını ve ortak enerji ulaştırma politikalarının izlenmesini amaçlayan “tek ekonomik saha” projesini hayata geçirmiştir (Tsygankov, 2006, s. 1082).

Bölge devletlerinin enerji ihracatının kendi topraklarından geçen boru hatları aracılığıyla gerçekleşmesini, Rus petrol ve doğalgaz şirketlerinin bölgedeki projelerde büyük oranda pay elde etmesini ve çıkarlarına aykırı enerji projelerinin engellenmesini amaçlayan Putin iktidarı, bölge devletleri ile ikili ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiştir (Yapıcı, 2010, s. 407-408). Bu konuda ilk olarak 2002 Haziranında Kazakistan ile Kazak petrolünün dağıtılmasına ilişkin bir anlaşma imzalamıştır. Böylece Tengiz – Novorosisk hattı ile Kazakistan’dan çıkan petrolün Rusya üzerinden Batı’ya taşınması konusunda garantiler elde etmiştir (Socor, 2005) Rusya, Türkmenistan ile de 2003 Nisanında büyük oranda Türkmen gazının alımına ilişkin anlaşma imzalayarak rakip Türkmenistan’ın dış pazarına yönelik gaz ihracatını sınırlandırmıştır (Bahgat, 2006, s. 10). Ayrıca 25 yıllık bu anlaşmaya göre Gazprom kendi gazını Avrupa’ya ihraç fiyatının yarısına satın almıştır. Bu anlaşma ile başta Ukrayna olarak pek çok ülkenin Rusya’ya olan bağımlılığını artırmıştır. 2002 Aralığında da Özbek gazı satın alınması konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ayrıca Gazprom, Özbekistan’daki doğalgaz üretim projelerine de ortak olmuştur (Yapıcı, 2010, s. 409). Gazprom, 2003 yılında Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ile anlaşma imzalayarak doğal gaz ihtiyacını Rusya’dan karşılamasını sağlamıştır (Veliev, 2009). Ayrıca Gürcistan ile de imzalanan anlaşmalarla Gazprom’un ülkedeki doğalgaz hâkimiyeti sürdürülmüştür. Ayrıca 2003 yılında Gürcistan ile imzaladığı anlaşmaya göre Rusya’dan Gürcistan’a ve oradan da Türkiye ve Ermenistan’a yönelen boru hatlarının tamiri kararlaştırılmıştır (Suleiman, 2003). Bu da ABD tarafından Şahdeniz Projesi’ne yönelik tehdit olarak algılanmıştır (Devdariani, 2003). Rusya elektrik konusunda da Gürcistan’ı kendisine bağımlı hale getirmiştir. Görüldüğü üzere, bu dönemde Rusya, enerji arzı, boru hatları ve yatırım projeleri aracılığıyla bölge devletleri üzerindeki etkinliğini artırma çabası içine girmiştir.

Putin iktidarı bölge ülkeleri için sadece ekonomi değil, güvenlik düzleminde de bölgedeki etkinliğini artırmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda 2002 yılında Rusya,

Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nü oluşturulmuştur (Weitz, 2006). Örgüt, terörist saldırılar ya da rehine krizi gibi acil durumlarda devreye girmesi için kurulmuştur (Gleason ve Shaihutdinov, 2005, s. 281). Nitekim bu örgüt ile Rusya'nın Orta Asya'daki askeri varlığı meşrulaşmıştır. Ayrıca 2002 Ocağında Azerbaycan ile Gebele Radar Üssü 10 yıllığına Rusya'ya kiralanmıştır. Görüldüğü üzere Rusya bu dönemde gerek ekonomik, gerek askeri yollarla bölgedeki hâkimiyetini artırma çabası içerisinde olmuştur. Zira bu dönemde oluşturulan enerji bağımlılığı, 2004 yılından itibaren enerjinin bir dış politika aracına dönüştürülmesine yol açacak ve Putin iktidarının elini güçlendirecektir. Üstelik ABD'nin 2005 yılı itibariyle Orta Asya'dan askerini çekmeye başlaması, Rusya'nın bölgedeki askeri kontrolünü güçlendirecektir.

2.2.3.4. Putin Dönemi Dış Politikası Üçüncü Evresi: Merkezilikten Otoriterliğe Kayış

2003 yılı sonunda gerçekleştirilen Yugos Operasyonu ile birlikte Rus siyasetinde silovikilerin etkinliği artmış ve Batı'ya karşı daha sert bir dış politika izlenmeye başlamıştır. Yaşanan devletleşme ile birlikte de enerji bir dış politika aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim bu dönemde Rusya'nın hem ABD hem de AB ile ilişkilerine belli bir mesafe koyduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler de dış politikayı etkilemiştir. Özellikle 2003 Ekiminde Gürcistan'da, 2004 Aralığında Ukrayna'da gerçekleştirilen iktidar değişiklikleri ve 2004 yılında AB ile NATO'nun eş zamanlı olarak Baltık ülkelerini içerecek şekilde genişlemesi Rusya'nın tepkisini çekmiş, Batı ile sorunlu sürecin başlangıcını teşkil etmiştir (Purtaş, 2007, s. 26). Ayrıca bu dönemde Rusya'nın izlediği ABD muhalifi dış politika ile ABD, Rusya'yı demokrasi ve insan hakları söylemleri ile baskı altında tutmaya çalışmıştır.

2004 yılı itibariyle Rusya-ABD ilişkilerinde gerginlik hâkim olmuştur. Putin iktidarı, "Yakın Çevre" de ABD tarafından gerçekleştirildiğini ileri sürdüğü iktidar değişikliklerine tepki olarak, ABD yönetiminin çıkarlarına aykırı dış politika hamlelerinde bulunmuştur. Bu maksatla, Rusya, ABD'nin kara listesinde yer alan Suriye

ve İran gibi devletlerle ilişkilerini geliştirmiş, ABD karşıtı politikalar izleyen Latin Amerika ülkeleri ile temaslarını artırmış, enerji alanında ABD ile gizli rekabetin içerisine girmiştir. Nitekim bu dönemde, Putin iktidarı İran ile nükleer işbirliğini hızlandırmıştır. Ticari ilişkilerini ve silah satışlarını da artırmıştır (Yapıcı, 2010, s. 416). Çin ile de silah ticaretini artırmış ve 2005 yılında gerçekleştirilen ilk ortak askeri tatbikat, taraflar arasındaki askeri ilişkilerin gelişmesine önemli katkı sağlamıştır (Gundzik, 2005). Çin ile enerji alanında da çeşitli anlaşmalar imzalanmış ve 2011 yılından itibaren Doğu ve Batı Sibirya'dan geçecek iki boru hattı ile Rus doğalgazının Çin'e gönderimi konusunda anlaşılmıştır (Chan, 2006). Bu dönemde Latin Amerika ülkeleri ile silah ticareti artmıştır. Bu konuyu ABD eleştirmiştir (Wolland, 2006).

Nitekim ABD ve Rusya arasında yaşanan gerginlik, iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin bozulmasını da sağlamıştır. ABD, Rusya'yı DTÖ'ye üyeliği konusunda desteklemekten kaçınmış, 2006 yılında İran'a silah satışları nedeniyle iki Rus şirketine yaptırım uygulamıştır (Yapıcı, 2010, s. 418-419). Rusya ise Barents Denizi'nin altındaki Stokman rezervlerinden elde edilen gazın daha önce planlandığı gibi ABD'ye değil, onun yerine Almanya'ya ihraç edeceğini açıklamıştır. Taraflar arasındaki gerginlik Hazar bölgesindeki enerji kaynakları üzerinde yaşanan rekabetin de artmasını sağlamıştır. ABD, Rusya'yı devre dışı bırakan buru hatlarını desteklemiştir. Örneğin, Hazar'dan çıkarılan Azeri gazının BTC'ye paralel boru hattı ile Erzurum'a, oradan da Avrupa'ya ulaştırılmasını öngören Şahdeniz Projesi ABD tarafından desteklenmiştir (Kubicek, 2004, s. 209). Ayrıca ABD, Şahdeniz Hattı'nın Türkmen gazı ile takviye edilmesini ve Trans – Hazar Projesi olarak adlandırılan Hazar'ın altından geçecek diğer bir hat ile Kazak gazının da dâhil edilmesini savunmuştur. Buna karşılık Rusya ise, Hazar'ın doğu kıyısı boyunca Türkmenistan'dan yukarıya uzanan, Kazakistan ve Özbekistan'ın da dâhil olacakları Hazar Sahili Projesi'ni savunmuş, bu hattan gelen Türkmen, Kazak ve Özbek gazının Rusya üzerinden Batı pazarına ulaştırılmasını amaçlamıştır (Yapıcı, 2010, s. 420). Nitekim 2007 Mayıs'ında Hazar Sahili Projesi gerçekleştirilmiş ve böylece Rusya, ABD'nin amaçlarını engellemiştir. Petrol boru hattında da ABD – Rusya rekabeti yaşanmıştır. ABD, Kazak petrolünün Hazar altından BTC'ye aktarılmasını savunurken; Rusya ise söz konusu Aktau – Bakü petrol boru hattı projesine karşı çıkmıştır (Hodilov, 2006). Enerji zengini Kuzey Kutbu'na 2007'de

Rusya'nın bayrak dikmesi ile iki ülke arasındaki enerji mücadelesi buraya da sıçramıştır. ABD 2008'de Alaska'da askeri tatbikat yaparak Rusya'ya gözdağı vermiştir. Rusya'nın Venezüella ile enerji alanındaki yakın işbirliği de ABD'yi rahatsız etmiştir.

Ancak yaşanan bu olumsuzluklar ABD ve Rusya'nın tüm bağlarını kopardıkları anlamına gelmemektedir. Rusya, Gazprom aracılığıyla 2005 yılında ABD'ye doğalgaz ihracatına başlamıştır (Yapıcı, 2010, s. 423-424).

Bu dönemde Rusya, Yakın Çevrenin kendisine olan enerji bağımlılığını kullanarak dış politika amaçlarına ulaşmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda genellikle ya enerji ihracat fiyatlarında artışa ya da enerji arzında kısıntıya gitmiştir (Goldthau, 2008, s. 53). Nitekim 2005 yılında Ukrayna'da ABD destekli bir hükümet gelmesiyle gaz fiyatlarını neredeyse 5 katı seviyesine kadar artırmıştır. 2006 Ocağında ise bu fiyat artışını kabul etmeyen Ukrayna'ya yönelik gaz akışını kesmiştir (Yapıcı, 2010, s. 425). Doğalgaz krizi, 2007 -2008 kışında da tekrarlanmış ve gaz borcunu ödemeyen Ukrayna'ya yapılan gaz arzını kesmiştir. Bu kesintide Rusya'nın 2008 Ağustosunda gerçekleştirdiği Güney Osetya müdahalesinde Ukrayna'nın izlediği Gürcistan yanlısı politika etkili olmuştur. Rusya'nın enerji silahını kullandığı diğer bir ülke ise Belarus'tur. 2006 sonlarında Belarus'un enerji sektöründe etkin olma ve boru hatlarının mülkiyetini ele geçirme niyetine karşı gaz fiyatlarında artışa gitmiştir. Belarus'un fiyat artışına tepkiyle Avrupa'ya giden petrolün ton başına 45 dolar vergi uygulayacağını açıklamasıyla Rusya, Belarus'a petrol sevkiyatını durdurmuştur (Parfitt, 2007). 2007 yılında uzlaşya varılmasıyla birlikte Rusya, enerji silahını kullanarak Belarus'u içten kontrol etme konusunda önemli bir adım atmıştır (Yapıcı, 2010, s. 428). Rusya enerji kozunu, Çeçenlere destek veren, Rus üslerinin kapanmasını isteyen, 2003 yılında ABD destekli Mihail Saakaşvili'nin iktidarıyla birlikte AB ve NATO üyeliğini hedef alan Gürcistan üzerinde de fiyat artışı ile kullanmıştır. AB üyesi olan, Rusya'ya muhalif Baltık Cumhuriyetleri de Putin iktidarı döneminde doğalgaz fiyat artışı ile hedef alınmışlardır.

Bu dönemde Rusya, Orta Asya'ya yönelik ekonomik işbirliği çabalarına da hız vermiş, giderek güçlenen AET çatısı altında yeni uygulamaları gündeme getirmiştir (Yapıcı, 2010, s. 430). Nitekim 2005 yılında AET bünyesinde yatırımları desteklemek

üzere bir banka kurulmuş, 2006 ve 2007 yıllarında yapılan zirvelerde taraf devletler arasında gümrük birliğinin oluşturulması yolunda kararlar alınmıştır.

Rusya, bölge üzerinde askeri etkinliği artırma yoluna da gitmiştir. 2004 yılında Baykonur Uzay Üssü'nü 2050 yılına kadar Rusya'ya kiralanması konusunda Kazakistan ile anlaşmıştır. Özbekistan ile de askeri ilişkileri geliştirme çabası içerisinde olmuştur (Yapıcı, 2010, s. 431). Nitekim Özbekistan 2005 yılında GUUAM'dan ayrıldığını açıklamıştır. ABD askerleri de Özbekistan'dan çekilmeye başlamış ve 2005 Kasımında tamamen terk etmişlerdir (Oğan, 2005, s. 12). Rusya aynı zamanda Kafkasya'da da askeri varlığını devam ettirmiştir.

Putin iktidarı bu dönemde AB ilişkilerinde de sorunlar yaşamıştır. Beslan Faciası sırasında Putin iktidarının aldığı tedbirleri eleştiren Brüksel, Gürcistan ve Ukrayna'daki iktidar değişikliklerini desteklemiş ve bu nedenle de Rusya'nın tepkisini almıştır. Ayrıca bu dönemde NATO'ya paralel olarak AB'nin Baltık ülkelerini içerecek şekilde genişlemesi ve Rusya'nın AB'ye karşı enerji silahını kullanması taraflar arasındaki ilişkiyi sorunlu hale getirmiştir. AB ile Rusya arasında bu dönemdeki en önemli sorun, enerji krizidir. Rusya'nın Belarus ve Ukrayna ile yaşadığı gaz krizi, bu iki ülke üzerinden Rus gaz ve petrolünü ithal eden Avrupa ülkeleri için sorun teşkil etmiş ve AB içerisinde Rusya'ya yönelik enerji bağımlılığının sorgulanmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda ortaya atılan Nabucco Projesi, Azeri, İran, Irak ve Mısır gazının Türkiye üzerinden Bulgaristan, Romanya ve Macaristan güzergâhını izleyerek Avrupa'ya ulaştırılmasını öngörmektedir. Alternatif kaynaklara ulaşımı sağlayan bu proje ile Avrupa'nın Rusya'ya bağımlılığının sınırlandırılması amaçlanmıştır (Yapıcı, 2010, s. 434-435). Rusya ise bu duruma karşı Türkiye'yi devre dışı bırakan Güney Akım Projesi'ni ortaya atmıştır. Rusya, sorun yaşadığı AB ülkelerine karşı enerji silahını kullanmıştır. Bu doğrultuda Putin iktidarının attığı en önemli adım, 2005 Eylülünde Baltık Denizi'nin altından geçecek bir boru hattı ile Rus gazının Almanya'ya ve Batı Avrupa pazarına doğrudan ulaştırılması konusunda Almanya ile imzaladığı anlaşma olmuştur. Böylece Polonya devre dışı bırakılmıştır.

AB – Rusya arasındaki gerginlik 2007 yılında gerçekleştirilen zirveye de yansımıştır. AB, Putin iktidarını demokrasi ve insan haklarına aykırı önlemler almakla

eleştirirken; Putin bu eleştirilere Baltık Cumhuriyetlerindeki Rus nüfusuna yönelik yapılan ayrımcılık suçlamasıyla karşılık vermiştir. Kosova'nın AB ve ABD'den gelen destekle 2008'de bağımsızlığını ilan etmesi de Rusya tarafından eleştirilmiştir. AB, Ağustos 2008'de Gürcistan Ordusu'nun Güney Osetya'ya girmesi sonucu bölgeye yönelik askeri müdahalede bulunan Rusya'yı eleştirmiştir (Yapıcı, 2010, s. 440). Nitekim Putin iktidarının ikinci döneminde Rusya ile AB arasındaki ilişkilere gerginlik hâkim olmuştur. Fakat bu dönemde dahi Rusya, eski Avrupa ülkeleri ile ikili ilişkilerini korumaya özen göstermiştir.

Putin döneminde Rusya uluslararası arenaya etkili bir aktör olarak tekrar dönmüştür. Sağlanan siyasi ve ekonomik istikrar, daha etkin bir dış politikayı beraberinde getirmiştir. ABD'nin tek taraflı eylemlerini eleştiren Rusya, ABD karşısında bir denge unsuru olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Batı tarzı liberal demokrasiyi, egemen demokrasi olarak kullanmıştır (Purtaş, 2007, s. 22-23). ABD tarafından enerji gücü olarak tanımlanan Rusya, ABD karşısında bir tehdit olarak tekrar çıkmıştır.

Rusya'nın Batı ile yakınlaşmasının en önemli sebeplerinden birisi Afganistan ve Irak harekâtlarıyla birlikte oluşan kriz ve istikrarsızlık ortamında petrol ve doğalgaz fiyatlarının artmasıdır (Kamalov, 2008, s. 9).

Fakat Putin Batı ile olan iyi ilişkilerini tekrar bozmuştur. Bunların nedenlerini Kamalov (2008) şu şekilde belirtmiştir (s. 10);

- ABD'nin Irak harekâtı ile yayılmasını arttırması,
- AB'nin kendi içerisinde sorunlarla boğuşması,
- BDT coğrafyasında arka arkaya meydana gelen renkli devrimler,
- Rusya'nın Çeçenistan politikasının Batı tarafından uygun bulunmaması,
- Rusya'nın merkeziyetçi politikalarının Batı tarafından anti-demokratik olarak nitelenmesi,
- Rusya'nın Çin ile iyi ilişkiler içerisinde olması,

- Rusya'nın artan enerji fiyatlarıyla, Avrupa ve Yakın Doğu'nun Rus enerji kaynaklarına olan ihtiyacının artmasıyla birlikte kendisini tekrar süper güç olarak görmesidir.

Rusya artık Batı'nın kara listesine aldığı ülkeler için kurtuluş noktası olmuş, Orta Doğu ülkeleri ile SSCB'den kalan geleneği ile iyi ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Yani artık Rusya'nın bu ülkelerde yumuşak gücünü arttırdığını görmekteyiz. Rusya Putin döneminde izlenen çok yönlü politikalarıyla, enerji kartını doğru kullanmasıyla, ekonomisini iyileştirmesiyle birlikte tekrar bir yükseliş dönemine girmiştir (Kamalov, 2008, s. 10). Fakat büyük topraklara sahip olunması, zengin petrol kaynaklarına hâkim olunması, uzay çalışmaları, büyük ordusu, nükleer silahlara sahip olması başlı başına bir süper güç, hegemon güç göstergesi olamaz. Bu alanlarda üstün olup hegemon güç olmayı başaramayan ülkeler örnek verilebilir. Kanada, Çin gibi büyük topraklara sahip ülkeler; Irak, İran, Kuveyt, Suudi Arabistan gibi zengin yer altı kaynakları olan ülkeler; nükleer silaha sahip olan ülkelerin hegemon güç olmayı başaramamıştır. Ayrıca Çeçenistan sorununu çözmemesi ise Rus ordusunun başarısızlığı olarak değerlendirilmektedir.

Putin dış politikada bir takım araçlar kullanmıştır. Ayrılıkçı bölgeler ve BDT coğrafyasındaki Rus azınlıkları; yurt dışındaki Rus askeri üsleri ve Rus Ortodoks Kilisesi ve en önemlisi olan enerji kaynakları bunlardan bazılarıdır. Rusya'nın toparlanmasında uluslararası konjonktürün de payı vardır (Kamalov, 2008, s. 279). Çin, Hindistan gibi gelişen enerji ihtiyacı artan ülkeler ve enerji kaynaklarının çoğunun toplandığı bölgelerdeki istikrarsızlıklar enerji fiyatlarının yükselmesine ve dünya doğalgaz rezervlerinde birinci sırada yer alan Rusya'nın çöken ekonomisini yeniden ayağa kaldırmasını sağlamıştır. Enerjiden elde ettiği kaynakların bir kısmını reformlarda, bir kısmını da dış borçlarının çoğunu kapatmada kullanmıştır. Enerji politikasını ise Gazprom ile gerçekleştirmiştir. Gazprom dünyaya adını 2006 yılında Ukrayna'ya ihraç edilen gazın 2006 yılında kesilmesiyle duyurmuştur. Bu tarihte Gazprom dünyanın en büyük yedinci şirketi olmuştur. Gazprom'un bu kadar hızlı büyümesinin nedeni enerji fiyatlarının yükselmesi ve devletin de yardımıyla Rusya'daki diğer küçük enerji şirketlerini de satın almasıdır. Nitekim Ukrayna'da uyguladığı politikayla Rusya'dan

enerji ithal eden diğer ülkeler enerjiyi şantaj aracı olarak kullanan Rusya'ya şüphe ile bakmaya başlamışlardır.

2006 yılında St. Petersburg şehrinde gerçekleştirilen G-8 Zirvesi ile Rusya, kendisini uluslararası arenaya tekrar döndüğünü ispatlamak istemiştir (Kamalov, 2008, s. 341). Zirve'de çok önemli kararlar alınmış olmasa da Kremlin kendisini başarılı görmektedir. Nitekim Zirve Ukrayna'daki renkli devrim krizi sonuna rastlamıştır.

Rusya, G-8'e 1998 yılında resmi üye olmuştur. Bunda amaç Yeltsin dönemindeki demokrasi ve pazar ekonomisi uygulamaları ile ilgili Rusya'nın ödüllendirilmesi ve NATO'nun doğuya yayılması konusunda Rusya'nın sessiz kalmasıdır. Bu dönemde Rusya'nın G-8'e üyeliği Batı'da hak edilip hak edilmeme konusu tartışılrsa da 11 Eylül'den sonra ABD ve Rusya yakınlaşması ile birlikte Rusya G-8'in değişmez üyesi olmuştur (Kamalov, 2008, s. 343). Fakat ABD ile sona eren romantik ilişkilerle birlikte Rusya'nın ABD'nin kara listesindeki İran ve Suriye ile ilişkilerini geliştirmesi neticesinde Rusya'nın G-8 üyeliği tekrar tartışılmaya başlanmıştır. Buna gerekçe olarak da G-8 üyelerinin dünyanın en demokratik ve zengin ülkelerinin üye olduğunu Rusya'nın ise bu kriterleri gerçekleştirmediği yönündedir.

Zirve'nin gerçekleştiği dönemde uluslararası arenada Zirve'yi gölgeleyen bir takım olaylar olmuştur. Bu olaylardan bir tanesi Çeçen eylemci Şamil Basayev'in ölümüdür. Bu durumla Putin'in, G-8 Zirvesi'nde uluslararası terörizm ile mücadele konusunda elde ettiği başarıyı kullanmasını sağlamıştır. Zirve'nin ilgisine giren diğer konular İsrail'in Lübnan'da başlattığı harekât; Ortadoğu'daki gelişmeler ve Güney Osetya'da gelişen olaylardır.

Enerji güvenliği, nükleer alandaki çalışmalar, ağır hastalıklarla mücadele, eğitim sistemi, üçüncü dünya ülkelerinin borçlarının silinmesi konuları Zirve'nin gündemini oluşturmuştur. Ayrıca başka konular da olmuştur. Bunlardan bir tanesi İsrail'in Lübnan saldırısıdır. Zirve liderlerince bu durum için İsrail haklı bulunmuş ve Hizbullah'a saldırıları durdurarak, askerleri serbest bırakma çağrısı yapılmıştır. Putin, Çeçenistan meselesinde destek bulabilmek için diğer görüşlere katılmak zorunda kalmakla birlikte;

İsrail'in meseleyi barışla çözmesi gerektiği, bu harekâta başka çıkarlarının da olduğunu belirtmekten çekinmemiştir.

Enerji güvenliği, Zirve'nin diğer bir konusudur. Konu üzerine tam bir mutabakata varılmamıştır (Kamalov, 2008, s. 346). Nitekim konu, 2006 yılında Rusya ve Ukrayna arasındaki enerji krizi nedeniyle AB'nin alternatif araması nedeniyle üzerinde durulmuştur. Batı, Rusya'dan kesintisiz enerji teslimatı isterken; Rusya ise, talep garantisi istemiştir. Batı, enerji güvenliğini enerji kaynakları kontrolünü kendisinde olmasını isterken; Rusya, kaynaklara sahip olanın kontrole sahip olacağını belirtmiştir. Konuyla ilgili varılan anlaşma gereği, taraflar birbirine bağımlılık diyalogunu devam ettirecek; enerji yatırım ve ticaretine yönelik engeller kalkacak; güvenli nükleer enerji kullanımı planları göz önünde bulundurulacak; gelişmekte olan ülkelerde enerji eksikliği azaltılacak şeklindedir.

Zirve'deki diğer bir konu ise İran'ın nükleer sorunudur. Konuyla ilgili liderler uzlaşmışlardır. Fakat yaptırım uygulaması kast edilmemiştir. Rus yetkililer, İran ile BM Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ve altılı grup çerçevesinde görüşmelerin devam etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Zirve'de Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği de konuşulmuştur. Bu konudaki tek engel ABD olmuştur. Rusya bağımsız ekonomi politikasından vazgeçmeye yanaşmadığı gibi, mali pazarını yabancılara açmamakta ve köy ekonomisini desteklemekten vazgeçmemektedir. Nitekim Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği Zirve sonrasına kalmıştır.

Rusya'nın Zirve gündemine taşıdığı diğer bir konu ise eğitimidir. Küresel bilgi tabanlı ekonominin yarattığı sıkıntıların üstesinden gelebilmek için modern ve verimli bir eğitim sisteminin gerekliliğinden bahsedilmiştir. Rusya, yabancılarla işbirliği yapılması gerektiğini ve yabancılardan eğitim alanındaki yeteneğinden ve deneyimlerinden yararlanmanın önemli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca üniversiteler arası işbirliği, öğrenci ve öğretmenlerin değişimi gibi konulara değinmiştir.

İnsan hakları ihlalleri ve anti-demokratik uygulamalar da Zirve'nin konusu olmuştur. Bu konuda Rusya'nın içindeki cumhuriyetlerin devlet başkanlarının ve

valilerinin Moskova'dan atanması; sivil toplum kuruluşları ve basın devlet kontrolüne alınması; siyasete karışan oligarklarla mücadele; meclise giren milletvekillerinin parti değiştirmelerinin yasaklanması gibi uygulamalar Batı tarafından gündeme getirilse de Putin bu konulara cevabını vermekte çekinmemiştir.

Zirve'de ayrıca dünyanın en fakir ülkelerinin G-8 ülkelerine olan borçlarının bir kısmının silinmesi konusu da yer almıştır.

Jeopolitik konumu itibariyle önemli bir bölge olan Dağıstan da Rusya'nın sert güç uyguladığı bölgelerdendir. Nitekim Rusya'nın Dağıstan politikası da Batı'nın Rusya'ya eleştirdiği bir konu olmakta ve Rusya'nın yumuşak gücünü azaltmaktadır.

Dağıstan, Çeçenistan'ın yanındadır. Ağustos 1999'da Çeçenistan direnişinin sıçramasıyla iç savaşın eşiğine gelmiştir. O dönemde henüz başbakan olan Vladimir Putin ayaklanmayı kanla bastırmıştır. 2001'den sonra ortam biraz daha durulmuşsa da suikastlar, bombalı eylemler devam etmiştir. Batı destekli isyancılar, Dağıstan'la Çeçenistan'ın birleşmesini ve Hazar petrolü etrafında bir körfez ülkesi oluşturmayı hedeflemektedir. Bölgedeki zengin doğal kaynaklar ve enerji yolları üzerinde bulunması da önemini arttırmaktadır.

Soros ve UNESCO, büyük çoğunluğunu belediyeler ve basın yayın organlarına olmakla birlikte, Dağıstan'a 12 milyon dolar yardım yapmıştır (Avar, 2009, s. 32).

Ukrayna, 1990'lardan itibaren oligarkların kuşatması altında kalmıştır. 2004 seçimlerinde Rusya yanlısı Yanukoviç seçilmiş; fakat seçimlerde hile olduğu nedeniyle itiraz edilmiş ve tekrar yapılan seçimde, Ukrayna'nın batısının desteklediği Batı yanlısı yani turuncu iktidar iş başına gelmiştir (Avar, 2009, s. 95).

Nitekim hem Batı hem Rusya için stratejik bir nokta üzerinde olan; Rusya'nın Karadeniz çıkışında bulunan; Rusya'nın enerji geçiş yolu üzerinde bulunan ve bu hali ile Rusya'nın çıkarları için vazgeçilmez ve etki alanında bulundurulması gereken bir ülke konumunda olan Ukrayna'nın yumuşak güç yolu ile etki alanından çıkarılması Rusya için inanılmaz bir kayıp olmuştur.

Gürcistan’da KMARA, Kırgızistan’da KELKEL, Ukrayna’da PORA Amerikan devlet bağıntılı, Freedom House, Milli Demokrasi Enstitüsü ve Açık toplum Vakfı’nın desteklediği sivil toplum kuruluşlarıdır (Avar, 2009, s. 103). Bu kuruluşlar söz konusu ülkelerdeki Rus etkisini kırmayı başarmış ve etkin bir siyaset ile renkli devrimlerin tabanını oluşturma konusunda ciddi mesafe kaydetmişlerdir. Bu durum Rusya’ya karşı tedbir alma zorunluluğu hissettirmiş ve Rusya da “egemen demokrasi”, “gençlik hareketleri”, “vatandaşlık politikası”, “medya” gibi yumuşak güç araçları ile politik üstünlüğü ele geçirmeye çalışmıştır.

Ukrayna, Moldova, Azerbaycan, Gürcistan’ın katılımıyla oluşturulan GUAM, Hazar enerji kaynaklarının tam ortasında bulunmakta ve Rusya’yı Hazar enerji kaynaklarından dışlamak ve siyasi izolasyona sokmak amacını elinde bulundurmaktadır.

Ukrayna, turuncu devrimlerle birlikte yabancı yatırımcıların gözdesi haline gelmiştir. Ülkede bir yıl içerisinde 8 milyar dolarlık yabancı yatırım gerçekleştirilmiştir (Avar, 2009, s. 109). Fakat turuncu devrimi ülkede uzun soluklu olamamış, 2006 Temmuz ayında turuncu liderlerin koalisyonu çökmüş ve 3 ay sonra da turuncu karşıtı yani Rusya yanlısı bir koalisyona imza atılmış böylece de Rusya ülkede inisiyatifi eline geçirmiştir. Fakat Rusya bu inisiyatifini yumuşak güç araçları ile sağlamlaştırmak ve daha az masraflı politikalarla bu ülkedeki etkinliğini sürdürmesi gerekmektedir.

2.2.3.5. Putin Dönemi Dış Politikası Dördüncü Evresi: Medvedev’in Başkanlık Dönemi ve Tekrar Putin (2008-2012)

Medvedev’in Başkanlık koltuğunu Putin’den devraldığı ve Putin’in başbakan olarak devam ettiği günümüze kadar ki bu dönemde Rusya, dış politikada daha özgür, proaktif bir tutum izleyebilmiştir. Bu dönemde Rus dış politikası uluslararası örgütlerin ve Batı’nın karşı çıkmasına rağmen Gürcistan’da sert güç denemesinde bulunmuş ve kısa vadede büyük çaplı askeri başarılarla imza atmıştır. Fakat bu tutumuyla yumuşak gücü zedelenmiş, kısa dönemli askeri başarısını politik başarıya dönüştürme kısmında başarısız olmuştur.

Ağustos 2008’de Kafkasya’da Rus-Gürcü Savaşı ile ortaya çıkan durum dünyanın hızlı bir şekilde çok kutupluluğa gidişinin bir göstergesi olarak algılanabilir (Özdağ, 2009, s.71-72). Rusya, Gürcistan’da sadece Gürcü Ordusu’na ağır bir darbe indirmekle kalmamış esasen Amerikan menfaatleri ve saygınlığını ciddi şekilde hırpalamıştır. Afganistan ve Irak’ta aşırı yayılmış olan ABD, Rusya’nın bu çıkışına diplomatik tehditler ötesinde cevap verememiştir. Rusya’nın, Amerikan menfaatlerine indirdiği bu ağır darbeye sonra, Almanya ve Fransa başta olmak üzere, Avrupa ülkelerinin, Rusya’yı bütün Amerikan teşviklerine rağmen ağır bir şekilde eleştirmeyi reddetmesi, çok kutupluluğun bir başka göstergesidir.

ABD ve Rusya arasında yaşanan diğer bir sorun ise 2007 yılından itibaren başlayıp hala devam eden ABD’nin Polonya ve Çek Cumhuriyeti’ne füze savunma sistemi kurma planı olmuştur (Purtaş, 2007, s. 27). Putin, füze sistemlerinin Rusya’ya karşı kullanma planları olduğunu ileri sürmüştür. Putin bu durumun yeni bir silahlanma yarışını başlatacağı gerekçesiyle sert bir dille eleştirmiştir (Yavuz, 2010, s. 10). ABD diplomatik temaslarla, bu savunma sistemlerinin Rusya’ya karşı olmadığını anlatmaya çalıştıysa da, Rusya 2007 yılında uzun menzilli füzeler taşıyan Rus uçaklarıyla düzenli uçuşlar yapmaya başlamış ve Pasifik’e kadar uçuşlarını gerçekleştirmiştir. Bu durum İngiltere ve Norveç’in tepkisini almıştır. Bu gelişmelerden sonra ABD ile Rusya arasında tekrar görüşmeler başlamış ve Rusya füze savunma sisteminin Azerbaycan’a kurulmasını ve ortak kullanımını teklif etmiş; ABD ise kabul etmemiştir. Füze kalkanı konusunda uzlaşmaya varılamayınca Rusya 2007 sonunda AKKA’dan çekildiğini açıklamıştır. 2008 Nisanında ise NATO zirvesinde konu ele alınmış ve projenin sadece Polonya ve Çek Cumhuriyeti ile sınırlı kalmayarak, tüm NATO ülkelerini kapsamaması konusunda, tüm üyelerin desteklediği bir karar alınmıştır. Nitekim bu zirvenin hemen ardından ABD Başkanı Bush’un Putin ve Medvedev ile yaptığı görüşmenin ardından daha ılımlı bir boyut kazanmıştır. ABD’nin Orta Avrupa’da “Füze Kalkanı” kurma projesinin duyulmasından önce Balkanlarda stratejik adımlar atarak, 2005’te Romanya ile 2006’da ise Bulgaristan ile askeri üsler konusunda anlaşmıştır. Bu adımların ardından ise ABD’nin güvenliği için Karadeniz’de donanma bulundurmamak istemiştir. ABD’nin Karadeniz’deki bu girişimini sahilgar diğer devletler desteklerken, Türkiye ve Rusya ilgi göstermemiştir. Zira Karadeniz’de zaten sahilgar devletlerce 2001’de kurulan

“Karadeniz Görev Kuvveti” mevcuttu (Yavuz, 2010, s. 13). 2010’da sürpriz bir şekilde Romanya, ABD’nin füze sistemini kabul ettiğini açıklamıştır. Her ne kadar hem ABD, hem de Romanya her fırsatta bu savunma sisteminin Rusya’ya karşı değil, öncelikle İran’a karşı olduğunu savunsalar da Rusya bu plana kuşkulu bakmaya devam etmektedir. Nitekim Romanya’nın ABD tarafından silahlandırılması, bu silahlandırmanın Karadeniz’in deniz coğrafyasına da sarkması, ister istemez Rusya’nın da aynı coğrafyada silahlanmasını gerektirebilecektir. Tabi ki Türkiye’nin de bu coğrafyada yeniden silahlanması söz konusu olabilecektir.

Füze Kalkanı projesinin açıklanmasının bir gün sonrasında Rusya’nın taarruzi karakter taşıyan yeni askeri doktrinini açıklaması tesadüf olarak algılanması yanlış olabilir. Rusya Şubat 2010’da açıkladığı bu doktrine göre kendisine ya da müttefiklerine yönelik nükleer silah, ya da KİS saldırı ihtimali karşısında nükleer silah kullanacaktır. Ayrıca NATO’nun doğuya doğru genişlemesi; Füze Savunma Sistemi; uzaydaki silahlanmayı kendisine ve müttefiklerine karşı tehdit olarak görmektedir (Yavuz, 2010, s. 18). Rusya yeni askeri doktrinini ile nükleer caydırıcılığı esas aldığı ve 2020 yılına kadar geçerli olacağını bildirmiştir.

Rusya, Avrasya Birliği’nin askeri boyutunu oluşturmak için, NATO’nun başlattığı Füze Kalkanı Savunma Sistemi’ni bahane ederek girişimlere başlamıştır. Bu bağlamda 2011 Eylülde Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’da “Tsentr-2011” tatbikatını uygulamış ve yeni nesil kıtalararası füze denemeleri yapmıştır (Russia Tests Fires Sireva Missiles in Barents Sea, Anonim, 27.07.2011). Ayrıca Kazakistan Kırgızistan’a 3 milyon dolar değerinde askeri yardım yapmış; Rusya, Tacikistan’da varlığını 49 yıl sürdürecektir anlaşma imzalamıştır (Tacikistan ve Kırgızistan Askeri İşbirliği Planı İmzalandı, Anonim, 28.10.2011). (Özel ve Aytakin, 2011).

2010 Nisanında Medvedev, Ukrayna ile Sivastopol’deki üssü 25 yıl kiralarak bu konudaki sorunu çözmüştür (Yavuz, 2010, s. 19). Nitekim bu durum, Slav dünyasının birbirine yakın iki ülkesinin tekrar bir araya geldiğini göstermektedir.

2008 Nisanında NATO'nun Bükreş Zirvesi'nin ardından Karadeniz ve çevresindeki coğrafyalarda güç dengesi bakımından Rusya lehine değişimlerin yaşandığı görülmüştür. Bu değişimlerini Yavuz (2010) şu şekilde belirtmiştir (s. 9):

- Güney Osetya Krizi sebebiyle Rusya Gürcistan'a girmiş ve Rusya Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanıdı.

- Güney Osetya Krizi ile Karadeniz'e girmek isteyen ABD donanması, Rusya – Türkiye örtüşen çıkarları sonucu gelişen işbirliği ile bu amacına ulaşamadı.

- ABD'nin, Rusya'nın büyük tepki verdiği Polonya – Çek Cumhuriyeti'ndeki “Füze Kalkanı” projesini Orta Asya'dan çekti.

- Ermenistan–Türkiye “İyi Komşuluk İlişkileri Protokolleri” nin imzalanması üzerine, Dağlık – Karabağ sorununda çözüm için Rusya öne çıktı.

- Türkiye – Rusya arasında Ağustos 2009 ve Mayıs 2010'da başbakan ve devlet başkanı düzeyinde yapılan ziyaretler sonucu enerji ağırlıklı, “stratejik” seviyede projelere imza atıldı.

- Ukrayna'da, Şubat 2010'da yapılan devlet başkanlığı seçimlerini Rusya'ya yakın olan Viktor Yanukoviç kazandı.

- Kırgızistan'da ABD yanlısı olduğu ileri sürülen Devlet Başkanı Bakiyev yerini terk etmek mecburiyetinde kaldı.

- Rusya'nın ekonomideki rahatlığına bağlı olarak, Sovyetler dönemindeki gibi, özellikle Suriye olmak üzere, yeniden Ortadoğu'ya dönmeye başladı.

- Hazar havzası doğal enerji kaynaklarının Batı'ya ulaştırılmasında Rusya, neredeyse tekel konumunu devam ettirerek, bu alanda stratejik üstünlüğü ele geçti.

Nitekim bu dönemde Batı'yı karşısına almaktan çekinmeden sert gücünü kullanan cüretkâr bir Rusya gözlemlemekteyiz. Fakat özellikle “Arap Baharı” sürecinde ve daha öncesinde “Renkli Devrimler” ile kendi coğrafyasında tecrübe ettiği kadarıyla Batı'yı sadece sert güç kullanarak yenemeyeceğini, bunun yanında yumuşak gücünü de

katarak oluşturduğu “akılcı g¼c¼”n¼ kullanması gerektiğini anlamış bir Rusya karşımıza çıkmaktadır.

Bu kapsamda Rusya; Batı m¼dahalesini ¼nlemek için “egemen demokrasi” kavramı ortaya atılmıştır (Glaser, 2010). Bu şekliyle Rusya, Batı standartlarına uyma zorunluluğu olmadığını g¼stermek istemiş ve Batı’nın demokrasi ihracı maskesi altındaki faaliyetlerine set çekmek istemiştir. Bunun bir diğer amacı da, Rusya Federasyonu’na uluslararası ortamda saygınlık kazanması ve cazibe merkezi haline gelmesidir.

Aynı zamanda Rusya, 1999 yılında başlattığı “Russkiy Mir” veya “Russian World” uygulamasını daha etkin olarak kullanmaya başlamış ve bu durumu dış politika aracı haline getirmiştir (About Russian World, Anonim, b.t.). Bu şekilde Rusya, ¼zellikle yakın coğrafyasındaki ¼lkelerde Ruşa konuşan n¼fus için ulus ¼st¼ bir yapı kurmayı amaçlamış ve bu şekilde ¼lkelere n¼fuz etmeye çalışmıştır.

Dışışleri Bakanlığı, 2007’de, Rus k¼lt¼r¼, eğitim merkezleri, vatandaş politikasının uluslararası finansı için çok fonksiyonlu NGO faaliyeti olan Russkiy Mir Kurumu’nu oluşturmuştur. şimdiye kadar Russkiy Mir yabancı ¼lkelerde 65 farklı merkeze kadar genişlemiştir.

Rusya, kuvvet kullanmaktansa, ekonomik ve ticari ambargolarla bir ¼lke ¼zerinde h¼kimiyet kurma yolunu uygulamaktadır. Putin sık bir şekilde başvurduğu bu y¼ntemi uluslararası kurallara ve normlara uygun şekilde olduğunu vurgulamaktadır (Glaser, 2010).

Putin, Başbakanlığı d¼neminde İzvestia Gazetesi’ne verdiği bir demeç ile Asya-Pasifik ve AB ile g¼cl¼ bağlar kuracak ulus ¼st¼ bir yapı olacak olan, B¼y¼k Avrupa’nın ¼zg¼rl¼k, demokrasi ve piyasa yasaları ¼zerine kurulacak bir Avrasya Birliği’nden bahsetmiştir. Putin bu yeni oluşuma eski Sovyet ¼lkelerini davet etmiş ve diğer b¼lge ve ¼lkelere de açık tutmuştur.

Rusya, Orta Doğu’da yaşanan Arap Baharı s¼recinin Orta Asya’da yaşanmasını istememekte, Avrasya Birliği ile istikrar ve işbirliğini sağlamak istemektedir (Putin’in

Rusya'sı Arap Baharı Senaryosunun Ülkesinde Tekrarlanmasından Korkuyor, Anonim, 24.10.2011) (Özel ve Aytekin, 2011).

Arap devrimleri Rusya için endişe kaynağı olan bir konu olmuştur. Nitekim bu ülkelere demokrasi desteği adı altında tahsis edilen 20 milyar dolar, G-8 toplantısında Rusya'nın çeliştiği temel konulardan birisi bu olmuştur. Özellikle Libya, Suriye ve Filistin konularında karşı duruşunu göstermiştir. Ayrıca toplantıda “füze kalkanı” sorunu da diğer bir anlaşmazlık konusu olmuştur (Asker, 2011). Rusya bu toplantıda lekelenmemiş bir devlet olarak Libya ile arabulucu rolü üslenmesi ve bunun Fransa tarafından da memnuniyetle kabul edilmesi Rusya'nın dış politikadaki imajını arttırmıştır (Rusya Belirli Koşullarla Arabulucu Görevini Üzerine Alabilirdi, Anonim, 27.05.2011). Soruna yaklaşımı tam anlamıyla tasvip etmese de Kaddafi'yi desteklemeyerek ve müdahaleye yeşil ışık yakarak uzlaşmacı bir politika izlemiştir. Kaddafi'yi istifa ederek ülkesine çağırması, Rusya'yı uluslararası ortamda kan dökülmesini istemeyen devlet profiline sokmuştur (G-8 Zirvesinden 'Kaddafi Gitmeli' Kararı Çıktı, Anonim, 27.05.2011). Suriye konusunda da açık bir destekte bulunmamış; fakat sorunun daha fazla müdahaleye gerektirmediğini savunmuştur. Rusya'nın diğer bir sorunu da Japonya ile arasındaki Kuril adaları sorunu ve burayı silahlandırmasıdır. Batı Japonya'yı desteklemektedir. Karabağ sorunu için de Rusya diğer ülkelerle birlikte ortak bildiride bulunmuştur (Asker, 2011).

Görülmektedir ki Rusya bu dönemde, kimi akademisyenlerce çok kutuplu olarak kabul edilen uluslararası ortamında sözü geçen, bölgesel olarak şekillendirici ve proaktif dış politika izleyebilen ve bölgesel inisiyatifi eline almış bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. BMGK'de uluslararası temel sorunlarda kendine özgün bir yol takip edebilen Rusya karşımızda bulunmaktadır. Fakat gerek sert gücü ile gerekse yumuşak gücü ile küresel anlamda güç olabilecek bir Rusya henüz oluşumunu tamamlamamıştır. Sert güç olarak 2020 yılına kadar benimsediği askeri doktrini ile hantal ve ağır ordu sisteminden günümüz uluslararası tehditlerine yönelik süratli, küçük seviyede bir Batı sistemine henüz geçmiş ve bu konseptin uygulanması herhangi bir noktada denenmemiştir.

Yumuşak güç olarak ise söz konusu dönemde gelişme göstermesine karşın, henüz küresel bakış açısından uzakta kalmaktadır. Küresel çapta bir cazibe yaratabilecek araçlara sahip değildir. Yumuşak güç araçlarına ayırdığı bütçesi ile Batı'nın gerisinde kalmaktadır. Fakat bölgesel açıdan yumuşak gücünü ciddi oranda artırdığı söylenebilir.

2.3. Rus Güvenlik Konsepti

Soğuk Savaş sonrasında oluşturulmuş olan Rus güvenlik konseptlerinin ortak hedeflerini incelediğimizde, Rusya'nın amacı; öncelikle “yakın çevresi”nde tam hâkimiyet; fakat yakın çevresi gibi “etki çapı”nda olmayıp da sonuçlarının etkileyeceği çıkarları itibariyle “ilgi çapı”nda bulunan uluslararası konularda söz sahibi olmak ve kendi çıkarlarına olumsuz etki edecek durumda müdahale etmek olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren Rusya'nın güvenlik penceresinden öncelikli olarak ekonomik çıkarları boyutunda baktığı söylenebilir. Bu konuda Rusya, enerji kartını etkin olarak kullanmış ve dış politikasında ve güvenlik anlayışında enerjiyi merkeze koymuştur.

Rusya'nın jeopolitik ve stratejik egemenliğini tekrar kazanılması için önemli görüşler ortaya koyan Alexander Dugin; sadece kaybedilen “yakın çevre”nin yeniden kazanılması ve Doğu Avrupa ülkeleri ile müttefik ilişkilerinin yeniden tesis edilmesini değil, aynı zamanda kıtasal Batı (özellikle Amerika güdümlü NATO'nun himayeciliğinden kurtulmaya çalışan Fransız – Alman Bloku) ve kıtasal Doğu (İran – Hindistan – Japonya) devletlerinin Avrasya stratejik blokuna dâhil edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Dugin, 2003, s. 56-80). Dugin'e göre; ABD kontrolünden kurtulmak ve Almanya etrafında Avrupa'yı birleştirmek için Moskova – Berlin stratejik ekseninin, Asya'da siyasi ve ekonomik yayılmayı gerçekleştirmek için Moskova–Tokyo ekseninin ve ABD kuşatmasını temsil eden “anakonda”yı en zayıf yerinden kesmek için Moskova–Tahran ekseninin oluşturulması gereklidir. Avrasya'nın içinde ve dışında yeni köprübaşları ele geçirmek Rusya'ya sınırsız ufuklar açacaktır.

Rus anlayışına göre bugün küresel politika ve küresel ekonomi iki eğilim arasındaki mücadele ile şekillenmektedir: ulusal egemenliğin aşınması ve gerçek

egemenliğin kuvvetlendirilmesi (Kokoshin, 2006, s. 108). Gerçek egemenlik, küresel ekonomi koşullarında ulusal rekabeti sağlamak için ön şart olarak kabul edilmektedir. Rusya gerçek egemenliği sağlamak için önemli adımlar atmakta; iç güvenliğini sağlamakta, dış borcunu ödemekte, Çin ve Hindistan ile karşılıklı çıkarlara dayalı ilişkiler kurmakta, ülkenin savunma kabiliyetini geliştirmektedir. Ruslara göre gerçek egemenlik ve egemen demokrasinin iki temeli bulunmaktadır: ülkenin uluslararası toplum içindeki yerini sağlamlaştırarak şekilde siyasi ve ekonomik kalkınma.

1992 yılından itibaren Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan güç boşluğunda güvenlik endişesi, Rus devlet sistemini düşündüren önemli bir konu olmuştur.

Rusya Federasyonu Güvenlik Yasası 1992 yılında revize edilmiştir. Bu yeni yasada, modern devletlerin güvenlik anlayışları dikkate alınmakta, insan potansiyelinin gelişimi esas alınmakta, birey, toplum ve devlet çıkarlarına atıfta bulunulsa da 1990'lı yıllarda pratiğe dönüştürülemediği (Yılmaz, 2008, s. 504). Özelleştirmeler toplum yararından çok servet avcılarını yaratmış; silahlı kuvvetler de devletin ilgi alanından çıkmıştır. Devletin gerçek kontrolü küçük bir iş adamı grubuna geçmiştir.

Rusya, Yeltsin döneminde çok boyutlu bir çözülme yaşamıştır. 1994'e kadar Rus halkının yüzde 60'ı Batıyı desteklerken; 2000'li yıllarda halkın yüzde 66'sı Batı'nın Rusya'ya dostça davranmadığını düşünmüştür (Gudkov, 2006, s. 60-61).

Yeltsin dönemindeki ekonomik sıkıntıların ardından halk Putin'i seçmiş ve bu dönemde Putin, vilayetlerin, cumhuriyetlerin, yasama organının yetkilerini kendisinde topladı; ardından medyada kontrolünü sağladı ve Gazprom'u devlet enerji politikalarının belirleyicisi haline getirdi. Batılılar bu durumu otoriter sisteme dönüş olarak algılamışlardır. Fakat Rusya Putin döneminde, 1,2 trilyon dolarlık GSMH ile dünyada 9'uncu sıraya oturmuş ve 400 milyar dolarla dünyada 3'üncü büyük döviz rezervine sahip ülke olmuştur. Tüm kamu borçlarını ödeyen Rusya, 150 milyar dolarlık yolsuzluklara kapalı bir döviz istikrar fonu oluşturmuştur (Yıldızoğlu, 2007).

Putin ile 2000 yılında Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrin değişikliğe uğramıştır (Yılmaz, 2008, s. 505). Bu dokümanlar Rusya'nın ulusal güvenlikle ilgili önceliklerini belirlemektedir. Buna göre, Rusya'nın bölgesel öncelikleri arasında ilk

sırada BDT ülkeleri ile yakın ilişkiler geliştirmesi olmuştur. Bunu AB ülkeleri, ABD ve Asya–Pasifik ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi izlemiştir. Güvenlik tehlikelerini önlemek, azaltmak ve etkisiz hale getirmek amacıyla, ulusal savunmanın geliştirilmesine ek olarak Rusya; 1992 tarihli Kolektif Güvenlik Anlaşması kapsamında BDT içinde kolektif güvenlik sistemini kuvvetlendirme kararı almıştır.

2001’de 8 milyar dolar olan Rus savunma bütçesi, 2007’de 32 milyar dolara çıkmıştır (Özel, 26.03.02012).

Rusya’nın ulusal güvenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik yeni tehditler üç temel kategoride ele alınabilir: yerel; bölgesel; küresel (Yılmaz, 2008, s. 506). Yerel tehditler; bölücülük, etnik ve dini hoşgörüsüzlük olmak üzere 2 alt gruba ayrılabilir. Bölünme tehdidi özellikle Kuzey Kafkasya’da Çeçenistan’la en üst noktasına ulaşmıştır. Aşırı İslamcılık ise bölgesel tehdittir. Uluslararası terörizm yerel tehditlerle bağlantılıdır. Bu tehditlerden en çok Güney Kafkasya ve Orta Asya’daki eski Sovyet cumhuriyetlerinin bulunduğu bölgeler etkilenmiştir. Küresel anlamda Rusya’nın güvenliğinin karşı karşıya olduğu en önemli tehditler arasında kitle imha silahlarının ve bunların sevkinde veya atılmasında kullanılan araçların sayısındaki artış bulunmaktadır. Hindistan, Irak, İsrail, Pakistan ve Kuzey Kore; Rusya’nın sınırlarının güney kuşağını oluşturduklarından, Rusya sürekli nükleer alarm durumundadır. ABD’deki 11 Eylül olaylarının ardından uluslararası terörizm tehdidinin küresel boyut kazanması ile Rusya da Batı’daki terörizmle uluslararası mücadele beklentisinden kendisine pay çıkarmaya çalıştı. Bu dönemde Rusya’nın güvenlik stratejisi, önemli küresel güç merkezleriyle uzun vadeli ortaklıklar kurmaya odaklandı. Rusya, modern dünyadaki yegâne önemli güvenlik tehdidi olarak değerlendirdiği uluslararası terörizme karşı diğer istekli ülkelerle birlikte gelecekte de savaşmak istediğini beyan etmektedir.

Rusya’ya göre Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya’da olup bitenler Amerikalılaştırma ve Avrupalılaştırma operasyonlarından başka bir şey değildir (Markedonov, 2006, s. 68). Rusya’nın bölünmemesi için merkezileşmesi gerektiği elit kesim tarafından savunulmaktadır. “Aydınlanmış Merkezizetçilik” (Yılmaz, 2008, s. 507) olarak ifade edilen yeni yaklaşımın toplumun tüm kesimlerince kabul görmesi gerektiğini ifade eden düşünürler Amerika başkalarını ikna etmek için yumuşak gücünü

kaybederken Rusya'nın komşu ülkelerde güçlü bir kültür ve uygarlık kampanyası ile ikna gücünü artırabileceğini savunmaktadırlar.

Kitle imha tehditleri, uluslararası terörizm, asimetrik tehdit, füze ve uzaycılık alanındaki yeni askeri teknolojilerle birlikte küresel anlamda değişen askeri güvenlik algısını yakalamak isteyen Rusya Federasyonu; 2010 Şubat ayında Başkan Dmitri Medvedev "2020'ye Kadar Rusya Federasyonu Askeri Doktrini"ni imzalayarak, 2000'de Putin tarafından imzalanmış olan eski askeri doktrini değiştirmiştir (Tsypkin, 2010). Rusya, 2008'deki Gürcistan müdahalesinde askeri güçlerinin geniş alanda konuşlanma yavaşlığı ve başka sorunları görmüştür (Barabanov, 2011, s.20). Nitekim Rusya, bu ihtiyacını Gürcistan Savaşı'ndaki askeri taktik anlamdaki eksikliklerinden yola çıkarak görmüştür. Ayrıca az önce belirtilen uluslararasıdaki değişen güvenlik anlayışı da asıl sebebi oluşturmuştur.

Değişimin diğer nedenleri arasında, nükleer, biyolojik ve kimyasal teknolojilerin dünya çapında gelişmesi; uluslararası terör; Kuzey Kutbu bölgesindeki yakıt, enerji ve diğer hammadde kaynaklarının kullanımıyla ilgili mücadele; Irak ve Afganistan'daki durum; dünyanın diğer bölgelerindeki çatışmalar gösterilebilir (Özel, 26.03.2012).

Yeni doktrinle, daha Batılı bir anlayışla, verimli, daha az masraflı; fakat çevik, vuruş gücü yüksek bir Rus Ordusu oluşturularak modern silahlarla donatılması hedeflenmiştir. Batı, yeni doktrinde özellikle iki husus üzerinde durmuşlardır. İlki NATO'nun "tehlike kaynağı" olmasıdır. Nitekim yeni doktrin ile "askeri tehlike" ve "askeri tehdit" birbirinden ayrılmış ve tehdit savaşa gidecek neden olarak ele alınmıştır. Diğer bir nokta ise nükleer caydırıcılığın ölçeğinin genişlemesidir. Buna göre küçük ölçekli savaşlarda da nükleer tehdit göz önüne alınmaktadır. Buna göre Rusya, küçük ölçekli bölgesel bir savaşta da önleyici nükleer vuruşu değerlendirmektedir.

Yeni doktrinde asker sayısı daha çok savunma ve etki alanı içerisindeki bir tehdidi önleyebilecek güçte tutulmuştur (Çınar, 04.03.2010). Böylece yayılmacı bir tutum içerisine girmemiş, daha ziyade enerji hatlarını korumaya yönelmiştir.

Orduda sayı olarak küçülmeye gidilmiş; fakat üç yıl içerisinde savunma bütçesinin 40 milyar dolardan 60 milyar dolara çıkarılması planlanmıştır (Çınar, 04.03.2010).

Bu yeni doktrin, Rus genel stratejisi ile uyumaktadır. Buna göre Rusya, enerji hâkimiyetini devam ettirmek için sırtını Çin'e yaslayarak kuvvet kullanım alanını Orta Asya ve Kafkasya ile sınırlı tutmuştur (Çınar, 04.03.2010). Rusya, demokratik geleneği oturmuş olan Ukrayna için de asker kaydırmak yerine elindeki siyasi kozları ile etki sağlamayı amaçlamaktadır. Rusya bu doktrini ile askeri gücü olgunlaşmadan önce, etki alanı içerisine sokmak istediği ülkeler üzerindeki siyasi gücünü oturtup, daha sonra da modernize edilmiş bir ordu ile "süper güç" olma yolunda bir adım atmıştır.

Rusya, güvenlik penceresine farklı pencerelerden bakma zorunluluğunu da hissetmektedir. Nitekim sayısal veriler Rusya'nın demografik durumunun tehdit seviyesine kadar çıktığını göstermektedir.

Bu çerçevedeki verileri inceleyecek olursak tehdidin şimdiki ve öngörülebilir gelecekteki seviyesi gözler önüne serilebilir. Bu kapsamda, Rusya'nın nüfusu 1990'da 161 milyon iken 2007'de 142 milyona düşmüş ve bu düşüş aynı hızla devam etmektedir. Rus nüfusunun yüzde 80'i etnik köken olarak Slav'dır. Rusya Federasyonu; 21 cumhuriyet, 6 eyalet, 49 bölge, 1 otonom bölge, 10 özerk şehir ve 2 federal şehirden (Moskova ve St. Petersburg) meydana gelmektedir. İstatistiklere göre Rusya'da; 4 milyon evsiz, 3 milyon dilenci, 5 milyon terk edilmiş çocuk, 4,5 milyon fahişe, 5 milyon uyuşturucu bağımlısı, 6 milyon psikolojik problemlili, 6 milyon AIDS'li bulunmaktadır. Yılda 3 milyon kişi suç işlemekte ve bunların 1 milyonu hapse girmektedir. Her 100 bin kişiden 800'ünün hapiste olduğu Rusya bu konuda dünya lideri konumundadır (Yılmaz, 2008, s. 502).

2.4. Rus Güç Projeksiyonu

2000'li yıllara gelindiğinde Rusya'nın küresel anahtar oyuncular ile ilişkilerinde stratejik önceliklerinin olmaması ve kaynakları ile istekleri arasındaki uyumsuzluk ve doğan güç boşluğu nedeni ile eski Sovyet ülkelerinde ciddi karışıklıkların provoke

edilmesine yol açmış, Batı ile ilişkilerinde gerginlikler yaşanmış Çin'in Orta Asya'ya kurnazca girmesini sağlamıştır. Putin dönemi dış politikasının en önemli vurgusu ekonomiye verilen önem ve enerji vasıtalarının büyük güçlerle ilişkilerini dengelemek için kullanılmasıdır. Putin ile birlikte RF, BDT içinde enerjiye bağımlılığın yanında, çıkarlarını sağlamak için onların pazarlarına giriş olarak yeni bir vasıta keşfedilmiştir (Secrieru, 2006, s. 33).

Yeni Rusya stratejisi 1990'ların başarısızlıkları üzerine kurulmuştur ve gerek uluslararası ilişkilerin doğası, gerekse Rusya'nın büyük güçler arasındaki evrimi açısından Trenin (2004) tarafından aşağıdaki varsayımlara dayandırılmaktadır:

- 21'inci yüzyılda uluslararası ilişkilere; askeri kabiliyetlerin gelişimi üzerine büyük etkisi olacak jeopolitik ve jeo-ekonomiğin karışımı şeklindeki güç politikaları hâkim olacaktır.

- Rusya'nın politikası küresel politikalarda etkili rekabet ve uluslararası siyasi etki sağlama üzerine kurulmalıdır.

- Uluslararası toplum içinde tek taraflı adımlar Rusya için net sonuçlar getirmemiştir ve gelecek için yeni ortaklar edinilmesi zorunlu bir hal almıştır.

- Sistematik bir ilişki mümkün olmadığından ABD'nin karşısında yer almak tehlikelidir ve Rusya'nın çıkarlarına hizmet etmeyecektir; ancak küçük ülke rolü de kabul edilmeyecektir.

- AB'nin gelişmesi Rusya için ciddi bir sorun teşkil etmekle birlikte Rusya'nın Avrupa'ya kurumsal entegrasyonu öngörülemez bir gelecekte sağlanmalıdır.

- NATO'nun uluslararası güvenlik oyuncusu olarak rolü dönüştürülmekte ve azaltılmaktadır. Gelecekte Güney ve Doğu Avrupa'daki Amerikan askeri üsleri Rusya için bir risk unsuru olacaktır.

- Çin, küresel ilişkilerde bağımsız ve büyük bir aktör olma yolundadır ve Rusya'nın küçük ortağı rolünü oynamayı kabul etmeyecektir.

Putin, ekonomik konuları uzun vadeli ulusal stratejinin merkezine yerleştirmiştir. Rusya'nın dış politikasındaki yeni ilkeler, "Rusya Federasyonu Dış Politik Konseptinde belirtilmiştir. Konseptte göre, Rusya'nın ulusal güvenliğini sağlamak, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü kuvvetlendirmek için Yılmaz'ın (2008) belirttiği gibi Rus hükümeti aşağıdaki unsurlara odaklanmalıdır (s. 508):

- Rus ekonomisinin sürekli gelişmesi ve halkın yaşam standartlarının gözle görülür bir Şekilde artırılması amacıyla ülke dışında uygun Şartların oluşturulması.

- Ulusal sınırlar boyunca iyi komşuluk ilişkilerinin olduğu bir kuşak oluşturulması, RF'na yakın bölgelerde yeni gerilim ve çatışmaların çıkmasını önlemeye ve mevcut sorunların çözümlenmesine yardımcı olunması.

- Bir taraftan öncelikli ulusal hedeflere ulaşmaya çalışırken diğer taraftan da yabancı ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla ortak ve birbirini tamamlayan çıkarların araştırılması.

- Buradan hareketle uluslararası işbirliğini kolaylaştıracak bir ortaklık sistemi ve ittifaklar kurulması.

Rusya, i politikasında sağladığı toparlanma ile birlikte tekrar küresel bir güç olma arayışı içerisine girmiştir. Rus devleti içerisinde iki farklı g anlayışına sahip olan askeri yaklaşım ve enerji odaklı yaklaşım bu konuda ortaya farklı stratejiler koymuşlardır. Askeri yaklaşım, Rus ordusuna ve istihbaratına dayalı, örtülü operasyon ve askeri istila tehdidi arasında gidip gelen g politikalarını ne çıkarmayı önermiştir. Bu açıdan sert gücün vazgeçilemez ve en temel vasıta olduğunu savunmaktadırlar. Rus enerji sektörü ise daha çok Rusya'nın "yumuşak güç" unsurlarına dayalı bir stratejiyi savunmuştur. Putin bu arayış içinde, enerji sektörünün temsilcisi olan eski Başbakan Anatoli ubakis'in "liberal imparatorluk stratejisi" adını verdiği stratejiyi kabul etmiş ve uygulamaya başlamıştır (zdağ, 2007.). Fakat Putin eski ordu ve istihbarat görevlileriyle oluşturduğu enerji kartı odaklı devlet mekanizmasında, enerji kartını zorlayıcı bir silah olarak kullanma yaklaşımından vazgeçmemiştir. Bu stratejinin ilk hedefi, Rusya'nın önce eski SSCB lkelerini Rusya'ya bağlaması, ikinci aşamada bunun ötesinde bir

etkinlik kazanmaktır. Liberal imparatorluk stratejisi, küreselleşmeden çok şey öğrenmiş bir stratejidir.

Rusya, son birkaç yıldan bu yana saldırgan bir şekilde liberal imparatorluk stratejisini uygulamaktadır. Bu stratejinin önemli bir parçası Rusya'nın sahip olduğu 12 trilyon dolar değerindeki doğalgaz rezervleridir (Yılmaz, 2008, s. 509). Çubakis'e göre eski SSCB ülkeleri başta olmak üzere çevre ülkelerde Rusya; doğalgaz dağıtım şebekesi, elektrik dağıtım şebekesi, bankacılık sektörü, demiryolu ulaşım ağı, telekomünikasyon ağını Rus şirketleri aracılığıyla kapitalist ekonominin kuralları içerisinde ve bir devlet stratejisi çerçevesinde ele geçirmelidir. Bu stratejiye göre Rusya, Rusçanın eski SSCB bölgesinde temel kültür ve konuşma dili olması için çalışmalıdır (Özdağ, 2007).

Rusya, geçmişte olduğu gibi Batı veya Doğu arasındaki çelişkisini hâlihazırdaki yönetimin hevesleri ile “bağımsız büyük güç” olma rolü ile aşmaktadır. Bu rol onun stratejik bağımlılık ve daha büyük bir politik kimliğin altında kalmadan kendi yolunda yürümesini sağlayacaktır (Yılmaz, 2008, s. 509-510). Rusya resmi dokümanlara göre; iki kıtada yer alan bir dünya gücüdür; iç ve dış politikasına karar verme ve uygulama özgürlüğünü, BDT'nin en büyük ülkesi ve Avrasya ülkesi olma statüsü ve avantajlarını, uluslararası kuruluşlarda bağımsız konum ve hareket edebilmeyi elinde tutmaktadır. Bu nedenle salt Doğu veya Batı eğilimli dış politikayı istememektedir (Secrieru, 2006, s. 35).

Rusya, 21'inci yüzyılın başlangıcında çok vektörlü bir strateji ile kendine en uygun modeli uygulayarak, stratejik bağımsızlığını kaybetmeden uluslararası topluma entegre olma yolunu seçmiştir. Büyük güç olma yolunda Rusya, Doğu ve Batı arasında pragmatik ve dengeli yaklaşım güderken eski Sovyet alanında ise büyük güç konumunu güçlendirme gayreti içerisinde (Yılmaz, 2008, s. 511).

Rusya, Putin ile birlikte, zor kullanma ve iç problemleri kışkırtma yolu ile çevresindeki ülkelere nüfuz ederek çıkar alanı oluşturma çabasına girmiştir (Yılmaz, 2008, s. 511). Yani yayılmacı ülke rolüne dönmüştür. Rusya, Orta Asya'yı hala kendi arka bahçesi olarak görmekte ve Çin ile birlikte bölge dışı büyük güçlerin bölgeye

girişlerini engellemek istemektedir. Rusya'nın İran ile ilişkilerinde de artan oranda gelişme ve yakınlaşma izlenmektedir.

Putin'in güçlü Rusya'sı, enerji alanında yaşanan uluslararası kriz sonrasında oluşumuna devam etmektedir. Rusya, bu durumu geleneksel dış politikası olarak benimseyerek enerji kaynaklarının bulunduğu kriz bölgelerinde, Batı'lılarca "haydut" kabul edilen ülkeleri destekleme yoluna giderek krizi besleme ve bu yolla aynı kazançlarını sürdürme ve artırma stratejisini benimsemektedir.

Rusya, Putin yönetimi ile güç araçlarını askeri kapasitesi, yükselen gaz ve petrol fiyatları merkezîyetçi başkanlık yönetimi altında toplanmıştır. Fakat teknolojiden yoksun ekonomisi ve hammadde ihracına olan bağımlılığı da Rusya'nın süper güç olma yolundaki engelleridir.

Rusya henüz dış politikasında, çekicilik, ikna ve barışçıl teklifler sunabilecek küresel bir yumuşak güç potansiyeline sahip olma olgunluğuna erişebilmiş değildir (Wieclawski, 2008). Rusya, Renkli Devrimler neticesinde Batı'ya ve yakın çevresine karşı sert davranışlarda bulunmuş ve yumuşak gücünü kısıtlı oranda kullanmıştır.

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASI RUSYA FEDERASYONU YUMUŞAK GÜÇ GELİŞTİRME GAYRETLERİ

3.1.Genel Çerçeve (Soğuk Savaş Döneminden Günümüze)

Soğuk Savaş döneminde, kutuplaşan dünyanın Sovyet Rusya tarafında bulunan bölümünün büyük kısmında Sovyet Rusya yumuşak gücünün etkisinin çok olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bu yumuşak gücün etkisi Macaristan ve Çekoslovakya isyanları ile düşüşe geçmiştir. Bu dönemden sonra her ne kadar ekonomik ve askeri alanda büyüme sürse de Sovyet yumuşak gücü düşüşe geçmiştir (Nye, 2004/2005, s. 18). Bu durum, sert gücün plansız, temelsiz ve kamuoyuna kabul ettirilmeden kullanılması ile oluşmuştur. Sert gücün bu şekilde kullanılması yumuşak gücü düşürmektedir.

Bu dönemdeki Rus yumuşak gücü, siyasal alanda SB adı altındaki yapı ve Rus etki ajanlarının çalışmalarıyla; ekonomik alanda komünizm ideolojisi altındaki yapının cazibesi, işçinin ön plana çıkarılması ve devlet güvencesi şemsiyesi altında sunduğu yaşam standartları; askeri alanda büyük Sovyet ordusu, nükleer silah teknolojisinin yarattığı cazibe; kültürel alanda ise SB sınırları içerisinde yaydığı Rus alfabe ve kültürünün, üstün Rus ırkı imajı ile yayılmasıyla sağlamıştır.

SB'nin endüstri ve askeri alandaki, nükleer gücü, kıtalar arası füzeleri ile çok popüler olmuş ve yumuşak gücünü arttırmıştır.

ABD başkanı Kennedy döneminde yapılan anketlerde her ne kadar ABD daha popüler görünse de aynı anketin uzay programları ve nükleer güç açısından SB'nin önde olması kaygı verici bir durum olarak algılanmıştır (Merritt ve Puchala, 1968, s. 513-538).

Özellikle Ortadoğu üzerinde belirli bir cazibe olduğu da belirgin bir gerçektir. Bunda ABD'nin İsrail – Arap savaşlarında İsrail tarafında yer alması Arap ülkelerinin SB tarafına kaymasını gerçeği vardır.

Rus yapımı silahların özellikle Kaleşnikof serisi silahların, dünya üzerinde büyük pazar bulması da bir cazibe nedeni olarak algılanabilir.

COMECON ve Varşova Paktı kurularak SB etki alanını daha belirgin hale getirdi (Yılmaz, 2008, s. 32). SB'nin etki alanı içerisindeki yumuşak gücü, çift kutuplu dünya yapısında iki güç merkezinden biri olarak Rusya'yı bir güç cazibesi haline getirmiştir.

Fakat yine de RF'nin kültürel etkisi askeri sınırlarının bittiği yerde sona ermiştir. ABD ise bu sınırları aşmıştır (Nye, 2004/2005, s. 20). Rusya, dünyaya Batı'nın sunduğu anlamda cazibe veren fikir akımları, imkânlar sunamamıştır. Batı, özgürlük, demokrasi, insan hakları, bireysel fırsatlar gibi düşünce akımları ve bunları sunabilecek cezbedici kültürel ve politik araçları ile dünyanın hemen her noktasına ulaşarak tüm dünya için cazibe kaynağı olmuştur.

SB'nin ülkesinde ve Doğu Avrupa'da baskı kurması, son dönemde ekonomik performansını iyi kullanamaması nedeniyle askeri gücü artarken bile yumuşak gücünü geriletmiştir (Nye, 2004/2005, s. 54). Hâlbuki komünist ideolojisi ve Nazi Almanya'sına direnme gücüyle ciddi bir yumuşak güce sahipken, SB, devlet propagandası ve kültürel çekicilikte ABD'ye ayak uyduramamıştır.

ABD'nin yumuşak gücünü kullanarak uyguladığı propagandaları SB'ni olumsuz yönde etkilemiştir (Nye, 2004/2005, s. 55). SB'nin nükleer silahlarını eleştirme kampanyalarında taraftar toplaması; ABD halkının yiyecek için sıra beklememesi, ortak dairelerde yaşamak zorunda olmaması, kendi arabası olması, bunları uygulama fırsatı olmayan SB vatandaşlarını etkilemiştir.

SB'nin dağılması nedenlerini Öztürk (2007) ekonomik ve psikolojik olmak üzere iki ana grup altında toplamıştır (s. 11-16):

- Doğu Bloku ülkelerinin tüm yükünün Sovyetler tarafından yüklenilmiş olması; aşırı merkezîyetçilik nedeniyle özel mülkiyet, girişimcilik ve rekabetin dışlanması; kaynaklardan rasyonel faydalanılamaması; üretimde Batı standartlarına ulaşamamak; enerji kaynaklarını avantaj olarak kullanamamak ekonomik nedenler arasındadır.

- Kuba Krizi'nden başlayarak Doğu Bloku kamuoyunda Batı'nın üstün olduğu imajı yerleşmeye başlaması; uçak ve füze teknolojisinde Batı'nın öne geçmesi psikolojik nedenler arasındadır.

Rusya Federasyonu, 1990'dan beri baskın olarak Batı kontrolündeki uluslararası ortamda kendi yerini belirginleştirme çabasıdır (Glaser, 2010). 1990'lı yıllarda Rusya demokratik bir biçim alma çabasına girmişken, Putin ile daha otoriter bir biçim almıştır. Putin yönetimi ile yumuşak güçte artış gözlemlenmiştir. Nitekim Putin yönetiminde yumuşak gücün sert gücün yerini aldığını söylemek yanlış olur. Fakat gelişme göstermiştir ve zorlayıcı Sovyet Rusya dış politikasında gözle görülebilir bir alternatif yaratılmıştır. Rusya artık geçmişte uyguladığından daha yumuşak, saldırgan olmayan bir politika benimsemiştir.

Rusya'nın Putin yönetimi ile benimsediği yumuşak güç kaynaklarının 3 unsuru bulunmaktadır (Glaser, 2010). Bunlardan ilki ve en güçlüsü enerji, ikincisi ticaret, üçüncüsü ise ideolojik temeli olan egemen demokrasidir.

Rusya, Yeltsin döneminde yaşadığı gerilemeyi, Putin döneminde ulusal gururu yeniden inşa etme sözü ile aşmaya başlamıştır (Yılmaz, 21.03.2012). Putin için ülkenin istikrarı ve süper güç statüsü demokrasiden daha önemli olmuştur. Putin, ekonomik, siyasi ve sosyal olarak Kremlin'in gücünü tüm ülkede hâkim kılmıştır. Putin gerçek egemenliği ve demokrasiyi sağlamak için öncelikle ekonomik ve siyasi kalkınmayı gerekli görmüştür.

Putin ile birlikte güvenlik güçleri ve askerlere yakın kimseler (Siloviki) ülke yönetimini elinde bulundurmaktadırlar. Diğer etkili güçler ise iş dünyası, bürokrasi, ordu ve Rus Ortodoks Kilisesi'dir (Yılmaz, 21.03.2012). Silovikiler bürokrasi üzerinde hâkimiyet kurmak için baskı yolunu kullanmaktadırlar. Son yıllarda 49 bölgeden vali, belediye başkanı ve üst düzey bölgesel yetkililer sorgulanmış ya da tutuklanmışlardır. Silovikinin ülkede etkin bir güç oluşturması, yumuşak güç kullanarak halkın rızasını kazanmasıdır. Silovikiler liberal değerleri düşürmek için "karşı devrim" uygulamaktadırlar. Bunu devlet televizyon ağı, Rus Ortodoks Kilisesi, sivil toplum örgütleri ve gençlik grubu ile yapmaya çalışmaktadır. Halkın devlet güvenliğine

bağımlılığını sürdürmek için yüzlerce dizi, belgesel, haber programı yapılmıştır. FSB (Rus Güvenlik Servisi) 2006 yılında görsel sanatlar, sinema, edebiyat ve gazetecilik alanında kendi ulusal ödülleri oluşturmuştur. Basın ve kitaplar kontrol altına alınmıştır. Bu gayretlerle Putin'in popülaritesi arttırılmıştır. Bu durum ülke içinde ve yerel anlamda geçici olarak Rus popülaritesi yaratmış olsa da küresel tabanda Rus yumuşak gücünün düşüşüne neden olmaktadır. Nitekim demokrasi, insan hakları, özgürlük gibi evrensel değerleri ihlal eden bir Rusya imajı çizilmektedir. Bu durum kendisini 2011 Duma ve Başkanlık seçimlerinde gerek halkın yaptığı gösteriler, gerekse uluslararası ortamda yapılan eleştiriler ile ortaya çıkmıştır.

Rus Ortodoks Kilisesi de ideolojik bir rol elde etmiştir. Bu ideoloji ile demokrasi ve insan hakları konusunda Rus tipi savunulmaktadır. Ayrıca yurt dışındaki Rus Ortodoks Kilisesi'nin birleşmesi de sağlanmıştır.

Rusya, Putin döneminde geçmişteki Batı ve Doğu arasındaki kimlik çelişmesini bağımsız büyük güç olma rolü aşmayı amaçlamaktadır (Medish, 2010).

Putin, 2012'de Avrasya Birliği projesini ortaya atmıştır. Bu proje ile Putin geçmişten ders alarak kontrol edemeyeceği bir coğrafya üzerindeki yükü omuzlamak hatasını yapmak istememektedir (Goodrich, 2011). Ülkelerin iç işlerine karışılmayacaktır. Rusya'nın bu proje ile asıl amacı Avrupa ve Doğu Asya'daki ekonomik boşluğu doldurmaktır. Küresel güç dengesinin Pasifik'e kayması nedeniyle Rusya dış politikasını yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır.

3.2. Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu Siyasi Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi

3.2.1. Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu Siyasi Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi

Yeltsin dönemi, Rusya'nın uluslararası sistemde yerini aradığı, entegre çabalarına düştüğü, iç meselelerine odaklı bir politika izlediği bir dönem olmuştur. Çift kutuplu dünyanın yenilen tarafı olarak kaybettiği prestiji, gücünün eski etki sahasının

kontrol edebilecek seviyede olmaması Rusya'nın etki sahasında bulunan bölgelerde ciddi oranda yumuşak güç kaybetmesine neden olmuştur. SB'den ayrılan ve yıllarca Sovyet Rusya'sı güdümünde yaşamış olan ülkelerin birliğin dağılmasının ardından oluşan güç boşluğunda yörüngesine girebilecek bir güç odağı aramışlar; fakat Rusya azalan gücü ile bu ülkelerin bu taleplerine karşılık verememiş ve yumuşak gücünde sert düşürlere sebep olmuştur. SSCB'den ayrılarak yalnız kalan ülkelerden çoğunda Rus etkisinin de kalkmasıyla yumuşak güç araçları ve etkinliği çok olan Batı yönüne kayışa ve Rus düşmanlığına geçişler yaşanmıştır. Söz konusu dönemde Rusya'nın yaşadığı bu durumu, ekonomik ve politik gücü ve dolayısıyla etkinliği azalmasıyla yumuşak gücünün darbe yemesi olarak tanımlayabiliriz. Fakat yine de söz konusu dönemde yıllarca Sovyet Rusya güdümünde yaşamış SSCB'nin eski ülkelerinde, SSCB'nin mirası olarak kalan Rus değerleri yaşamaya devam etmiştir.

8 Aralık 1991 tarihinde Rusya, Ukrayna ve Belarus Başkanları tarafından Minsk'te imzalanan ve SSCB'nin "uluslararası hukukun bir öznesi ve jeopolitik bir gerçeklik" olarak sona erdiğini açıklayan Minsk Anlaşması imzalanmıştır (Solchanyk, 2001, s. 62). BDT'nin kurulduğunu ilan eden bu anlaşma ile SSCB'nin egemen cumhuriyetlerden oluşan bir konfederasyona dönüştürülmesi çabaları sona ermiştir (Stent ve Shevtsova, 1996, s. 104-105). 21 Aralık 1991 tarihinde imzalanan Almaata Anlaşması ile Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Moldova da BDT'ye dâhil olmuşlardır (Brzezinski ve Sullivan, 1997, s. 42). Nitekim bu durumla birlikte iki kutuplu yapıdan tek kutuplu yapıya geçildiği dünya tarafından genel kabul görülmüş ve Rusya'nın prestiji ve cazibesi büyük oranda kayba uğramış ve komünist ideolojisi ve Varşova Paktı sınırları içerisinde kurduğu yumuşak gücü büyük oranda azalmıştır. Fakat yine de Rusya, eski Sovyet bölgesindeki nüfuzunu devam ettirebilmek için, her ne kadar güçten yoksun olduğu bir dönemine denk geldiğinden etkin bir şekilde yönlendiremediği BDT formülünü kullanmıştır.

SSCB'nin dağılarak yerini RF'ye bıraktığı 1991 Aralığı ile Parlamento'nun feshedildiği ve yeni bir anayasa yapımına girişildiği 1993 Ekimi arasındaki dönem siyasi sistem açısından ayrı incelenmesi gereken bir dönemdir. Bu dönemin temel özelliği

Gorbaçov döneminden devralınan siyasi sistemin çok fazla değiştirilmeden devam ettirilmesidir. Bu dönemde önceliğini ekonomik reformlara veren Yeltsin, siyasi reformları ikinci plana atmıştır. Yeltsin, başkanlık ve parlamenter sistemlerin bir karması olan yarı başkanlık sistemini devam ettirmiştir. Nitekim bu sisteme göre Parlamento'ya karşı sorumlu bir hükümet ile başbakan bulunmaktaydı. Bu ise yürütme içerisinde bir yanda başkanın diğer yanda ise başbakanın bulunduğu bir parçalanmanın bulunmasına neden oluyordu. Fakat başkanın otoritesine en büyük tehdit yasa çıkarma, bütçeyi onaylama, hükümetin politikalarını kontrol etme, başkanlık kararlamelerini iptal etme haklarına sahip olan ve başkan tarafından feshedilemeyen Parlamento idi. Nitekim SSCB zamanında sorunsuz işleyen bu sistem, ekonomik reform uygulayacak olan Yeltsin için düzgün işlemez hale geldi (Yapıcı, 2010, s. 143-144). Bunun üzerine kısmi düzenlemelere gidilmiştir. Örneğin Kasım 1991'de Yeltsin 1 yıllık süre için ülkeyi kararnamelerle yürütme yetkisini Parlamento'dan almış ve bağımsız bir şekilde hükümetini oluşturmuştur. Bu şekilde geçici de olsa ekonomik reformlarını uygulaması için gerekli olan otoriteyi kendi üzerine almıştır. Nitekim çarklarının uyumlu dönmediği bir siyasi sistem içerisinde cazibe odağı olmanın temel nitelikleri olan istikrar, otorite, yönetim, güç gibi temel kavramların da eksikliği anlamına gelmektedir. Bu durum ise yıllarca gerek ekonomik, gerek siyasi, gerekse kültürel alanda SB'ne bağımlı kalmış olan eski Sovyet ülkelerinin yardım isteyebilecekleri bir güç merkezinin yoksunluğu anlamına gelmiş ve Rusya'nın yumuşak gücü ve cazibesi düşüşe geçmiştir.

Ekonomik koşulların kötü olması nedeniyle Parlamento'nun başkana verdiği bu geçici yetkiyi kullanarak Yeltsin'in uyguladığı şok terapi programı Parlamento içerisinde muhalefeti artırmıştır. Nitekim geçici yetkinin bittiği Aralık 1992 tarihinden sonra ise Parlamento ile başkan arasındaki güç mücadelesi artınca Parlamento feshedilmiştir. Bu çatışmanın sebebi ise Parlamento ile Başkanlık İdaresi'nde etkin olan siyasi grupların farklılığı idi. Yani kurumlar arasındaki bu mücadele aslında siyasi grupların arasında yaşanan mücadelenin doğal bir sonucu olmuştur.

Liberaller, Demokratlar, Batıcılar, Atlantikçiler ya da Uluslararası Kurumsalcılar olarak adlandırılan bu grup, demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisi gibi Batı değerlerinin Rusya'da uygulanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Kassianova,

2001, s. 824). Rusya'yı Batı tarihi ve kültürünün bir parçası olarak gören grup, söz konusu değerler üzerinden Batı ile ortaklığın geliştirilmesi gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Yeltsin ve dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev'in liderliğini üslendiği söz konusu gruba göre Rusya'ya yönelik temel tehdit dışarıdan değil kendi sınırlarının içerisinde gelmektedir. Bu iç tehditlerle uğraşmak için ise modern bir ekonomi ve demokratik bir siyasi sistemin oluşturulması gerekmektedir. Bu reform süreci için dış politika araçsallaştırılmalı ve Batı ile ilişkiler de geliştirilmelidir (Sergunin, 2004, s. 20-21). Devletler arasındaki çatışmaların çözümü konusunda uluslararası örgütlerin ve diplomasinin önemli rol oynadığını ileri süren bu grup, uluslararası ortamın genel olarak barışçıl bir niteliğe sahip olduğunu savunmaktadırlar (Dağı, 2002, s. 148-149). Uluslararası işbirliği yoluyla uluslararası güvenliğin sağlanabileceğine ilişkin oluşan inanç, güvenliği sağlamak amacıyla güçlü askeri yapılanmaya gitme zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Bu durumda ekonomik kaynaklar savunma harcamalarından çok içerideki reform sürecine aktarılabilir (Tsygankov, 1997, s. 258-261). Aynı zamanda içerideki reform sürecinde Batı yardımına duyulan ihtiyaç, Batı'nın bir müttefik olarak algılanması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Nitekim ülke içerisinde siyasi yapıdaki bu değişiklik ve karışıklık, Rusya'nın yıllardır komünist yapı ile etkisi altında tuttuğu ülkelerde güvenilirlik ve siyasi politikaların inandırıcılığı da kayba neden olarak yumuşak gücünü azaltmıştır.

Atlantikçi görüşe göre BDT ülkeleri ile ilişkiler de ikinci plana atılmaktadır. Nitekim emperyalist bir bölgesel misyon Rusya'nın uluslararası siyasi ve ekonomik sistem ile bütünleşmesini geciktirebilmektedir (Dağı, 2002, s. 150). Politikalarında ikinci plana atılan ve Soğuk Savaş döneminde Rusya'ya bağımlı olarak devam eden yeni; fakat güçsüz ülkeler için de Rusya'nın yumuşak gücünde kayba neden olmuştur.

Bu grubun kimlik konusundaki yaklaşımı etnik merkezli milliyetçiliği reddederek yurttaşlığa dayalı bir millet tanımını kabul etmektedir (Yapıcı, 2010, s. 148). Milleti bir araya getiren şey, etnik bağlar değil devlet kurumlarına ve anayasaya bağlılıktır. Nitekim Yeltsin de bu çerçevede bir Rus kimliği yaratmaya çalışmış ve

Kasım 1991 tarihli Rus Yurttaşlık Yasası ile RF topraklarında yaşayan herkes RF vatandaşı olarak kabul edilmiştir. Fakat bu konu istenen etkiyi yaratamamıştır.

Atlantikçi görüş, 1991 Kasımında Yeltsin tarafından oluşturulan hükümet aracılığıyla uygulamaya geçirilmiştir. Fakat Dışişleri Bakanlığı bürokrasisi, Yüce Sovyet ve akademik camia içerisinde ise bu grubun etkinliği zayıf kalmıştır (Arbatov, 1993, s. 9). Şok terapi programı ile Atlantikçi anlayışı uygulamaya geçiren hükümet, bu politikasına ilişkin yalnızca Demokratik Rusya Hareketi'nden destek görmüştür. Tüccar ve bankerlere hareket fayda sağlamış olsa da siyasi arenada destek çıkmaktan kaçınmışlardır.

Yeltsin, iktidarının ilk döneminde Batı sistemine entegrasyonu öngören bir politika izleyerek, uluslararası ortamda uzlaşmacı bir anlayış ortaya koyarak, uluslararası ortamın vazgeçilmez siyasi değerleri olan demokrasi, insan hakları, özgürlük gibi evrensel değerleri savunarak Soğuk Savaş'ın uluslararası ortamında yıllarca kendisine cephe almış bir blokun kendisine olan kötü önyargısını kurma yolunda çok mesafe kat etmiştir.

1991–1992 yıllarında Atlantikçi grubu temsil eden Yeltsin Hükümeti'nin savunduğu ve uyguladığı siyasi yapıyı destekleyen Demokratik Rusya Hareketi içerisinde bölünme yaşanmış ve hareketin etkinliği sınırlanmıştır (Yapıcı, 2010, s. 151-152). Nitekim 1993 seçimlerine kadar geçen süreçte Atlantikçi akım siyasi partiler düzleminde önemli bir etkiye sahip olamamıştır. 1993 seçimlerine Atlantikçi görüşü destekleyecek yeni partiler kurulmuş ve seçimlerde dört ayrı parçaya bölünerek oyların toplam yüzde 34,21'ini ele geçirmişlerdir. Nitekim bu oran 1991 Haziran'daki başkanlık seçimlerinde yüzde 57,3'lük destek gören Yeltsin göze alındığında büyük bir başarısızlık olarak yorumlanmıştır.

Aşırılıkçı Avrasyacılar, fundamentalist milliyetçiler, otoriterler ya da radikal muhafazakârlar olarak adlandırılan diğer bir grup da mevcuttur ve komünistler ve radikal milliyetçilerin bir takım ortak amaç ve ilkeleri doğrultusunda bir araya gelmeleri sonucu oluşmuştur. Temelinde Batı karşıtlığı yatmaktadır. Bu grup, devletçi bir ekonomiyi ve otoriter bir siyasi sistemi savunmuştur (Chafetz, 1997, s. 672-679).

Rusya'yı Doğu ile Batı arasında kendine özgü Avrasyalı bir medeniyet olarak tanımlamaktadırlar (Sergunin, 2004, s. 23). Otoriter gruba göre uluslararası ortama çatışma hâkimdir ve güç, devletler arasındaki ilişkileri belirleyen temel faktördür (Tsygankov, 1998, s. 318). Bu bağlamda Rusya, askeri kapasitesini geliştirmeli, nükleer gücünü modernize etmelidir. ABD liderliğini üslendiği Batı medeniyetine karşı güçlü olmak için, büyük Avrasya İmparatorluğu'nu yeniden oluşturmalıdır (Tsygankov, 1998, s. 318). Avrasya İmparatorluğu için modernleşmeciler olarak adlandırılan komünist grup eski SSCB topraklarını kapsaması gerektiğine inanırken; Aleksandr Dugin'in öncülüğünü ettiği yayılcı grup ise olabildiğine genişlemesi gerektiğini savunmaktadır (Smith, 1999, s. 483-484).

Otoriterler, düşüncelerini siyasi düzleme de geçirmeye çalışmışlardır (Barber, 1997, s. 603). Bu bağlamda çeşitli komünist ve milliyetçi partiler Ekim 1992'de bir araya gelerek "kızıl kahve koalisyonu" olarak adlandırılan Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni oluşturmuşlardır. Parlamento dışında faaliyet gösteren bu oluşum, parlamento içerisinde Rus Birliği Bloğu aracılığıyla temsil edilmiş ve 1993'te Parlamento'nun üçte birlik sandalyesine sahip olmuşlardır (Arbatov, 1993, s. 13). Parlamento içerisinde önemli bir yer teşkil eden bu grup 1992 yılından itibaren başkanlığın Parlamento karşısında güçlendirilmesine karşı çıkmış ve Parlamento'nun en yüce devlet organı olması gerektiğini savunmuşlardır (McFaul, 1993, s. 169-171). Böylece Atlantikçiler Başkanlık idaresi'nin güçlenmesini savunurken, otoriterler ise Parlamento'nun güçlenmesini istemişlerdir.

İlımlı Avrasyacılar, pragmatik milliyetçiler, devletçiler, savunmacı realistler ya da merkeziler olarak adlandırılan bir başka grup da diğer iki zıt grubun dengeleyicisi olmuştur (Yapıcı, 2010, s. 159). Bu grup Batı tarzı liberal demokrasiyi benimsemekle birlikte, piyasa ekonomisine yönelik yavaş bir geçişi ve devletin ekonomide etkin olması gerektiğini savunmaktadırlar. Yine gruba göre Rusya Batı ve Doğu arasında bir köprüdür ve istikrarı sağlama misyonu bulunmaktadır. Bu misyon için büyük güç statüsüne kavuşmalı, eski Sovyet ülkeleri ile tekrar bütünleşmelidir. Bu bütünleşme için ise güç kullanmaktan ziyade, caydırıcı ve işbirliği odaklı politikalara başvurmalıdır.

Nitekim bu oluşum Putin'in yönetim şekline benzer bir yaklaşımı savunmuştur. Yumuşak güç kullanımı destekleyen bir gruptur.

Bu gruba göre Rusya, güçler dengesini sağlamalıdır. Bu ne Batı ile işbirliği ne de Batı karşıtlığı anlamına gelmektedir. Rusya çıkarları doğrultusunda hareket etmelidir. ABD üstünlüğünü dengelemek için Çin ve Hindistan ile işbirliği yapmalı, Batı ile pragmatik işbirliği olasılığını her zaman düşünmelidir (O'Loughlin, 2005, s. 331).

Rusya içerisinde demokrasinin oluşturulması ve korunması gerektiğini savunan merkeziler grubunun en önemli temsilcilerinden biri Yevgeni Primakov'dur (Yapıcı, 2010, s. 161).

Merkezcilerin Rus kimliğine yaklaşımları, "Yakın Çevre" deki Ruslar ve Rusça konuşanlar Rus ulusunun birleşenidir şeklindedir. Bu durum merkezilerin dış politika önceliğinin bir sonucudur. Yine bu görüşe göre Moldova, Estonya ve Letonya gibi Rus diasporasına karşı ayrımcı politikalar izleyen devletler baskı altında tutulmalı, gerekirse askeri güç dahi kullanılmalıdır.

Bu görüş, özellikle 1992 yılının ortalarından itibaren Rus siyasetinde etkili olmuştur. 1992 Temmuzunda Yeltsin tarafından başkana dış politika ile güvenlik konularında önerilerde bulunması için kurulan Güvenlik Konseyi de, bu grubun hâkimiyeti altına girmiştir. Merkezi görüş siyasi arenada Yurttaşlık Birliği Bloğu ile temsil edilmiştir. 1992 Eylülünden itibaren Parlamento'daki vekillerin yüzde 30 – 40'ı tarafından desteklenmiştir.

Merkezcilerin ekonomik tabanını sanayi lobisinin çatısı altında bir araya getirilen Rusya Sanayiciler ve Girişimciler Birliği, hükümet dışı kuruluş olarak temsil edilmiştir. Merkezci görüşü temsil eden diğer bir hükümet dışı kuruluş ise Dış ve Savunma Politikası Konseyi'dir.

Dış politika açısından bu grubun en önemli başarısı olarak 1993 Nisanında ilan edilen Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti gösterilebilir. Bu belgeye göre; RF yakın çevre ile ilgili meselelerde daha aktif bir rol oynamalı; daha korumacı bir ekonomik sistem benimsenmelidir (Adomeit, 1995, s. 61-70).

1993 yılı itibari ile merkeziler sanayi lobisindeki bölünme ile güç kaybına uğramaya başlamıştır.

1992–1993 yıllarında otoriterlerin ve merkezilerin hâkim olduğu Parlamento ile Atlantikçilerin hâkim olduğu başkanlık yönetimi arasında yaşanan mücadele, ülkedeki âdem-i merkezileşme sürecini hızlandırmıştır (Sharlet, 1994, s. 119-120). Cumhuriyetlerin haklarını kazanma konusunda çabalayan bölgelere karşı Yeltsin valilik kurumunu oluşturmuş ve valinin seçimle iş başına geçmesi yerine merkezi iktidarın gücünü zayıflatacak görüşü ile atama yolunu kullanmıştır (McFaul, 1993, s. 148-149). Bölgeler ile başkan arasındaki bu çatışma hükümeti federe birimlerle anlaşmaya zorlamış ve Mart 1992’de Tataristan ve Çeçenistan hariç tüm federe birimlerle Federal Anlaşma imzalanmıştır (Yapıcı, 2010, s. 170-172). Federe birimlerin zaferi olan bu anlaşmaya göre, cumhuriyetlere, doğal kaynaklar üzerinde kontrol hakkı, anayasa ve yasaları belirleme hakkı, Parlamento ve başkanlarını belirleme hakkı, kendi dillerini kullanma hakkı verilmiştir. Fakat bu anlaşmaya göre bölgelere kendi anayasalarını oluşturma ve valilerini seçme hakkı tanınmamıştır. Nitekim bu anlaşma, Yeltsin’in Parlamento karşısında cumhuriyetlerin desteğini almak maksadıyla yapılmıştır. Yeltsin cumhuriyetlerden destek almak için, Cumhuriyetlerin Başkanları Konseyi’ni oluşturma; bu birimleri Rusya Federasyonu içerisinde egemen devletler olarak tanımlama gibi tavizlerde bulunmuştur. Nitekim bu durum Rusya’nın dış politikasını tek merkezden yönlendiremeyeceği bir sistem halini almıştır. Böylece dış politika devletin gücü düşmüştür. Ayrılmak istekleri gözle görülür bir şekilde oluşmuştur. Bu da Rusya’nın dış politikadaki başarı oranını düşürmüş, çıkarlarını tahakkuk ettirmede engellere sebebiyet vermiş ve bu haliyle de yumuşak gücünü azaltmıştır.

Başkanlık ile parlamento arasında 1992 yılında hükümetin uyguladığı ekonomi politikası nedeniyle başlayan rekabet, 1993 yılında Yeltsin’in önce kararname yolu ile sonra ordunun da desteği ile güç kullanarak Parlamento’yu feshetmiştir. Yeni parlamento seçimlerinde oylanan yeni anayasa ile ülke güçlü başkanlık sistemi adı altında yeni bir siyasi sürece girmiştir. Bu anayasa ile başkan, Parlamento’yu gölgeleyen geniş yürütme gücü ile kamu harcamalarını kontrol etme, kararname ve kanun çıkarma, yargıyı kontrol etme yetkilerine sahip olmuştur (Yapıcı, 2010, s. 174-175). Delagatif

demokrasi denen bu sistemde başkan kurumlara karşı değil sadece seçmenlere karşı sorumluluk üslenmektedir (Kubicek, 1994, s. 429-430). Ayrıca başkana Parlamento'yu feshetme yetkisi de tanınmıştır. 1993 yılı Anayasa'sı ile geniş yetkilere sahip olan başkanı sınırlandıran ve üzerinde etkili olan birimler; 3-4 Ekim Olayları ve Kasım 1993'te ilan ettiği Askeri Doktrin ile ordu; 1994 Çeçenistan Savaşı ile artan âdem-i merkezileşme ve 1996 seçimlerinden itibaren ise oligarklardır.

1993 Anayasası Rus siyasi yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Başkana iç ve dış politikaların ana hatlarını belirleme, hükümet toplantılarına başkanlık etme, seçim çağrısında bulunma, Parlamento'ya seçim çağrısında bulunma, olağan üstü hal ilan etme, uluslararası anlaşmalarda imza yetkileri verilmiştir. Ayrıca Anayasa ile Parlamento yapısı da değişmiş, Sovyet Parlamentosu'nun yerini alt kanadı Duma, üst kanadını da Federasyon Konseyi'nin oluşturduğu yeni bir Parlamento almıştır. Duma kanun tasarısı önermekte ve bu tasarının onaylanması için Federasyon Konseyi'ne gönderilmektedir. Yasalaşması için son olarak başkanın onayı gerekmektedir (Yapıcı, 2010, s. 177).

1993 Anayasası'na göre başkan Anayasa Mahkemesi, RF Yüksek Mahkemesi ve RF Yüksek Hakem Mahkemesi hâkimleri, başkanın önerisiyle Federasyon Mahkemesi tarafından atanmaktadır. Nitekim böylece başkan, yargı erki üzerinde de etkili olmuştur.

Ordu da 3-4 Ekim olayları ile Parlamentonun düşürülmesinde Yeltsin'in yanında olmuştur. Bu durum ise demokrasiye ve küresel değerlere böylece de yumuşak güce vurulmuş bir darbe olarak görülebilir. Parlamentonun düşürülmesinin nedeni de ordunun Yüce Sovyet başkanına olan karşıtlığıdır. Nitekim Parlamento'nun asker sayısını indirmeye yönelik girişimleri bu karşıtlıkta etken olmuştur. Nitekim ordu 4 Ekim 1993'te Parlamento binasını bombalayarak Yeltsin'in yanında yer almış ve iç siyasete müdahale etmiştir. Kasım 1993'te de Askeri Doktrin ilanı ile ülke siyasetindeki etkinliği artmıştır. Nitekim bu Doktrin ile ordunun eski Sovyet coğrafyasın Rus kontrolünü yeniden sağlama çabası içerisinde olduğu resmileşmiş olmuştur. Rusya bu doktrin ile nükleer güce ilk başvuran taraf olmama konusundaki genel taahhüdünden vazgeçmiş; işbirliği önceliğini BDT ülkelerine vereceğini; gerekirse ülke dışına asker konuşlandıracağını ilan etmiştir. Böylece uluslararası arenada artık ideolojik karşıtlığın

geçerli olmadığı, ortaklık ve işbirliğinin önem kazandığını belirtilmiştir. Doktrinde asıl tehdit ABD ve NATO olarak görülmektedir. Nitekim bu doktrin Avrasyacıların bir zaferi olarak yorumlanmıştır. Fakat uzun vadede etkin bir şekilde uygulanamamıştır. Ordunun siyasetteki etkinliği 1994 yılında patlak veren Çeçenistan Savaşı'nın 1996 yılında hüsrarla sonuçlanması ile sona ermiştir. Ayrıca 1993 Anayasası ile silahlı kuvvetler başkana bağlanmıştır (Yapıcı, 2010, s. 181-184).

1991 yılında bağımsızlığını ilan eden ve 1992 yılında Federal Anlaşma'yı imzalamayan Çeçenistan Cumhuriyeti'ne 1994 yılı sonunda askeri müdahalede bulunulmuştur. Nitekim kararın alınmasında Savunma Bakanlığı ve Güvenlik Konseyi'nin payı olsa da hükümet krizin diplomatik yollarla çözülmesi gerektiğini savunmuştur. Yeltsin'in Parlamento ve farklı siyasi gruplarla uzlaşma çabalarına sahne olan 1994 yılı Çeçenistan Savaşı'nın patlak vermesi ile sonlanmış ve Rusya'nın Demokratik Seçimi ile Yeltsin arasındaki ilişkiyi bozmuştur. Ayrıca çatışma Rusya'nın yumuşak gücüne darbe vuran başka bir neden olmuştur.

1993 anayasası ile devlet başkanına dış politikayı belirleme ve hayata geçirme hakkı tanınmıştır. 1994'te de dışişleri, içişleri ve savunma bakanları da devlet başkanına bağlanmıştır. Hükümet başkanının teklifi üzerine devlet başkanı dışişleri bakanını atamakta ve azletmektedir. Yine devlet başkanı yabancı ülkelere elçi tayinlerini yaptırabilmektedir. Yani devlet başkanı dış politikanın asıl belirleyicisi olmaktadır (Kamalov, 2008, s. 17).

1993 yılı seçimlerinde Parlamento'daki en büyük grubu oluşturan otoriterler, 1994 yılı itibari ile yürütme içerisinde önemli pozisyonlar elde etmişlerdir (Morgan-Jones ve Schleiter, 2004, 147). Fakat Duma sadece iki yıl için görev yapacak geçici bir kurum olarak kurulduğu için 17 Aralık 1995 tarihinde seçimler yinelenmiştir. Nitekim seçimlerden Rusya Federasyonu Komünist Partisi galip olarak ayrılmış ve otoriterler Parlamento'da çoğunluğu ele geçirmiştir (McAllister ve White, 2000, s. 570). Komünist Partinin seçimin galibi olmasının sebepleri arasında ilk 5 yılında serbest pazar reformları sonucunda halkın yaşam seviyesinin düşmesi gösterilebilir. Nitekim bu vesile ile Yeltsin'in popülaritesi de düşmüştür. Bu ise yumuşak gücün azalmasında etkenlerdendir.

Komünist Partinin iktidara gelmesi ise özelleştirmeler sonucu zengin sınıfı oluşturan oligarklarca dehşetle karşılanmıştır. 10 yıllık süre boyunca zaman zaman kendi içerisinde ihtilaflara düşen oligarklar, komünist tehlike karşısında aralarındaki görüş ayrılıklarını bir araya bırakıp Yeltsin'in başkanlığa devamı için birleşmişlerdir (Mackinnon, 2006/2009, s. 34).

1996 Başkanlık seçimleri ile Rus siyaseti için bir değişim noktası olmuştur. Bu döneme kadar yaşanan ekonomik çöküş ve Çeçenistan Savaşı'ndan dolayı Yeltsin'in halk desteği yüzde 5'e kadar düşmüştür (Lloyd, 1997, s. 9). Bu nedenden dolayı Yeltsin otoriter seçim kampanyasından vazgeçmiş ve oligarkların finansal desteği ile reformist kanadın adayı olarak katılmıştır. Nitekim Yeltsin başkan seçildikten sonra ilk iş olarak Çeçenistan Savaşı'nı sonlandırmıştır (Yapıcı, 2010, 196-197). Barışın tesisi için en çok uğraşı veren Lukoil'in kontrolünü üstlenen Alekperov olmuştur. Bunun nedeni ise Hazar Denizi'nden çıkarılan petrolün Çeçenistan üzerinden Batıya ulaştırılması idi. Nitekim 1996 seçimlerinden sonraki dönem ile 1994–1996 yılları arasında Başkan üzerinde etkili olan ordu ve güvenlik güçlerinin yerini finansal–sanayi grupları yani oligarklar almıştır (Yapıcı, 2010, 198). Özellikle ekonomi politikasının da Atlantikçi bir ekibe bırakıldığı 1997 yılı itibariyle Duma içerisindeki muhalefet de azalmıştır. Askeri baskıdan kurtulan, önceliği ekonomik gelişmeye veren bir Rus siyasi sistemi ise Batı tarafından daha hoşgörü ile karşılanmış ve destek göyerek yumuşak gücünü artıran bir sebep olmuştur.

1997 yılı sonunda pragmatik bir dış politikanın yansıması olan Ulusal Güvenlik Konsepti, 1996 yılı itibari ile Rus siyasetinde yaşanan dönüşümün bir sonucu olarak görülebilir (Kassianova 2001, s. 831). Bu belgeye göre çok kutuplu bir uluslararası sisteme, BDT öncelikli bir dış politikaya önem veren ve güvenliğe yönelik ise en önemli tehdidin ekonomik kriz ve ülkede yaşanacak kargaşa gösterilmiştir. Belgede, Rusya'nın da dâhil olduğu BM ve AGİT gibi örgütlerin uluslararası işbirliğini sağlayabileceğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca Batı ile eşit ortaklık temelinde ilişkilerin geliştirilebileceğine vurgu yapılmıştır. Fakat bu konsept de uygulamada zayıf kalmıştır.

Yeltsin ile Duma arasında 1995 seçimleri ardından iki yıllık bir süre için ciddi bir gerginliğe sahne olmamıştır. Fakat Çernomirdin Hükümeti'nin görevden alındığı 1998 Martından itibaren ilişkiler tekrar gerilmiştir. Üçüncü oylamayla birlikte zor da olsa

Kriyenko'yu başbakan olarak seçen Duma, 1998 yazında patlak veren kriz sonucu bir kez daha muhalifliğini artırmış ve Kriyenko da görevden alınarak yerine Primekov geçmiştir. Fakat Duma'da başkana karşı muhalif sesler artmaya devam etmiş ve her ne kadar sonuçsuz kalsa da bu durum muhalefetin başkanı cezalandırma teklifine kadar varmıştır. Nitekim bu siyasi ortam içerisinde 1999 Aralığında gerçekleştirilen Duma seçimlerinde 6 parti barajı aşmış ve 1995 Seçimlerine göre daha parçalı bir Parlamento yaratılmıştır. Bu dönemde özellikle 1998 Ekonomik Krizi sonrasında bölgesel liderler de etkisini giderek artmışlardır.

Bu dönemde özellikle Dağıstan'a saldıran Çeçenistan'a karşı duruşuyla ve askeri operasyonu ile birlikte Putin'in halk nezdinde popülaritesi giderek arttı (Hale, 2004, 178-180). Seçimler neticesinde özellikle Putin'i destekleyecek parlamenter bir çokluk oluşmuştur (Yapıcı, 2010, 214).

Yeltsin döneminde tecrübeli ve başarılı diplomatların yüksek ücretler nedeniyle özel sektördeki iş adamlarına danışmanlık yapmaları da iyi dış politika uygulaması önünde engel olmuştur (Kamalov, 2008, s. 18).

1993 Aralığında kabul edilen yeni anayasa öncesinde yarı başkanlık, sonrasında ise güçlü başkanlık olarak adlandırılan Yeltsin döneminin siyasi sistemi, genel olarak başkanı ön plana çıkarmıştır. Başkanın ülke siyasetinin temel belirleyicisi haline getirildiği bu sistemde, diğer siyasi kurumların etkinliği sınırlandırılmıştır. Ancak yine de Yeltsin, karar alma sürecinde muhalif grupların baskı ve taleplerini göz ardı edememiştir. Zira ülkenin içinde bulunduğu ekonomik darboğaz, Yeltsin'in koltuğunu korumasını zorlaştırırken, tekrar seçilebilmek için çeşitli tavizlerde bulunmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda başkanı sınırlandıran ordu, oligarklar, Parlamento ve bölge liderleri de ülke siyasetinde etkili olmuşlardır (Yapıcı, 2010, 124).

Ülkedeki güç ve otorite boşluğundan kaynaklanan bu kargaşa ise Rusya'nın dış politikasına olumsuz yansımış ve iyi yönetilemeyen bir dış politika ise yumuşak gücü azaltan etmenlerden olmuştur. Rusya bu dönemde kabul ettiği askeri ve dış politika konseptlerini uygulama noktasında yetersiz kalmıştır. Etkinliği düşmüştür.

Yeltsin döneminde, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş dönemi boyunca çevre ülkeler üzerinde etki kurmuş olduğu ideolojik ve siyasi yapısının bozulmasının ardından, kendi birliğini ve siyasi yapısını tekrar inşa yoluna giden Rusya bu dönemde cazibe merkezi olacak siyasi enstrümanlara sahip olamamıştır. Kurduğu uluslararası organizasyonlarda etkin olarak bir aktör olamamıştır. Dış politikadan ziyade, kendi iç politikasına odaklanmıştır. SSCB döneminde, komünizm, devletin üstünlüğü gibi siyasi ideolojilerle etki kurduğu ve cazibe merkezi olduğu bölgeler, siyasi ideolojisinin çöküşüyle birlikte, Batı'nın demokrasi, insan hakları, eşitlik gibi siyasi ideolojisinin gölgesi altında kalmıştır. Yumuşak güç araçları olarak belirlediği siyasi mekanizmaları etkin kullanamamış, yönlendirememiştir. BDT bu konuda örnek olarak gösterilebilir.

3.2.2. Putin Dönemi Rusya Federasyonu Siyasi Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi

Putin, anayasanın ve Yeltsin'in güvenini alarak, 31 Aralık 1999 tarihinden itibaren başbakanlık görevine geçmiştir. Putin, Yeltsin döneminden devraldığı “güçlü başkanlık” sistemini devam ettirmiş ve başkan üzerinde hâkimiyet kuran aktörleri etkisiz hale getirmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda oligarklar ve bölgesel liderlerle mücadele içerisine girmiş ve gücün merkezileşmesi için çaba sarf etmiştir (Fenichel, 2003, s. 25). Ayrıca Putin iktidarı döneminde Duma ile arasında gerilim yaşanmamış ve böylece kendi iktidarını sınırlandıracak aktörler de etkisizleştirilmiştir. Bunu yaparken de hukukun üstünlüğü söylemine ve anayasaya dayanmıştır. Nitekim çeşitli hukuk reformları da gerçekleştirmiştir.

Putin başkanlığı süresince “dikey güç” adını verdiği yukarıdan aşağıya bir emir komuta zinciri inşa etmiştir (Mackinnon, 2006/2009, s. 43).

Putin iktidarı boyunca merkezi iktidarı güçlendirme çabası içerisinde olmuştur. Nitekim bu merkezci yaklaşımı 2000 yılının başında kabul edilen Ulusal Güvenlik Konsepti, Askeri Doktrin ve Dış Politika Konseptinde açıkça gözler önüne serilmektedir (Yapıcı, 2010, s. 216).

Putin iktidarının ilk yıllarında Batı tarafından ciddi bir eleştiriye maruz kalmamış; fakat iktidarının ikinci döneminde Beslan'da gerçekleştirilen Çeçen terörünün ardından merkezi otoriteyi güçlendirmeye yönelik çabaları yoğun bir şekilde eleştirilmeye başlamış ve yönetilen demokrasi uygulaması ile suçlanmıştır. Bu durum Putin'in küresel alanda yumuşak gücünü zedeleyen bir etmen olmuştur. Nitekim Putin, Çeçenistan müdahalesi için uluslararası alanda meşruluk zeminini oluşturamamış ve bu da Rusya'nın imajını zedelemiş yumuşak gücünü azaltmıştır.

İktidarının ilk yıllarında Putin'in, Primakov benzeri bir çizgi izleyerek, merkezi görüşü uygulamaya geçirdiği söylenebilir. Bu dönemde Rus kimliğine olan yaklaşımını Yakın Çevredeki Rusça konuşanları Rus ırkına dâhil ederek göstermiş ve atılan bu adımlarla imparatorluk özlemini ortaya çıkarmıştır. Fakat 11 Eylül sonrası ABD ile aralarında başlayan işbirliği süreci ile merkezi çizgiden Atlantikçiliğe doğru kaydığı şeklinde yorumlanmıştır. 2004 yılı itibariyle ekonomide artan devlet müdahalesi ve ABD'ye karşı sertleşen dış politikasıyla 2000 yılı politikasından dönüş yapmıştır (Yapıcı, 2010, s. 216-218). Dönüş yaparak benimsediği bu saldırgan politikası, ekonomide devlet müdahalesini artırması ile küresel anlamda yumuşak gücü zayıflamıştır. Aynı zamanda bu dönemde enerji fiyatlarındaki artışla güçlenen Rusya, yumuşak gücü kullanmayışından kaynaklanan gerekçelerle yakın çevresinde çıkarları gereği etkisi altında bulundurması gereken ülkelerdeki renkli devrimlerle inisiyatifi Batı'ya kaptırmıştır. Bunun en temel nedeni Putin'in ikinci döneminde, Batı'nın demokrasi, insan hakları, özgürlük gibi evrensel değerlerine paralel ve ikame çekicilikte değerler geliştirememesi olmuştur.

Putin, merkezi otoriteyi güçlendirme çabalarını öncelikle Duma üzerinde etki kurarak başlamıştır. Bu bağlamda 2001 yılında kabul edilen Siyasi Partiler Kanunu ile yeni parti oluşumunu zorlaştırarak, az sayıda partiden oluşan bir siyasi sisteme yol açmıştır (Overshloot ve Verheul, 2006, s. 388). Merkezi otoritenin güçlenmesi için diğer çaba gösterilen konu Yeltsin döneminde yabancı ülkelerle ilişki kurma, kendi bankalarını kurma, kendi siyasi yönetimlerini oluşturma gibi haklara sahip olmuş olan federe birimlerin merkezin kontrolü altına alınmasıdır. Bu bağlamda öncelikle 2000 yılında kabul edilen bir kararname ile 89 federe birimden oluşan federasyonun 7 temel

bölgeye ayrılmış ve her bir bölgenin başına güvenlik birimlerinden gelme başkanlık temsilcileri getirilmiştir. Diğer bir uygulama ise Parlamento'nun üst kanadını oluşturan Federasyon Konseyi'nin bölge liderlerinin üyeliklerini iptal ederek yeniden yapılandırılması olmuştur. Bölge liderlerinin tepkilerini yumuşatmak için 2000 yılı sonunda başkanlık danışma kurumu niteliğinde Devlet Konseyi'ni kurduysa da bu kurumun işlevi yoktur. Ayrıca federal reformlar kapsamında seçilmiş valileri görevden alma ve Bölge Parlamentolarını feshetme yetkisi başkana verilmiştir (Yapıcı, 2010, 222-226).

Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe giren Dış Politika Konsepti ile Putin'in pragmatizm, ekonomik etkinlik, serbest piyasa, yabancı yatırımlarının teşviki ve ulusal önceliklere odaklanan yaklaşımı birebir örtüşmüştür (Yapıcı, 2010, s. 236). Rusya'nın güvenlik, egemenlik ve toprak bütünlüğünün sağlanması dış politikanın temel hedefi olarak belirtilmiştir. Konseptte çok kutuplu bir dünya düzenine ulaşma arzusu vurgulanmıştır (Staar, 2000, s. 36). Batı Avrupa ülkelerinden özellikle Fransa, Almanya, İngiltere ve İtalya ile olan ikili ilişkilerin ekonomik açıdan önemli olduğu doktrinde belirtilmiştir. Söz konusu doktrinde, ABD'nin tek kutuplu uluslararası düzeninin, BM Güvenlik Konseyi onayı olmadan girişilen operasyonların, ABD'nin planladığı füze savunma sistemlerinin, NATO'nun genişlemesinin Rusya'ya yönelik birer tehdit olarak algılanmıştır. Aynı doktrinde NATO ve ABD ile ilişkilerin geliştirilebileceği; silahsızlanma, silahların kontrolü, kitle imha silahlarının yayılması bölgesel ihtilafların çözümünde ABD ile işbirliğine girilebileceği belirtilmiştir. Konseptte göre, BDT coğrafyası Rus dış politikasının öncelikleri arasındadır. Ayrıca Çin, Hindistan, İran ile ilişkilerin geliştirilmesi de önemli olduğu; Belarus-Rusya Federasyonu bütünlüşmesi; APEC, ASEAN, ŞİÖ gibi oluşumlarda Rusya'nın da yer almasının gerekliliği konseptte yer almıştır. Neticede, konseptte göre Rusya'nın siyasi taviz verebileceği; çok yönlü dış politika uygulaması gerektiği; AB'ye dış politikada öncelik vereceğini anlayabiliriz

Aralık 2003'te gerçekleştirilen Duma seçimleri de Rusya'nın siyasi dönemeçlerinden biri olmuştur. Seçime toplam 18 parti katılmış, bunlardan sadece 4'ü yüzde 5'lik ülke barajını geçebilmiştir. Seçimlerin galibi 222 sandalye elde eden Birleşik Rusya partisi olmuştur (McFaul ve Petrov, 2004, s. 21). Birleşik Rusya'nın elde ettiği

zaferde, Putin'in kontrolü altındaki bölge liderlerinin desteği önemli bir rol oynamıştır. Parti merkeze yakın görüşü savunmakla birlikte asıl duruşu Putin'in politikalarını desteklemek olmuştur (McFaul ve Petrov, 2004, s. 26). Neticede bu seçim Putin'in artan popülaritesinin bir zaferi olmuş ve merkezci görüş yükselişe geçmiştir.

2003 sonundaki bu seçimler Putin'in Mart 2004'te gerçekleşen başkanlık seçimlerindeki galibiyetinin habercisi olmuştur (Medvedev, 2004, s. 96). Nitekim Putin, başkanlık seçimlerine katılan 6 adayı yüzde 71.31'lik rekor bir başarıyla birinci olarak geçerek yeniden başkan olmuştur (Sakwa, 2005, s. 388). Fakat 2003 seçimleri gibi bu seçimlerde de hükümetin kaynakları ve medyanın gücünden de faydalanma açısından adil bir ortam oluşmamıştır. Medya tamamen Putin'in hizmetine çalışmış ve muhalif adayların propaganda girişimleri engellenmiştir. Bu durum uluslararası kamuoyunda Rusya'nın prestijini azaltsa da, Putin'in bu girişimleri Rus halkı tarafından ciddi bir tepkiyle karşılaşmamıştır. Örneğin 2004 Şubatında gerçekleştirilen bir kamuoyu yoklamasında katılımcıların yüzde 74'ü Başkanlık İdaresi'nin Duma faaliyetleri üzerinde kontrol sağlaması gerektiğini belirtirken, bir ay sonra yapılan bir diğer araştırmada ise katılımcıların yüzde 68'i tüm gücün Putin'de toplanmasının Rusya'nın refahı için olumlu olacağını ifade etmişlerdir. Demokrasiyi zengin ve güçlü çevrelerce kontrol edilen bir hükümet ile özdeşleştiren Rus halkına göre çok partili seçimler faydadan çok zarar getirmekte, düzeni sağlamak için medya üzerinde sansür uygulanması gerekmektedir. Nitekim bu seçimlerde görülmüştür ki ilk dönemde merkezi otoriteyi güçlendirmeye yönelik girişimleri ve ekonomide sağladığı istikrar halkın Putin'e yönelik desteğini artırmıştır.

Putin'in popülaritesinin düşmemesinin en temel sebebi ülkedeki istikrarı yükseltme eğilimi olmuştur. Putin'in ilk dönemi boyunca gayri safi yurtiçi hasılası yüzde 29,9 oranında büyümüş; işsizlik üçte bir oranda düşmüş; asgari ücret dört katına çıkmıştır. Ruble istikrar kazanmıştır. Bu ekonomik büyümenin en temel sebebi petrol fiyatlarındaki artış olsa bile seçmenler için bu ayırım çok da önemli olmamıştır. Putin ikinci seçimleri yüzde 71,3'lük bir oranla kazanmıştır (Mackinnon, 2006/2009, s. 239-250). Bu sayılar Rusya'nın iç ve yakın çevresinde popülaritesinin ve aynı zamanda yumuşak gücünün de arttığını göstermektedir.

Yeniden başkanlık koltuğuna oturan Putin, iktidarının ikinci döneminde ilk olarak, Beslan Faciası ile doruk noktasına varan ve Çeçen güçlerle ilişkilendirilen terör olayları ile yüzleşmek durumunda kalmıştır. 1999 yılında silahlı bir grubun Dağıstan'a saldırması, ardından Rusya'da düzenlenen terör eylemlerinden Çeçenlerin sorumlu tutulması, Çeçenistan Sorunu'nun Rusya tarafından ayrılıkçı değil bir terör sorunu olarak sunulma sürecini hızlandırmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleştirilen terör saldırıları ardından bu mücadelesi için uluslararası ortamda destek aramaya başlamıştır. 2002 Ekiminde Çeçen teröristler tarafından Moskova'da gerçekleştirilen Tiyatro Baskını, uluslararası destek konusunda Putin'in işini kolaylaştırmıştır. Ayrılıkçılık konusunu noktalamak için Rusya, Mart 2003'te Çeçenistan'da her ne kadar şaibeli olduğu konusunda tartışılrsa da bir referandum yapmış ve çoğunluk Rusya'nın parçası olarak kalmak istemiştir. Ayrıca 2003'teki seçimlerde Rusya yanlısı başkan gelmiştir. Rusya, Kadırov'u rakiplerini çeşitli yollarla saf dışı bırakarak ve hileli olduğuna inanılan bir seçimle başa geçirmiştir. Nitekim Kadırov, tüm cumhuriyete dehşet saçan bir isyancıdır ve tüm halk tarafından nefretle anılmaktadır. Fakat tüm bunlar Çeçenistan'daki sorunu bitirmeye yetmemiştir. Başkan Kadırov suikast sonucu öldürülmüş ve terörist eylemler Beslan Faciası ile doruk noktasına ulaşmıştır. Eylül 2004'te Kuzey Osetya Cumhuriyeti'nin Beslan kentinde bir ortaokulda 400 insanın hayatını kaybettiği eylem, Rusya'nın 11 Eylül'ü olarak nitelenmiştir. Bu olaydan sonra merkezi otoriteyi güçlendirecek yeni uygulamalar yürürlüğe sokulmuştur (Yapıcı, 2010, s. 249-254).

Fakat Rusya'nın ilk Çeçenistan müdahalesinde uluslararası ortamda yarattıkları meşru ortamı ikinci müdahalede yakalayamamış olmaları uluslararası ortamda Rusya'nın yumuşak gücünü azaltmıştır.

Putin, terörizm ile etkili mücadele için devletin güçlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüş ve Beslan Faciasının hemen arkasından Eylül 2004'te; bölge valilerinin ve cumhuriyet başkanlarının atama ile göreve geleceklerini içeren; küçük partilerin seçime girmesini zorlaştıran; bölge partilerinin seçime girmesini engelleyen; federe birimlerin birleşmesini sağlayarak sayılarını azaltan ikinci reform paketini açıklamıştır (Yapıcı, 2010, s. 256).

2003–2005 yılları arasında Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan’da gerçekleştirilen iktidar değişiklikleri, Putin’i devleti güçlendirecek yeni tedbirler almaya yöneltmiştir. Özellikle Gürcistan ve Ukrayna’da ABD yanlısı yönetimlerin başa geçirilmesinde maddi güçlerini kullanarak halk üzerinde etkili olan sivil toplum örgütlerine karşı Putin, yaklaşımını sertleştirmiştir. Putin, ülke dışından gelen fonları kabul ederek yabancı merkezlerin siyasi çıkarlarını yansıtmakla suçladığı sivil toplum örgütlerini siyaset dışında tutmaya gayret göstermiştir. Bu kapsamda sivil toplum örgütlerinin ülke içerisinde gizli faaliyet göstermelerini yasaklayan yasalar çıkarmıştır. Bu kapsamda ABD merkezli Soros Vakfı’nın Rusya’daki ofislerine baskınlar düzenlerken, Çeçenistan’daki AGİT büroları kapatılmıştır. Putin, sivil toplum örgütleri üzerindeki baskılarını artırırken, bunun olumsuz yansımalarını kısmen azaltmak maksadıyla meclise bağımlı olan kukla Halk Meclisi kurarak sivil toplum kuruluşu izlenimi verdirmiştir (Yapıcı, 2010, s. 258-261). Putin’in Batı’nın kendi çıkar alanlarında uyguladığı yumuşak güce karşı bu kışkırtıcı hareketleri uluslararası kamuoyunda evrensel değerlerin zedelenmesi olarak algılanarak Rusya’nın yumuşak gücünü azaltmıştır. Nitekim Putin Batı’nın oyununa gelmiştir. Fakat bu olayların ardından Putin, yumuşak gücün önemini anlamaya başlamış ve dış politikasında daha çok uygulamaya başlamıştır. Her ne kadar Rusya, bu durumu uygulamaya başlamış olsa da yumuşak gücündeki küresel algı eksikliği, global boyutta cezbedecek değer sisteminin olmaması nedeniyle yumuşak gücünü uluslararası bir etki yaratabilecek seviyeye henüz çekememiştir.

2003–2004 Seçimlerinden itibaren Rusya’da “yönetilen demokrasi” nin hâkim olduğunu ileri süren söylemler, Beslan sonrasında Putin’in uygulamaya koyduğu yeni önlemler ile artış göstermiştir. Aynı zamanda bu dönemde Rusya’nın ABD çıkarlarına ters düşen dış politikası birçok ABD’li yazar tarafından Rusya’nın demokrasi eksikliği ve otokrasiye yönelimi ile bağlantılandırılmıştır (Goldgeier ve McFaul, 2005, s. 46). Nitekim ABD, Rusya’ya karşı “demokrasi” ve “insan hakları” silahını kullanmaya başlamıştır. Bu söylemleri Beslan Faciasından birkaç hafta sonra ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell ve Başkan George W. Bush, dile getirmişlerdir. Ayrıca 2005 Şubat ayında Slovakya’da gerçekleştirilen Bush–Putin Zirvesi’nde Bush, Rusya’da demokrasinin gelişimini sağlayamadığı gerekçesiyle Putin’i eleştirmiş; bağımsız medyanın engellenmesini, Yukos’un yeniden devletleştirilmesini, Parlamento üzerinde kontrol

tesis edilmesini ve valilerin atanmasını demokrasi eksikliğinin kanıtı olarak sunmuştur. Yine 2006 Temmuzunda G-8 Zirvesi'nde ve 2007 Haziranında Prag'da gerçekleştirilen Demokrasi ve Özgürlük Konferansı'nda Bush, Putin'e demokrasi kılıcı ile saldırmıştır. Bush'un "yönetilen demokrasi" suçlamasına; Putin, "egemen demokrasi" kavramı ile cevap vermiştir. Bu kavramı ile Putin, dışarıdan yönetilemeyen egemen bir devlet olarak Rusya'nın kendisine özgü ihtiyaçlarına cevap veren, Batı modelinden farklı bir siyasi sistemi ifade etmektedir. Devletin güçlenmesinin ve düzenin sağlanmasının Rusya'da demokrasinin yerleşmesi için gerekli olduğunu belirtmiştir. Putin, Batı'nın insan haklarını bahane ederek uluslararası hukukun egemenlik ve iç işlerine karışmama kurallarını ihlal ettiğini, özellikle Yakın Çevre'de gerçekleştirdiği müdahalelerde demokrasi hilekârlığını kullandığını ve ABD'nin Irak'a müdahalesi gibi bir demokrasiyi istemediklerini ifade etmiştir. 2007 Duma seçimi Putin'in politikasının başarısıyla sonuçlanmıştır. Nitekim partilere getirilen kısıtlar nedeniyle seçime katılan 11 partiden 4'ü yüzde 7'lik barajı aşabilmiştir. Putin'in listesinden vekil olarak seçildiği Birleşik Rusya Partisi'nin başarısında, ülkede yaşanan ekonomik gelişme, halkın yaşam standartlarında sağlanan düzelme, oligarkların etkisizleştirilmesi, Yeltsin dönemindeki hukuksuzluk ve başıboşluğa karşı devletin güçlendirilmesi, daha bağımsız bir dış politika yaklaşımının benimsenmesi ve tüm bunlara bağlı olarak Putin iktidarına duyulan güvenin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Putin, 2006 yılında G-8 başkanlığını yürüterek, son 30 yılda sahip olamadığı jeopolitik etkiyi tekrar elde etmiştir. Putin ile Rus dış politikası zirveye ulaşmıştır (Kamalov, 2008, s. 19). Fakat uluslararası kriz bölgelerindeki gerilimi artırıcı bir politika izleyerek çıkar sağlayan, ortaya atılan "egemen demokrasi" kavramını dış politikasını meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanacak seviyeye taşıyamayan Putin dış politikası yumuşak güç seviyesi bakımından yeterli değildir.

Stalin'in ölümünün 50'nci yıl dönümde yapılan bir ankette göre katılımcıların çoğunluğunu oluşturan yüzde 36'lık kesim diktatörün ülkeye zarardan çok faydası dokunduğunu düşünmektedir. 2004 yılında Yuri Levada'nın yaptığı tüm anketlerde Rus vatandaşlarının giderek daha da artan biçimde Sovyet taraftarı haline geldikleri görülmüştür. Nitekim Gorbaçov öncesi SSCB hayranlığının sorulduğu bir ankette evet

cevabı yüzde 65'dir. Aynı ankette katılımcıların dörtte üçü hükümetten öncelikle ücretsiz eğitim, sağlık ve yaşlılık sigortası isterken; ancak dörtte biri konuşma özgürlüğü istemiştir. Ünlü anketörün bu veriler neticesinde yorumu ise Rus halkının bireycilik, özgürlük ve demokrasiden değil; fakat düzen ve güçten hoşlandığı olmuştur. Özellikle Yeltsin döneminde, 1998 mali kriz ile iyice yaralanmış on yıldan sonra Ruslar özgürlük ve demokrasi kelimelerinin yoksulluk ve çaresizlik olduğu yorumunu yapmaya başlamıştır (Mackinnon, 2006/2009, s. 31-33). Putin döneminde, çok partili sistem, seçimler ve kısmen bağımsız medya gibi vitrin süsleri aracılığıyla halkın iradesini yansıtıyor görünümündeki kamuflejine rağmen aslında dikta benzeri bir politik sistem olan güdümlü demokrasi uygulaması görülmüştür. Putin'in bu uygulaması, yeniden güç merkezi haline gelen bir ülke olarak Rus vatandaşları için sorun oluşturmamış ve hatta uygun bir politika olarak algılansa da; uluslararası ortamda evrensel değerlere olan saygısızlıktan ötürü yumuşak gücü azaltan sebeplerden biri olmuştur.

Mart 2008 tarihinde gerçekleştirilen başkanlık seçimlerinde Putin destekli Medvedev, ilk turda yarışan diğer üç adayı geride bırakarak aldığı yüzde 70,28 oy oranıyla Başkan seçilmiştir. Ardından Mayıs 2008'de başbakanlık makamına yerleşen Putin, ülke siyaseti üzerindeki etkinliğini korumuştur. Hatta Rusya'nın 2008 Ağustos'ta Güney Osetya'ya gerçekleştirdiği operasyon sırasında Medvedev'den önce Putin'in açıklamalarda bulunması ve bu krizin yönetimini üstlenmesi, Rusya'da halen Putin döneminin devam ettiğine ilişkin yorumların yapılmasına neden olmuştur (Yapıcı, 2010, s. 270-271). Her ne kadar Medvedev, Rusya'da son kararları Putin'in değil kendisinin aldığı iddia etse de, eski başkanın politikalarını takip etmiş, özellikle füze kalkını projesi nedeni ile ABD'ye yönelik muhalefeti devam etmiştir. Silovikiye karşı liberal-teknotrat grubun içerisinde yer alan ve Batı tarafından daha ılımlı bir dış politika izlemesi beklenen Medvedev'in Batı'ya muhalefeti sürdürmesi, isimler değişse de Putin döneminin devam ettirildiğini göstermektedir.

Putin döneminde siyasi yapının kuvvetlenmesi ve tek merkezden yapılması; Rusya'nın Batı'dan farklı bir siyasi sistem olarak "yönetilebilir demokrasi" adı altında özgün bir siyasi ideoloji uygulaması ile etrafındaki zayıf ülkeler için Soğuk Savaş dönemindeki gibi bir kurtarıcı olarak tekrar belirmiş, cazibe merkezi haline gelmiştir. Bu

haliyle yumuşak gücünü artırıcı bir etken olmuştur. Aynı zamanda bölgedeki Batı destekli renkli devrimler Rusya'nın yakın çevresindeki ülkelerin liderlerinin yine Rusya'ya yakınlaşmasını sağlamaktadır.

Rusya'nın uyguladığı siyasi yapının Batı'nın demokrasi uygulamasıyla uyuşmadığını çoğu ortamda dile getirmeleri, insan haklarını ihlal ettikleri söylemi, basını baskı altında tutması gibi gerekçelerle Batı tarafından sürekli eleştirilmektedirler. Bu haliyle de diğer ülkelere karşı yumuşak gücü azalmaktadır. Aynı zamanda Putin'in Çeçenistan politikası, merkezi ve otoriter yapısı dış ülkeler tarafından cazibesini olumsuz yönde etkilemektedir. Gürcistan'a yapılan askeri müdahale de aynı şekilde yumuşak gücünü zedelemiştir.

Rusya, bu politikalar ışığında yumuşak güç geliştirme ihtiyacını görmüş ve bu konuyla alakalı etkin olabilecek bir takım siyasi araçlar geliştirmiştir. Bu yönüyle Rusya'nın geliştirdiği araçların ve kavramların daha ziyade yakın çevresini etkisi altına alabilecek araçlar olduğu ve küresel bir g cazibesi haline çevirebilecek olgunluğa henüz ulaşmadığını görmekteyiz.

Putin'in yumuşak gücü zedeleyen davranışlarda bulunduğu da iddia edilmiştir. 2000 yılının Ekim ayında, Moscow Times'ın araştırmasına göre Putin'in başkanlık seçimleri sırasında Putin'e 2,2 milyon fazladan oy kazandıran oy sahtekrliği, satın alma, yönetim baskısı ve tehditlerin kanıtlarına ulaşılmıştır (Mackinnon, 2006/2009, s. 340-341). Fakat bu haber Rusça yayın yapan medya kanallarının çoğunda yer verilmemiş ve durumu protesto eden gösteri yapılmamıştır. Nitekim başkanlığının ilk dört ayında Putin, basını etkisi altına almayı başarmıştır (York, 2000).

Birleşik Rusya Partisinin yüzde 49,3 oy ile birinci parti haline geldiği 4 Aralık 2011 Duma Seçimlerinin ardından Rusya'da muhalif hareketler görülmeye başlanmıştır. "Adil seçim", "Putin'siz Rusya" sloganlarıyla yapılan protestolar, 10 Aralık'ta 30 bin kişi katılımlı, 24 Aralık'ta 100 bini aşkın katılımlı olmuştur. Ayrıca seçim sonuçları ile ilgili Putin'e uluslararası tepkiler de olmuştur. Bu bağlamda Rusya'ya ABD ve AGİT'ten eleştiriler yneltirmiştir (Rus parlamentosuna gergin açılış, Anonim, 21.12.2011). Duma Seçimleri öncesinde, 100 etnik ulusu barındıran Rusya içerisinde

toplumsal bütünleşme tam sağlanamadığından milliyetçi söylemler artmış ve özerk bölgelere yapılan yardımlar eleştirilmiştir (Özel, 2012).

4 Aralık 2011 Duma Seçimlerinde Putin'in Birleşik Rusya Partisi 2007 seçimlerinde 315 koltuğa sahipken, 238'e düşmüştür (United Russia's Election Results 'Success'- Putin, Anonim, 05.12.2011). Her ne kadar yasaların çıkması için 226 oy yeterli olsa da bu durum bir düşüşün göstergesidir. Ayrıca seçimlerde hile olduğuna dair uluslararası alanda tepkiler yaşanırken, binlerce muhalif sokaklara dökülmüştür (AGİT: Rusya'da Seçim Sürecine Müdahale, Anonim, 05.12.2011). Seçimlerin ardından Rusya sokaklarında "Devrim" ve "Putin'siz Rusya" sloganları yükselmiştir. Ülkede gösterilerin artması ve göstericilerin sosyal ağlar aracılığı ile bu gösterileri organize etmesi üzerinde bu ağların kontrol altına alınması konusunda tartışmalar başlamıştır (Russian Social Network Rebuffs FSB Request To Close 'Opposition' Accounts-Spokesman, Anonim, 08.12.2011).

3.3.2.1. Vatandaşlık Politikası (Compatriot Policy) – Rus Dünyası (Russkiy Mir)

1993'te Rusya Federasyonu, eski Sovyet ülkelerinde yaşayan Rusça konuşan kişilere çifte vatandaşlık vermek istemiş; fakat bu istek ülkelerce reddedilmiştir. Ayrıca Ruslara eski Sovyet ülkelerinde yaşamalarını teşvik politikası da başarılı olmayınca, Rusya, 1999 yılında "Russkiy Mir" veya "Russian World" uygulamasını başlatmıştır. Bu şekilde Rusya, Rusça konuşan nüfus için ulus üstü bir yapı kurmayı amaçlamıştır (About Russian World, Anonim, b.t.).

Vatandaşlık politikası kapsamında, ülke dışında yaşayan Rus nüfusu, bu kişilerin akrabaları, Rus dili ve kültürünü benimseyen yabancı kişiler hedef kitlesi olarak belirlenmiştir (Kiilo ve Vladimirova, 2011, s. 181).

Russkiy Mir, daha ziyade ağırlık BDT ve Baltık ülkeleri olmak üzere toplamda 90 ülkeden 35 milyon insan tarafından benimsenmiştir (Verlin, 2010).

Russkiy Mir Kurumu'nun kültür ve dil faaliyetlerinin yanında eski Sovyet istihbarat örgütü kadrolarının kurum faaliyetleri perdesi altında Rusya'nın Baltık

bölgesindeki dış politika çıkarları için faaliyet gösterdiği de Estonya Güvenlik Güçleri (KAPO) tarafından da kanıtlanmıştır (Leivat, 2010). Estonya Güvenlik Güçlerinin 2007 yıllık raporunda belirttiği üzere Estonya’da faaliyet gösteren “İnsan Hakları Yasal Bilgi Merkezi (The Legal Information Center for Human Rights)” gizli bir şekilde Moskova’dan finansal destek almaktadır ve Rus Gizli Servisi ile de iletişim içinde bulunmaktadır.

Rusya’nın Compatriot Politikası; Dışişleri Bakanlığı, BDT Federal Ajansı (The Federal Agency on the Affairs of the CIS), Compatriots Living Abroad and International Humanitarian Cooperation; Ministry of Education; Ministry of Culture, Moscow City Council ve birçok yerel kurum tarafından finanse edilmektedir. Sadece Ministry of Foreign Affairs elçilikler vasıtasıyla, yıllık 400 milyon ruble (ortalama 14 milyon dolar) tahsis etmektedir (Kiilo ve Vladimirova, 2011, s. 181). 2011-2015 Rus Dili Programı için belirlenen bütçe 2,5 milyar rubledir (ortalama 88 milyon dolar) (Russia Is Going To Develop Russian Language Actively in the Next 4 Years, Anonim, 29.06.2011). Mayıs 2011’de Rusya Başkanı Medvedev, yurtdışında yaşayan Rusların çıkarlarını korumak için Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Compatriot Legal Support and Protection bütçesi oluşturduğunu bildirmiştir (Medvedev approves new fund to protect rights of Russian compatriots, Anonim, 25.05.2011). Özellikle 2008 Gürcistan Savaşı’ndan sonra Rusya Federasyonu, ülke dışındaki Rus vatandaşlarına yasal destek sağlamada daha etkin rol oynamıştır.

Compatriot Policy koordinasyonu kapsamında 3 yılda bir Moskova, “Rus Vatandaşları Dünya Kongresi” ne ev sahipliği yapmaktadır. Bu toplantıda Rusya Başkanı ve eski Sovyet ülkeleri başkanları, Rus azınlık hakları, Rusya ile olan kültürel ve dil bağları hakkında bir araya gelmektedirler. Fakat son yıllarda bu kongrenin işlev ve katılımında düşüş yaşanmaktadır. Rusya Dışişleri Bakanlığı Yurtdışındaki Vatandaşlar Departmanı Başkanı Alexander Tschepurin, ülke dışındaki Rusların, eski Sovyet ülkeleri üzerindeki Rusya dışişleri politikasının bir aracı olarak kullanıldığını kabul etmiştir. Nitekim Rusya 1999 yılında uygulamaya geçirdiği Vatandaşlık Politikası ile farklı yumuşak güç vasıtalarını da keşfetmiş ve eski Sovyet ülkeleri üzerindeki etkisini sağlamaya devam etme çabasına girmiştir.

NGO'lar, Rusya'nın eski Sovyet ülkeleri üzerindeki Compatriot Policy ve politik etki kurma amacını uygulamak için öncelikli olarak kullandıkları bir yumuşak güç aracıdır. Fakat Rusya, kendi ülkesinde faaliyete girme çabasında olan yabancı kaynaklı NGO'lara eleştirel bir tutum almakta, önlerine yüksek vergi tutarı ve bürokratik engeller koymaktadır.

Russkiy Mir Kurumunun, Avrupa Enstitüsü akademisyeni Alexey Gromyko, yumuşak gücün, Rusya'nın gücünü oluşturmadığını savunmaktadır. Russkiy Mir Kurumuyla birlikte Rus politikacılarının Rus imajı oluşturmaya çalıştıkları; fakat bunun bir takım eksiklerinin olduğunu savunmaktadır. Örneğin Russkiy Mir Kurumunun bütçesi British Council'den az ve farklı yapıda olduklarını söylemektedir. Rusya'nın asıl yumuşak güç aracının Rus dili olduğunu savunmaktadır. Nitekim Rusya dışındaki Rusların Rusça konuşması en temel bağlardır (Gromyko, 2012).

3.3.2.2. Rus Evi Bağlantısı (Russia House Network)

Rusya Federasyonu Sovyet döneminden miras kalmış olan 50'den fazla merkezle "Rusya Evi Bağlantısı" (Russia House Network) sistemini kurarak Rus dili ve kültürünü canlı tutmakta ve yaymaktadır. Nitekim bu uygulama da Rus Vatandaşlık Politikası'nın bir parçasıdır. Örneğin Estonya'daki Rus Evi bağlantılı enstitü ve kültürel organizasyonlarla birlikte çalışarak; kültürel değerleri yaymak ve korumak, etnik kimliği korumak, Rus dili ve kültürünü korumak ve yaymak, anavatan Rusya ile diyalogu korumak ve geliştirmek gibi amaçları gerçekleştirmektedir.

"Rus Evi"nin yıllık bütçesi 26-30 milyon dolar seviyesindedir. BDT Federal Ajansı (The Federal Agency of CIS Affairs) Rus Evi'nin 2020 yılına kadar BDT ve Baltık coğrafyasında 100 merkeze kadar artmasını planlamaktadır.

Rusya'da iş alanı, piyasa tarafından değil networkler tarafından yönlendirilmektedir (REP Seminar Summary, 2011). Kurallardan ziyade anlayışlar hâkimdir. Piyasa rekabetçi ve açık değil yasa dışı ve gizli yapılanmalarla idare edilmektedir. Enstitüler ise düzenlenmiş oldukları çıkarları gerçekleştirmek için faaliyet

yapmaktadırlar. Bunlar için kültür cazibe oluşturmakta ve birçok açıdan Batı'nın iş kültürü tehdit edici olarak algılanmaktadır.

Rus Evi, Russkiy Mir Kuruluşları; birçok alanda faaliyet göstererek, Rusya'ya olan sempati ve ilginin artmasını, Rus dili ve kültürünü küresel alanda saygı duyulan şekle büründürmeyi amaçlamaktadır.

3.3.2.3. Gençlik Hareketi

Rus Vatandaşlık Politikasının bir diğer önceliği de gençlik organizasyonları ile Rus gençlik hareketi yaratmaktır. Örneğin Estonya'da 2009 yılında "Gençliğin Sözü (Word of Young)" adı altında hükümet dışı bir kuruluş oluşturulmuştur. Bu kuruluş, iki ülke arasında öğrenci değişim programları, spor faaliyetleri, dil yarışmaları, yaz kampları ve kamuya açık gösteriler yapmaktadırlar. Örneğin 2011'de bu kuruluş, Antifaşist Komitenin sponsorluğunda Estonya – Rusya sınırındaki Peipus gölünde yaz kampı organizasyonu gerçekleştirmiştir. Bu kurum ayrıca Estonya'da Rusya-Estonya tarihini iyi yönde yansıtan bir radyo programı sunmaktadır.

2004-2008 yılları arasında Rusya, kendi halkını hükümet etrafında toplamak ve kendi ülkesinde renkli devrimleri engellemek için bir dış tehdit imgesi aramaya koyulmuştur. Bununla ilgili Rusya, birçok gençlik hareketi organize etmeye başlamıştır. AB'yi bu dış tehditler arasında göstermiştir. Daha sonra Ukrayna, Gürcistan, İngiltere, Litvanya, Estonya ve Letonya bu düşman imgelerin arasına girmiştir. Rusya bu konuda kendi halkına propaganda sürecini başlatmıştır. Bu sürede Rusya ile Baltık ülkeleri arasındaki sorunlu sürecin birçok uluslararası göstergesi vardır (REP Seminar Summary, 2011). Nitekim bu durum yumuşak gücünün evrensel değerini zedelemiştir.

Rusya, yeni Putin döneminde 2011 sonlarında başlayan Putin karşıtı eylemlere karşı "Nashi Gençlik Hareketi"ni kullanmıştır (Cartwright, 2011). Putin, 4 Mart 2012'de yüzde 62 oy oranı ile tekrar başkan seçilmiş ve seçimlerin ardından Putin karşıtı gösteriler artmıştır (Özel, 2012). Ayrıca Putin ikinci başkanlık döneminde çevre ülkelerde yaşanan renkli devrimlerin Rusya'ya sıçramasını da önlemek istemiştir (Martinez, 2010). Nitekim bu örgüt 1 Mart 2005'te Vasily Yakemenko tarafından resmi

olarak ilan edilmiştir. Nashi projesinin ilk yılında yaklaşık 250 milyon dolar harcanmıştır. Her yıl Seliger Gölü'nde düzenlenen Nashi kamplarında gençlere ücretsiz eğitim verilmekte; başlıkları, “Rusya'nın Gücü”, “Rusya'yı yıkmak isteyenler” ya da “Rusya tekrar dünya lideri olacak” gibi konularda 3 ayrı konferansa katılmaktadır. Ayrıca 2010'da Nashilerin Seliger kampında bir değişim yaşanmış ve uluslararası öğrencilere kampın kapıları açılmıştır. Putin, Nashi Hareketi ile ülkede istikrarın sağlanması için iyi bir politika izlemiştir denebilir. Çünkü önceden renkli devrimleri gerçekleştiren Otpor, Pora, Kımara gibi devrimlerin önü kapanmış olmuştur (Oğan, 2012).

3.3.2.4. Rus Kimliği Arayışı

Putin, Rus kimliğinin ne olduğunu tekrar tanımlamıştır. Putin bu tanımlamayı; Sovyet geçmişi ve değerlerini de birleştirerek yapmıştır. Her ne kadar Putin, yumuşak güç kullanımını artırmış olsa da sert gücü kullanmaktan da çekinmemiştir. Örneğin Çeçen savaşında bunu göstermiştir. Aynı zamanda Putin, Batı ile uzlaşıcı bir politika da izleyerek sert gücü ile uzlaşmacı yumuşak gücünü birlikte sürdürebilmiştir (Glaser, 2010).

3.3.2.5. Avrasya Birliği

Putin, Başbakanlığı döneminde İzvestia Gazetesi'ne verdiği bir demeç ile Asya-Pasifik ve AB ile güçlü bağlar kuracak ulus üstü bir yapı olacak olan, Büyük Avrupa'nın özgürlük, demokrasi ve piyasa yasaları üzerine kurulacak bir Avrasya Birliği'nden bahsetmiştir. Putin bu yeni oluşuma eski Sovyet ülkelerini davet etmiş ve diğer bölge ve ülkelere de açık tutmuştur. Bu bakımdan Türkiye'nin birliğe katılması gerektiği vurgulanmıştır (Türkiye Avrasya Birliğinin üyesi olacak mı?, Anonim, 20.10.2011). Gürcistan ise Birliğe katılmayacağını bildirmiştir (Gürcistan'dan Avrasya Birliği'ne Ret, Anonim, 25.10.2011) (Özel ve Aytakin, 2011).

Birliğin temeli bağlamında Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya'yı kapsayan Gümrük Birliği anlaşması gösterilebilir. Bu bağlamda ülkeler arasında ticaret, para ve

işçi dolaşımı serbest hale gelmiştir (Kamalov, 2011, s.47). Putin, Ukrayna, Kırgızistan ve Tacikistan'ı da birliğe davet etmiştir. Ukrayna'ya Birliğe katılması halinde doğalgazı Rus iç piyasası fiyatı ile vereceğini ve yıllık 9 milyar dolar kazanç sağlayacağını bildirmiştir (Putin'den Ukrayna'ya 9 Milyar Dolarlık Cazip Teklif, Anonim, 20.10.2011). Fakat Ukrayna Birlik dışında kalacağını bildirmiştir. Rusya ve Kazakistan, Kırgızistan'ın Birliğe dâhil olması için hazırlık ve teşvik programları kapsamında yardımlarda bulunmaktadır. Bu bağlamda Kırgızistan Başbakanı Rusya'ya olan minnettarlığını ve dostluğunu belirtecek açıklamalarda bulunmuştur. Bölgede tarafsız olan Türkmenistan bile bölgede önceliğinin Rusya olduğunu açıklamıştır (Rusya'da Kırgızistan'a 3 Milyon Dolarlık Yardım, Anonim, 23.10.2010). (Özel ve Aytekin, 2011).

Rusya, Avrasya Birliği'nin askeri boyutunu oluşturmak için, NATO'nun başlattığı Füze Kalkanı Savunma Sistemi'ni bahane ederek girişimlere başlamıştır.

3.3.2.6. Batı ile Uzlaşma Politikaları

Batı'lılar arasında nasıl hareket etmesi gerekliliği Rusya'nın geleneksel güç algısında değişikliğe yol açmıştır. Rusya zamanla ticari ortaklarıyla arasında gerginlik yaratacak olayların kendisine bir fayda sağlamadığını anlamaya başlamıştır (Glaser, 2010). Ayrıca Rusya, uluslararası organizasyonlarda yer almak zorunluluğunu da görmüştür. Zaten Soğuk Savaş döneminde çekinilen bir güç olan Rus ordusu, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile gücü azalmış ve ülkeler arasında paylaşılmıştır.

Rusya, kriz bölgelerinde yaşanan krizlerin kendisine çıkar sağlaması nedeniyle bu durumu savunma politikasından vazgeçmemesine karşın üslubunu değiştirmiştir. Artık uluslararası organizasyonlarda İran, Suriye gibi ülkeleri doğrudan desteklemek ve savunmak yerine uzlaşıcı söylemler ve barış çağrılarını yapmakta; arabuluculuk rolü üslenerek yapıcı bir politika uygulamadığı tablosunu dünyaya yaymak istemektedir. Bu durum da Rusya'nın yumuşak gücüne iyi etkiler sağlamaktadır.

Rusya, kuvvet kullanmaktansa, ekonomik ve ticari ambargolarla bir ülke üzerinde hâkimiyet kurma yolunu uygulamaktadır. Putin sık bir şekilde başvurduğu bu yöntemi uluslararası kurallara ve normlara uygun şekilde olduğunu vurgulamaktadır

(Glaser, 2010). Fakat bu uygulama enerji bakımından kendisine bağı olan ülkelerde endişeye sebep olmakta ve aynı zamanda yumuşak gücünü zedeleyen bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rusya'da Tek Rusya Partisi bünyesinde bulunan 3 kulüp yanına bir liberal kulüp daha eklemiştir. Yeni liberal kulüp işadamlarını, toplumun ileri gelen kültür adamlarını bir araya getirmeyi amaçlamıştır. Parti içinde parti olarak şekillenmiş yeni kulübün amacı ülkede ve muhafazakâr olan partide reel modernizasyonu başlatmaktır (Asker, 17.04.2010).

Kulübün amaçları arasında, liberal modernizasyon politikasına geçiş, partinin gücünün iş adamlarından oluşan sivil bürokrasi olması, ülkeyi hammadde ekonomisinden gelişmiş ekonomiye geçiş, terörün yaratıcısı olarak görülen sosyal sorunların çözümü vardır (Asker, 17.04.2010).

Rusya'nın Batı ile uzlaşıcı politikasını 2011 G-8 toplantısında görmekteyiz. Bu toplantıda Rusya, çıkarları ile çelişen meselelere doğrudan karşıt bir tutuma girmemiş Libya ile arabuluculuk rolü üstlenmek isteyerek uluslararası ortamda prestij kazanmıştır (Rusya Belirli Koşullarla Arabulucu Görevini Üzerine Alabilirdi, Anonim, 27.05.2011). Soruna yaklaşımı tam anlamıyla tasvip etmese de Kaddafi'yi desteklemeyerek ve müdahaleye yeşil ışık yakarak uzlaşmacı bir politika izlemiştir. Kaddafi'yi istifa ederek ülkesine çağırması, Rusya'yı uluslararası ortamda kan dökülmesini istemeyen devlet profiline sokmuştur (G-8 Zirvesinden 'Kaddafi Gitmeli' Kararı Çıktı, Anonim, 27.05.2011). Suriye konusunda da açık bir destekte bulunmamış; fakat sorunun daha fazla müdahaleye gerektirmediğini savunmuştur.

3.3.2.7. Egemen Demokrasi

Rusya temel hedef olarak uluslararası toplum içinde yerini sağlamlaştırarak şekilde siyasi ve ekonomik kalkınmayı seçmiştir (Yılmaz, 2007). Ayrıca Rusya, Ukrayna'daki Turuncu devrim ile birlikte, Batı'nın demokrasi oyununa karşı egemen demokrasi konseptini geliştirmiş ve bu şekliyle yumuşak gücüne yenildiği Batı'ya kendi yumuşak güç silahını geliştirmiştir. Bu stratejinin özellikleri; Batı'nın müdahalesine açık

olmaması ve Batı standartlarında değil Rusya'nın kendi tarihi ve özel koşullarına göre hazırlanması olmuştur. Nitekim bu konseptte göre hukukun üstünlüğü, azınlıkların korunması, özgür basın, politik muhalefet, mülkiyet hakları gibi hususlar Batı'nın demokrasi anlayışından farklı olmuştur.

Rusya'nın yumuşak güç geliştirme gayretleri Ukrayna'daki Turuncu Devrim ile birlikte başlamıştır. O dönemde Duma'da Dış İşleri Komitesi Başkanı Konstantin Kosachev Ukrayna'daki gelişmeleri hesapsız ve şaşkınlıkla karşılamıştır. Rusya'nın yakın çevresini Batı'nın etkisine kaptırması, Batı'nın sunduğu liberalizm, demokrasi gibi ideolojik etkisinden kaynaklandığını görmesi Rusya'yı bu konudaki başarısızlığını ideolojik yoksunluğuna yöneltmiştir. Nitekim bu aşamada Putin ve Vladislav Surkov Rusya'nın ulusal ideolojisini oluşturmaya başlamış ve “egemen demokrasi” kavramını geliştirmişlerdir. Bu kavram öncelikli vurgusu egemenlik üzerinedir. Yani Batı'nın müdahalesinin olmaması anlamına gelmektedir. Bu ihtiyacın da çıkış noktası Gürcistan ve Ukrayna'daki devrimlerdir. Diğer bir vurgusu da Rusya'nın kendi değerlerini korumasıdır. Demokrasinin Rusya'nın kendi tarihsel arka planı ve ihtiyaçlarından doğduğu şekliyle uygulanmasıdır ve bu nedenle Batı'nın anladığı demokrasiden farklıdır. Bu nedenle Rusya, Batı'nın demokrasi standartlarını uygulamak zorunluğuna kalmamıştır. Rusya'nın Savunma Bakanı Sergei Ivanov, bu durumu, Batı'nın demokrasisi varsa, neden Doğu'nun da bir demokrasisi olmasın şeklinde açıklamıştır. “Egemen Demokrasi”nin ilk hedefi, Putin'in otoritesini sağlamlaştırmak ve uluslararası eleştirilerden uzak tutmaktır. Diğer bir hedefi ise, Batı tarafından ortaya atılan ve küresel değerler haline alan, demokrasi, insan hakları gibi kavramları yakalamaktır. Nitekim Rus yetkililer, Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan renkli devrimlerden anlamışlardır ki, sert manipülasyonların sert gücü bir ülkeyi etki alanında tutmaya yetmezken; NGO'lar devrim ortamı yaratabilmektedirler. Yasal yoksunluk ülke kontrolünün kaybolmasını sağlamaktadır. Bu nedenle Rusya kendi ideolojik tabanını oluşturmak için NGO'ları daha etkin kullanmışlardır. Rusya, gaz fiyatları ve ticari ambargolarla bir ülke üzerinde hâkimiyet kurmanın yeterli olmadığını; politik rejimi ve halkı kendine isteği ile bağlamak daha yapıcı ve proaktif olduğunu görmüştür. Ivan Krastev, Rus dış politikasının hedeflerini şu şekilde anlatmıştır: “düşünce kurum, ağ ve medya altyapısı oluşturmak ve bu yolla renkli devrim yapılmış rejimleri sadece hükümet bazında değil,

halk bazında da hâkimiyet altına almaktır. Rusya, bu ülkelerde demokrasiye karşı değil, kendi çeşit demokrasimiz için savaşıacaktır.”.

Egemen demokraside uygun örtüler arkasından otorite kurulmakta, renkli devrimleri yapan NGO’ların önü kesilmekte, insan hakları, demokrasi yeni kalıplara sokulmaktadır. Bu işte Rus Kilisesi de kullanılmıştır. Artık Rusya, kendi anladığı demokrasi için mücadele vermektedir (Yılmaz, 2007).

3.3.2.8. Liberal İmparatorluk Stratejisi

Rusya, ABD’nin geliştirmiş olduğu demokrasi konseptine karşı “egemen demokrasi” kavramını üretmiştir. Nitekim Yeltsin döneminde halkın çoğunluğu Rusya’nın zor durumundan Batı modeli ile kurtulacağını düşünürken bugün halkın çoğunluğu Batı’nın Rusya’ya dost olarak davranmadığını düşünmektedir. Putin iktidara gelmesiyle öncelikli ulusal hedef olarak ekonomik konuların iyileşmesini benimsemiştir. İçeride toparlanmasını sağlamasıyla da tekrar imparatorluk geleneğine dönmüştür. Enerji sektörü bu hedef için yumuşak güç unsurlarına dayandırılması gerektiğini savunmuş ve Putin, enerji sektörünün temsilcisi Anatoli Çubakis’in küreselleşmeden etkilenmiş olan “Liberal İmparatorluk Stratejisi” ni benimseyerek önceliğini yakın çevresine vermiştir. Nitekim Rusya, kendisini dünya gücü olarak nitelendirdiği için, uluslararası kuruluşlarda bağımsız hareket etmek, salt Doğu veya Batı eğilimli politika izlemek istememektedir (Yılmaz, 2007).

3.3.2.9. Demokrasi için Hazar Enstitüsü

Rusya, NGO altyapısının gelişmesi ve Kremlin’in mesajlarını her seviyeye ulaştırmak için bu ülkelerde yatırımlar yapmaktadır. BDT ülkelerinde, Rusya destekli birçok organizasyon ortaya çıkmaktadır. Örneğin Ukrayna’da birçok politik akademisyen Ukrayna’nın ulusal egemenliğini AB’nin eline bıraktırmamak için kendi egemen Ukrayna ideolojisini üretme çabalarındadır. “Demokrasi için Hazar Enstitüsü” Abhazya, Güney Osetya, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan’da aktif olarak faaliyet sürdürmektedir. Bu enstitü, düzenli toplantılar, kültürel aktiviteler,

Abhazya'da gazete, Güney Osetya'da radyo programı (Aizald- FM) düzenlemektedir. Moldova'da Özgür Avrupa-Moldova Kurumu oluşturulmuş ve burunun Rusya ile olan ilişkisi açık şekilde ortaya çıkmıştır. Rus yetkililer tarafından BDT ülkelerindeki seçimleri denetlemek için kurulan bir kurum olan CIS-EMO'nun seçimler hakkında belirtmiş olduğu kararlar, her zaman OSCE'nin seçimler hakkında belirtmiş olduğu kararların tam zıttı olmuştur.

Rusya'nın içinde bu yumuşak güç araçları daha eski ve daha gelişmiştir. Medya, gençlik hareketleri, internet siteleri, uzman siteler (www.kreml.org), düzenli konferanslar ve yayınevleri. Bu araçların ortak amaca hizmet ettikleri çok açıktır. Modest Kolerov, yabancı ülkeler ile bölgesel ve kültürel bağları yöneten kişi olmuş, yumuşak güç araçlarını Başkanlık adına koordine eden ve yöneten isim olmuştur. Bu kurumlar arasındaki bağlantıyı, Russian Institute, Regnum.ru web sitesi, Ekspert ekonomi dergisi ile ortaklık içerisinde kurulan Avrupa yayınevinde görebiliriz. Bu grup Avrupa Forumu'nun (www.europeforum.info) desteği altında konferans ve seminerler organize etmektedir. Demokrasi için Hazar Enstitüsü de kitaplarını Avrupa yayınevinden çıkarmaktadır (Popescu, 2006).

3.3.2.10. Silovikiler

Putin iktidarının ilk yılları ile birlikte siloviki uygulamasını yani Başkanlık İdaresi ve hükümete güvenlik servislerinden personel yerleştirme politikasını uygulamıştır. Özellikle iktidarının ilk döneminde siloviki, liberal teknokratlar ve oligarkların da çeşitli kademelerde görevler aldığı görülmekte; fakat 2004 yılından sonra ise tasfiye edilen oligarklar ile birlikte silovikilerin daha baskın görüldüğü söylenebilir.

Silovikilerin Rus siyasetindeki etkisini Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrin ile görebiliriz. Ulusal Güvenlik Konseptinde, Rusya'ya yönelik tehditler olarak; kitle imha silahlarının yayılması; BM ve AGİT gibi kuruluşların zayıflaması; NATO'nun genişlemesi; BDT ile ilişkilerin zayıflaması gösterilmiştir. Devletin temel görevlerinden biri olarak askeri güvenliğin sağlanması gösterilmiştir. Ayrıca uluslararası ekonomik ve mali kurumlarla işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Aynı şekilde Nisan 2000'de kararname ile kabul edilen Askeri Doktrin de ordunun siyasi

etkisi görülebilir (Yapıcı, 2010, s. 228-236). Nitekim bu doktrin ile Ulusal Güvenlik Konseptinde vurgu yapılan askeri tehditlere karşı nükleer güç kullanımının önemine değinilmiştir. Savunma sanayinin geliştirilmesine yönelik çalışmalarda bulunulacağı belirtilmiştir. ABD'nin uluslararası politikalarda öne çıkmasından duyulan rahatsızlık yansıtılmış, NATO genişlemesinin yarattığı tehdide değinilmiş, BDT coğrafyasının öncelikli ilgi alanı olduğu belirtilmiş ve BM Güvenlik Konseyi kararlarına uymayan müdahalelerin haksız ve hukuka aykırı olduğu altı çizilmiştir. Bölgesel ve küresel sorunlarda öncelikle askeri olmayan ve diplomatik çözüm yollarının önerildiği doktrinin otoriter çizgiden çok merkezci çizgiye yakın olduğu görülebilir. Bu doktrinlerle yönetim yapılarına güç yapılarından gelme kişilerin siyasetteki etkisini görmekteyiz.

Putin döneminde söz sahibi olan aktörler de değişmiş ordu ve güvenlik servisleri olmuştur. Kritik görevlere ordu ya da güvenlik servislerinden gelen kişiler yerleştirilerek militokrasi olarak adlandırılan yeni bir sistem oluşturulmuştur (Kryshtanovskaya ve White, 2003, s. 289).

3.3.Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu Ekonomik Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi

3.3.1.Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu Ekonomik Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi

1990'larda Rusya, ekonomide liberalizasyon ve reform yapılması için yapılan ayaklanmalarla uğraşmış ve çevre ülkeleri üzerinde Sovyet dönemindeki etkinliğini kaybetmiştir. Rusya bu dönemde çevre ülkelerden ziyade kendi iç ekonomik sorunları ile ilgilenmiştir. Fakat bu dönemde bile Rusya'nın çevre ülkeler üzerinde Sovyet dönemden kalma askeri sert güç unsurları mevcuttu. Fakat sert güç unsurlarını saklı tutup ekonomik bakımdan zayıf olan bu ülkeler üzerindeki ekonomik desteğini çeken Rusya'ya karşı bir nefret gelişmesine neden olmuştur. Rusya'nın bölgedeki kültürel etkisi ve Rus dilinin kullanımı da azalmış ve bu konular politik konu haline almıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla da özellikle Baltıklarda Estonya ve Litvanya'da ve Kazakistan ile Ukrayna'da yaşayan Rus azınlığa karşı oluşmuştur. Ülkeler kendi ulusal

dillerini yaygınlaştırma çabası içerisine girmişlerdir. Eski Sovyet ülkelerini Rusya'nın çıkarlarına göre yönlendirmek için zorlama yolu ile uygulanan sert güç ters etki yaratarak bu ülkeleri Rusya'dan uzaklaştırmıştır. Nitekim Rusya, 1990'lı yıllarda bölgedeki eski baskın ve güvenilen imajını kaybetmiştir. Bu durum da yumuşak gücünde düşüşe neden olmuştur. Yalnızca ekonomik, siyasi durumları kötü olan, iç savaşla veya uluslararası yalnızlık içinde bulunan Ermenistan, Tacikistan ve Belarus gibi ülkeler Rusya'ya sadık kalmışlardır. Fakat Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan ve Baltık ülkeleri Batı saflarına kaymışlardır. 1990'larda Rusya'nın eski Sovyet ülkelere karşı uyguladığı sert güç politikası Batı tarafından eleştirilmiş, Sovyet dönemindeki gibi liderlik arayışı gibi algılamış ve NATO'nun, AB'nin eski Sovyet ülkeleri ile gelişmesi, eski Sovyet ülkelerinin özgürleşmesine katkı gibi önlemler almışlardır. ABD ayrıca Hazar enerji kaynakları için uluslararası kurumları ile yatırımlarda bulunmuş. Nitekim 1998 yılındaki Rus Rublesi krizi Rusya'nın bu dönemdeki en kötü zamanlarından birisi olmuştur. Bölgedeki ekonomik etkisi iyice kaybolmuştur.

Rusya, SSCB'nin dağılmasından sonra serbest piyasa ekonomisine geçiş döneminin uygulanmasının denendiği Yeltsin dönemi boyunca ekonomisi sürekli küçülen bir ülke pozisyonunda olmuştur (Kamalov, 2008, s. 12). Bu bağlamda ekonomisi zayıf olan Rusya, Yeltsin döneminde bağımsız bir dış politika izleyememiştir (Yapıcı, 2010, s. 15-16). Bu dönemde Rusya için Batılı devlet ve örgütlerle işbirliği ekonomik istikrarın ayrılmaz gereği olarak görülmüş ve Rusya'nın, Batı karşıtı politik, askeri veya ekonomik ittifaklara girme ihtimali de azalmıştır. Ayrıca 1998 yılına kadar Rusya'nın GSYH'nde büyük bir düşüş gerçekleşmiş ve "şok terapi" başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yapılan özelleştirmeler büyük ölçüde yolsuzluk ve yozlaşmayı beraberinde getirmiş, üst düzey bürokratlar iş adamlarına dönüşmüştür. Fakir halkın karşısında çok zengin küçük bir zümre oluşmuştur. Tüketici ve üretici fiyatları inanılmaz boyutlarda artmış, çalışanların pek çok hakkı elinden alınmış ve suç oranları artmıştır. Bu durum ise yumuşak güçte düşüşe neden olmuştur.

Üretimdeki düşüş, bütçe açığı, artan enflasyon; Rusya'yı G-7'ye, IMF'ye ve Dünya Bankası'na bağımlı hale getirmiştir (Yapıcı, 2010, s. 16). Parlamentoda

uygulanan ekonomik programa muhalefet oluşmuş ve fakirleşen halk muhalefetin tarafına geçmeye başlamıştır.

İktidar, ekonomik hedeflerine ulaşabilmek için dış politikayı bir araç olarak kullanmıştır. Nitekim Yeltsin, bu amaçla özellikle 1992-1993 döneminde Batı merkezli bir politika izlemiştir (Lo, 2003, s. 53). Ekonomik çıkar grupları, dış politikanın şekillenmesinde etkileri olmuştur. Nitekim 1990'lı yılların ortasına kadar sanayi lobisi dış politika belirleme konusunda iktidarı etkilerken; 1990'lı yılların ortalarından itibaren ise bu konuda sanayi lobisinin yerini enerji ve bankacılık sektöründe önde gelen temsilcilerin oluşturduğu oligarklar etkin olmuştur. Yeltsin döneminde ekonomi; 1992 yılında Gaydar'ın liberal ekonomisi; 1993–1998 Çernomırdin Hükümeti'nin farklılaşan politikası ve 1998 yılında yaşanan kriz ile ekonomik sistemdeki dönüşüm ile etkisini farklı şekillerde dış politikaya yansıtmıştır. Temelde Batı yanlısı olarak uygulanan ekonomik sistem küresel bazda Rusya'ya duyulan ilgiyi artırmış ve çekici hale getirmiştir. Bu haliyle Rusya'nın yumuşak gücü artmıştır.

1992'de uygulamaya başlayan Gaydar'ın “şok terapi” olarak tanımladığı ekonomik reform programı; sosyalist ekonominin yerine hızlı bir şekilde piyasa ekonomisinin kurulmasını amaçlamış ve bunun için fiyat ve ticaret serbestleşmesi; sıkı para politikası, yani para arzının kısıtlanması ve özelleştirme gibi önlemlere dayanmıştır. Ancak fiyatların serbest bırakılması ile enflasyon, talep azalması, işletmelerin nakit sıkıntısı çekmesi gibi sorunlar çıkmıştır. Bu nedenle de üretimde azalma olmuş ve 1992'de GSYİH yüzde 18 azalmıştır (Yapıcı, 2010, s. 22-27). İşletmeler bu sorunlardan dolayı hükümetin ekonomik programına karşı muhalefete başlamıştır. Ayrıca bu sonuçlarla birlikte artan âdem-i merkezileşme ile devletin ekonomik bütünlüğü de kaybolmuştur. Bölge liderleri uygulanan ekonomik programı eleştirmiş ve 1990 krizinden sonra başladıkları Federal Anlaşma'nın muğlaklıklarından yararlanarak ekonomik özerkliğin yollarını aramaya devam etmişlerdir. Nitekim uygulanan ekonomik paket ve 1992 yılında imzalanan Federal Anlaşma'da özerkliği artıracak ve ekonomik bütünlüğü sarsacak uygulamaları içermektedir. Hatta kimi bölgeler yabancı ülkelerle dış ticaret ilişkisi içine girmiştir. Nitekim ekonomik baskılarla baş edebilmek için her biri

farklı uygulamalara yönelmişler ve ülkenin ekonomik bütünlüğü bir anlamda yok etmişlerdir.

Ekonomideki bu kötü gidişat hem ülke içinde sorunlara neden olmuş, hem de ekonomisi kötü bir ülke olarak Rusya'nın dış politikada etkin olamamasına neden olmuştur. Bu haliyle ekonomileri kötü durumda olan eski Sovyet ülkelerinde maddi yardım sağlayamadığı için Rus ilgisi azalmış ve yumuşak gücü kötü yönde etkilenmiştir.

Rusya Sanayiciler ve Girişimciler Birliği aracılığıyla etkili bir lobicilik faaliyetine girişen işletme yöneticileri, amaçlarını gerçekleştirmek doğrultusunda birkaç parti ve örgütü içeren Yurttaşlık Birliği isimli blok oluşturarak Gaydar'ın ekonomik politikasına yönelik muhalefetlerinde siyasi bir taban elde etmişlerdir (Yapıcı, 2010, s. 28-29). Nitekim piyasa ekonomisine daha yavaş bir geçişi savunan, devletçi veya merkezci olarak adlandırılan bu grup daha korumacı bir ekonomik plan savunmuşlardır. Bu gruba göre Pazar önceliği Rusya, eski Sovyet ülkeleri ve Batı'dan ürün alamayacak olan Üçüncü Dünya ülkeleridir. Yani Batı Pazar önceliği içerisinde değildir. Sanayi üretiminin devamlılığı ve Rus silah teknolojisinin yayılması gibi konuları savunmuşlardır.

Parlamento aracılığıyla ekonomi politikası konusunda Yeltsin'e baskı yapmaya başlayan işletme yöneticileri 1992'de Halk Temsilcileri Kongresi'nde hükümetin ekonomi politikasına yönelik ilk eleştirilerini dile getirmişlerdir. Bu eleştiriler neticesinde hükümet Merkez Bankası aracılığı ile zor durumdaki işletmelere kredi ve yardım dağıtmış, bu da bütçe açığı ve enflasyona neden olmuştur. Bunun ardından hükümet 1992 yılı içerisinde Gaydar ve ekibi tarafından uygulanan özelleştirme programını da Kongre ve sanayi lobisi ile sürtüşme yaşamamak amacıyla tartışmaya açmıştır ve sanayi lobisiyle hükümetin uzlaşması olarak algılanan yeni Özelleştirme Programıyla eski uygulamaya bir takım eklemeler yapılmıştır.

Güçlü bir şekilde örgütlenen işletme yöneticilerinin bu kadar etkili olması, 1980 yılı sonlarında uygulanan üretilen malların önce resmi fiyatla kendilerine bağlı kooperatiflere, kooperatifler aracılığıyla da piyasa fiyatına satılmasıyla elde edilen karla kişisel servet elde etmeleriyle olmuştur.

Sosyal tabanı olmayan hükümet, işletme yöneticilerinin işçi sendikaları ile oluşturdukları ittifak karşısında taviz vermek zorunda kalmıştır (Yapıcı, 2010, s. 33).

1992 yılı ortalarında sanayi lobisinin içinde bölünmeler yaşanmış ve Rusya'nın en büyük ve örgütlü partilerini içinde barındıran Yurttaşlık Birliği parçalanmaya başlamıştır. Rusya Sanayiciler ve Girişimciler Birliği içinde giderek ağırlığını hissettiren genç girişimcilerden oluşan liberal kanat, hükümetin fiyatların ve ticaretin serbestleşmesine yönelik “şok terapi” olarak adlandırılan ekonomik programını kullanarak zenginleşmişlerdir. Genç girişimciler servetlerini arttırmada, fiyatların serbestleşmesiyle oluşan ihracat mallarının iç fiyatları ile dünya fiyatları arasındaki farkı kullanmışlardır.

Yaşanan bölünmeden faydalanan ve bu bölünmeyi güçlendirmeye çalışan Yeltsin, giderek kötüleşen ekonomik durum karşısında halkın desteğini kazanabilmek için bono yoluyla özelleştirmeye ilişkin kararname imzalamıştır. Daha sonra da Yurttaşlık Birliği'nin bir kanadı olan Ulusal Kurtuluş Cephesi Bloğu ile uzlaşmak amacıyla, 1992 yılı sonunda Çernomirdin'i başbakanlığa getirmiştir. Ayrıca Gaydar döneminde Batı ile ilişkilere bakılacak olunursa; Batı şok terapi uygulamasıyla Rusya'yı desteklemek maksadıyla ekonomik yardımda bulunduysa da bu yardımın düzeyi yeterli kalmamıştır.

Çernomirdin Hükümeti, görevi devraldığı ilk dönemde bazı düzenlemeler yapsa da genel olarak Gaydar'ın ekonomik reform programını uygulama konusunda Yeltsin ile anlaşmaya varmıştır. Nitekim özelleştirme ve enerji ihracatına dayalı bir ekonomik politikadan fayda sağlayacak olan doğalgaz sektörünün temsilcisi olan Çernomirdin, liberal ekonomistlerle uzlaşmıştır (Hough, 2001, s. 147-148).

Parlamento içindeki gerginlikler nedeniyle, 1993 yılı Nisan ayında başkana ve onun politikalarına yönelik bir referandum düzenlenmiştir (Yapıcı, 2010, s. 44-45). Referandum neticesinde halkın çoğunluğunun Yeltsin ve politikalarına destek vermesiyle şok terapiden yana olan hükümetin eli güçlenmiş ve özelleştirme uygulamaları hızlanmış ve IMF ile anlaşma imzalanmıştır.

1993 yılı ortalarında Merkez Bankası'nın halkın elindeki nakit birikimlere el koyması ile halkın Yeltsin ve hükümete olan güveni sarsılmıştır. 1993 yılının sonu Başkan ve Parlamento arası arasındaki ekonomi politikası nedeniyle yaşanan anlaşmazlık neticesinde ülke yeni bir seçim sürecine ve anayasa yapımına varan siyasi değişimlere yol açmış ve ekonomi politikasında da dönüşümler yaşanmıştır. Nitekim görüldüğü üzere 1993 yılı, hükümet, Parlamento ve Merkez Bankası arasında ekonomi politikası konusunda sürekli çekişmelerin yaşandığı bir yıl olmuştur.

1993 yılının sonunda yeni seçimlerde Yeltsin muhalifi güçler galip çıkmış ve artık daha muhafazakâr bir ekonomi programına dönüş yapılmıştır.

1993 yılı seçimleri, verimsiz ve rekabet edemeyen işletmelere hükümet teşviklerinin verilmesini, ekonominin devlet kontrolünde tutulmasını ve korumacı ticaret politikasının uygulanmasını öngören “enflasyonistlerin”, dış ticaret ve yatırımların serbestleşmesini, sıkı kredi politikalarını, devlet işletmelerinin hızlı bir şekilde özelleştirilmesini savunan “anti enflasyonistler” karşısındaki zaferlerini yansıtmaktadır (Yapıcı, 2010, s. 49-50). Seçimi, SSCB'nin dağılması sonrasında Rus toplumunda oluşan “kaybedilmişlik” duygusu ve RF sınırları dışında kalan etnik Rusların yaşadıkları zorluklar, halk düzleminde milliyetçiliği yaygınlaştırmış ve Liberal Demokrat Parti seçimlerde galip gelmiştir.

1994 yılı sonunda korkunç boyutlara ulaşan enflasyon oranı ile “Kara Salı” olarak tabir edilen, rublenin yüzde 27 oranında değer kaybetmesiyle sonuçlanan ve ekonomik ve siyasi değişimlere neden olan olay yaşanmıştır (Yapıcı, 2010, s. 52-53).

Ayrıca bu dönemde ekonomik özerkliği artan federe birimler ülke ekonomik politikasında baskılara neden olmuştur.

1994 yılı sonunda yaşanan krizden sonra liberalleşmeye hız verilmiştir. Devlet işletmelerine verilen destekleri ve para arzını kısıtlayarak enflasyonu ve bütçe açığını düşürmeye çalışan hükümetin, 1995 yılı itibariyle makroekonomik istikrarı sağlandığı ve enflasyon ile bütçe hedeflerine ulaştığını söylemek mümkündür. Hükümet bütçe açığını Merkez Bankası kredileri yerine; iç ve dış borçlanmayla kapatmaya çalışmış ve böylece yüksek faizli devlet bonoları yatırımların üretimden finansal piyasaya kaymasına yol

açmıştır. 1995'te Yeltsin, çıkardığı bir kararname ile "kredi karşılığında hisse" uygulamasını başlatmıştır. Fakat kredilerin geri ödenememesi nedeniyle 1 yıl sonra hisselerin mülkiyeti devredilmeye başlanmıştır. Bu uygulama esnasında hisse kontrolü için teklif edilen miktarlar hisselerin piyasa değerlerinin yüzde 30 altında olmasıyla finansal sanayi grupları (oligarklar) Rus iç ve dış politikasının temel belirleyicileri olmuştur.

1995–1996 yıllarında parasal düzeyde kısmen sağlanan istikrar, üretim düzeyinde sağlanamamış, sanayi ve tarımsal üretimdeki azalmaya paralel bir şekilde GSYH'de da düşüş gözlenmiştir. Nitekim döviz kurunda yaşanan düşüşle Rusya açısından ithalat ucuzlamış ve ihracat pahalılaşmıştır. Böylece rekabet edemeyen sektörlerde üretim iyice düşerken, ithalata bağımlılık artmıştır.

Kötü ekonomik ortama rağmen oligarklar, özellikle 1996 Başkanlık Seçimleri sonrasında siyasi güçlerini artırmışlardır. Banka kuran ve önemli petrol şirketlerini değerlerinin altında satın alan bu oligarklar, medyaya da el atmışlar ve bu sayede kamuoyunu etkileme şansına kavuşmuşlardır (Yapıcı, 2010, s. 58-59). Nitekim bu medya gücüyle oligarklar, Yeltsin'in başkanlık seçimini kazanmasında önemli rol oynamışlardır. Bu destekleri karşılığında siyasi ve ekonomik politikalarında Yeltsin'i kendi istekleri doğrultusunda yönlendirme şansını da elde etmişlerdir.

Bakanlıkların işletmeye dönüştürüldüğü ve yöneticilerinin ise üst düzey bakanlık personelinden oluştuğu bir dönem olmuştur. En iyi bilinen örneği ise Gaz Bakanı olarak görev yapan Çernomırdin'in bakanlığını Gazprom'a dönüştürmesidir (Yapıcı, 2010, s. 61). 1994 yılında özelleştirilen Gazprom'un yüzde 40'luk hissesi devletin elinde kalırken, yüzde 15'lik hissesi ucuz fiyatlardan şirket çalışanlarına, yüzde 10'luk hissesi ise şirketin yönetim kuruluna devredilmiştir (Quast ve Locatelli, 1997, s. 125). İşletme yöneticilerine dönüşmüş eski bakanlık personeli, 1994 ortalarına kadar süren ilk etap özelleştirmelerinde, yönettikleri işletmelerin önemli hisselerini ele geçirmişlerdir.

1995–1998 yılları arasında giderek güçlenen, hükümet içerisinde kendi bakanlarını ve görevlilerini barındıran, ekonomide olduğu kadar siyasette de etkili olan süper zengin oligarklar yaklaşık 15 kişiden oluşmaktadır. Bunlar arasında en çok bilinen

isimler, Boris Berezovski, Vladimir Gusinski, Vladimir Potanin, Rem Vahirey, Vagit Alekperov, Mikhail Fridman ve Mikhail Hadarkovski'dir (Kryshstanovskaya ve White, 2005, s. 294). Söz konusu kişilerin sahip oldukları finansal – sanayi grupları, 1996 yılı itibariyle Rus GSYH'nin yüzde 25 – 30'unu kontrol etmiştir (Jensen, 1999, s. 358). 1999 yılına kadar devam eden “kredi karşılığı hisse” uygulaması ile mali destekte buldukları hükümeti kendilerine bağlamışlardır (Cox, 2000, s. 38). Bu gruplar, önemli devlet işletmelerinin mülkiyetini ele geçirmek, yasadışı özelleştirmelerin devamlılığını sağlamak ve vergi muafiyeti elde etmek için hükümet üzerinde etkili olmanın yollarını aramışlardır (Jensen, 1999, s. 358). Amaçlarına ulaşmak için, seçim kampanyası finanse etmek, medya aracılığı ile propaganda yapmak, hükümet içine sızmak gibi yöntemleri kullanmışlardır.

1996 seçimlerinde özelleştirme sürecinin devamı için Yeltsin'i destekleme konusunda birleşen oligarklar, 1997 ve 1998 yıllarında birbiriyle rekabet eder hale gelmişlerdir (Schroder, 1999, s. 973). Özelleştirme sürecinden pay kapabilmek için rekabet eden oligarklar iki kampa bölünmüşlerdir. Bir tarafta Berezovski ve Gusinski; diğer tarafta ise Potanin, Çubais ve Boris Nemtsov'un yer aldığı bankerler savaşı olarak adlandırılan mücadele başlamıştır (Yapıcı, 2010, s. 65). Özellikle 1997 yılı ortasında Syvazinvest telekomünikasyon devinin özelleştirilmesinde iki taraf arasında yaşanan anlaşmazlık, medyanın kullanıldığı bir mücadeleye dönüşmüştür (Yavlinsky, 1998, s. 70). Öyle ki iki kutup arasında yaşanan mücadelede Çubais ve Boris Nemtsov sahip oldukları medya aracılığıyla kendilerini eleştiren Berezovski'nin Güvenlik Konseyi Sekreter Yardımcılığı görevinden alınmasını sağlamış; Berezovski ise buna misilleme olarak medyada Çubais'in rüşvet aldığına ilişkin haberler yayımlamıştır. (Donaldson ve Noguee, 2002, s. 172)

1997 yılında bütçe açığını kapatmak için özelleştirme gelirleri ve iç, dış borçlanma yolunu seçen hükümet, sonbaharda patlak veren Asya Krizi'nin uluslararası finans piyasalarından borçlanmayı pahalılaştırdığı için zor duruma düşmüştür. (Tikhomirov, 2000, s. 247-254) Bir yandan biriken borçlar ve azalan gelirler, diğer yandan yabancı yatırımcıların Rusya'ya yönelik yatırımlarındaki azalış ve Rusya'dan dışarı yönelik sermaye akışı, ülkenin ekonomik durumunu daha da kötüleştirmiştir

(Hanson, 1999, s. 1154-1155). Bu nedenle Yeltsin 1998 Mart'ında Çernomyrdin ve kabinesini, reformların dinamizmini kaybettiği gerekçesiyle görevden almış ve yerine Sergey Kriyenko'yu getirmiştir. Kriyenko, oligarkların siyasi ve ekonomik etkisini kırmaya çalışmıştır.

Uygulanan vergi politikası ve alınan dış yardımlara rağmen, bütçe açığının kapatılmaması ve ödeme krizinin giderek yükselmesi sonucunda, Kriyenko Hükümeti Ağustos 1998'de ruble devalüasyonuna, iç borçların silinmesine ve dış borçlarda da 90 günlük moratoryuma gidilmesine ilişkin kararını açıklamış, hiperenflasyon tehlikesini barındıran bu karar söz konusu hükümetin görevinden alınmasına neden olmuştur. Yeltsin ise Dışişleri Bakanı Yevgeni Primakov'u başbakanlığa getirmiştir. Primakov Hükümeti, başta Berezovski olmak üzere oligarkların bir kısmına karşı giriştiği mücadelesini sonuna kadar devam ettirmiştir. O kadar ki, oligarkların yolsuzluğuna karşı açtığı kampanya, Primakov'un 1999 Mayıs'ında Yeltsin tarafından görevden alınması ile sonuçlanmıştır. Para basarak yüksek enflasyona yol açmaktan kaçınan ve federal bütçe açığı için Batı merkezli kredi kuruluşlarına dayanan Primakov'un 8 ay süren başbakanlığı döneminde Rus ekonomisinde bir canlanma yaşanmış, ancak bu canlanma önemli ölçüde 1998 Krizi'ne bağlı olarak gelişmiştir. Nitekim 1998 Krizi'ni takiben uygulanan ithal ikameci politikaların, ihracatta yaşanan artışın ve artan enerji fiyatlarının 1999 yılı itibariyle Rus ekonomisinde yeni bir süreç başlattığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Ülke ekonomisinde önemli değişimlere yol açan 1998 Krizi, ekonomik âdem-i merkezileşmeyi de en üst düzeye çıkarmıştır (Yapıcı, 2010, s. 74). Ayrıca Moskova merkezli finans oligarklarının tersine, gaz ve petrol sanayisinin yerel üretimini üstlenen pek çok bölge oligarkı, kriz sonucunda oluşan devalüasyondan fayda sağlayarak güçlenmiştir (Dargin, 2007). Primakov'un başbakanlıktan alınmasıyla Ağustos 1999'da Putin başbakanlık görevine ve Aralık ayında da başkan vekili olarak, Yeltsin ve ailesine, haklarında yapılacak herhangi bir suçlamaya karşı dokunulmazlık sağlayan başkanlık kararnamesini imzalamıştır. Putin'in her iki oligark grubunca desteklenmesi, başbakanlığa gelmesini kolaylaştırmıştır. Bunun ardından devlet başkanı olarak

seçilebilmek için popülaritesinin artırılması çabası içerisinde girilmiş ve II. Çeçenistan Savaşı bu başarıya ulaşmasını kolaylaştırmıştır.

Görüldüğü üzere bu dönemde, ekonomisinde yaşanan serbest piyasaya geçiş nedeniyle ekonomisini düzene sokamayan Rusya, dış politikasına önem verememiş ve yumuşak gücü de bu nedenle azalmıştır. Soğuk Savaş süresince ekonomide kullandığı komünist ideoloji ile çevresi üzerinde etki bırakmış olan Rusya, serbest ekonomiye geçiş ile imajı zedelenmiştir. Aynı zamanda genel olarak ekonomik yönden kendisine bağımlı ve fakir olan yakın çevre ülkelerini de kendi ekonomik sorunlarıyla uğraşması nedeniyle dış politikalarına dâhil edememesi bu ülkelerdeki popülaritesini zedelemiş ve büyük çoğunluğu bu geçiş döneminde Batı ile ilişkiler içerisinde girme eğiliminde bulunmuştur.

3.3.2. Putin Dönemi Rusya Federasyonu Ekonomik Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi

Rusya, Putin döneminde küresel ekonomik ve stratejik bir güç konumuna geri gelmiştir. Kendisini askeri bir güç olma noktasından enerji gücü haline dönüştürmüştür. Gelişen ekonomik gücü yanında yumuşak gücü de ortaya çıkmıştır. Rusya; Hazar'a, Ukrayna'ya, Orta Asya'ya artık Kızıl Ordusu ile değil enerji devi Gazprom, Rus kültürü, tüketici eşyaları, iş imkânları, Rus dili ile girmektedir. Büyük yelpazede Rus ürünleri, televizyon, film endüstrisi, rock müziği, Rus romanları, Rus sanatçıları ile yaydığı kültürü; yeni iş imkânları ile Rusya, bölgesinde cazibe kaynağı haline gelmiştir. Hazar'dan, Orta Asya'dan ve Avrasya'nın geri kalanından milyonlarca insanı kendisine çekmektedir.

Rusya, Sovyetler Birliği'nin son anlarındaki sert gücünü yumuşak gücünü azaltan bir etmen olarak kullanma hatasından kurtulmaya başlamıştır.

Soğuk Savaş'tan sonraki dönüşümüne devam eden Rusya, pek çok yorumcuya göre bugün dünyanın en az ideolojik ülkelerinden birisidir ve Rus elitinin ilgi odağı tamamen ekonomik çıkarlarıdır. Rusya'nın ekonomisi ABD'nin onda biri civarındadır ve endüstriyel tesisleri OECD ortalamasından üç kat eksiktir. "Gazprom için iyi olan, Rusya için iyidir." Gayri resmi sloganının geçerli olduğu Rusya-Ukrayna doğalgaz krizi

sırasındaki Rusya'nın resmi tutumu ile teyit edilmiştir. Ekonomik güç, Rus dış politikasının amaçlarından birisi olsa da, aynı zamanda onun aracıdır da olmuştur (Yılmaz, 2008, s. 525).

Fakat yine de ekonomik büyümesinin büyük kısmını aynı zamanda ihracatının da yüzde 75'ini oluşturan doğal kaynak ihracatıyla sağlıyor olması Rusya ekonomisi önündeki en büyük engel olarak algılanabilir (Kamalov, 2008, s. 13). Rusya'nın yabancı ülkelerle gerçekleştirmiş olduğu ticaret işleminin ilk beşi hammadde sektöründe gerçekleştirilmektedir. 2005 yılı itibariyle Rusya Federasyonu'nun hammadde kaynakları dışındaki en büyük ihracat kaynaklarını, tarım ürünleri ile askeri silah ve teçhizatın oluşturulduğu görülmektedir.

Rusya'nın gelişen ekonomisi yumuşak gücünde artışa sebep olmuştur. Yakın çevresini tekrar yörüngesine almasına sebep olmuştur. Fakat ekonomisini geliştiren asıl sebep olan enerji kartını kimi zaman dış politikasında sert güç aracı olarak kullanan Putin, Rusya'nın yumuşak gücünde düşüşe neden olmuştur.

2000 yılında başkan olan Putin'in temel amacı, Rusya'da düzen ve istikrarı sağlamak olmuştur. Bunun için de bölgesel liderlerin ve oligarkların artan gücüne karşı merkezi otoriteyi tesis etmek yani devleti güçlendirmek ve ekonomik atılımı gerçekleştirmek niyetinde olmuştur (Nicholson, 2001, s. 869). 1999 yılında ekonomide yaşanan dönüşüm ve artan petrol fiyatları da Putin'in işini kolaylaştırmıştır (Sakwa, 2004, s. 184). Ayrıca rublenin değer kaybetmesiyle yerli sanayi üretimde artış göstermiş ve ithalatta yüzde 50 oranında azalma meydana gelmiştir. Bu gelişmelerle 2000 yılında GSYİH yaklaşık yüzde 9 oranında atmış, enflasyon yüzde 20'nin altına çekilmiş, resmi altın ve döviz rezervleri 13 milyar dolardan 28 milyar dolara yükselmiştir (Millar, 2001, s. 184). Ayrıca enerji üretiminde de artışa gidilmiştir. 1999 yılından 2004 yılına kadar petrol üretimi yüzde 48 oranında artırılmıştır (Hill, 2006, s. 343). Nitekim Rus ekonomisindeki bu büyüme Putin tarafından iyi yönetilmiştir. Elde edilen gelirlerin önemli bir kısmı dış borçların ödenmesinde kullanılmıştır. 2007 itibari ile devletin dış borcu GSYH'nin yüzde 5'inin altına düşmüş, iç borç ise bu seviyenin altına inmiştir (Hanson, 2007, s. 870-871).

Putin, modern bir ekonomi geliştirmek, ülkenin enerji kaynaklarını ekonomik çıkarlarının hizmetine sunmak, ekonomideki oligark yapıyı kırmak, mülkiyet hakkını korumak, ülkeye çekmek maksadıyla; ekonomik faaliyetleri yasal bir çerçeveye oturtmak ve yolsuzlukları önleyecek yasal düzenlemeler yapmıştır.

Putin iktidarının ilk yıllarında enerji sektöründe özel girişimi ön planda tutsa da Yukos Operasyonu sonucunda ekonomide devlet müdahaleciliğini arttırmış; gaz ve petrol şirketlerinde önemli hisseler satın alarak devlet kontrolünü arttırmış; otomobil, uçak, gemi, nükleer enerji, elmas gibi sektörlerde devlete ait büyük şirketler kurduştur (Yapıcı, 2010, s. 81).

Putin başkanlığının ilk döneminde, Batı yatırımını çekmeyi; Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliği amaçlamış ve buna uygun dış politika izlemeye çalışmıştır. Ekonomisini düzeltmesi, daha bağımsız hareket etmesini kolaylaştırmıştır. Fakat Rusya'nın ekonomisinde yaşanan büyümeye rağmen bazı sorunlarla da karşı karşıya kalmıştır. Bu sorun enerjiden elde edilen gelirin diğer sektörlerde üretime dönüştürülemediği ve ithalatı artırmasıdır.

Putin, dış politikada araç olarak enerji sektörü tabanlı ekonomi kullanmıştır. Bunun için de enerji politikası ile boru hatları stratejisinin merkezi karar alma organlarıncı belirlenmesini sağlamak adına iktidarının ikinci döneminde gaz ve petrol şirketleri üzerindeki devlet kontrolünü arttırmıştır. Putin döneminde ekonomik çıkar grubu olan, siyaset ve büyük iş çevrelerine hâkim olan güvenlik servislerinden gelme kişiler dış politikada etkili olmuştur. 2003 yılındaki Yukos Operasyonu Putin'in ekonomi politikası için bir dönüm noktası olmuştur (Yapıcı, 2010, s. 82-83).

Yukos öncesi Putin, liberal ekonomik politika izlemiş; hukukun üstünlüğü söylemini kullanarak güçlü devlet yaratma ve yabancı yatırımcıyı ülkeye çekmeye çalışmıştır. Devleti güçlendirmek için oligark ve bölgesel liderler ile mücadele etmiş ve devletin ekonomik bütünlüğünü sağlamayı amaçlamıştır (Treisman, 2007, s. 142).

Putin, Yukos öncesi, devletin özel işletmelerin arasındaki mücadelenin kurallarını belirleyen ve bu kurallara uyulması için yasal denetçi olarak tasarladığı ekonomik sistemi uygulamıştır. Bu kapsamda daha düşük ve şeffaf vergi uygulamasını

yasalaştırmıştır. Sosyal harcamaların kısılmasını ve önemli ekonomik yetkilerin bölgelere aktarılmasını reddetmiştir. Oligarkların kural tanımazlıklarına ve usulsüzlüklerine karşı devleti güçlendirme yoluna gitmiştir (Tennenbaum, 2001).

Merkezi otoriteyi güçlendirmeye çalışan Putin, her ne kadar başkanlık seçimlerinde oligarkların desteğini almış olsa da iktidara gelir gelmez iş dünyasına eşit mesafede duracağını açıklamıştır. Nitekim oligarkların etkinliğini kırmak konusunda Putin'in ne kadar ciddi olduğu, medya gücüyle siyasete bulaşarak iktidarın gücünü sarsacak eylemlere girişen, Berezovski ve Gusinski'nin 2000 yılı içerisinde sistem dışına itilmesiyle, ellerindeki medya araçlarını devletleştirmesiyle açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Putin başkanlığının ilk yıllarında giriştiği bu uygulamaya diğer oligarklarla devam etmemiştir. Nitekim oligarkların mallarına el koyması yabancı yatırımcının ülkeye gelmesinde olumsuz bir etken olacağını düşünmüştür. Bu durum uluslararası alanda yumuşak gücünü düşürmüştür. Oligarklarla, iktidarın siyasi ve ekonomik politikalarına uyumlu hareket etmeleri halinde mülkiyetlerine dokunmama konusunda anlaşmaya varmıştır ve bu şekilde aynı zamanda devlet kontrolünü de tesis etmiş olmuştur. Putin ayrıca 2001 yılı Mayıs'ında devlet kontrolünden uzaklaşan Gazprom'un başkanını görevden alıp yerine Aleksey Miller'i getirip kısa sürede Gazprom'u tekrar eski gücüne ve devlet kontrolüne almayı başarmıştır.

Putin'in merkezi otoriteyi güçlendirmeye yönelik girişimlerinin ikinci ayağını bölgeler ve yöneticilerine karşı izlenen politika oluşturmuştur. Bu bağlamda bölgelerin ekonomik özgürlüklerini sınırlandırmaya yönelik bir dizi önlemler alınmıştır. Öncelikle, bölgelerin vergi gelirlerinden elde edeceği pay, merkezin karşısında azaltılmıştır (Chang, 2005). Diğer bir önlem ise bölgelerin dış borçlanma haklarının ellerinden alınmasıdır. Ayrıca sosyal harcamalar da 2001 yılı itibariyle merkez tarafından karşılanmaya başlanmıştır. Bir diğer önlem ise bölgesel bütçelerin ve harcama faaliyetlerinin merkezin denetimine bırakılmış olmasıdır. Aynı zamanda Moskova merkezli büyük iş çevreleri de Putin'in de desteğiyle bölgelerdeki yatırımlarını ve faaliyetlerini artırmışlardır (Yapıcı, 2010, s. 96). Kendisine sadık hale getirdiği oligarkları valilere karşı kullanmaya başlayan Putin, valiler ile mücadelesinde zorlayıcı tedbirler kadar yapıcı tedbirlere de başvurmuştur. Ekonomi düzleminde attığı adımlar ile valilere merkez ile işbirliğine

yanıştıkları durumda ekonomik olarak güçlendirilecekleri mesajını vermiştir (Yapıcı, 2010, s. 82). Bu konuda Tataristan'ı pilot bölge olarak seçen Putin iktidarı, buranın başkenti Kazan'ın tarihi merkezini yeniden inşa etmiş, kentte inşa edilen yeni bir köprü ile Rusya'nın en yeni metrosunu hizmete açmıştır.

Putin'in başkanlığının ilk döneminde oligarklarla kurduğu uzlaşısı, Rus petrol devi Yukos'un başındaki Haydarovski'nin siyasette etkin olma çabası ve iktidara muhalif faaliyetlerde bulunmasıyla darbe almış ve oligarklar siyasi iktidar karşısında güç kaybına uğramıştır. Nitekim Rusya'nın en zengin iş adamı haline gelen Haydarovski'nin siyasete karışması, muhalif partilere sağladığı finansman, petrol vergilerini azaltma konusunda hükümet üzerinde kurduğu baskı, Çin'e petrol boru hattı döşeme projesi ve ABD petrol şirketi ile ortak çalışmaya yeşil ışık yakarak Rusya'nın enerji tekeli ve politikasını sarsması sonucu vergi kaçırma, dolandırıcılık suçlarından tutuklanmıştır. Ayrıca Putin, Haydarovski'nin Yokos'taki yüzde 44'lük hissesi millileştirilmiştir. Haydarovski'nin Yahudi kökenli olması ise Yukos Operasyonu'nun anti-semitik amaçlarla gerçekleştirildiğini düşündürmüş ve Rus Ortodoks Kilisesi de bu anlamda kışkırtılmış ve bu durum da İsrail tarafından eleştirilmiştir (Yapıcı, 2010, s. 99-102).

Yukos Operasyonu, "oligarkların esareti" sürecini başlatmış ve devletin ekonomiye yönelik müdahalesinde önemli bir artış gözlemlenmiştir. Oligarklar yerini yeni milyarlarlar olarak "silovark"lara bırakmış ve dış politika üzerinde etkisi olacak olan aktörlerde değışim yaşanmıştır.

Yukos Operasyonu ardından Putin, oligarklar üzerindeki baskısını artırmış ve devletin büyük iş çevrelerindeki tam hâkimiyeti başlamıştır. (Puffer ve McCarthy, 2007, s. 6) Yürütmeye sadık özel işletmeler kurulmuş ve böylece yürütme iş dünyasına nüfuz etmeye başlamıştır. Bu süreç ilk olarak enerji sektörüyle başlamıştır. Nitekim bu olay sonucunda bir kısım oligark kendi petrol imparatorlukları yıkılacak endişesiyle petrol şirketlerini devlete devretmeye başlamış ve böylece önde gelen petrol şirketleri devlet kontrolüne geçirilmiştir. Örneğin Potanin ve Abramoviç 2005'te, Mikhail Gutseriyev ise 2007'de petrol şirketlerini Sibneft ve Gazprom gibi devlet kontrollü şirketlere devretmişlerdir. Bu durum Batı nezdinde eleştirilerek Rusya'nın prestiji sarsılmıştır.

Putin, Rus petrol sektöründeki yabancı şirketler üzerinde de çevrecilik ihlallerini ileri sürerek baskı kurmuştur. Örneğin 2006 sonunda Royal Dutch Shell ve Japon ortakları bu gerekçelerle Sakhalin II petrol ve doğalgaz geliştirme kuruluşundaki yüzde 51'lik hissesini; 2007 yılında da İngiliz – Rus ortaklığı BP – TNK lisans şartlarını yerine getirmediği gerekçesiyle Sibirya'daki Kovikta doğalgaz sahasındaki çoğunluk hissesini Gazprom'a satmak zorunda kalmıştır. Bu durum Rusya'daki yabancı yatırımcıları tedirgin etmiş ve uluslararası ortama olumsuz bir şekilde yansımıştır.

Nitekim 2007 yılı itibari ile devletin petrol piyasasındaki mülkiyeti yüzde 50 üzerine çıkmıştır.

Gaz sektöründe de devletleşme yaşanmıştır. 2005 yılında Gazprom yüzde 10,7'lik hissesini devlet şirketi Rosneft'e satmıştır. Böylece Gazprom'un çoğunluk hisseleri devlet eline geçmiştir (Rothschild, 2005)

Enerji sektörü dışında havacılık, makine üretimi, madencilik ve otomotiv gibi stratejik öneme sahip diğer sektörlerde de devlet kontrolü artmıştır. Bu alanda söz sahibi olan devlet kontrollü şirketler arasında, Birleşik Gemi Yapımı Şirketi, Birleşik Havacılık Şirketi, sivil nükleer sanayi alanında Atomengoprom, nanoteknoloji konusunda faaliyet gösteren Rosnanotekh, ileri teknoloji sanayi ürünleri üreten Rostekhnologii yer almaktadır.

Diğer bir yöntem ise iktidarın, stratejik öneme sahip özel işletmeler başına hükümete yakın isimleri getirerek etkisini artırmasıdır. Bu yola özellikle otomotiv sanayisinde başvurulmuştur.

Hükümet devlet şirketi Rosoboroneksport ve doğrudan hisse alma yoluyla kontrol tesis ettiği diğer bir alan ise madencilik sektörüdür. Bu maksatla dünyanın en büyük titanyum üreten firmasının yüzde 68'lik hissesi satın alınmış ve ABD'ye karşı önemli koz elde edilmiştir (Yapıcı, 2010, s. 108). Ayrıca 2008 yılında Rus elmas tekelinin çoğunluk hissesini satın almış ve dünyanın en büyük ikinci üreticisi olmuştur. Ayrıca devletin altın sektöründeki ağırlığını da artırmaya yönelik girişimler yaşanmıştır.

Putin, devletin kontrolünü sağladığı önemli sektörlerde yabancı yatırımları sınırlandıran hukuksal yöntemlere de başvurmuştur (Cohen, 2008).

Böylelikle Putin 2004–2008 yılları arasında ekonomide artan devletleşme girişimlerine sahne olunmuştur. Devletleşme sürecine zorlayıcı tedbirlerle geçilmesi Rusya'nın Batı nezdinde eleştirilmesine neden olmuştur. Batı'nın küresel değerlerinden olan liberal ekonomi, fırsatlar ekonomisi, özgürlük gibi değerlerin zedelenmesi Rusya'nın yumuşak gücünün uluslararası boyutta azalmasına neden olmuştur. Aynı zamanda devletleşen ekonomik sistemin Rusya'nın dış politikasında sert güç unsuru olarak kullanılması buna maruz kalan kimi ülkelerce ve Batı tarafından endişe ile karşılanmıştır.

Putin döneminde önemli görevlere getirilen ve daha önce silahlı güçler, istihbarat birimleri ve kolluk kuvvetleri gibi güç yapılarında çalışmış olan ve siloviki diye tanımlanan siyasetçiler ekonomik ve siyasi politikalar belirlenmesinde, dış politikayı belirlemede etkin olmuşlardır. Silovik ideolojisinin temel yaklaşımında güçlü devlet politikası vardır (Yapıcı, 2010, s. 110). Bu kapsamda gücün merkezileşmesi, yürütme erkinin kuvvetlendirilmesi, önemli doğal kaynakların devlet erki kontrolüne bırakılması felsefesi kullanılmaktadır. Silovik anlayışında milliyetçi temelli ve Batı karşıtı ekonomik anlayış savunulmaktadır. Bu anlayışla birlikte Batı'nın tehdit oluşturduğunu bu nedenle savunma sanayisine önem verilmesi gerektiği ve uluslararası arenada etkinliğini tekrar kazanması için “Yakın Çevre” üzerindeki egemenliğini tekrar tesis etmesi gerekliliğine inanılmaktadır.

Bu kapsamda silovikiler 2004 yılı itibariyle ülke içerisindeki kilit görevlere atanmışlardır (Walters ve Writer, 2008).

Silovikiler dışında Rusya'da etkisini gösteren diğer bir unsur ise 2008 Mayısından itibaren Putin'in yerine başkanlık görevini yürütmüş olan Dimitri Medvedev'in liderliğini üstlendiği liberal-teknokratlardır. Liberal-teknokratlar da silovikiler gibi güçlü ve merkezi bir yürütme otoritesi savunsa da ekonomik anlamda yeniden millileşme sürecinin daha uzun vadede ve hukuka uygun olarak gerçekleştirilmesini savunmaktadırlar. Nitekim Yukos Operasyonu öncesinde Rusya'da

ekonomi politikasının daha çok liberal-teknokratlar tarafından şekillendirildiği söylenebilir. Bu grup hem özel sektörün devamlılığı, hem de devletin güçlenmesi anlayışını birlikte sürdürmek taraftarıdır.

2005 yılında sayıları 6000'i bulan silovokiler, liberallere oranla Rus siyasetinde daha ağırlıklı bir role sahip olmuşlardır (Bremmer ve Charap, 2007, s. 87-88). Rus siyasetinde olduğu kadar ekonomisinde de etkili olan bu grup, 2004 – 2005 yıllarında pek çok devlet işletmesinin başına geçmiş ve Rusya'nın yeni milyarderleri olarak anılmaya başlamıştır. Bu yeni nesil iş adamları, servetlerini şirketlerin kamulaştırılması sonrasında elde etmişlerdir (Eke, 2005). Rusya'nın en büyük petrol şirketlerinden Rosnerft'in başına geçen Igor Seçin, ulusal hava yolları şirketi Aeroflot ile savunma sanayisinin önde gelen şirketlerinden Almaz-Antei'nin yönetim kurulu başkanlığını üstlenen Viktor Ivanov, Rosoboroneksport ve AvtoVaz'ın kontrolünü ele geçiren Sergey Çemezov ve Rus Demiryolları Şirketi'nin yönetimini üstlenen Vladimir Yakunin “slovark”ların önde gelenleri arasında yer almaktadırlar. 2005 yılına kadar Savunma Bakanı olarak görev yapan ve 2006 yılında kurulan Birleşik Havacılık Şirketi'nin yönetim kurulu başkanlığına getirilen Sergey Ivanov'u da bu listeye eklemek mümkündür (Akın ve Bayram, 2007, s. 9).

Devlet işletmelerinin başına geçen silovarklar aynı zamanda bankacılık sektörüne de el atmışlar ve Rossiya Bank, Vneşekonombank ve Mejprombank gibi bankaları kendilerine bağlamışlardır (Bremmer ve Charap, 2007, s. 88).

Aynı zamanda slovikilerle kurdukları bağlarla ve onlara sadık kalarak servetlerini koruyabilen oligarklar da olmuştur. Bu oligarkların sayıları 2007 itibari ile 49'a kadar ulaşmış ve bu da Rusya'da gelir dağılımı problemini gün yüzüne çıkarmıştır. Fakat yine de 2000 – 2007 döneminde Rus halkının net gelirinde yaşanan artış, yoksulluk oranındaki düşüş halkın Putin'e olan desteğini artırmasını sağlamıştır. Yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfusun oranı 7 yılda yüzde 30'dan yüzde 14'e gerilerken, ortalama ücret 2200 rubleden (90 dolar) 12500 rubleye (500 dolar), ortalama emeklilik aylıkları ise 823 rubleden (33 dolar) 3500 rubleye (140 dolar) çıkmıştır. Daha da önemlisi ücretler ve emekli aylıklarındaki artışın enflasyondaki artıştan çok daha hızlı bir şekilde gerçekleşmiş olmasıdır.

Ekonomide yaşanan millileşme sürecinin kaynağını oluşturan silovikiler, devlet işletmelerinin başına geçer geçmez DTÖ üyeliğine, piyasa reformlarına, yabancı yatırımlara daha ılımlı yaklaşılmaya başlamışlardır. Hatta kendi ekonomik çıkarlarının gerçekleştirilmesinde yardımcı olacağını düşündükleri liberal Medvedev'in devlet başkanlığına getirilmesinde yardımcı olmuşlardır. Nitekim millileşmenin tamamlanmasının ardından bölünme silovikiler arasında yaşanmıştır. Fakat liberallik konusunda ortak paydada birleşmişlerdir.

Putin iktidarının ikinci döneminde ekonomide devletin etkinliği artmış ve buna bağlı olarak bir kısım siyasi seçkin iş adamına dönüşmüştür. Putin iktidarının son dönemine bakıldığında ülke ekonomisinde önemli bir ilerlemenin yaşandığı da görülmektedir. 2007 yılı itibariyle yüzde 7'lik bir büyüme yaşanmış ve 2008 yılı içerisinde ise dünyanın en büyük 10'uncu ekonomisi haline gelmiştir (Shevtsova, 2008, s. 35). Nitekim Rus ekonomisinde yaşanan büyümenin sebebi olarak, enerji fiyatlarında yaşanan artış gösterilebilir. Ancak gerçekleştirilen devletleşme ile sanayi üretimindeki büyümeye önemli bir katkı yapmış ve 2003 yılında yüzde 3,7 olan sanayi sektöründeki büyüme oranı 2007 yılında yüzde 6,3'e ulaşmıştır. Bu büyümede enerji gelirlerinin iyi yönetilmesi ve bu sayede IMF ve Paris Kulübüne olan tüm borçların ödenmesinin etkili olduğu görülmektedir. Fakat enflasyon oranında yaşanan artışın durdurulamaması, hammaddeye dayalı bir ekonominin yaratılması, özellikle gıdada ithalata bağımlı hale gelmesi, Putin döneminde ekonomide beliren olumsuzluklardır.

Rusya'nın sahip olduğu yeni zenginliklere karşılık, oldukça zayıf yanları da vardır. Silahlı kuvvetlerinde malzeme eksikliği ve buna bağlı eğitim eksiklikleri vardır. IMF verilerine göre, Rusya'nın 2006 Eylül ayı itibariyle bir yıldaki büyümesi yüzde 7 civarındadır; fakat bunun büyük ölçüde artan enerji hammaddesi fiyatları nedeniyle olduğu ileri sürülmüştür. Petrol ve gaz fiyatları düştükten ve hele de tüm dünyada 2008 yılı son çeyreği itibariyle hissedilen ekonomik kriz sebebiyle, Rusya'daki büyüme oranı da aşağılara çekilmiştir. Ekonomik reformların hızı kesilmiş, devletin stratejik ekonomi sektöründe gittikçe artan kontrolü nedeniyle yabancı yatırımların miktarı da düşmüştür. Öyle ki, 648,1 milyar dolar olan 2004 yılı yabancı yatırım payları içerisinde Rusya'nın alabildiği pay sadece 11,6 milyardır. Küresel derecelendirme kurumlarından birine göre

Rusya, 62 ülke içerisinde 2005 yılında 2004'e göre 5 basamak kayıpla 52'inci sıraya düşmüştür. Bu arada düşük doğum ve yüksek ölüm oranı sonucunda özellikle erkek nüfus sayısında 750 bin eksikliğin mevcut olduğu Rusya'nın uyuşturucu bağımlılığı, AIDS ve Avrupa'nın tüberkülozda ilk sıradaki ülkesi olma zafiyetleri gösterdiği de ileri sürülmektedir. Bir bakıma petrol ve doğalgaz ile büyüyen Rusya, aynı zamanda zayıflamaktadır. Her ne kadar durulmuş gözükse de Çeçenistan sorunu ve 25 milyon civarında Müslüman nüfusunun, Rusya'nın zayıf karnı olabileceği iddiasını devam ettirmektedir (Yavuz, 2010, s. 8)

1993'te Rusya Federasyonu, SSCB'nin 100 milyar dolara varan borcunu ödeyeceğini kabul etmiştir. Ayrıca 1990 yılından sonra da borç almaya devam etmiştir. Üzerindeki bu borçlar Rusya Federasyonu'nun uluslararası arenadaki hareketini belli alanlarda kısıtlamıştır. Aynı zamanda üçüncü ülkelerin SSCB'ye olan borçları da 140 milyar doları bulmaktaydı. Fakat Rusya Federasyonu, Putin döneminde özellikle enerji ihracıyla ekonomisini toparlamış, dış borçlarını önemli oranda azaltmış ve bu da dış politikasını olumlu yönde etkilemiştir. Üçüncü ülkelerin kendisine olan borçları, bu ülkelerin Rusya ile iyi ilişkiler geliştirmesini sağlamıştır (Kamalov, 2008, s. 14). Rusya'nın da bu ülkeler üzerindeki yumuşak gücünün artmasını sağlamıştır.

Dış borçlarını kapatan, enerji kaynaklarından elde edilen gelirlerle hazinesini arttıran ve her geçen gün ekonomisini büyüten Rusya, uluslararası arenada kendisini daha da güçlü hissetmektedir. Rusya enerji kartını dış politikada bir araç olarak kullanmaktadır (Kamalov, 2008, s. 14).

Yukarıda da görüldüğü üzere, Rusya, Putin döneminde ekonomisinin güçlenmesi ile birlikte yakın çevresini dış politikasına daha çok dâhil etmiş ve güçlü ekonomisiyle birlikte bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Ekonomik ideolojisini, eski Sovyet anlayışı ile Batı tarzı serbest ekonomi arasında bir noktada tanımlanacak devlet egemen ideolojiye taşıması eski Sovyet imajının tekrar canlanma sinyalleri vermiştir. Bu uygulamalarını bir doktrine bürüyemeyen Rusya, uluslararası alanda politikalarını meşru zemine bindirememiş ve cazibe yaratacak evrensel değerler oluşturamamıştır. Bu haliyle Rusya yumuşak gücünü Putin'in ikinci dönemine kadar önemsemediği anlaşılabilir.

Özellikle Yukos Operasyonu neticesinde ise Batı'yı karşı safına çekmiş olması ve uyguladığı ekonomik programının Batı tarafından her fırsatta eleştirilmesi ile Batı taraftarı ülkeler tarafından yumuşak gücünün azalmasına sebep olmuştur.

Rusya, etki sağlamak istediği ülkelerde kendi güdümündeki partilere finansal destek sağlama yoluna gitmekte ve bu yolla yumuşak gücünü geliştirmektedir. Örneğin Estonya'da Rus azınlıkların kurmuş oldukları politik partilere finansal destek sağlayarak politik alanda da yumuşak gücünü sağlamaktadır. 2010 Estonya Güvenlik Güçlerinin verilerine göre Tallinn şehri valisi Edgar Savisaar, 2011 parlamento seçimlerinde Merkez Parti için Rusya'dan 1,5 milyon Euro destek sağlamıştır (KAPO accuses Savisaar of Russian bias, Anonim, 21.11.2010). Nitekim Edgar Savisaar ve partisi Estonya'da Rus azınlıklar tarafından desteklenen en popüler partidir.

3.3.2.1. Enerji Kaynakları

Rusya'nın enerji kaynakları ve endüstrisi ile yarattığı etki çok fazladır. Bu durum da Rusya'ya her ne kadar çok iyi yönlendiremse de yumuşak ve sert güç kaynağı olarak etki etmektedir. Rusya ticari ve politik hedeflerini enerji kaynakları kullanımını içerisinde birleştirmiştir. Örneğin Nord Stream Enerji Hattında olduğu gibi istikrarlı uygulanabilirse faydalı olabilirken; Rusya her zaman bu aracını etkin kullanamamaktadır. Örneğin Ukrayna ve Estonya'daki kendi şirketlerinin çıkarlarına da zarar verebilmektedir. Enerji kaynakları, Rusya için ekonomik cazibe kaynağı olabilmektedir (REP Seminar Summary, 2011).

Rusya, yumuşak gücünü çoğunlukla enerji gelirlerinden almaktadır. Bugünün Rusya'sı geçmişteki Sovyet Rusya'dan çok farklıdır. Rus enerji gelirleri artık temel olarak Rus savunma sanayisini desteklememektedir (Hill, 2006).

Putin döneminde, ihracatının yüzde 70-75'lik bölümünü teşkil eden doğal gaz ve petrol ürünlerinin dünya piyasasındaki artışıyla Rus ekonomisi de büyüme içerisine girmiştir. Hükümet tarafından uygulanan makroekonomik politikalar neticesinde de ekonomi ciddi bir toparlanma sürecine girmiştir. Ülkedeki reel gelir artışı, uluslararası likiditeyi oluşturan altın/döviz rezervlerinin artması ve dış borç ödemelerinin de

zamanında ödenmesi ile FITCH, Rusya Federasyonu'nun kredi notunu yükseltmiştir (Kamalov, 2008, s. 12).

Petrol ve doğalgaz ihracatı, metalürji sektörü ile birlikte, RF toplam ihracat gelirinin üçte ikisini sağlamaktadır. Petrol ihracat gelirlerindeki patlama sayesinde, 2000 yılından itibaren Rusya bütçe fazlası vermektedir. Aralık 1998'de 10 Dolar/Varil olan petrol fiyatlarının üç katlık bir artışla Eylül 2000'de 33 Dolar/Varil seviyesine çıkması, ulusal ekonomiye hatırı sayılır miktarda para girişi sağlamıştır (Yılmaz, 2008, s. 525-526).

11 Eylül, Afganistan ve Irak savaşlarının piyasa güçleri üzerindeki psikolojik etkisiyle; Çin'in ve Asya'nın artan tüketimleriyle yükselen fiyatlar, Ağustos 2004'te 40 Doları, Ekim 2004'te 50 Doları, Mart 2005'te 55 Doları ve Ağustos 2005'te ise 68 Doları aşmıştır. Bu yüksek fiyat dalgasının yardımıyla 2001 yılında 39 milyar Dolar olan RF petrol ve gaz ihracat geliri hızla artarak 2005'te 122 milyar Dolara ulaşmıştır. Enerji sektörü, RF'nin en büyük sınai sektörüdür ve GSYH'sinin tek başına yüzde 25'ini petrol ve doğalgaz sektöründe sağlamaktadır. Günümüzde, Rus petrol ihracatının yüzde 80'inden fazlası Batı, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine gitmektedir. Rusya, yüzde 12 civarında küresel üretim payına sahip olup, son yıllardaki parlak gelişmelere rağmen hiçbir zaman OPEC'in yani Ortadoğu'nun yerini alamayacaktır (Yılmaz, 2008, s. 526).

Dünya doğalgaz rezervlerinin tek başına yüzde 27'sini elinde bulundurmaktadır ve böylece dünyada rakibi yok denecek kadar azdır (Yılmaz, 2008, s. 527).

Putin döneminde, Rusya'nın yeniden canlanan ekonomik gücü kadar petrol ve doğalgazı ile yakın çevresindeki nüfuzunu kuvvetlendirmek için silah altındaki bir askerden daha çok etki yaratabilmiştir. Bir kargaşayı bastırmak için yapması gereken tek şey ordudan ziyade mandalı çevirip, yola geleceklere zamana kadar komşularına gönderdiği gazı kesmek olmuştur (Mackinnon, 2006/2009, s. 139). Bu hali ile Putin'in enerji kozunu sert güç kaynağı olarak da kullandığını görmekteyiz.

Putin, devlet başkanı olduktan sonraki ilk işlerinden biri Gazprom üzerindeki devlet kontrolünü tekrar kurmak olmuştur. Devlet, şirket üzerindeki hisselerini derece derece artırarak 2005 yılında yüzde 38'den 51'e yükselterek yönetimde yeniden

hâkimiyeti kurmuştur (Mackinnon, 2006/2009, s. 137-138). Medvedev, şirketin Yönetim Kurulu Başkanı olduğu andan itibaren Gazprom, Rusya'nın devlet başkanı için bir dış işleri politikası gereci haline gelmiştir. Şirket hızlı büyümeye gitmiş, kolları yurtiçinde oteller, okullar, havaalanları ve yat kulüplerinin sahipliğine kadar uzanmıştır. Medya dalında ise düzinelerce gazete, televizyon ve radyo kanalının kontrolünü ele geçirmiştir. Gazprom, yurtdışında da büyük etkiye sahip olmuş, şirket dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerini kontrolü altında tutmakta ve Orta Avrupa'nın ve eski Sovyet cumhuriyetlerinin doğalgaz tüketiminin tamamına yakınına sağlamaktaydı. 2000 yılında AB'nin doğalgaz ihtiyacının yüzde 35'ini, 2004 yılında ise yüzde 60'ını şirket karşılamaktaydı. Polonya, Slovakya, Avusturya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi Doğu Avrupa ülkeleri de neredeyse tamamen Rusya'nın doğalgaz sevkiyatına bağımlıdır. Putin, Gazprom'u ilk olarak Sırbistan devriminin hemen ertesinde kullanmıştır. Şirket, Belgrad'a, Gazprom'a ödenmek üzere 400 milyon dolar borç çıkarmıştır. Söz konusu borç, Miloseviç iktidarında sorun teşkil etmezken, Batı yanlısı Kostunica'nın yeni başkan olarak gelmesiyle 2000 yılının sonbaharında Yugoslavya'ya giden gaz kesilmiş ve Rusya beklediği etkiyi almıştı. Çeşitli vaatlerle birlik Sırbistan'a gaz sevkiyatı tekrar başlamıştır. Nitekim bu hali ile sadece Gazprom bile karşımıza sert ve yumuşak güç kaynağı olarak çıkmıştır.

Putin, kısa süre içerisinde BDT alanındaki Rus nüfuzunun azaldığını görmüş ve yeni yöntem olarak ekonomik etkinlik kazanma yolunu seçmiştir. Özellikle 2000'li yıllarda büyük Rus şirketlerinin yabancı şirketlerle komşu devletlerden ekonomik pay kapma yarışına daha aktif girdiği gözlenmiştir. Rus şirketlerinin desteklenmesi ise devlet politikası haline gelmiştir (Yılmaz, 2008, s. 527).

Yurt dışında yatırım yapanlar arasında özellikle enerji şirketleridir. Enerji sektöründe sahip olduğu gücü artırmayı planlayan Rusya, Enerji Dış Politikası Konsepti üzerinde çalışmalar başlatmıştır. Enerji politikasını kullanan Putin yönetimi, Rusya'nın bu gücünü pekiştirmek için devletin kontrolünde dev enerji şirketleri yaratma yoluna gitmiştir. Rusya'nın enerji sektöründeki amacı, enerji kaynaklarının üretiminden dağıtımına kadar her aşamada söz sahibi olabilecek konuma ulaşabilmektir. Rusya, Rus

doğalgazına bağılı ülkeler üzerinde doğalgaz fiyatlarını artırarak veya keserek çok etkili bir baskı oluşturmaktadır (Yılmaz, 2008, s. 528).

Doğalgaz sektöründe, Rusya'nın enerji etkisi 2008'de en üst noktasına ulaşmıştır (REP Seminar Summary, 2011). 2009 gaz krizine ise AB'nin vermiş olduğu cevap ile AB Rusya'ya olan bağımlılığını azaltma yoluna gitmiş ve AB, gaz kaynaklarını Rusya ile arasında politik bir araç olmaktan çıkarmaya çabalamıştır. Fakat yine de Rusya, AB'nin ana gaz tedarikçisi olmaya devam etmektedir.

Rusya, enerji alanında Fransa, Almanya ve İtalya ile önemli ikili ilişkiler geliştirmiştir. Rus gaz pazarının çok büyümesi AB pazarının Rusya için önemsizleşmesi ve Rus enerji kaynaklarının politik rolünü azaltabileceği değerlendirilebilir (REP Seminar Summary, 2011). Rus enerji kaynaklarının özelleştirilmesi Rusya için büyük avantaj getirebileceği değerlendirilebilir. Bu yöntemle Rus iş adamları Batı şirketlerinde koltuk kazanabilecektir. Rusya'nın enerji şirketleri başında hükümet yetkilileri veya hükümete yakın isimlerin bulunması enerjinin politik amaçlı kullanılmasının diğeri bir göstergesidir.

Rusya, son dönemdeki gelişmesiyle birlikte enerjiyi AB'ye karşı da politik bir araç olarak kullanmaktadır. AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığı her geçen gün artmaktadır. Sürdürülebilir Enerji için Avrupa Strateji raporuna göre 2030 yılında AB'nin gaz ihtiyacı yüzde 60 oranında artacaktır. Bu durum ise Rusya'ya olan bağımlılığını yüksek oranda arttıracaktır (Trade Issues: Russia, Commission of European Communities, Avrupa, Anonim, 27.05.2010).

Rusya Federasyonu'nun Orta Asya ile olan enerji üretimi ilişkileri Sovyet döneminden kalma ortak noktaları içermektedir. Sadece dil, politik yapı değil, ülkelerin üretim sistemi, pazar, altyapı ve kurumları da ortaktır. Rusya'nın bölgedeki çıkarları; enerji akışının tek bir doğrultudan yapmak; satın aldığı enerjiyi tekrar pazarlamak; istikrar ve güvenlidir. Rusya'nın bölgedeki enerjiyi üretim istikrarına kavuşturmanın yanı sıra, Batı'nın bölgeye olan ilgisini azaltmaktır. Orta Asya'nın Rusya altyapısına dayanması Rus yatırımlarına olan bağımlılığını artırmaktadır.

Özellikle petrol ve gaz alanında Orta Asya ülkelerinin Rusya'ya bakış açılarında değişimler de olmuştur. Doğal gaz ve petrol alanında ciddi rezervlere sahip olan Türkmenistan ve Kazakistan çoğu ortamda ülkelerindeki enerji kaynaklarını kendi ulusal çıkarları doğrultusunda kullanmak istediklerini belirtmektedirler (Glaser, 2010). Nitekim bu iki ülkenin enerji kaynakları doğruca Rusya pazarına gitmektedir. Örneğin Kazakistan, etrafında büyük bir pazarı olmayan ve etrafı kilitlenmiş bir kara ülkesidir. Enerjisinin ortalama yüzde 84'ü doğrudan Rus pazarına gitmektedir ve böylece Rusya ile ciddi bir bağımlılık içerisinde bulunmaktadır. Aynı zamanda Rusya uzun vadeli olarak da Orta Asya enerji kaynaklarını garantilemiştir. Örneğin Gazprom, Türkmenistan ile 2003 yılında 2028 yılına kadar geçerli olacak bir enerji anlaşması yapmıştır. Fakat yine de Türkmenistan da Kazakistan da Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmak; Pazar çeşitliliğini sağlamak amacıyla Çin ile petrol boru hatları üretmektedirler. Bu durum ise Rus çıkarlarını zedelemektedir. Ayrıca ABD, AB ve Japonya da Orta Asya'ya nüfuz etmeye başlamışlardır. Nitekim bu durum Rusya'nın Orta Asya politikalarının yetersiz olduğunu ve bu araçlarını artırması gerektiğini göstermektedir. Her ne kadar da Rusya'ya yöneltilen boru hatlarını komşu ülkelerini ve kendisine petrol nedeniyle bağımlı olan ülkelere politik baskı için kullandığı suçlaması yöneltilmiş olsa da bu durumu yumuşak güç uygulaması olarak da değerlendirebiliriz.

3.3.2.2. İş İmkânları

Putin dönemi ile Rusya gelişme evresine girmiştir. Bu konuya etken olan sebepler 1998 krizi sonrası alınan ekonomik tedbirler, ücret azaltılması, endüstri etkinliğinde gelişmeler ve tabii en önemlisi 2001 Eylül'ünden petrol ve gaz fiyatlarında ve enerji üretkenliğinde yaşanan artıştır. Ekonomisi gelişen Rusya da, diğer ülkelere iş bakımından daha cazip duruma gelmiştir. Rus ruble devalüasyonu aynı zamanda eski Sovyet ülkelerini de etkilemiş ve onlar da Rusya'nın aldığı tedbirlere yakın tedbirler almıştır. Ayrıca Kazakistan gibi enerji zengini ülkeler de petrol fiyat artışından olumlu etkilenmiş ve Rusya'yı yatırım ülkesi olarak kabul etmiş ve aralarındaki bağlar artmıştır. Ayrıca ithal ürünleri olarak Batı'dan daha ucuz olan Rusya ürünlerini tercih etmişlerdir. Rusya'ya enerji bakımından bağlı olan ülkelerin de bağılılıkları ve borçları artmıştır.

Son yıllarda büyüyen ekonomisi ile göç için cazibe merkezi haline gelen Rusya, Orta Asya ve BDT ülkelerinden göç çekmektedir. Bu durum ekonomik durumu iyi seviyede olmayan çevre ülkeleri için Rusya'nın bir ideal, fırsatlar merkezi haline gelmesine sebep olmuş ve yumuşak gücünü artırmıştır.

Eğer yakın çevreden Rusya'ya göç dalgası devam eder, bölgede iş yatırımları genişler, bölgedeki gençler Rus televizyonu izlemeyi, Rus ürünleri satın almayı sürdürür ve eğer Rusya'nın hantal baskısı yerine, Rus dış politikasına ticari genişlemeyi koyarsa Rusya, Avrasya'da ekonomik ve kültürel baskınlığı başaracaktır.

Bu dönemde Ukrayna'daki, Orta Asya'daki, Hazar'daki Batı yatırımlarının, politik bağlılıklarının, değerlerinin ülkelere getirilerinin gelecek için sınırlı olacağını kavramışlardır. Avrupa ve Avrupa Konseyi ile Güvenlik ve Koordinasyon organizasyonu veya Batı tarafından yapılan Hazar yatırımlarının ise mesafe ve coğrafi zorluklardan dolayı kısıtlı olacağı anlaşılmıştır. Ayrıca Putin'le güçlenen Rusya da bölgede inisiyatifi Batı'ya bırakmamıştır.

Rusya iş fırsatları konusunda yumuşak gücünü zedeleyen bir takım engeller de bulunmaktadır. Orta ve Doğu Avrupa'da AB standartları henüz oluşturulamamıştır. Bu ülkelerdeki iş kültürü diğerlerinden farklı olmakla birlikte AB entegrasyon sürecini bünyesine kabul edememişlerdir, hayatları zorlaştırmış, huzursuzluk yaratmıştır. Yeni endüstri düzenlemeleri, yasal dayatmalar bu ülkeler için tecrübe edilmemiş gelişmeler olmuştur. Enerji alanı gibi ortak çıkarlar, AB ve Rusya arasında güvensizlik zemini üzerine oturmuştur (REP Seminar Summary, 2011). Bu güven sorunu da yumuşak güç önündeki en büyük engellerdendir.

İnsanlar Rus iş çıkarları ile iş girişimleri arasındaki bağlantıyı aşırı abartma eğilimindedirler. Rus hükümeti, farklı amaçları kovalayan bireylerin toplamından oluşmaktadır. İş dünyası onların çıkarları doğrultusunda yönlendirilir. Rus hükümeti ve petrol fiyatları arasındaki ilişki çok açık ve tehlikelidir. Eğer fiyatlar artarsa hükümet memnun olmakta ve düşürme yanlısı olmamaktadır. Bu konuyla alakalı hükümetin çekici olmaktan ziyade zorlayıcı olduğu birçok örnek bulunmaktadır. Ayrıca Rus

hükümeti tarafından bazı araştırma kurumlarına ciddi finansal destek sağlandığının da çok örnekleri mevcuttur. Örneğin Russkiy Mir gibi (REP Seminar Summary, 2011).

Rus hükümeti ile firmalar arasında korkutucu ilişkiler mevcuttur. Rus iş dünyası yabancı ülkelere yapmış olduğu yatırımların hükümet amaçları ile çeliştiğini gösteren durumlarla karşılaşabilmektedir. Newsweek tarafından bir yazıda hükümetin Rus firmalarına Ukrayna'ya Rus ulusal çıkarlarına uygun yatırımlar yapılması talimatı verildiği kanıtlanmıştır. Bu durum çeşitli şüpheler doğurmaktadır. Örneğin Rus yatırımcıların Ukrayna telekomünikasyon alanındaki girişimleri hükümet destekli ve politik bir araç olarak kullanılma ihtimali açık değildir. Bu durum da hiç şüphesiz güven sorunu ortaya çıkarmaktadır.

Yurt dışındaki Rus işletmelerinin Rus çıkarlarına hizmet ettiğini görmek zordur. Hiç şüphesiz bu firmaların üstesinden gelmek zorunda oldukları ciddi bir önyargı engeli vardır ve bu durum da firmaların Batı kurallarına titizlikle uymalarını gerektirmektedir. Rus iş adamları kendi ülkelerinin ve modernizasyonun taraftarı söyleşiler vermektedirler.

Rusya'daki Batı yatırımlarına bakıldığında ise çoğu firma politik konuları eleştirmekten kaçınmakta veya iş çevresi Putin'in otoritesini kabul etmektedir (REP Seminar Summary, 2011). Bazı ulusal firmalar ise bunun da ötesinde Rus sistemini ve onun potansiyelini desteklemektedirler. Bu konuda korku ve uzlaşma kombinasyonu mevcuttur. Bu yumuşak gücün bir formu olarak görülebilir. Fakat zayıf yatırım ortamı diğer yatırımcıları yıldırان bir husus olarak algılanmaktadır. Batı'lı ve diğer yatırımcılarda, Rusya'ya karşı yumuşak güç kullanmada çekince mevcuttur.

Bu çekinceler, tereddütler, çelişkiler içerisinde Rusya'da yatırımcıların güven içerisinde yalnızca maddi koşulları göz önünde bulundurup, piyasaya odaklanarak faaliyette bulunmaları zor görünmektedir. Nitekim bu durum ise Rusya'nın serbest piyasa standartlarına ulaşip küresel ekonomik sistem ile bütünleşerek, rekabet ortamına girmesi ve global ölçekte etkin bir aktör olması zor görünmektedir.

3.3.2.3. Komşu Ülkelerin Enerji Sektörlerindeki Hâkimiyeti

Orta Asya'nın Rus elektriğine olan bağımlılığı da bu ülkelerin Rusya'ya olan borcunu arttırmaktadır. Bu durum örneğin Kazakistan'ın borcu karşısında enerji altyapısını Rusya'ya satmasıyla sonuçlanmıştır (Glaser, 2010). Rus elektrik şirketi RAO UES Orta Asya'daki elektrik pazarının çoğunu elinde bulundurarak Rusya'ya iyi bir yumuşak güç kaynağı oluşturmaktadır. Rusya, Sovyet döneminden kalma Orta Asya ülkeleri üzerinde etkili elektrik şirketlerinin yanı sıra Putin döneminde bu ülkelerdeki bağımsız elektrik şirketlerinin hisselerini de satın alarak gözle görülür bir etki alanı oluşturmuştur.

Rus elektrik tedarikçisi Birleşmiş Enerji Sistemi (UES), enerji sektöründeki yabancı özelleştirmelerle birlikte Hazar ve Orta Asya'da etkisini genişletmiştir. Ayrıca Wimm-Bill-Dann Foods gibi özel şirketler de bölgedeki baskın marketlerdir.

Rusya'nın komşularındaki diğer gelişmeler de yumuşak gücün yararlarını göstermiş ve Rusya'yı ekonomik bir cazibe haline getirmiştir. Örneğin Haziran 2004'te Rusya, Orta Asya'da Tacikistan ve Özbekistan ile düzene giren iki gelişmeye şahit olmuştur. Tacikistan, Rusya'nın Sovyet dönemden kalan üsleri ve Afganistan sınırındaki askerlerini çekirmenin yollarını ararken sorun, Rusya'nın Tacikistan'ın borçlarının bir kısmını silmesi, yeni enerji anlaşmaları ve Rusya'nın Tacik işçilerini kabul etmesi sonucu uzlaşa ile sonuçlanmıştır. Özbekistan ile ise yeni bir stratejik iş birliği anlaşması imzalamıştır. Bu Özbekistan'ın Yeltsin döneminde Rusya'dan ayrılmaya çalıştığı bir on yılın sona erdiği ve yakın politik, ekonomik ve güvenlik ilişkilerinin başladığı yeni bir dönem olmuştur. Bu yeni anlaşma, askeri konuları içerirken, aynı zamanda askeri teçhizat tedariki, Özbek askerlerinin eğitimi ve Gazprom, Lukoil ve diğer Rus enerji şirketlerini Özbek sektörüne çekmiştir. Bu şekilde Özbekistan'ın ABD ile arası açılırken Rusya ile iyi ilişkiler içerisine girmiş olmuştur.

Özellikle 2003 yılı ve sonrası Rusya ekonomisi için oldukça başarılı geçmiştir. Rusya'da yabancı sermaye yatırımlarının çoğalması, enerji kaynakları üretiminin ve ihracatının artması ile Rusya GSMH'si yüzde 6,6 oranında büyümüştür. Sanayi ürünleri üretimi yüzde 6,7; ana sermaye yatırımı yüzde 11 oranında artış sağlamıştır. 2005 yılı

itibarını ile altın/döviz rezervi 185 milyar dolara ulaşmıştır. Rusya'nın dış borç yükü 2004-2005 yılları arasında önemli ölçüde azalmıştır (Kamalov, 2008, s. 13).

3.3.2.4. Enerji Nakil Hatları

Rusya, mevcut enerji nakil hatları ile BDT ülkeleri üzerindeki ticari etkisini sürdürmektedir. Bu durum Rusya'nın cazibe etkinliğini artırmakta ve yumuşak güç kazandırmaktadır. Fakat aynı zamanda bu durum ters etkiler de yaratmaktadır. Rusya ile BDT ülkeleri arasında 1991'den 2008 yılına kadar 40 defa politik çıkar tabanlı enerji sorunu yaşanmıştır. Gaz kesintisi ile ortaya çıkan bu sorunların Rusya'nın politik kaygılarına hizmet etmediği görülebilir; nitekim bu kesintilerle Rusya, yüksek miktarlarda maddi kayıp yaşamaktadır.

Güney Akım Boru Hattı Projesi de Rusya ile Ukrayna arasında sorunlar yaratmıştır. Eğer bu hat inşa edilirse, Rusya artık Ukrayna'ya geçiş için bağımlı kalmayacaktır (REP Seminar Summary, 2011).

3.3.2.5. NGO

Rusya NGO'lar vasıtasıyla da çevre ülkelerde etki yaratma yoluna gitmektedirler. Nitekim bu şirketlerin Rus hükümeti ile olan bağlantıları bilinmektedir. Bu yöntem ile çevresindeki ekonomik açıdan zayıf ve kendine bağımlı olan ülkelerin kritik kaynaklarını yönetmekte ve ekonomisini kontrolüne alarak hükümetlerini kendi güdümüne sokmayı amaçlamaktadırlar.

Dünyanın en büyük şirketlerini gelir ve kazançlarına göre sıralayan Fortune Global 500, 2012'de açıkladığı rapora göre listeye Rusya'dan 7 şirket girebilmiştir (İlk 500'e Rusya'dan 7 Şirket Girdi, Anonim, 12.07.2012).

Rus doğalgaz devi Gazprom listeye 15'inci sıradan girebilmiştir. 2011'de 157 milyar dolar gelir elde eden enerji şirketinin karı bir önceki yıla göre yüzde 39 artarak 44,5 milyar dolara yükselmiştir. 2011'de 35'inci sıradan giren Gazprom'un istihdam rakamı ise 401 bindir.

İlk 500’de yer alan ikinci büyük Rus şirketi ise petrol devi LUKoil’dir. 2011’de 111 milyar dolar gelir elde eden şirketin kazancı 10,3 milyar dolardır. Geçen yıl listede 69’uncu olan LUKoil 150 bin kişiye istihdam sağlamaktadır.

Rusya’nın gelir açısından üçüncü büyük şirketi de yine bir enerji şirketi Rosneft’tir. Geçen yıl 179’uncu olan Rosneft, 65 milyar dolar geliri ile bu yıl 137’inci sıraya yükselmiştir. 160 bin kişiye iş imkânı sağlayan Rosneft, 2011’de 12 milyar dolar kazanmıştır.

Dördüncü büyük şirket TNK-BP ise 48,9 milyar dolar gelir elde etmiş ve 192’inci sıradan dünyanın en büyük 500 şirketi arasına girmiştir. 8,9 milyar dolar kazanç elde eden TNK-BP, 50 bin kişiye istihdam sağlamaktadır.

Rusya’nın en büyük 5’inci şirketi ise Sberbank’tır Denizbank’ı satın alarak Türkiye’ye 3,5 milyar dolarlık yatırım yapan Rusya devlet bankası 35,5 milyar dolar geliri ile 304’üncü olmuştur. 10,7 milyar dolar kazanç elde eden Sberbank, 266 bin kişiye iş imkânı vermektedir. Sberbank geçen yıl listeye 298’inci sıradan girmiştir.

Enerji, iletişim, ilaç ve diğer onlarca farklı sektörde yatırımları olan Sistema ise 34,5 milyar dolarla Rusya’nın gelir açısından altıncı büyük şirkettir. Grup 150 binden fazla istihdam sağlamaktadır.

Dünyada ilk 500’e giren bir diğer Rus şirketi ise Surgutneftegas’tır. 25,9 milyar dolar gelir elde eden şirket 7,9 milyar dolar kazanç elde etmiştir. 99 bin kişi çalıştıran şirket 430’uncu sıradadır.

Eski Sovyet ülkelerinde Rusya’ya dost veya Rusya destekli NGO’lar ve think – tank merkezleri kurulmuştur. Bunlar arasında Güney Kafkasya’da “Kafkasya Demokrasi Enstitüsü”; Abhazya, Güney Osetya, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan’da şubeler açmış, açık oturumlara, kültürel faaliyetlere başlamıştır. Güney Osetya’da Aziald –FM radyosu yayına başlarken, Abhazya’da Gudok – Abkhazia gazetesi çıkmaya başlamıştır. Moldova’da ise Özgür Avrupa–Moldova Vakfı’nın Ruslarla ilişkisi bilinmektedir. Rusya diğer yandan BDT ülkelerinde seçimleri izlemek için AGİT yerine BDT Seçim İzleme Örgütü’nü (CIS - EMO) kurdu (Yılmaz, 2008, s. 521).

Rusya'ya bağılı Hükümet dışı örgütlerin Baltıklardaki varlığı ve faaliyetleri 20 yıldır bilinmektedir. Rus hükümeti ise bu durumu kabul etmemektedir. Fakat araştırımacı gazeteci organizasyonu “Re-Baltica”, Rusya'nın Baltık ülkelerinde faaliyet gösteren hükümet dışı organizasyonları nasıl finanse ettiğini ve desteklediğini kanıtlamıştır (Filimonov, 2010).

3.4.Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu Sosyo-Kültürel Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi

3.4.1.Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu Sosyo-Kültürel Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi

SSCB döneminde Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerde uygulanan Sovyetleştirme politikası kapsamında Rus dilinde eğitim veren okulların açılması; Kiril alfabesinin kullanılması; çeşitli meslek guruplarından Rusların değişik bölgelere gönderilmesi politikası etkileri SSCB yıkılmasıyla birlikte azalarak da olsa etkisini sürdürmeye devam etmiştir (Kamalov, 2008, s. 305). Fakat SSCB yıkılmasıyla oluşan 15 cumhuriyettten 14'ünde Ruslar azınlık statüsüne düşmüşlerdir. Bağımsızlığını kazanan cumhuriyetlerin yüzde 18'ini Ruslar oluşturmaktadır.

Rusya, Yeltsin döneminde, Sovyet döneminden kalan kültürel temelli Rus etkisini kaybetmeye başlamıştır. Sovyet dönemi boyunca üstün ırk olarak benimsenen Rus ulusu, bu dönemde ülke içi meselelerle boğuşmuş ve cazibe merkezi olmaktan uzaklaşmıştır. Fakat yine de, nükleer gücünü sürdürmesi; Sovyet dönemi boyunca çevre ülkelerini kültürel yönden kendine bağımlı kılması; alfabe, dil, edebiyat ile kendi etkisini sürdürmesi ile yumuşak gücün en önemli boyutunu oluşturan kültürel etkisi bu dönemde de sürmüştür.

3.4.2. Putin Dönemi Rusya Federasyonu Sosyo-Kültürel Yapısı ve Yumuşak Güce Etkisi

Rus yumuşak gücü ülke içerisinde önemli silahlar edinerek oldukça gelişmiştir. Bu silahların içerisinde edinilmiş medya, gençlik hareketleri, internet siteleri, uzman ağları (www.kremlin.org), düzenli konferanslar ve yayın evleri bulunmaktadır (Yılmaz, 2008, s. 522). Oluşturulan yumuşak güç vasıtaları ne eski Sovyet propaganda sistemi ne de demokrasi ve çoğulculuğu teşvik etme amacına yöneliktir. Bu sistem mevcut Rus otoritesine ideolojik temel oluşturmak için entelektüel bir mekanizma sağlamakta, finans ve güç vasıtaları ile desteklenerek gücün yumuşak boyutuna katkı yapmaktadır. Bu mekanizma Batılı standartlarda akıllı otoritecilik diye nitelenebilecek bir yönetim stratejisi anlayışı olarak tanımlanmaktadır.

Egemen demokrasi ile artık Rusya başka ülkelerde demokrasiye karşı geçmek için kendi anladığı demokrasi için mücadele etmeyi planlamaktadır. Nitekim bu şekilde, hukukun üstünlüğü, azınlıkların korunması, özgür basın, politik muhalefet, mülkiyet hakları gibi hususlar Batılıların istediği gibi düşünölmeyecektir (Yılmaz, 2008, s. 521).

Rusya'nın kültürel anlamda yumuşak gücünü zedeleyen unsurlar da bulunmaktadır. George Soros, Putin'e tehdit oluşturan unsurlar içerisinde gösterilebilir. Nitekim Soros, Putin'i başkanlığının ilk günlerinde kamuoyu önünde açık toplumun düşmanı olarak ilan etmiştir. Soros, Puşkin Meydanındaki gösterileri finanse etmektedir. Soros'un Rusya'daki etkisini 1998 yılında Rus ekonomisi hakkında yaptığı olumsuz yorumla birlikte Rusya menkul kıymetler borsasındaki çarpıcı düşüş ile görebiliriz. Nitekim Soros, SSCB dağılmasından sonra Rusya'ya yılda 350 milyon dolar aktarmaya başlamıştır. Ayrıca Rusya'daki güdümlü demokrasi karşısında sessiz kalmış insanlara ve hala Rusya'ya riayet eden eski Sovyet ölkelerine de finansman sağlamaktadır. Putin, Rusya'nın 1987 yılında, komünist ideolojiden arınmış ders kitapları, üniversiteleri internete bağlamak için kapılarını açtığı Soros Vakfı'nı iktidara gelmesiyle ölkeden çıkarmıştır. Nitekim devlet kontrollü medya ile Soros'a karşı bir aşağılama politikasına girmiştir (Mackinnon, 2009, s. 51-58).

Rusya’da bugünlerde yükselen faşizm endişe verici seviyelere ulaşmıştır. Bu durumun meydana gelme nedenleri arasında, sosyoekonomik sorunlar, siyasi kültür düzeyinin düşüklüğü, ırkçılığın siyasi manipülasyon aleti olarak kullanılması, yabancı düşmanlığının artması sayılabilir.

Özellikle 11 Aralık 2010’da on binlerce kişinin “Rusya Ruslarıdır” sloganlarıyla yapmış olduğu eylem yabancı düşmanlığının bir kanıtıdır (Asker, 2010). “Slav İttifakı” adlı Neonazi örgüt yasaklı olmasına karşın faaliyetlerini sürdürmektedir. “Yasa Dışı Göç Aleyhinde Hareket”, “Vatan Rus Cemaatleri Kongresi” gibi örgütler etnik ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı propagandası yapmaktadırlar. Etnik ayrımcılık yapan bu faşist örgütler hükümeti de tehdit etmektedirler.

“Levada-Tsentr” analitik araştırmalar merkezinin yaptığı bir kamuoyu yoklamasına göre 2010’da yabancı düşmanlığından yana olanların oranı yüzde 11’den yüzde 19’a yükselmiş, bu duyguyu daha az hissedenlerin oranı ise yüzde 86’dan yüzde 77’ye azalmıştır (Sıradan Faşizm, Anonim, 23.10.2010). 2010’da yapılan bir kamuoyunda da yine “Rusya Ruslarıdır” sloganını ankete katılanların yüzde 55’i desteklediklerini ifade etmişlerdir. Manej meydanındaki olaylarla ilgili “Vesti-24” devlet radyosundaki programa katılan dinleyicilerin neredeyse tümü ırkçı örgütlerin girişimlerini desteklediklerini ifade etmişlerdir (Putin Rusya’da Milliyetçiliği Destekliyor, Anonim, 24.12.2012). Rusya insan hakları örgütü Sova’nın verilerine göre 2010 yılında etnik nefrete dayalı çıkan 350’nin üzerinde olayda 36 kişi yaşamını yitirmiştir.

Manej olaylarından sonra “11 Aralık Hareketi” adlı bir örgüt oluşturulmuştur. Örgütün amacı olarak; Rus halkını Rus karşıtı yönetimin zulmünden kurtarmak ve Slav nüfusunun fazla olduğu kentlerden Orta Asya ve Kafkasya kökenlilerin kovulması olduğu belirlenmiştir. Rusya’nın birçok kentinde milliyetçi kesimlerin “Aralıkçıları” destekleyen gösterileri yapılmıştır.

Rusya’nın toplumsal yaşamının çoğu alanına kriz ortamı girmiş bulunmaktadır. Memurların keyfi davranışları, rüşvet ve yolsuzluk, alkol ve uyuşturucu, aile kurumunun maruz kaldığı yıkıcı tahribatlar faşizmin yayılması için uygun ortam oluşturmaktadır.

Uyuşturucu bağımlılığı Rusya'nın sosyo-ekonomik yapısını yıpratmaktadır. 2010 yılı verilerine göre uyuşturucu kullanım nedeniyle Rusya'nın yıllık zararı yılda 2 trilyon rubledir. 1996 yılından itibaren uyuşturucu kullanımı 20 kat artmıştır. 2010 yılı itibari ile Rusya'da resmi kayıtlı uyuşturucu bağımlısı sayısı 538 bindir (FSKN Başkanı Açıkladı: Rusya, Afgan Eroini ile Zehirlenmiştir, Anonim, b.t.).

Rusya, insan gücü bakımından sorunlu dönemlerini yaşamaktadır. Stalin'in tasfiye politikaları, iki dünya savaşı, sağlık sorunları ve doğum oranındaki düşüş ülkeyi demografik sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır (Rusya'yı Emperyal Tutkular Öldürecek, Anonim, 24.12.2010).

Rusya'nın göç politikasına ihtiyacı vardır. BM raporuna göre Rusya'nın nüfusu 142 milyondur. Bu nüfus 2025'de 125 milyona; 2050'li yıllarda ise 100 milyona düşecektir.

Rusya'da etnik kökenli gruplarca Rusya'da yaşayan Kafkas ve Orta Asyalılara karşı şiddetli gösteriler yapılmaktadır (Asker, 14.12.2010).

Rusya'nın yumuşak gücünün kültürel boyutunu oluşturan araçları şunlardır:

3.4.2.1. Sivil Toplum Kuruluşları

Mart 2007'de yayınlanan Rus Dış Politikası Değerlendirmesi resmi belgesinde STK'lar aracılığıyla değişik alanlarda Rus dış siyaseti çıkarlarının gerçekleştirilebileceği ifade edilmektedir. Belgede öncelikli alanlar; insani, eğitim ve bölgesel işbirliği; Rus dili statüsünün yükseltilmesi; Rus kültürünün geliştirilmesi ve insan hakları savunuculuğunun bir parçası olarak Rus soydaşların haklarının korunması olarak belirlenmiştir. Rusya, ABD örneğinden yola çıkarak, yurtdışında faaliyet gösteren STK'lara devlet bütçesinden pay ayrılmasını kurumsallaştırmaya çalışmaktadır. Bu amaçla, Dışişleri Bakanlığı nezdinde bir fonun oluşturulması planlanmaktadır (Yılmaz, 2008, s. 523-524).

Bakanlık bünyesinde yurtdışında çalışan STK'ların katılımıyla bir konsey oluşturulması ve ABD'de olduğu gibi dini kuruluşlara ve düşünce kuruluşlarına baş

aktör rolü verilmesi düşünülmektedir. Dini kuruluşlar arasında sadece Rus Ortodoks Kilisesi'ne değil, son dönemde özellikle Rusya'daki Müslümanlara dış politik faaliyetler kapsamında önem verildiği görülmektedir. Düşünce kuruluşları kapsamında ise Rus Dışişleri Bakanlığı, bilimsel ve diplomatik çevrelerin işbirliği için bakanlık bünyesindeki Bilimsel Konsey'in öncü rol oynamasını düşünmektedir (Yılmaz, 2008, s. 524).

3.4.2.2. Medya

Rusça medya, vatandaşlık politikası için Rusya'nın kullandığı önemli araçlardandır. Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından Rusya Federasyonu, BDT ve Baltık ülkelerinde güçlü bir medya varlığı bulundurmıştır. Örneğin Estonya'da lokal Rusça gazetelerin yanında, Rusça basılan 4 ulusal gazete bulunmaktadır. Bunlar, Günden Güne, Genç Estonya, İş Gazetesi, Estonya'dır. Hiçbir Rusça yayın yapan gazete Estonya hükümetinden destek almamaktadır. Örneğin Estonya Güvenlik Güçleri, Komsomolskaya Pravda gazetesi yazarı Galina Sapozhnikova'yı Rusça konuşan okuyucuları manipüle etmekten eleştirmişlerdir. Aynı zamanda Estonya'da Rusça yayın yapan 5 kanal bulunmaktadır. Bunlar, Russian Today, PBK, RTR Planeta, Orsent TV'dir. Estonya Güvenlik Güçleri aynı zamanda bu kanalların bir kısmını da Sovyet propagandası yaptıkları gerekçesi ile suçlamıştır.

Estonya'da, Rus radyosu da etkilidir. Rus müziği, kültürü yayan ve haber programları yapmaktadırlar. Estonya'da Rusça haber yayını yapan Delfi ve Regnum siteleri de mevcuttur. Estonya Güvenlik Güçleri, 2010'da Regnum için Batık bölgesinde Rus dış politikası çıkarlarını savunduğu yönünde eleştiride bulunmuştur. 2012'de Russkiy Mir Kurumu, vatandaşlık politikalarına destek veren 74 yayına toplamda 2 milyon dolar ödenek ayırmıştır.

Rusya Federasyonu'nun yumuşak güç geliştirme çabalarına Litvanya'daki denemeler iyi bir örnek teşkil etmektedir (Yılmaz, 2008, s. 523). 2004 yılında Litvanya'nın AB'ye girmesi ile Batılı medyanın gecikmesi üzerine 2005–2007 yıllarında Rusya TV kanalları Litvanya'da en popüler bilgi kaynağı olmuşlardır ve Litvanya medyasını artan şekilde etkilemiştir. Bunda Litvanya'da yaşayan Rus azınlık,

Litvanyalıların yüzde 60'ının Rusça bilmesi kadar, Sovyet dönemine ilişkin pompalanan hasret de etkili olmuştur. Litvanya'daki LTV, TV3, LNK, BTV ve 5 Kanalas TV kanalları Mayıs 2005 ve Mart 2006 tarihleri arasında haftada 231 saat Rusya tarafından hazırlanan programları yayınlamışlardır. Ayrıca onlarca radyo, dergi gibi medya vasıtası da bu yayınlara ilave olmuştur.

Ancak 2006 yılında Sivil Toplum Enstitüsü Vilmorus tarafından yapılan bir anket hala Rusya'nın en sevilmeyen ülke olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır (Yılmaz, 2008, s. 523). Anketlerde halkın yüzde 24'ü Sovyet döneminin daha iyi olduğunu; yüzde 25,1'i durumun aynı olduğunu, yüzde 41,2 ise Sovyet döneminin daha kötü veya çok kötü olduğunu söylemiştir. Halkın düşman ülke sıralamasında yüzde 62 ile Rusya, yüzde 50 ile Beyaz Rusya olmuştur. Litvanya'daki Rus halkının yüzde 40'ı bile Rusya'yı düşman olarak görmektedir.

Yapılan araştırmalar Rusların Litvanya'daki başarısızlığının sebebi olarak; küresel bir toplum için mesaj vermek yerine Rusya'nın kendi içi ve politikaları ile ilgili programlara çok fazla yer vermeleri; Rusların verdikleri jeopolitik bilgilerin Rus dış politikasının manifestosu ve kararlı eylemleri gibi algılanması görülmüştür. Kısa vadeli Rus politik hesapları Litvanyalıların gözünde Rusların popülaritesini ve cazibesini daha da azaltmıştır. Rusya'nın Litvanya ile dostluğu reddedilemeyecek kılacak bir uluslararası doktrini yoktur. Sonuç olarak Kolerov'un yumuşak güç politikası pratik eylemlerle desteklenmeyen deklarasyonlardan öteye gidememiştir. Bunda Rusya'nın kendi iç politik eylemlerini çok sevmesinin yurt dışında da tutacağı düşüncesi etkili olmuştur. Rus idealleri ve değerleri diğer ülkelerin insanları ile paylaşılammıştır (Yılmaz, 2008, s. 523).

Rusya, yüksek kültür ve yüksek sanat alanına giren Rusya'yı tanıtacak dünya ürünleri, dünya imgeleri ihraç etmektedir. Bunlar arasında Rus klasik ve modern sanat uzmanlarının sergileri, Rus şirketlerinin gerçekleştirdiği turlarla ülkeyi tanıtıcı ve kültür ihracı sağlayan aktiviteler sayılabilir. Aynı zamanda Rusya'ya özgü olan ürünlerin dünyaya ihracını da sağlamaktadır. Bunlara örnek olarak şarkılar, romanlar, film endüstrisi gösterilebilir. Fakat Rusya film sektörüne politik bir araç olarak gereken değer henüz tam anlamıyla verebilmiş değildir.

Medya alanında Rusya uzun vadeli bir olumlu bir imaj yaratmak zorundadır. Fakat bu imaj ve medya kaynakları günümüz Rusya'sının hedef ülkelerde kamu diplomasisi yaratmak için yeterli seviyede değildir (Filimonov, 2010).

Medya, Putin'in baskısı altında ve hükümet politikalarını savunmaktadır. Bu durum uluslararası ortamda kötü yansıtılmış olsa da iç politikada yumuşak güç kaynağı olmaktadır.

3.4.2.3. Jeopolitik Bilgilendirme Konsepti

Rusya Sovyet sonrası ortam için, “jeopolitik bilgilendirme konsepti”ni benimsemiştir. Bu konseptte göre Rusya; uygun bir bilgi yönetimi ile bilgi, ekonomi, ideoloji ve kültürel alanda genişleme; ekonomik, politik ve diplomatik baskı için bilgiye dayalı psikolojik saldırı; ekonomik engelleme ve kuvvet kullanımı tehdidine dayalı olarak bilgi savaşı benimsemiştir. Bu şekilde Rusya, bilgi jeopolitiğine dayalı bir kontrol stratejisi ortaya çıkarmıştır (Yılmaz, 2007).

3.4.2.4. İmaj Düzeltme Çabaları

Rusya, 2005 yılından itibaren Putin'in direktifi ile imaj düzeltme çalışmalarına başlamıştır. Bu kapsamda Yabancı Ülkeler Bölgelerarası ve Kültürel İlişkiler Dairesi Başkanlığına Modest Kolerov getirilmiş ve yumuşak güç stratejisi, Rus dış politik çıkarlarının insani vasıtalarla desteklenmesi ve böylece Rusların isteklerinin başkalarınınca da istenmesi sağlanmak amaçlanmıştır (Maliukevicius, 2007, s. 151).

Batı ise Rusya'nın yumuşak güç araçlarını yeni emperyalizm amacıyla kullandığını düşünmektedir. Yumuşak gücün geliştirilmesinin altında Rusya'nın öncelikli amacı, eski Sovyet ülkeleri açısından yeniden bir ekonomik, siyasi ve kültürel çekim merkezi haline gelmektir. Rusya aynı zamanda “güçlü devlet” imajını da çizmeye çalışmaktadır. Güçlü devlet konumu ise elinde bulundurduğu yumuşak güç araçlarının baskı aracı olarak kullanılmasını da gerektirmektedir. Ancak Rusya ve Gürcistan arasında yaşanan kriz sırasında özellikle Rusya'da bulunan Gürcülerin sınır dışı edilmesi, bir taraftan Gürcistan'a geri adım attırırken, diğer taraftan Rusya'nın dostu,

düşmanı olan bütün komşu devletleri ürkütmüş ve onların Rusya'ya karşı başka bir güç ile dengenin kurulması gerektiğine bir kez daha ikna etmiştir. Buradan çıkarılacak sonuç yumuşak gücün dış politika amaçlarla kullanılması aşırı bir dikkat gerektirdiğidir. Zira kontrolsüz kullanım, bu gücü eritme potansiyeline sahiptir (Yılmaz, 2008, s. 524).

Rusya'nın kontrolden çıkmasını içine sindiremeyen Batılı ülkelerde Rusya karşıtı propaganda önemli bir artış göstermiştir. Bu dönemde Rusya, Batı dünyasına yönelik olarak da ciddi imaj çalışmalarına ihtiyaç duymaktadır. Bu anlamda İngilizce olarak yayın yapan "Russia Today" televizyon kanalının yayınları, başarılı bir girişim olarak görülmektedir. Ancak Rusya, Batı'daki Rusya imajının Batı devletlerinin siyasi ihtiyaçları doğrultusunda oluştuğunun farkındadır. Bundan dolayı Rusya, "uzak yurtdışına" yönelik olan imaj çalışmalarında Batı dışındaki dünyaya özel önem vermektedir. "Memleketler arası diyalog" tezini geliştirmeye çalışan Rusya, Batı medeniyetlerine ait olan ancak Doğu'nun değerlerini de anlayan, hatta onlara sahip çıkan bir ülke imajını çizmek istemektedir. ABD'nin hatalarından faydalanan Rusya, ABD politikasından memnun olmayanlara "entelektüel liderlik" yapmak niyetindedir (Somuncuoğlu, 2008).

Rusya, giderek daha fazla oranda ülke dışındaki ve özellikle eski Sovyet alanındaki imajına ve kendi yumuşak gücünün, yani ekonomik, siyasi ve kültürel cazibesinin geliştirilmesine önem vermektedir (Somuncuoğlu, 2008). Sovyetler Birliği dağıldığından beri Rusya, eski topraklarındaki kendi yumuşak gücünün farkındadır. Bu gücün sistematik olarak geliştirilmesi ise Putin döneminde olmuştur. Renkli devrimler ise başlamış olan sürecin katalizörü olmuştur. Rus yumuşak gücü yabancılara yönelik Rus cazibesinin tüm yönlerini içermektedir; kitle medyası, büyük ve etkili bir ekonomi, çevresi için aşına bir dil ve din, tarihsel ortak miras, aile bağları ve elektronik ürünler. Putin'in yumuşak güç yorumu tıpkı sert güç gibi Sovyet üstünlüğünü çevresine yaymak için tanklar yerine bankaların kullanıldığı diğer bir etki ve kontrol vasıtası projeksiyonu idi (Tsygankov, 2006, s. 1079).

3.4.2.5. Avrasyacılık Politikası

Rusya Federasyonu 1993 yılından sonra Yakın Çevre Doktrinini ortaya koyması ile birlikte Atlantikçilikten Avrasyacılığa kesin bir dönüş yapmıştır. Avrasyacılık politikası ise 2000 yılına kadar Vladimir Putin'in iktidara gelmesi ile kesin bir ivme kazanmış ve Putin, Dugin ve Primakov üçlüsü tarafından; “bütün BDT ülkelerinde yaşayan halkların kendi etnik yapılarını bir kenara bırakarak Avrasyalılık üst kimliğinde buluşması” söylemi ile üstü kapalı bir asimilasyon politikası yürürlüğe konulmuştur (Birsell, 2006, s. 49).

3.4.2.6. Rusça, Rus Alfabeti ve Rus Eğitimi

Rusça, Soğuk Savaş döneminde eski Sovyet ülkeleri üzerinde egemenlik kurmuş bir dil olmuştur. Nitekim bu etki azalarak da olsa devam etmektedir. Özellikle Kiril Alfabeti'nin de ortak alfabe olması ve Latin Alfabeti'nden farklı olması eski Sovyet ülkelerinde Rusçanın önemini artırmaktadır. Nitekim eski Sovyet ülkelerinde medya ve eğitimindeki Rusça etkinliği devam etmektedir.

Dışişleri Bakanlığı, 2007'de, Rus kültürü, eğitim merkezleri, vatandaş politikasının uluslararası finansı için çok fonksiyonlu NGO faaliyeti olan Russkiy Mir Kurumu'nu oluşturmuştur. Şimdiye kadar Russkiy Mir yabancı ülkelerde 65 farklı merkeze kadar genişlemiştir. Russkiy Mir Kurumu'nun hükümet ve özel şirketlerden finanse edilen bütçesi yıllık ortalama 17,5 milyon dolardır. Bu Rus merkezlerinin ortak görevi, Rus dili ve kültürünü medeni dünyanın temel elementi olarak popüler hale getirmek ve yurtdışında Rusça programları uygulamak, kültürler ve halk arasında diyalogu geliştirmektir. Örneğin, Estonya'daki Rus merkezi Pushkin Institute 2008'de faaliyete geçmiş ve ülkenin en büyük hükümet dışı Rusça eğitim merkezi halini almıştır.

Rusya'nın etki altına almak istediği BDT ülkelerindeki Rus kültürünün gözle görülür etkisi Rus otoritesinin devamlılığında önemli bir etken ve yumuşak güç kaynağıdır. Rus dilinin bu ülkelerdeki yaygınlığı da bu etkenler arasında sayılabilir.

Fakat mevcut tabloda Rus yumuşak gücünün 1990 yılı durumuna göre azaldığı anlaşılabilir. 1990 yılına göre Rus okullarının sayısının düşüşü ve Rusya'daki eğitim sisteminde yaşanan sıkıntılar bu konuda bir etken olabilir. Ayrıca 1990 yılına göre Baltık ülkeleri de dâhil olmak üzere Rusça konuşan sayısındaki düşüş bunların arasındadır. Örneğin Ukrayna'da 8 milyon; Gürcistan'da 1 milyon kişi Rusça konuşmamaktadır. 1990 yılında eski Sovyet ülkelerinde 20,000 Rusça Okulu mevcutken bu sayı günümüzde 7000'e düşmüştür. Rusça eğitim alan çocuk sayısı 3,1 milyondan 2 milyona düşmüştür (Filimonov, 2010).

Tacikistan'da 1991-2001 döneminde Rusça eğitim veren okullar üçte iki oranında, her iki dilde de eğitim veren okul sayısı ise üçte bir oranında düşmüştür. Kazakistan'da Rusça verilen ders saati düşmüştür. Özbekistan ve Kırgızistan'da da Rusça ders sayısı düşürülmüştür (Filimonov, 2010).

Rus üniversiteleri, BDT ülkelerinde Rus dili eğitimini desteklemek için temel eğitim kurumları açmaktadır. "BDT Üniversite Ağı" 2008'de faaliyete geçirilmiştir. Bu üniversite ağı, BDT Üyesi Ülkeler İçin Uluslararası İnsan Hakları Kurumu desteğinde oluşturulmuştur. Fakat her ne kadar BDT ülkelerindeki Rus üniversiteleri finansal destek alsada bu miktar henüz yeterli seviyede değildir. Ayrıca Rusça eğitim meselesinin bazı BDT ülkelerince politik bir mesele olarak algılanması bu konu önünde diğer engellerdendir.

"Rus Eğitim ve Bilim Başkanlığı" ve "BDT için Federal Ajans" gibi Rus kültür merkezlerince olumlu yönleri apaçık; fakat yeterli yaygınlıkta olmayan, "Rus Dili (2006-2010)" gibi aktiviteler yapılmaktadır. Fakat Rusçanın öğrenilmesi ile ilgili sistematik bir yaklaşımın henüz geliştirilmemiş olması; yeterli dil kurslarının bulunmaması; BDT ülkelerinin dil eğitimini pahalı bulması gibi nedenlerden dolayı, özellikle Tacikistan, Ermenistan, Moldova ve Kırgızistan gibi Rusya'ya bağımlı ülkelerin Rusçayı öğrenme isteklerinin olmasına rağmen etki istenen seviyeye ulaşamamıştır.

Ülke dışında kültürel politika şekillendirmek, bunu geliştirmek ve kültürel diplomasi uygulamak, Rus kamu diplomasisi ve yumuşak gücü için birbirinden farklı ve önemli konulardır.

Rusya, etki altına almak ülkelerin yönetici kadrosunda bulunabilecek, Rus sistemini, dostluğunu döndüğü kendi ülkesine entegre edebilecek kişilere yüksek eğitim vermek zorundadır. Nitekim eğitim değişim programlarının uzun vadede etkin sonuçları bilinmekteyken Rus kamu diplomasisi ve yumuşak gücü bu konuda eksiklik göstermektedir.

3.4.2.7. Rus Ortodoks Kilisesi

Putin döneminde Rusya'nın kültürel etkisi daha da artmıştır. Nitekim bu dönemde Rusya, kültürel yayılcılığı için Rus Ortodoks Kilisesi'ni araçlarından birisi olarak benimsemiştir. Rus Ortodoks Kilisesi Rusya'nın BDT coğrafyasında liderlik kurması için bir etken olup; Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna'nın birleşme çabalarının da dayanağıdır.

Yeltsin döneminde de Kilise güçlenmiş olmasına rağmen zirveye Putin döneminde ulaşmıştır. Çarlık Rusya'sının ve SSCB'nin bazı sembollerini tekrar yaşatan Putin, Çarlık Rusya'sında Rus kimliğinin parçası olan Ortodoksluğu bugünün Rusya'sı için de benimsemiş ve din hayatın her alanında boy göstermeye başlamıştır. O kadar ki silah alım satımlarından, tuz, şeker, alkol, petrol, ihracat lisansları ve vergi uygulamalarının komisyonlarında da Kilise bulunabilmektedir.

Rus Ortodoks Kilisesi'nin misyonları şunlardır (Somuncuoğlu, 2002, s. 60-61): Rus milli kimliğini oluşturmak; Eski Sovyet ülkelerinde yaşayan Ruslar için birleştirici etmen olmak; Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Ukrayna'yı birleştirmek; eski Sovyet cumhuriyetlerinde Rusya'nın etkisinin devamını sağlamak ve entegrasyonu desteklemektir.

Rus Ortodoks Kilisesi, diğer kiliselerle ilişkileri ve faaliyetlerinde başarılıdır (Kamalov, 2008, s. 309). Nitekim Rus Ortodoks Kilisesi, SSCB yıkılması ile oluşan din boşluğunu kapatmak isteyen Katolik Kilisesi ve misyonerleri ile mücadele içerisine

girmiştir. Ekonomik vaatleri ile kısmen başarılı olan Katolik misyonerlerle cesaretlenen Katolikler kimi yerlerde Ortodokslara saldırgan davranışları olmuştur. Bu nedenlerden dolayı Rus Ortodoks Kilisesi Patriği II. Aleksiy, Papa II. Jean Paul'un Moskova ziyaretini engelleyerek Rus siyasetinde oynadığı rolü göstermiştir. Ayrıca Katoliklerin sadece Rusya'daki değil eski SSCB cumhuriyetlerindeki faaliyetlerine karşı çıkmaktadır. Zira II. Aleksiy kendisini bütün BDT coğrafyasının Ortodoks lideri olarak kabul etmektedir. Papa'nın Ukrayna ve Kazakistan ziyaretleri de II. Aleksiy tarafından kınanmıştır. 2005'te Roma Katolik Kilisesi'nin Rusya'daki idari birimlerini piskoposluk dairesi haline getirmesi Rus Ortodoks Kilisesi ve Rusya Dışişleri Bakanlığı'na eleştirilmiştir.

Ukrayna'nın doğusu ve batısındaki Batı ve Rusya yanlısı mücadele Kiliseler alanında da verilmektedir. Doğusu Ortodoks Kilisesi, batısı ise Katolik Kilisesi taraftarıdır. Nitekim bu mücadele aynı zamanda Ukrayna, Rusya ve Beyaz Rusya'nın birleşmesini de etkilemektedir (Kamalov, 2008, s. 310).

Papa II. Jean Paul, diğer dinlerle diyaloglarında elde ettiği başarıyı Ortodokslarda sağlayamamıştır. Bunun için Vatikan'da saklanan Kazan Kilisesi'ne ait olan aziz tasvirini iade etmesi bile yetmemiştir. Rus Ortodoks Kilisesi ile barışamamasının nedeni ise Papa'nın, Doğu Blokunun çökertilmesinde verdiği mücadeledir. Polonya'da ilk direniş mücadelesi Papa'nın girişimiyle başlamıştır ve bu da tüm Doğu Bloku'na yansımıştır. Nitekim bu durumu SSCB son Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov ve ABD eski Savunma Bakanı Yardımcısı Wolfowitz de kimi açıklamalarında belirtmişlerdir. Papa, Ortodoks nüfusuna sahip bir ülkeye giren ilk Papa olması; Katolik Kilisesi'nin Yahudilere olan politikası için defalarca özür dilemesi; Roma'da bir sinagog ziyaret etmesi, cami ziyaret etmesi ve Kur'an-ı Kerim'i öpmesi gibi politikalarıyla siyasi sonuçlar doğan faaliyetleri başarıyla yürütmüştür (Kamalov, 2008, s. 311-312).

Rus Ortodoks Kilisesi ABD'nin desteğinde olan ve alan mücadelesi içerisinde bulunduğu Fener Rum Patrikhanesi ile de kötü ilişkiler içerisinde. Aralarındaki anlaşmazlık alanı ise Milliyetçi Ukraynalıların Rus Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmak için verdiği mücadelede Fener Rum Patrikhanesi'nden aldığı destek ve Estonya Ortodoks Kilisesi'nin Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlanmasıdır (Ortaylı, 1996, s. 48-56).

Görüldüğü üzere, Rus Ortodoks Kilisesi dini vazifelerinden başka, BDT coğrafyası ve genel olarak yurt dışında aktif siyaset yapmaktadır. Nitekim Ortodoks kiliselerinin bulunmadığı bazı ülkelerde Rusya büyükelçiliklerinin nezdinde birer Ortodoks kilisesinin inşası Kremlin'in kiliselere verdiği önemi anlamaktayız.

Kiliselerle ilgili diğer bir durum ise ihtilal öncesi kiliselere ait toprak ve mülklerin 2007 yılında iadesidir. Böylece kiliseler, durumlarını ekonomik açıdan güçlendirerek, adeta birer “oligark” konumuna gelmektedir (Kamalov, 2008, s. 316).

Her ne kadar Sovyetler Birliği dönemine göre kiliseler daha dolu olmasına rağmen yine de halk gerekli rağbeti göstermemektedir. Nitekim 1991 – 1999 yılları arasında yapılan bir araştırmaya göre Rusya'nın yüzde 82'si kendisini Ortodoks olarak tanımlamakta; fakat kiliseye gitme sıklığı sorulduğunda ise bu kesimin sadece yüzde 4'ü ayda bir, diğerleri ise 3 ayda bir gittiğini söylemiştir. Yani Rus haklı Ortodoksluğu bir dinden ziyade kendilerini bir tanımlama aracı olarak görmektedirler (Kamalov, 2008, s. 316-317).

Nitekim Sovyetler Birliği yıkılması sonucu oluşan kimlik sorununu Rusya, din faktörünü etkin bir biçimde kullanmıştır.

Rus Ortodoks Kilisesi, Rus vatandaşlarının birleşmesi ve anavatanlarına olan kültürel bağlarını sağlamlaştırmak amacıyla “Kutsal Rusya” konseptini savunmaktadır (Resolution of the Third World Congress of Compatriots, Anonim, 01.12.2009). 2010 yılında Rusya Federal Konseyi ülke dışındaki Rus vatandaşlarının yasal haklarını görüşürken ülke dışındaki Rus ırkının dini gereksinimleri üzerinde de durmuştur (Round Table on Compatriots and Russian Orthodox Church, Anonim, 24.08.2010). Russkiy Mir Kurumu tarafından da dini ihtiyaçlar desteklenmektedir. Rus Başkanı Medvedev de Ortodoks Kilisesi'nin tüm Rus halkını bir araya getiren bir etmen olarak desteklediğini belirtmiştir (President Medvedev Stresses Role of Orthodox Church in Uniting the Global Russian Community, Anonim, 2011). Ortodoksluk Rusça konuşan nüfus için bir milli kimlik olarak algılanmaktadır. Nitekim Estonyalı diplomat ve tarihçi Eerik Niiles Kross, Estonya'daki Ortodoks Kilisesi'nin rolünü zararsız olarak; fakat Rus Ortodoks Kilisesi'ni ise politik bir araç olarak nitelemektedir. Nitekim Rus Ortodoks Kilisesi'nin

Rus halkını birleştirmeye olan katkısı çok açıktır. Tartu Üniversitesi Rus politikası uzmanı Profesör Viacheslav Morozov, Rusya'nın Estonya'da "Russia World" konsepti çerçevesinde uyguladığı yumuşak güç enstrümanlarını yeterli seviyede bulmamaktadır. Etkin olmadığını düşünmektedir.

3.4.2.8. Uluslararası Örgütlere Üyelik İle Oluşturduğu Prestij

Rusya, Soğuk Savaş sonrası dönemde Batı ile mücadelesi sürerken entegrasyonu da kaçırmamaya gayret göstermektedir. Bu kapsamda çoğu uluslararası örgütle diyaloga girmektedir. Son dönemde bu diyaloglarında daha uzlaşıcı bir imaj çizmektedir. Nitekim bu durumu 2011 G-8 zirvesinde görmekteyiz. Fakat yine de çoğu dönem uluslararası örgütlerde krizi besleyen adımlar atması da yumuşak gücünü azaltan bir etken olmuştur.

Rusya'nın irtibatla veya üye olduğu kimi kuruluşlar şunlardır: IMF, DB, BDT, Ortak Ekonomik Alan, Avrasya Ekonomik Topluluğu, Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Kuruluşu, Şanghay İşbirliği Kuruluşu, NATO. Bu kuruluşlar Rusya'yı uluslararası ortama ayak uydurmasını ve yumuşak gücünün artmasını sağlamaktadır.

Rusya Federasyonu, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine üye olarak savunduğu konuları uluslararası ortamda yasal bir görüntüye bürümek ve istemekte ve bu şekilde yumuşak gücünü artırmayı hedeflemektedir. Nitekim Rusya, Estonya ve Litvanya'daki Rus azınlığın haklarının ihlal edildiği iddialarına Avrupa arenasında destek aramakta ve bu iddialarını Avrupa yasal sistemi içerisinde meşrulaştırma çabalarına girmektedir. Fakat Ne AİHM, ne de BM İnsan Hakları Konseyi Estonya'da sistematik bir ırk ayrımcılığı bulamamıştır. Rusya ise Estonya'daki Rus ırkı ayrımcılığının Baltık bölgesindeki Rus ırkının hakları için bir tehdit olarak görmekte ve ülke dışındaki Rus nüfusunun Rusya'nın iç meselesi olarak görmektedir.

Rusya 47 üyesi bulunan AİHM'nin insan hakları ihlallerinin en kötü kayıtlarına sahiptir. Sadece 2009'da mahkemede açılan davaların yüzde 23'ü Rusya aleyhine olmuştur (Sliva, 2011). Rusya, AİHM önüne getirilen dava miktarlarının sayılarına göre yapılan ülke sıralamasında, İtalya ve Türkiye'nin ardından, hakkında en çok dava açılan 3'üncü ülke konumundadır. AİHM, insan hakları konusunda Rusya'ya karşı açılan 1079

davadan 1019'unda, yani yüzde 94'ünde, Rusya aleyhine karar vermiştir (Violations by Articles and by Country, Anonim, 01.01.2009). AIHM'nin Rusya aleyhine verilen kararlara bakıldığında 530'unda Rusya'nın adil yargılama hakkını çiğnediği, 430'unda malvarlığı koruma görevini ihlal ettiği, 354'ünde ise özgürlük ve güvenlik haklarını ihlal ettiği görülmektedir.

3.4.2.9. Tarihi Değerler

Sovyetler Birliği'nin mirasını devralmış olan Rusya, bu dönemin nüfuz araçlarına da hala sahiptir. Nitekim Putin döneminde güçlenen Rusya ile bu değerler daha da pekişmiştir. Güçten cazibe gelir prensibi geçerlidir. Rusya'da artık Batı'nın dost olmadığı ve Rusya'nın yeniden süper güç olduğunu düşünenler ve Sovyet dönemine döndüğünü düşünen sayısı hiç de azımsanacak kadar değildir.

Sovyetler Birliği döneminde eski Sovyet ülkeleri birbirine ve en nihayetinde Rusya'ya bağımlı bir devlet düzeni kurulmuştur. Ülkelerdeki altyapı sistemleri dahi Rusya'ya bağımlı haldedir. Çoğu uzman Rus'tur. Rus ırkı üstün ırk olarak düşünülmektedir. Özellikle kültürel alanda da etki ve nüfuz yüksek tutulmuştur. Rusça dil olarak tüm Sovyet coğrafyasına hâkim olmuştur. Nitekim bu durum etkisini azalarak da olsa sürdürmektedir.

Örneğin, Rusya'nın Ukrayna üzerindeki yumuşak gücü çoğunlukla ülkede yaşayan Rus nüfusun politik etkisinden gelmektedir. AB ve Çin gibi ülkelerin Ukrayna üzerindeki yumuşak güçleri gelecek beklentilerden gelirken; Rusya'nın yumuşak gücü, geçmiş bağlardan gelmektedir. Rusya'nın Ukrayna üzerinde yumuşak güç etkisini kurarken amacı, seçmen kitlesini kendi tarafına çekmek, toplumu ve politikayı kendi tarafına çekmektir. Rusya, Batı ile entegre olmak istemektedir. Fakat Ukrayna'nın politik gelişmesi Rusya için bir problem olmaktadır. Çünkü Ukrayna'yı kendi ülkesi gibi gören Rusya'nın bu ülkenin kendisinden önce gelişmesini ve kalkınmasını kabul edememektedir. Nitekim saklı olan bu anlayış Turuncu Devrimi ile ortaya çıkmıştır. Bu sebeple Rusya, Ukrayna ile birleşme amaçlarını tekrar diriltmiştir. Bu konuda aynı zamanda yumuşak güç kaynağı da olan Rus ve Ukrayna elitleri de ortak tarihi temeller üzerine aynı düşünceyi beslemektedirler (REP Seminar Summary, 2011).

Güvenlik konularında Ukrayna, Rusya'ya güvenmektedir; fakat her ne kadar iki ülke ortak iş kültürlerine sahip olsa da ekonomik konularda Rusya'ya çok bağlanmak istememektedir. Konu kültür, tarih ve dine geldiği zaman ise Ukrayna Rusya tarafında yer almaktadır. Özellikle Rusça Ukrayna için çok önemlidir. Rusça, Ukrayna'nın küresel habere ulaşmadaki tek kaynağıdır denebilir. Rus TV, Ukrayna'da Ukrayna TV'den daha profesyonel olarak algılanmaktadır.

Rusya'nın Baltık ülkeleri üzerinde az yumuşak gücü vardır. Rusya her zaman ülkeleri dostluğa zorlayan fakat aslında bu yöntemle arkadaş kaybeden bir dış politika takip etmiştir. Rusya, 1990'larda Baltık ülkelere ekonomik ambargolar uygulayarak bu ülkelerin nazarında en imrenilen ülke olma özelliğini yitirmiştir. Sık sık gaz kesintileri uygulamıştır. Açık hedefi bu ülkelerin Rus ırkına ve Rusçaya olan politikalarını kendi çıkarlarına düzenlemek ve NATO'ya üyelik hedeflerinden caydırmak olmuştur. Özellikle 2004-2008 yılları arasında bu ülkelerle sorunlar yaşamıştır.

Rusya, 2008'den sonraki süreçte Baltık ülkelere bu şekilde negatif davranmamaktadır. Baltık ülkelere Rusya'dan gelen en büyük tehditlerden biri paranın azalmasıdır. Estonya'daki Ruslar Rusya'dan ziyade çoğunlukla Estonya'yı desteklediğinden dolayı Estonya ülkesindeki bu Rus vatandaşlarını Rusya'ya karşı yumuşak güç unsuru olarak kullanmaktadır. Letonya'da politik partilere olan güven düşük ve yerel Rusları içeren bir parti mevcuttur. Buradaki Ruslar daha kenetli ve bazı konularda Letonyalıları etkileyebilecek beceridedirler. Estonya'da iş hayatı ile politika arasında ilişki kötüdür. Litvanya'da ise Sovyetler Birliği rüzgârları görülebilmekte ve toplum içerisindeki Putin hayranlığı bulunmaktadır.

3.4.2.10. Anlayış ve Önyargılar

Yeni Rus milliyetçiliğinin temelinde ulusal egemenliğin korunması, ulus-devlet yapısının güçlü tutulması, bunun için de ulus-devlet yapısını tehdit eden yabancı ağlar ile mücadele yatmaktadır. Rus halkı karakter olarak özgürlüğüne düşkündür ve gerçek Rus demokrasisine geçiş için çabalamaktadır. Bu karakter onun edebiyatı müzik ve kültürde ileri bir konuma taşımıştır ve bu karakterle siyasi devrimlere ve süratli

değişimlere açık bir millet olmuştur. Rus milleti, moderniteye, hukuka saygıya, kişisel seçme özgürlüğüne sahip bir millettir (Yılmaz, 21.03.2012).

Rusya'nın yarattığı etkinin çoğu kimliği şekillendirmek ve etkilemek içindir. Tarihi değerler etki sağlamak için önemlidir. Normalde toplumun üzerinde uzlaşma içerisinde bulunması gereken bir takım değerler üzerinde tartışma ve gerginlikler yaşanmaktadır. İş ve finans alanlarından etkili grupların toplandığı eski Sovyet ülkelerinden yeni AB üyeleri hakkında fikir ayrılıkları yaşanmaktadır. Gücün çoğu çeşidi eski Sovyetler Birliği'nden bir araya getirilmiştir. Bu durumu birçok nüfuz sahibi mevkilerde görev yapan yöneticilerin eski istihbarat servisi çalışanlarından olduğundan anlamaktayız.

Elit kesim içerisinde içgüdüsel şekilde sert güç kullanım isteği bulunmaktadır. Rusya'da insanlar emir verildiği şekilde davranmak zorunda olduğundan beridir kendilerini güvende hissetmemektedirler. Batı'da güç pozitif sonucu başarmaya giden yol iken, Rusya'da güç onun kendisi olarak görülmektedir. Rusya'da zarar verebilen güce saygı gösterilmektedir ve sonrasında ne gibi sonuçlar doğacağı sorgulanmamaktadır (REP Seminar Summary, 2011). Örneğin Rusya, Gürcistan'da önemli bir gelişme sağlamış iken, sonrasında gelen avantajlardan faydalanamamıştır. Putin'in projesi “neye karşı” olduğu konusunda çok şeyler başarmışken, “ne için” olduğuna dair fazla açıklamada bulunamamıştır. Eski Sovyetler Birliği Rusya'sı, en çekici, en cazip isteklerinde bile karşı tarafa zorlama algısını hissettirirken, Rus nüfuzuna karşı her zaman içgüdüsel bir nefret algılaması doğurmuştur.

3.5.Sert Güç ve Yumuşak Güç Etkileşimi

SSCB yıkıldıktan sonra ayrılan ülkelerde birçok Rus askeri üssü ve teknolojisi kalmıştır. Bu nedenle Rus ordusu küçülmüş ve Rusya'nın gücünü azaltmıştır. Fakat yine de Rusya bu ülkelerle Rus üslerini devam ettirme konusunda ikili anlaşmalar imzalamış ve bu da Rusya'nın dış politikada hareket alanını geliştirmiştir. Rusya bu şekilde söz konusu ülkelerdeki etkisini korumaya çalışmaktadır.

NATO'nun genişlemesini de kendisine bir tehdit olarak algılamaktadır (Kamalov, 2008, s. 16).

Nükleer silah teknolojisini de uluslararası arenada bir araç olarak kullanmaya devam etmekte teknolojiyi üçüncü ülkelere ihraç ederek bu ülkeler üzerindeki etkisini de arttırmaktadır (Kamalov, 2008, s. 16). Fakat bu durum diğer ülkelerin kendisine olan popülerliğini kaybetmesini sağlamaktadır.

Rusya'nın Arap ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirmesini ve İsrail karşıtı bir politika izlemesini isteyenlerin başında Rus silahlı kuvvetleri ve silah üretimi yapan Rosoboroneksport şirketi yer almaktadır.

Rusya Federasyonu hala sert gücünü ve yumuşak gücünü birlikte kullanabileceğini düşünmekte ve bu şekilde uygulamasına devam etmektedir.

Askeri çevreler, KGB ve devamı olan FSB gibi kurumlar Rus dış politikasında kısmen de olsa etkilemeye devam etmektedir.

SSCB dağılmasını müteakip Rusya Federasyonu, eski nüfuzunu korumak için askeri-siyasi yöntemlerine de başvurmuştur. Nitekim bu kapsamda, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (CSTO), Şanghay İşbirliği Örgütü ve Ortak Ekonomik Bölge (CES) gibi örgütlere yönelmiştir. 1992'de imzalanan ve 2002 yılında da Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ile Rusya, Sovyetler sonrası dönemde bölgedeki güvenlik sisteminin değiştirilmesine yönelik ilk adımı atmıştır (Yılmaz, 2008, s. 514). Bu anlaşma ile Rusya, bölgedeki Rus askeri nüfuzunun tekrar pekiştirilmesini sağlamış, terörle mücadele ve küresel güç anlamında projeksiyonlara öncelik vermiştir. Rusya, stratejik çıkarlarını korumak için Orta Asya'ya son yıllarda daha fazla odaklanmaktadır. Rusya'nın BDT ülkeleri içindeki askeri varlığı; Ermenistan, Beyaz Rusya, Kırgızistan, Tacikistan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'daki sayısı 14 bini bulan askerlerinden oluşmaktadır.

Rusya, 11 Eylül'den sonra Ukrayna, Moldova, Kafkasya ve Türkistan'a yerleşmek isteyen ABD'ye karşı bir savunma stratejisi geliştirmiştir. Ukrayna'da Batı etkisini dengelenmiş ve Ukrayna NATO'ya girmek istemediğini açıklamıştır. Moldova'nın Transdinyeper bölgesi Moldova'dan ayrılma sürecini başlatmıştır.

Türkistan'da da ABD karşısında Rus pozisyonu kuvvetlenmiştir. Özbekistan, ABD ile ilişkilerini soğutmuş ve Moskova'yı denge unsuru olarak kullanmaya başlamıştır. Moskova, Özbekistan'a ucuz fiyat ile silah satmaya başlamış ve Çin'e satmak üzere birlikte nakliye uçağı üretmeye başlatmıştır. Kırgızistan'da ise ABD gerçek bir zemin kazanamamıştır. Türkmenbaşı'nın ölümü ile birlikte Türkmenistan doğalgazı için yeni bir mücadele başlatmıştır.

SSCB sonrası Rusya, savunma bütçesini ve silahlı kuvvetlerinin boyutunu küçültme yolunu seçmiştir. Askeri harcamaların GSMH'daki payı 1992'de yüzde 4,5 iken 2002'de yüzde 2,6'ya düşmüştür. Rusya'nın 2001 yılındaki askeri harcamaları ABD, Japonya, Fransa, Almanya, İngiltere ve Çin'in harcamalarından daha azdır. Putin döneminde enerji fiyatlarının yükselmesi ile birlikte silahlı kuvvetlere ayrılan para da artmıştır. 2001 yılında 8 milyar dolar olan savunma bütçesi, 2007'de 32 milyar dolara çıkmıştır.

Yıllarca kenara bırakıldıktan sonra Rus savunma sektörü artık Kremlin'in merkezi politikası olmuştur. Putin döneminde askeri yapı inşaatlarının başlamasıyla askeri ve sanayi tesisleri gelişmeye başlamıştır. Rus savunma ve güvenlik kabiliyetlerinin yeniden oluşturulması Moskova'nın dış politikadaki kararlılığının ve bağımsız bir aktör olma hevesinin entegre bir parçası olarak görülmektedir. 2003 yılından beri yapısal bir krizde olan Rus ordusu sistemli bir gelişme dönemine girmiş bulunmaktadır. Rusya'nın SSCB döneminden gelen askeri gücünü koruduğunu söylemek güçtür. Özellikle deniz gücünde ciddi bir zayıflık söz konusudur (Yılmaz, 2008, s. 519).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya, ABD'nin de yardımıyla, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Kazakistan'da kalan nükleer güçleri üzerinde kontrolünü sürdürebilme başarısını göstermiştir. Rusya, elinde mevcut stratejik nükleer harp başlıkları ile hala bir nükleer süper güç durumunu muhafaza etmektedir. Yeni Rus askeri doktrini de stratejik nükleer caydırıcılık üzerine inşa edilmiştir. BDT içinde tek nükleer güç olma siyaseti uygulamaktadır. NATO nükleer kuvvetlerinde büyük çapta azaltma yapmış olmasına rağmen, Rusya çok sayıdaki taktik nükleer silahını halen muhafaza etmektedir.

Rusya'nın yumuşak güç ihracı hem savunmacı hem de yayılcı anlayışa hizmet eden özellikler taşımaktadır. Dış politika yumuşak gücün kullanılması ile ilgili üç ekol gelişmiştir. Birinci grupta olan Batı yanlıları için Rusya artık Batılı bir ülkedir ve başta liberal demokrasi olmak üzere Batı değerlerini bölgeye yaymak için özel bir rol edinmelidir. Bu nedenle çevresini istikrarsızlaştırmak yerine Barı ile işbirliği yaparak “Batılılaşma” ve “demokratikleştirme” yolu ile bölgesel sorunlara çok taraflı çözümler üretmelidir (Trenin, 2002, s. 2). İkinci grupta olan “Emperyalistler”e göre ise Rusya, Batı'nın global etki gücüne karşı koymalı ve saldırgan bir şekilde politik ve ekonomik hâkimiyetini geliştirmeli, eskiden kendisine ait olan bölgelerle tekrar birleşmelidir. Bu grubun iddialı savunucularından Stanislav Belkovskii'ye göre anayasa değiştirilerek Rusya, bir ulus – devlet olmaktan bir ulus – medeniyete dönüşmelidir. Bu anlayışa göre yumuşak güç sert gücün merkezde olduğu bir iç etki mekanizmasını temsil etmektedir (Tsygankov, 2006, s. 1085). Üçüncü grupta olan İstikrarcılar ise sert gücü bir kenara itmemele beraber kullanımını oldukça sınırlandırmakta, onun yerine başka zorlayıcı metotları (yaptırımla, rüşvet, şantaj) ve karşılıklı işbirliğine ikna etmeyi öngörmektedir. Putin'in de yer aldığı ve uluslararası güvenliğe önem veren bu grubun Batı yanlıları gruptan en önemli farkı demokrasi anlayışı ve demokrasiyi almak için tek kaynağın Batı olmadığı ve demokrasiyi kendi şartlarına uydurma anlayışdır. Putin'in yumuşak güç anlayışı genellikle Batı çıkarları ile uyumda da genel söylemleri benzer olmuştur; istikrarı korumak, ekonomik kalkınmayı kolaylaştırmak, çoğulcu siyasi yapılanma ve dini tolerans.

Rusya'nın yumuşak uygulamaları sert gücünden vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Rusya özellikle renkli devrimlerden sonra dış politikasında değişimlere gitmiş ve agresif enerji kaynakları politikaları uygulamış, askeri gücünü artırmış ve en son Gürcistan Savaşı sürecine girmiştir. Fakat yine de Rusya'nın sert güç uygulaması az bir seviyede tutulmuştur (Glaser, 2010).

Rus askeri gücü altyapısı Soğuk Savaş'tan kalma eski ve modern olmayan yapıya sahip olsa da hala dünyanın en büyük ordularından biri olarak caydırıcı yapısını korumaktadır. Rusya'nın bir hatası, askeri yapısını düzenli bir muhabereye göre hazır tutma alışkanlığının devamıdır. Fakat dünya asimetrik savaş tehdidiyle karşı karşıya

bulunmaktadır. Rusya'nın bu dönüşümü yapabilmesi gerekmektedir. Nitekim bu düşünceden hareketle tehdit algısının değişimi ile sert güç tekrar değerlendirilmesi gereken bir kavram haline gelmiştir. Örneğin barışı sürdürme harekâtları, yasal yardımlar, gözlemcilik görevleri Rusya'nın hazır olması gereken diğer konulardır. Rusya, BM'nin kararları doğrultusunda oluşan baskısı destekleme gibi harekâtlara kuvvet göndererek hem uluslararası kurallara ve yasalara bağlılığını göstermekte, hem de kendi askeri gücünü vitrine koymaktadır.

Rusya, 1990'lardan itibaren yaşadığı gelişmeyi askeri alanda da göstermiştir. Putin iktidarı ele geçirdiği 1999'da askeri harcama 14042 milyon dolar iken 2008'de 38238 milyon dolara ulaşmıştır. Nitekim "Askeri Konularda Yenilik" politikasıyla bunu kanıtlamıştır. Fakat bu politika günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek modernlikte olmamıştır. Nitekim AB askeri güçlerini azaltıp daha mobil hale gelmek ve öncelikli olarak asimetrik tehditler olmak üzere daha sonra düzenli savaşa yönelik yenilikler yapmaktayken Rusya öncelik sırası olarak tam ters bir yol izlemiştir. Bu sorun Çeçen sorununda ortaya çıkmıştır. İlk Çeçen çatışmasında Yeltsin iktidarındaki Rusya yönetimi uluslararası tepki çekmiş, asimetrik tehdit karşısında ordusunun hazırlıksızlığını ve yetersizliğini anlamış ve Yeltsin'in iktidarı tehdit altına girmiştir. Fakat ikinci Çeçen sorununda ise askeri olarak değil; politik olarak doğru yöntem uygulayabilerek başarılı olmuştur. Çeçenleri terörist ilan edip kendi halkını korumak amacıyla yansıtılan mücadele uluslararası destek toplamış ve Putin'in iktidarını sağlamlaştırmıştır. Fakat askeri yetersizlik yine ispatlanmıştır. Rusya'nın Batılılarla uyum içinde bulunduğu SCO, PfP ve NARO-Rus Konseyi gibi askeri yapılanmalar Rusya'nın uluslararası alanda yasallığını artırmıştır. Bu yolla Rusya güvenliği ortak bir sorun olarak gördüğü ve bunun yükünü de uluslararası ortamda paylaştığı mesajını tüm dünyaya vermiştir (Glaser, 2010).

Uluslararası ortamda çok taraflı müdahaleler yasal iken, Rusya'nın tek taraflı sert güç uygulamasını terk etmemiş olması yumuşak gücüne ciddi bir darbe vurmuştur. Bu duruma Rusya'nın Gürcistan ile girdiği bir takım ekonomik ambargolar ve en sonunda askeri müdahalesi örnek gösterilebilir (Glaser, 2010).

NATO'nun 2010 sonunda Lizbon'da onayladığı "NATO Füze Savunma Sistemi" her ne kadar NATO tarafından sadece İran'a karşı oluşturulmuş bir yapı olduğu açıklandıysa da (Sarkozy NATO'nun Kedi'sini Açıkladı, Anonim, 05.10.2011). Rusya bu durumu kendisine karşı atılmış bir adım olarak değerlendirmiş ve sistemde tam anlamlı bir ortaklık hakkı kazanmadan bu durumu kabul etmemiştir (Rusya'dan NATO'ya Doğu Avrupa'da Füze Savunma Sistemi Uyarısı, Anonim, 05.10.2011). NATO'nun bu teklifi reddetmesi ise NATO ile Rusya'yı gerilimli bir sürecin içerisine sokmuştur (NATO Rusya'nın Ortak Füze Kalkanı Önerisini Reddetti, Anonim, 05.10.2011). Rusya yakın coğrafyasında yaşanan bu hızlı silahlanma faaliyetlerine karşı kendi bölgesinde askeri ve teknolojik anlamda ortaklıklara ve çeşitli füze deneme faaliyetlerine başlamıştır. 27 Eylül 2011'de Moscowtimes'in yayınladığı haberde Rusya'nın Barent's Denizinde RSM-54 SİNENA tipi balistik füze denemesi yaptığı ve başarılı sonuçlandığı haberi yayınlanmıştır (Russia Tests Fires Sireva Missiler in Barents Sea, Anonim, 03.10.2011). Silahlanma ve füze denemeleri ile birlikte Rusya bölgede üs edinme faaliyetlerini de sürdürmüş ve Abhazya, Güney Osetya arasında 2010 yılında imzalanan anlaşma ile 49 yıllığına askeri üs kurma hakkı elde etmiştir (Rusya Abhazya ve Güney Osetya Askeri Üs Anlaşmasını Onayladı, Anonim, 05.10.2011). (Özel, 2011). Ayrıca Rusya, Gürcistan savaşında hantallığını ve değişen uluslararası tehdit konjonktürünü görerek 2010'da yeni Batı anlayışlı doktrinini belirlemiştir.

Putin, dış politikada daha çok ilgi çekmeye başlamıştır. Nitekim Rus yatırımları, Rus ürünlerinin ihracı, popüler kültür, Rus piyasasına giriş imkânları Rus güvenliği için öncelikli sıralarda yer almaya başlamıştır. Putin'in o dönemki demeçlerinden anlaşılacağı üzere Rusya'nın Sovyet hırslarından ziyade daha mütevazı olduğu fakat hala jeopolitik hedeflerinin olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu hedefler daha ziyade BDT coğrafyasına odaklanmıştır. Putin 2004'te yaptığı ve dış politika önceliklerini belirlediği konuşmasında bu hedefi belirtmiştir. Aynı konuşmasında tarihi ve kültürel ortak değerleri olan ve Rus vatandaşlarının yaşadığı ülkeler ile dostluk, güven ve sıkı ilişkiler kurulacağını belirterek yumuşak güç kartını ortaya çıkardığını belirtmiştir. Bu konuşmada en önemli noktalardan birisi de Putin'in bu ülkeler üzerinde Rusya'nın liderliğini iddia etmemiş olmasıdır. Yumuşak gücü uygulayacağını söylemiş olmasına rağmen sert güç ve askeri güç alanında yenilikler yapılmaya ve sert gücün dış politika

aracı olarak kullanılması devam etmiştir. Nitekim o dönemde Putin'in yönetim kadrosu içerisinde az sayıda yumuşak güç araçlarını temel vasıta olarak kullanma taraftarı yönetici vardır. Fakat Çekoslovakya savaşının hüsranla sonuçlanmasının ardından Rusya'nın sert güç unsurlarına dayanmasının ters etkileri görülmüş ve yumuşak güç taraftar bulmuştur. Bu savaşta on binlerce Rus askeri ve sivilin ölmesi, Rusya'nın gaz endüstrisindeki kilit şehri olan Grozny'nin yerle bir olması, uluslararası terörizmdeki artış ile Çekoslovakya, Rusya için sert gücün negatif örneği olmuştur.

Rusya'nın enerji kartını hem sert hem yumuşak güç kaynağı olarak kullanması ve askeri gücüne son planda başvurma alışkanlığı da akılcı güç kavramına gidiş doğrultusunu göstermektedir.

4. RUSYA FEDERASYONU YUMUŞAK GÜCÜ VE ÇEVRESEL POLİTİKALARINDA UYGULAMALARI

4.1. Orta Asya-Rusya Federasyonu

4.1.1. Genel Çerçeve

SSCB'nin dağılmasını takip eden süreçte, ABD dünyada tek güç olarak ortaya çıkarken, muazzam enerji kaynakları ve nüfus potansiyeli ile Avrasya coğrafyası kapılarını dünyaya açmıştır (Birsell, 2006, s. 7).

SSCB'nin dağılması sonrasında, Türkler, özgürlüklerine kavuşmuş ve Türk Cumhuriyetleri olarak dünyaya açılmışlardır. Fakat Türk kimliği zedelenmiştir, çünkü yeni cumhuriyetler, kendi rejimlerini ülke içinde ve dışında sağlam bir zemine oturtabilmek için SSCB'nin zorla kabul ettirdiği kimlikleri benimseme ve benimsetme yolunu seçmişlerdir (Birsell, 2006, s. 10). SSCB'nin baskın etkisinin ortadan kalkması, bu topraklarda radikal İslami terör dalgasından, uyuşturucu kaçakçılığına, silah kaçakçılığından, etnik ve sınır sorunlu çatışmalara kadar, geniş bir yelpazede çok büyük problemleri de ortaya çıkarırken, Avrupa Birliği, Türkiye, ABD, Rusya Federasyonu, Suudi Arabistan, İran ve Pakistan gibi ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda geliştirdikleri mücadeleyi de yanında getirmiştir.

Hazar, başlı başına bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Dünyanın üçüncü büyük petrol ve doğalgaz kaynaklarına ev sahipliği yapan enerji havzasına sahip olmak ve kontrol etmek, hem ABD hem de Çin ve Avrupa Birliği ülkelerinin desteklediği Rusya Federasyonu için birinci öncelikli hedef olarak tespit edilmiştir. Enerji kaynaklarının sahipleri ile anlaşarak, bu kaynakları çıkarmak için uluslararası şirketler mücadelenin bir parçasını oluştururken, hangi güzergâhtan dünya piyasasına ulaştırılacağı ile ilgili mücadele de çok büyük bir önem ve öncelik kazanmıştır (Birsell, 2006, s. 10). Bu kapsamda yeni Orta Asya cumhuriyetleri hem kaynakların paylaşımı hem de bu enerji

havzasına komşu olmaları nedeniyle boru hatları projelerinde önemli yer teşkil etmektedir. Bu ülkelerde enerji güvenliğini koruyacak iç istikrarın sağlanmış olup olmaması da önemli konulardan biri olarak karşımıza çıkmıştır. Orta Asya ülkelerinin denize çıkışları olmaması nedeniyle kendi başlarına ve bağımsız olarak yeraltı zenginliklerini dünya pazarına ulaştırma imkânına sahip değildirlere. Bu yönüyle Rusya'ya bağımlı hale gelmektedirler.

SSCB dağılmasını müteakip dönemde Hazar çevresinde enerji kaynaklarından hak iddia eden RF, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve İran olmak üzere beş ülke ortaya çıkmıştır. Mücadelenin tansiyonun artış sebebi ise Hazar'a kıyıdaş yeni devletlerin Rusya Federasyonu'nu dikkate almadan hırslı ve aceleci bir şekilde, müstakil olarak Batılı yatırımcılar ile anlaşmalar imzalamaya kalkmış olmalarıdır. Hazar'ın göl veya deniz statüsüne sahip olması durumunda kıyıdaş devletlerin ekonomik çıkarlarının büyük oranda değişeceği gerçeği ortaya çıkınca statünün belirlenmesi konusu, çetrefilli bir problem sahasına dönüşmüştür. Nitekim deniz statüsü ile ulusal sektörlere bölünme uygulaması, sektörlerinde büyük enerji kaynaklarına sahip olmaları nedeniyle Azerbaycan ve Kazakistan tarafından kabul görmüş; fakat Rusya, İran ve Türkmenistan tarafından ise reddedilmiştir. Göl statüsü ise Rusya, İran ve Türkmenistan tarafından kabul görmektedir. Çünkü bu durumda, her ülkenin kıyıdan belli bir uzaklığa kadar kendisine ait bölgesi olacak, ortada kalan bölge ise ortak kullanıma açılacaktır. Hazar ile ilgili diğer bir sorun ise enerji kaynaklarının hangi yollar ile dünya piyasasına gönderileceğidir.

Rusya Federasyonu, belli bir dönem Atlantikçi ve Avrasyacı doktrinler içerisinde bocaladı. Atlantikçiliği savunanların görüşü; Rusya Federasyonu'nun yüzünü Batı'ya çevirmesi, AB ülkeleri ve NATO ile işbirliğine gitmeleri yönündeyken; Avrasyacılar, Batı Avrupa ile ilişkileri normal seviyede yürütüp esas hedefin Orta Asya'daki çıkarların en yüksek seviyeye getirilmesi yönündeydi (Yapıcı, 2004, s. 78). İki düşünce akımı arasındaki mücadele 1996'da Yeltsin'in Primakov'u Dışişleri Bakanı ataması ile Avrasyacıların lehine dönmeye başladı. Primakov, Rusya Federasyonu'nun önceliğinin Orta Asya'da olması gerektiği ve işbirliği kapsamında özellikle Çin ile ilişkilerin geliştirilmesini savunan faaliyetlerde bulunmaya başladı. Primakov ile gelişen

Avrasyacılık, Putin dönemi ile kesin olarak Rusya'nın yöneldiği, Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti'nde belirtilen Yakın Çevre Doktrini ile gelişme gösterdi. Yakın Çevre Doktrini ile Rusya Federasyonu eski birlik üyelerini bir araya toplamak ve Orta Asya'da özellikle enerji kaynakları üzerinde kontrol tesisi temel amaç olarak hedeflendi (Birsnel, 2006, s. 90).

Orta Asya devletlerinin, ekonomik, politik, askeri ve diğer alanlarda, SSCB'nin dağılması sonucu bağımsız birer devlet olma sürecine hazırlıksız olarak yakalanmalarında ve halen günümüze kadar süren istikrar elde etme çabalarının yavaş ilerlemesinde nüfusun karmaşık yapısı, çok önemli bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim SSCB; etnisiteyi bir silah olarak kullanmıştır (Birsnel, 2006, s. 14).

SSCB'nin dağılması ile başlayan süreç, Orta Asya ülkelerinde kullanılan Türk dili için yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bağımsızlığını yeni ilan eden ülkeler daha rahat edebilme imkânına kavuşmuştur. Nitekim 1991'de Azerbaycan, 1993'te Türkmenistan ve Özbekistan Latin alfabesine geçme kararı almıştır. Bu kapsamda Türkiye ile yardımlaşmaya giderek, Orta Asya Cumhuriyetleri'nden birçok öğrenci Türkiye'de burslu olarak okuma imkânı bulmuş, Avrasya'ya yayın yapan televizyon kanalları tesis edilmiş, Türkiye Türkçesinin öğretildiği birçok okul açılmıştır (Ercilasun, 1997, s. 191).

SSCB'nin dağılması sonucunda, Türkiye'nin, yeni kurulan Türk Cumhuriyetlerine yönelik işbirliği çabaları kapsamında; Ekim 1992'de Ankara'da ilki düzenlenen "Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirve Toplantısı" önemlidir. Ekonomik, siyasi, eğitim ve kültür işbirliği kapsamlı bu toplantılar belirli periyotlarda sürmüştür. Bakü'de yapılan toplantıda, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan devlet başkanlarının Rusça konuşmaları toplantının adıyla bağdaşmayan bir durum yaratmıştır (Yapıcı, 2004, s. 231). Fakat hatalı politikalar ve yetersiz destek sonucunda Türkiye umduğunu bulamamış ve yeni Orta Asya ülkelerinde ekonomik, siyasi ve politik açılardan etkin olamamıştır. Bu ülkeler, özellikle dış dünyaya açılabilme için karşılaştıkları ulaşım problemi konusunda Rusya Federasyonu'na bağlı kalmış ve ekonomik ilişkilerini Rusya Federasyonu ve BDT, Şanghay İşbirliği Örgütü gibi organizasyonlar içerisinde devam ettirmeye çalışmışlardır. Afganistan'daki

istikrarsız yapı, bu ülkelerden geçen yolları da güvensiz hale getirmektedir. Çin güzergâhı da dünya pazarına ulaşmak için uygun bir tercih olarak görülmemektedir (Birsell, 2006, s. 31).

SSCB'nin dağılmasını müteakip Orta Asya'da bağımsızlıklarını ilan eden Cumhuriyetlerin karşılaştığı en büyük problem, ekonomik ve mali yetersizlikler olmuştur. Özellikle, petrol, doğalgaz ve değerli madenler bakımından muhteşem rezervleri bünyesinde barındıran ve Avrasya coğrafyasının tam ortasında yer alan bu ülkelerin karşılaştığı bu sorun, SSCB'nin, 1917 Bolşevik İhtilali sonrası, hiçbir bağlı cumhuriyetlerin kendi kendine yeterli olamaması mantığı üzerine inşa etmiş oluğu ekonomik yapılanma sisteminden kaynaklanmaktadır (Birsell, 2006, s. 27). Birbirine bağımlılık ve tek başına yetersiz kalmak üzere kurulu sistem çökmüş, hammaddeleri işleyecek tesislerin çok az olması ve mevcut tesisler için gerekli olan yedek parçaların ve diğer malzemelerin elde edilememesi sonucundan Cumhuriyetler ekonomik olarak dar boğaza düşmüşlerdir. Ayrıca, mevcut üretim tesislerinde yönetici ve teknik personel olarak görev yapan Rus asıllı kişilerin bu ülkeleri terk etmesi sonucunda, çalıştıracak personel sıkıntısına düşülmüştür. Bütün bunların yanında, bu ülkelerin dünyaya açılabilmesi için Batı ülkeleri ile sınırı olmaması ve deniz çıkışı bulunmaması gibi sebeplerden dolayı Rusya Federasyonu'na muhtaç olması bu dönemde Rusya Federasyonu için Orta Asya hâkimiyetinde bir koz olarak görülmüştür. Bu kapsamda, Rusya Federasyonu öncülüğünde, ağır ve aksak olarak işlese de mevcut ekonomik sistemi canlandırmak ve yeni Cumhuriyetler üzerinde hâkimiyet tesis edebilmek amacıyla, 1991 yılında BDT kurulmuş ve yeni Orta Asya ülkeleri bu oluşumun içerisinde yerini almışlardır.

SSCB'nin dağılması sonrasında, bağımsızlığını ilan ülkeler, İran, Pakistan ve Suudi Arabistan tarafından desteklenen ve Afganistan'ı güç merkezine dönüştüren radikal İslami terör örgütleri ve Taliban rejimi ile de tehdit altında kalmış ve Rusya Federasyonu bu durumu ülkeler üzerinde kontrol tesis etmek amacıyla kullanmıştır.

ABD, 1993 yılı Rusya'nın yakın çevre doktrini arkasından, Rusya'nın bölgedeki etkisini kırmak için; 1994 – 1995 döneminde Clinton yönetimi Hazar'daki enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden iletimi; parasını ödeyemeyen Ukrayna'ya doğalgaz

göndermeye devam etmesi için Türkmenistan'a baskı; Kazakistan'a Rusya'ya olan petrol gönderimi durdurması için garantiler; 1995 Mayısında ABD Enerji Bakanlığı Müsteşarının Orta Asya ülkelerini dolaşarak Rusya ve İran tekeli için destekler vermiştir (Blank, 2001, s. 131). Nitekim Bill Clinton'un Orta Asya politikası başlıca dört unsur üzerine dayanmaktadır. Bölge devletlerinin demokratikleşme ve Pazar ekonomisine geçiş sürelerini hızlandıracak ve sağlamlaştıracak; Hazar enerji kaynaklarının güvenliği sağlanacak; bölgesel çatışmalar barışçıl yollarla çözüme kavuşturulacak ve Amerikan firmalarının bölgedeki ticari faaliyetleri desteklenecektir (Efegil, 2000, s. 191).

ABD, bölgeye yönelik siyasi ve ekonomik hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla, ekonomik yardımları sık kullanılan bir araç olarak kullanmaktadır. 1 Nisan 1992'de Özgürlüğü Destekleme Yasası (Freedom Support Act) yürürlüğe girmesiyle başlayan ve Clinton'un ikinci dönemi sırasında yoğunlaşan Amerikan yardımlarının miktarı 1999 yılı sonu itibarıyla 2,3 milyar doları aşmıştır (Rumer, 2002, s. 63).

George Walker Bush'un ABD Başkanı seçilmesinden 11 Eylül 2001'e kadar geçen süre zarfında da ABD'nin bölgeye olan ilgisi esasen ekonomik temelli olmaya devam etmiştir (Aydın, M., 2005, s. 31).

11 Eylül terör saldırıları ile ABD, Orta Asya'ya nüfuz etme şansı yakalamış ve Özbekistan da Rusya'nın baskılarından kurtulmak için ABD ile işbirliği kurarak bu durumu kullanmıştır. Bu durum ile birlikte Orta Asya'daki İslami terör tehdidi azalmış ve ABD Orta Asya coğrafyasındaki etki yarışına katılmış olmuştur. Bu yarış ile birlikte Orta Asya ülkeleri ise Rusya ile işbirliği içerisinde olan Kazakistan; hem Rusya hem de ABD ile ilişkilerini aynı seviyede tutmaya gayret eden ve tarafsızlığını ilan etmiş Türkmenistan; etnik sorunları ve sınır sorunları olan, radika İslami terör faaliyetlerinden en fazla etkilenen ve bu terör örgütlerinin halen yerleşmiş olduğu değerlendirilen "Fergana Vadisi" ni paylaşan Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan olarak 3 kutba ayrılmıştır. Nitekim bu üç kutup kendi içerisinde de büyük rekabet içerisinde olmuşlardır (Birsal, 2006, s. 35).

11 Eylül olaylarından sonra, ABD'nin Orta Asya coğrafyasına girmesiyle zaten zedelenmiş olan jeopolitik inisiyatifini daha fazla kaybetmek istemeyen Rusya ise bir dizi hamleler yapmaya başlamıştır. Bu hamleler; Kırgızistan'daki ve Tacikistan'daki askeri mevcudiyetini arttıracak ikili anlaşmaları, ABD'nin harekât kabiliyetini kısıtlayacak şekilde genişletmek, sınırları içerisinde büyük bir Müslüman nüfusu barındırdığını gerekçe göstererek “İslam Konferansı Örgütüne üyelik için başvurmak, Şangay İşbirliği Örgütü'nün büyümesini ve güçlenerek ABD'nin karşısına ikinci bir güç merkezi olarak çıkmasını sağlayacak şekilde Hindistan ve Pakistan'ın üye olma isteklerini değerlendirmeye almak ve son dönemde SOROS vakfının faaliyetlerini ülkesinde yasaklaması sonucunda, ABD'nin mali yardımlarından mahrum kalan ve buna karşın ABD'nin çok önemseydiği GUUAM örgütünden ayrılan Özbekistan'ın ABD yardımı eksikliğini karşılayacak şekilde ekonomik öncelikli işbirliğini geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunmak olarak sıralanmaktadır.

ABD'ye kapılarını açan Orta Asya ülkelerinin bu hareketlerinin nedenlerini; ülkelerindeki yolsuzluk, demokratik olmayan hareketler, insan hakları ihlallerine tepki oluşmasını engellemek; Afganistan'daki köktendinci İslami grupların kendi ülkelerindeki etkilerinden kurtulmak olmuştur. Ayrıca ABD'nin bölgeye girişi bu ülkeler üzerindeki Rus baskısını azaltacak, oluşan yeni denge ortamında daha rahat hareket etmelerine imkân sağlayacaktır. Son olarak ABD'nin bölgedeki askeri varlığı istikrarsızlık ve güvensizlik nedeniyle bölgeye girmekten çekinen Amerikan yatırımcılarının Orta Asya'ya büyük yatırımlar yapmaları için gerekli güvenlik alt yapısını sağlamak olmuştur (Aydın, M., 2005, s. 38).

Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra Orta Asya politikası inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Yeltsin, döneminin ilk çeyreğinde Batı'ya yön çevirmesi ve Orta Asya'daki yeni oyuncuların Rusya'ya olan bağımlılıklarının nasılsa devam edeceği düşüncesiyle dış politikasında Orta Asya'ya yer vermemiştir (Gretsky, 1993, s. 3). Yeltsin, Rusya Federasyonu'nun SSCB'nin yıkılış döneminden tek başına daha hızlı çıkacağını, Orta Asya ülkelerinin ise Rusya'ya bir yük oluşturduğunu düşünmüştür. Fakat Yeltsin'in Batı temelli politikasının hüsrana uğramasıyla, BDT Rusya Federasyonu'nun dayanağı haline

gelmiş ve dış politikada önceliğini yakın çevresine vermiştir. Bu politikasını da ekonomik sorunları nedeniyle istediği seviyeye çıkaramamıştır.

Putin Dönemi Orta Asya politikasına bakılacak olunursa, ekonomik sorunlarının çözülmesi ve uluslararası arenada konumunun güçlenmesi ile birlikte ilişkilerde yakınlaşma ve gelişmelerin olduğu görülmektedir. Putin dış politika önceliğini BDT coğrafyasına vermiştir. Rusya, Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerini; uluslararası terörizm; uyuşturucu ticareti; Orta Asya ülkelerindeki Rus nüfusunun haklarını koruma; ortak güvenlik; ticaret alanlarında temellendirmiştir. Putin'in merkeziyetçi politikası ve yönlendirilebilir demokrasi uygulaması, Orta Asya ülkelerindeki iktidarların kendilerini devam ettirebilmesine yardımcı olacak bir uygulama olduğu için kendilerine örnek teşkil etmiş ve kendi iktidarlarını tehdit eden Batı politikalarına karşı aynı çatı altında toplanan bir neden olarak karşımıza çıkmıştır.

Batı baskısı karşısında ve radikal İslamcılarla mücadelede Moskova'nın desteği; enerji kaynaklarının dünya piyasasına aktarılması; ticari ilişkiler; Rus askeri üsleri; Orta Asya ülkelerindeki Rus azınlıkları Rusya ve Orta Asya ülkelerini gelişmesini sağlamıştır (Kamalov, 2008, s. 128).

Rusya Federasyonu ile Orta Asya ülkelerini işbirliğine iten nedenlerden bazıları şunlardır: Sibiry nehirlerinin sularının Orta Asya ülkelere aktarılması; işçilerin kanunsuz göçleri ve kara para aktarma sorunları; dış pazarların ortak keşfi; enerji kaynaklarının dünya pazarına ulaştırılması; BDT ülkeleri arasında entegrasyon süreçlerinin geliştirilmesi; Rusya'nın Orta Asya ülkelere verdiği destek; Sovyetler Birliği döneminden kalan müesseseler medenileştirilmelidir (Kamalov, 2008, s. 124).

Özbekistan ve Kırgızistan'da yapılan Batı destekli renkli devrimleri Orta Asya ülkelerinde liderlerin koltuklarını korumak için Rusya'ya yakınlaştırmıştır (Kamalov, 2008, s. 126).

Rusya, Türkmenistan hariç diğer Orta Asya ülkeleri ile sıkı askeri işbirliği içerisindedir (Kamalov, 2008, s. 129).

2002 yılında Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü çerçevesinde Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ı içeren Orta Asya ülkeleri ile imzalanmıştır. Bu örgütün amacı tarafları renkli devrimlerden korumaktır. Bu örgütle Rusya Orta Asya'da etkisini artırmıştır. Renkli devrimlerin ve bunu destekleyenlerin tehdit olarak algılanması Rusya'nın işini kolaylaştırmıştır (Kamalov, 2008, s. 130).

Bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkeleri enerji kaynaklarını kullanarak ekonomilerini geliştirmeyi amaçlasa da SSCB döneminde Rusya'nın bu ülkeleri daha ziyade tarım bölgesi olarak bırakması ve kaynakların dünya pazarına ulaştırılacak boru hattına sahip olmadıkları için amaçlarına ulaşamamışlardır. Enerji kaynaklarını dünya pazarına ulaştırmak için çeşitli projelerde çalışmaya başlamışlar; fakat Rusya bu projelere karşı çıkmıştır. Yine de sınırlı sayıda da olsa transit parasından mahrum kalmamak için bazı boru hatlarına müsaade etmiştir. Nitekim Türkmenistan, Ukrayna'ya gaz ihracatı yapabilmekte; Kazakistan da Atırau – Samata boru hattı ile enerji kaynaklarını Doğu ve Batı Avrupa'ya ihraç edebilmektedir. Ancak bu boru hatları yetersiz kapasitede ve Kazakistan'ı Rusya'ya bağımlı kılmaktadır.

Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan'ın enerji kaynaklarını dünyaya iletme konusunda Rusya'ya olan bağımlılığı; enerji kaynakları olmayan Kırgızistan ve Tacikistan ise Rusya'dan ihracata devam edeceği söylenebilir. Putin bu kapsamda etkili bir politika izlemektedir. Rusya, Orta Asya enerji mücadelesinde galip çıkarak AB başta olmak üzere Rusya'ya bağımlılığını azaltmak için alternatif arayanları da çözümsüz bırakmaktadır.

Ticaret alanında da Orta Asya önceliği Rusya'ya tanımaktadır (Kamalov, 2008, s. 135).

Türkmenistan tarafsız politika izlemesi, Tacikistan ve Kırgızistan ise istikrara kavuşmamasıyla ticaret seviyesi çok aşağıda kalmasına yol açmıştır.

Nihai amaç Orta Asya ülkeleri ile ortak gümrük birliği kurmak olan Avrasya Ekonomik Kalkınma Örgütü de BDT'nin işlevinin azaldığı günlerde Rusya Orta Asya ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini artırmak açısından önemli görülmektedir.

Orta Asya bölgesinde etki kurma çabası içerisinde olan başka aktörler de mevcuttur. Bunların ön sırasında ABD gelmektedir. ABD'nin bölgeye duyduğu ilgisinin temelinde; bölgedeki enerji kaynakları, askeri müdahalelerinde bölgeyi üs olarak kullanma isteği, kendisine tehdit olarak gördüğü Rusya ve Çin'in etkisini sınırlamak yatmaktadır. SSCB'nin yıkılmasıyla bölgede oluşan güç boşluğunu ABD kapatmaya çalışmış ve Rusya'nın ilk yıllarındaki bölgeye olan ilgisizliği, bölgeye yapılan ABD yatırımları, anti-demokratik politikalara göz yumulması gibi faktörler bölge ülkelerinin ABD'ye sıcak bakmalarını sağlamıştır. Özbekistan ve Kırgızistan'da askeri üslerin açılmasına da bölge ülkeleri razı olmuştur. Fakat Putin iktidarı ile Rusya'nın güçlenmesi, renkli devrimlerin kanlı olaylara yol açması ile ABD'nin bölgedeki varlığı zarar görmüştür.

ABD, kısıtlı kaynaklarını çeşitlendirmeyi istemenin yanı sıra, Hazar enerji kaynaklarını istikrarsız bölgelerdeki devletlerin kontrolüne bırakmayı kabul edilemez olarak değerlendirmektedir. Enerji kaynakları mücadelesinin ara hedefi olan petrolün çıkarılmasında ABD amacına kısmen de olsa ulaşmıştır. İkinci ve nihai hedef daha problemlili ve çetrefillidir. O da çıkarılan petrolün en az maliyetli, en emniyetli ve en kısa yoldan dünya piyasasına ulaştırılmasıdır (Birsell, 2006, s. 102). ABD, Rusya Federasyonu'nun bölgedeki emelleri ve ekonomik çıkarlarından vazgeçmeyecek tarzındaki faaliyetleri sonucunda, "multi – pipeline" (çoklu petrol hatları) fikrini ortaya atmıştır. Yani herhangi bir ülkenin tüm kaynaklara hâkim olmasını engellemek maksadıyla mümkün olduğu kadar çok sayıda ve farklı boru hattı rotaları önerisini desteklemiştir. Bunun sonucunda da, enerji hatları güzergâhları savaşında, üç ana güzergâh ortaya çıkmıştır. Bunlardan, birincisi, Rusya üzerinden Novorossisk limanına taşınacak hat; ikincisi, Kafkasya ve Türkiye üzerinden Akdeniz'e taşıyacak hat ve üçüncüsü ise İran üzerinden Basra Körfezine taşıyacak hattır (Yapıcı, 2004, s. 237). Bu kapsamda; ABD tarafından enerji kaynakları güzergâhlarına yönelik olarak Batı – Doğu enerji koridoru stratejisi geliştirilmiştir. Buna karşın AB ülkeleri tarafından desteklenen Rusya'nın Kuzey – Güney enerji koridoru fikri ortaya atılmıştır. Rusya aynı zamanda Batı – Doğu koridorunun emniyetsiz bir konuma düşmesi için geçiş güzergâhındaki etnik problemlili bölgelerde devam eden çatışmaları körükleyerek bu hattın

gerçekleştirilmesine engel olmaya çalışmıştır. Bakü–Tiflis–Ceyhan koridorunun iptali için de Almanya ve Fransa'nın desteğini almaktadır.

Bölgede diğer bir rakip ise özellikle uzun vadede Çin olarak algılanmaktadır. Nitekim bölgede ikili ilişkilerde birçok başarılar kazanmıştır. Kazakistan ile enerji ve ucuz Çin mallarını içeren ticari ilişkileri; Türkmenistan ile enerji ilişkisi; Kırgızistan ve Tacikistan ile ucuz Çin malları ile oluşturduğu ticari ilişkisi; özellikle ABD üslerini kapatmasıyla Özbekistan'a artan yatırımları ile bölgede ekonomik temele oturttuğu etkisi her geçen gün artmaktadır. Önümüzdeki dönemde siyasi anlamda da etkisini arttıracığı değerlendirilmektedir.

Çin'in Orta Asya'ya yönelik politikalarının da bir parçasını oluşturduğu genel dış politikası ağırlıklı olarak dört temel faktörün etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır: sınırlarında ve sınır bölgelerinde istikrar arzusu; ekonomik, teknolojik ve askeri kapasitesini mevcut siyasal–sosyal yapı ve istikrarını koruyarak geliştirmek ve modernleştirmek isteği; ekonomik kalkınmasını sürdürmek için gerekli olan artan enerji ihtiyacını karşılama sorunu; Soğuk Savaş sonrasında şekillenen yeni uluslararası sistemdeki yeriyle ilgili beklenti ve endişeleri (Aydın, M., 2005, s. 70).

Çin'in Orta Asya ile ticareti 1991 - 1997 döneminde hızla arttıysa da toplam ticaret hacmi hala düşük ve değişkendir. Toplam Çin'in Orta Asya ile ticareti 1997'de 872 milyon dolara ulaşmıştır ki, bu Çin'in Japonya, ABD ve Güney Kore gibi ülkeleri ile karşılaştırıldığında çok küçük bir rakama işaret ediyor. Bu dönemde Çin – Orta Asya ticaretinin istenildiği ölçüde gelişmemesinin arkasında ise bölge ülkelerinin yetersiz mali ve fiziksel altyapıları yatmaktadır. Orta Asya ülkelerinin zayıf ekonomileri ile serbest piyasa şartlarına uyumda yaşadıkları sorunlar, enerji ürünleri dışında Çin'de arzulanana ürünlere sahip olmamaları ve kalitesiz Çin ihraç malları ticaretin gelişmesinin önündeki diğer engeller olarak belirmektedir. Çin, Orta Asya cumhuriyetlerine sonuç alacak şekilde askeri ve siyasi baskı yapmak için gereken güce şu anda sahip görünmemektedir.

Şanghay İşbirliği Örgütü, sınır sorunlarını çözmeye; sınır güvenliği için işbirliği; terörizm, ayrılıkçılık ile mücadele; ekonomik işbirliği alanlarında ülkeleri bir araya

getirmiştir. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün büyük ölçüde Çin'in girişimiyle kurulması ve zamanla tek kutupluluğa, NATO gelişmesine ve ABD hegemonyasına karşıt bir platforma doğru evrilmesi, örgütün büyük ölçüde Çin'in etkisinde Orta Asya bölgesini özellikle ABD etkisine kapatmaya yöneldiğine ve Çin'in örgütü bir anlamda kendi çerçevesinde bir güvenlik çemberi oluşturarak bölgesel nüfuzunu artırma amacıyla kullandığına işaret etmektedir (Aydın, M., 2005, s. 93-94).

Türkiye de bölgeyle ilgilenen aktörler arasındadır. Türkiye'nin bölgeye yaklaşımı, ülkelerin devlet yapılarını güçlendirmeleri; ekonomik ve siyasi reformlarını destekleme; ülkelerin dünya ile bütünleşmelerine yardımcı olma; ikili ilişkilerinde ülkelerin çıkar ve egemen eşitlik temelinde olmaktadır. Bu ülkeleri tanıyan ve büyükelçilik açan ilk ülke Türkiye olmuştur. Türkçe Konuşan Ülkeler Devlet Bakanları Zirvesi, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı gibi oluşumlarda aynı çatı altında toplanmışlardır. Türkiye bu cumhuriyetlerin BM, AGİT gibi kuruluşlara üyeliğinde tam destek sağlamıştır. Türkiye bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini geliştirmekte, bölgedeki yatırımlarını artırmakta, kültür ve eğitim alanında desteğini sürdürmekte, askeri eğitim konusunda desteğini sürdürmekte, ülkelerin istikrarını engelleyen kökten dinci akımlarla, uyuşturucu, silah kaçakçılığı ve terörizm konusunda desteğini sürdürmektedir. Ancak Türkiye'nin bağımsızlığını kazanan ülkelere yardım konusunda hazırlıksız yakalanması, dış politikasında AB'ye öncelik tanınması, "abilik" rolünde Rusya'ya güvenmeleri Türkiye'nin bölgedeki etkisini sınırlamıştır (Kamalov, 2008, s.141).

Rusya'nın son dönemki politikalarının bölgede başarılı olmasının sebepleri; bölgedeki tarihi hâkimiyeti, kültürel bağları, Rus yanlısı elitler, Rus diasporası, hayat standartlarının düşük olması nedeniyle ABD ve Batı'nın Orta Asya ülkelerine yardım konusunda geri durmaları, ABD'nin Afganistan ve Irak'taki başarısızlığı ile imajının zedelenmesi, Orta Asya liderlerinin Batı destekli renkli devrimlerden sakınmaları gelmektedir. Nitekim Batı, Orta Asya'ya enerji ve askeri üs pencerelerinden bakmaktadır. Fakat Rusya'nın bölge ile binlerce ortak çıkarı bulunmaktadır (Kamalov, 2008, s.138).

Her ne kadar son dönemde etkisini arttırmış olsa da Rusya'nın bu ülkelerle ilgili "dönüp dolaşıp bize dönecekler" politikası her zaman olumlu sonuç vermeyebilir. Nitekim bölgedeki ülkelerin "ebedi" olarak algılanan ve Rusya'yı destekleyen liderlerin yaşlanması, halkın Rusya'yı desteklemeye tam olarak hazırlanmaması ve sadece parti, parlamento ve iş adamlarının kendi safına çekilmesi ile Rusya uzun vadede bölgedeki etkisini kaybedebilir.

2005 yılında Gazprom BDT ve Baltık ülkelerine toplam 76,6 milyar metreküp gaz satmıştır. Rusya ihraç ettiği gazla ülkeleri kendisine bağlı kılmaktadır. Fakat en büyük sorun ise BDT ülkelerinin borçlarını geri ödeyememesidir. Nitekim 2004 yılında BDT ülkelerinin Gazprom'a borçları 3,25 milyar dolara ulaşmıştır.

Rusya, BDT'de kendisine başkaldıran ülkelere gaz alımını zorlaştırmaktadır. Örneğin 2005'te alınana bir kararla, Özbekistan ve Kırgızistan üzerinden gazın Gazprom boru hattıyla Ukrayna'ya ihracı Gazprom'un isteğiyle durdurulmuştur. Ayrıca 2007 yılında Türkmen gazını Kazakistan ve Rusya üzerinden Avrupa'ya satılması konusunda anlaşma imzalanmıştır. Nitekim bu gelişmeler Rusya'nın enerji konusunda BDT üzerinde kontrol kurmaya çalıştığını göstermektedir.

Bu bölgedeki cumhuriyetlerde yaşayan Rus azınlık kendisini "üst sınıf" olarak görmeye devam etmektedir (Kamalov, 2008, s.321). Nitekim Rus azınlıklar, Rus dış politikasında etkili bir konuma sahiptir. Arka bahçesi olarak gördüğü BDT coğrafyasındaki ilişkilerine önem verdiği için Rus vatandaşlarının sorunlarını da fazla gerginlik yaşamadan çözmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca Batı ile aralarını bozan cumhuriyetler ülkelerindeki Ruslara karşı politikalarını da yumuşatmışlardır. Nitekim Rusya eski Sovyet cumhuriyetleri ile ticari ilişkilerini geliştirmek için azınlıkların haklarını koruma şartı öne sürmektedir. Rusya'nın azınlıklarını dış politikasında araç olarak kullanma durumu devam edeceği düşünülmektedir. Eski Sovyet ülkelerinden Rusya'ya geri dönen Ruslar başlangıçta özellikle ekonomik alanda zorluk yaşasalar da Rusya vatandaşlarına yardım etmiştir. Bu göçler nüfusu azalan Rusya için de olumlu bir durumdur.

Çin gittikçe artan enerji ihtiyacı ile bölge ile ilgilenmektedir. Bunun için Rusya ile işbirliği içerisinde, Orta Asya'da yeni bağımsızlığını kazanan devletlerle iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu çabaları sonucunda da Şanghay İşbirliği Örgütü kurulmuştur (Birsnel, 2006, s. 96).

Orta Asya'nın güneyine sınırı olmaları, kalabalık nüfus ihtiva etmeleri ve Orta Asya'nın açık denizlere çıkış yollarından biri olmaları nedeniyle, Hindistan ve Pakistan da bölgesel olarak Orta Asya enerji mücadelesinde önemli bir yere sahiptir (Güngörmüşkona, 2003, s. 191). Hazar enerji kaynakları hâkimiyeti mücadelesinin sonuçlarından en çok etkilenecek ülkelerin başında, kıt enerji kaynaklarına sahip olup çok fazla enerji kullanan AB üyesi ülkeleri gelmektedir (Onay, 2002, s. 55). Nitekim bu enerji mücadelesinde ABD'nin kontrolü, AB ülkeleri için hiçbir avantaj sağlamamaktadır. Çünkü böyle bir durumda ABD, söz konusu enerji kaynaklarını kendi kontrolüne alacak, Akdeniz'e indirecek ve gerektiğinde AB ülkelerine karşı koz olarak kullanabilecektir. ABD'nin kontrolü Rusya için de uygun görülmemektedir. Sonuç olarak AB ülkeleri, özellikle Fransa ve Almanya, Rusya ile işbirliği içerisinde. Hazar enerji kaynaklarını ABD'nin kontrol edememesi durumunda, enerji kaynakları kuzeyden Rusya üzerinden AB üyesi ülkelere ulaşabilecektir.

Orta Asya enerji kaynakları mücadelesi, üç farklı alanda başlamış ve devam etmektedir. Bunlardan birincisi; SSCB dağılmasından sonra ortaya çıkan yeni ülkelerin, topraklarındaki enerji kaynaklarını çıkarmak için Rusya Federasyonu'nu devre dışı bırakacak uluslararası anlaşmalar imzalanması sonucu, Rusya Federasyonu'nun engelleyici hamleleri ile ortaya çıkan mücadeledir. İkinci alan; enerji kaynaklarına sahip olan devletlerin kıta içi devletleri olmaları ve dolayısıyla denizlere çıkış için komşu devletlere muhtaç olmaları, boru hatları problemini ortaya çıkarmıştır. Çünkü güzergâh kontrolü demek enerji kontrolü ve ekonomik zenginlik demektir. Bu problemin ortaya çıkması sonucunda bir tarafta ABD, Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan gibi stratejik ortaklar; diğer tarafta Rusya Federasyonu, AB ülkeleri, Çin enerji kaynakları güzergâhlarının kendi çıkarlarına uygun şekillenmesi için kıyasıya bir mücadele içerisine girmişlerdir. Üçüncü alan da güzergâhların avantaj ve dezavantajlarının artırılması için boru hatları üzerinde etnik kökenli şiddetin artırılması ve bölgede

güvensiz ortamlar yaratılmasıdır. Çünkü boru hatları güzergâhlarında üç husus bulunmaktadır. Bunlar ucuzluk, kısalık ve istikrar ve güvenlidir.

Rusya Federasyonu, enerji kaynakları kontrolünü sağlamak için önce BDT'yi aktif hale getirmiştir. Daha sonraki dönemde ABD'nin; çıkarılacak petrol ve doğalgazın farklı ve çoklu güzergâhlardan dünya piyasasına aktarılması ile ilgili Rusya Federasyonu'nun bölgedeki etkinliğini kırma planı nedeniyle Doğu – Batı enerji koridorunu ortaya atmış ve Doğu – Batı enerji güzergâhında istikrarsız ortamlar yaratmak için faaliyetlere girişmiştir. Bu kapsamda Rusya Federasyonu, Hazar'ın hukuki statüsünü ortaya atmış, Bakü – Tiflis – Ceyhan hattına alternatif hatlar hazırlamış, Çeçenistan'a askeri müdahale, Gürcistan – Abhazya çatışması, Türkmenistan ile planlanan doğalgaz anlaşmasının imzalanması ve özellikle Kafkas ülkelerinde askeri üsler teşkili gibi aktif siyaset izlemeye başlamıştır.

ABD; zaman içerisinde kendi petrol şirketlerinin baskısı sonucu, Orta Asya'da nükleer yapılanmadan dikkatini enerji kaynaklarına çevirmiş ve sonuçta üç farklı boru hattı güzergâhı üzerinde durmaya başlamıştır. Bunlar; Erken Boru Hattı, Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu, Hazar Geçişli Doğal Gaz Hattı, Bakü – Tiflis –Ceyhan Hattı'dır. Bu projeler hazırlandığında; ABD'li yetkililer, amaçlarının Rusya Federasyonu'nun bölgesel uzaklaştırılması olmadığını, aksine bölge kaynakları üzerinde tekel bir hâkimiyetin kurulmasının engellenmesi olduğunu açıklamıştır (Birsal, 2006, s. 106).

Rusya Federasyonu, Yeltsin'in 1992 yılında benimsediği Atlantikçi yaklaşım ile Batı'ya yaklaşmış ve Orta Asya cumhuriyetlerinden uzaklaşmıştır (Güngörmüşkona, 2002, s. 195). 1993 yılından itibaren ise Avrasyacı yaklaşımla birlikte bu coğrafya tekrar dönüş yapmıştır. Nitekim bu dönüş 1993 yılı Rus Dış Politika Konseptinde “Yakın Çevre Doktrini” olarak kendisini göstermiştir (Yapıcı, 2004, s. 78). ABD, Rusya'nın Yakın Çevre Doktrinine cevabını 1992 yılında George Bush tarafından ortaya atılan “Yeni Bir Dünya Düzeni” olarak adlandırdığı temelini insan hakları ve serbest piyasa ekonomisinin oluşturduğu ve 1998 yılında Clinton tarafından ortaya atılan “Küreselleşmeye karşı olan veya bu eğilime zarar verebilecek unsurlarla mücadele edileceği” temelli “Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi” esaslarında uyguladığı faaliyetleri ile karşılık vermiştir (Birsal, 2006, s. 122-123).

1993 yılını takip eden süreçte ABD, kendi uluslararası enerji şirketlerinin baskısı ile dikkatini Hazar enerji havzasına yöneltmiştir. Azeri petrolünün çıkarılmasına ilişkin imzalanan yüzyılın anlaşması, enerji güzergâhları, bu güzergâhların belirlenmesi ve bölgesel istikrarın sağlanmasında yaşanan mücadeleler(Karabağ, Çeçenistan, Gürcistan'da yaşanan etnik çatışmalar) Yeni Büyük Oyunda karşılaşılan önemli ve acımasız rekabeti ortaya koymuştur.

1994 yılında Yevgeni Primakov'un Dışişleri Bakanlığına getirilmesiyle Yakın Çevre Doktrini ivme kazanmıştır. Bunun yanında Çin ile işbirliği gelişmeleri başlamıştır. Çin'in işbirliğini geliştirmesinin sebepleri; Sincan bölgesindeki Türk azınlığa uygulanan asimilasyondan yeni ülkelerin tepkilerini almamak; büyüyen ekonomisi için ihtiyaç duyduğu enerji açığını temin etmek; ABD'nin etkisini kısıtlamaktır. Nitekim 1996'da Şanghay Beşlisi kurulmuştur. Bu gelişmeler karşısında ABD ise 1997 yılından itibaren çıkarları örtüşmeye başlayan Azerbaycan, Gürcistan, Ukrayna ile işbirliğine başlayarak karşılığı vermiştir. Sonuç olarak 1997'de Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'nın katılımı ve ABD'nin desteği ile Rusya Federasyonu karşısında GUAM kurulmuştur. Nitekim GUAM ile birlikte, Rusya Federasyonu'nun bölgesel hegemonyasına darbe vurulmuş ve GUAM, ABD'nin BDT'nin içerisine soktuğu bir hançer olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca 1997 yılından itibaren Özbekistan da GUAM'a iştirak ederek örgütün adı GUUAM olarak değiştirilmiştir.

2000 yılında Putin'in başkanlığa gelmesiyle birlikte, Rusya Federasyonu, Orta Asya'ya yönelik daha aktif politikaları yürürlüğe koymuştur. Bu kapsamda Rusya, Ocak 2000'de "Ulusal Güvenlik Doktrini" ile bu amacını ifade etmiştir (Jafalian, 2003, s. 16). ABD, 11 Eylül sonrası teröre karşı açtığı savaşla birlikte dünyanın çeşitli bölgelerinde askeri operasyonlar yürütmüş ve bu durum ayrıca Orta Asya'ya etkin olarak girmesine ve yerleşmesine imkân sağlamıştır. Nitekim ABD'nin Orta Asya ülkelerinde yaptığı askeri yığınaklanmanın esas amacının, Afganistan harekâtına yönelik olmaktan ziyade, Orta Asya'ya yerleşmek ve güvenlik sistemlerini kendi çıkarlarına uygun olarak şekillendirerek, Rusya Federasyonu'nun etkinliğini Orta Asya'da yok etmek amacını taşıdığı yönünde önemli sayıda görüş ortaya atılmıştır (Birsell, 2006, s. 166). Nitekim

buna karşın Rusya, 2002 yılında Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile birlikte 5000 kişilik “Acil Müdahale Gücü” oluşturmuştur ve böylece Kolektif Güvenlik Örgütünü kurmuştur (Jafalian, 2003, s. 19). ABD; Ukrayna, Gürcistan’da kendini destekleyen iktidarlar getirmiş ve Hazar enerji kaynaklarının da Akdeniz’e ulaşması projesinin gerçekleşmesi ile Kadife Devrimler zincirine Kırgızistan ve Özbekistan ile devam etmek istemiştir (Birsell, 2005, s. 34). Bu gelişmeler neticesinde 2004 yılı, Avrasya’da Şanghay İşbirliği Örgütü’nün tırmanışa geçtiği yıl olmuştur. 2005 yılında Astana’da yapılan toplantı sonucunda; ABD’nin askeri varlığının artık Avrasya güvenliği için gerekli olmadığı, bu nedenle, ABD’nin askerlerini, Orta Asya’dan çekmesi gerektiği veya çekeceği tarihi belirlemesi gerektiği şeklinde sonuç bildirisi yayınlanmıştır. Şanghay İşbirliği Örgütü ve gözlemci statüsündeki ülkelerden Rusya Federasyonu, Çin, Hindistan, Pakistan ve göreceli olarak İran’ın olmak üzere beş ülkenin nükleer silaha sahip olması ve ABD karşısında Avrasya İttifakını oluşturmaları ABD’nin Avrasya’da gerilediğini göstermektedir (Birsell, 2006, s. 169-174).

AB, SSCB’nin dağılması ile birlikte bağımsızlıklarını ilan eden Orta Asya ülkeleri ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu kapsamda bölge ile ilgili çeşitli projeler geliştirmiştir. Sovyet tipi sosyalizmden Batı tipi serbest pazar ekonomisine dayanan liberal demokratik rejimine geçmeye çalışan BDT ülkelerine mali ve teknik yardımı öngören TACIS projesi; petrol ve doğalgaz boru hatları sisteminin bölgesel entegrasyonunu destekleyerek Avrupa enerji alımının güvenliğini geliştirmek amacıyla INOGATE projesi; ulaştırma ve ticaret bakanları seviyesinde toplanan TRACECA projesi bunlardan birkaçıdır. Fakat AB, bu projeleri hayata geçirmeye çalışırken düşük profilde kalmıştır (Aydın, M., 2005, s. 194).

Yumuşak güç, temelde kültür; politik değerler; yasal ve etik olarak kabul edilebilen bir dış politika ile oluşur. Bu durum Orta Asya üzerindeki Rus yumuşak gücünde görülebilir. Boris Yeltsin döneminde Orta Asya boşlanarak büyük dikkat Batı’ya verilmiştir. Fakat 9 Eylül’den sonra Rusya, özellikle Şanghay Birliği ile bölgede daha proaktif bir rol oynamaya başlamıştır. Nitekim son yıllarda Rusya, bölgede Sovyet dönemi duyguları tekrar uyandırmayı başarmış ve özellikle iş dünyası ve hükümet işlerinde en etkili aktör konumuna gelmiştir. Örneğin ulaşım sistemi ve diğer altyapı

konularında hala Sovyet mirası görülmektedir. Bölgesel organizasyonları desteklemek konusunda Rusya, hem yumuşak hem de sert gücü kapsamında bölgede etkilidir. Fakat bölge üzerinde etkisi olan Çin gibi diğer aktörleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bölgede terörizm, ayrımcılık ve aşırı dincilik gibi zararlı konular üzerinde Şanghay uzlaşısı gözlemlenebilir. Fakat Şanghay tarafından desteklenen değerler ise aktif değil ve negatiftir. Rusya ve Çin BM Güvenlik Konseyinde bölgesel ve aynı zamanda küresel seviyede uzlaşma içerisinde hareket etmekte ve birbirlerini desteklemektedirler. Rusya'nın bölge ülkelerinde yaşayan Rus nüfusu ve Rusça konuşan nüfus farklılık göstermektedir. Fakat bu sayı son zamanlarda azalmaktadır. Örneğin Tacikistan'da Rusça eğitim veren okul sayısı üçte bir oranında düşmüştür. Bu durum Rusya'nın bölgedeki yumuşak gücünün düşüşü olarak algılanabilir. Fakat bölgede yine de genç nüfus, Rusça televizyonları tercih etmektedir. Rusya, Rusçanın bölgedeki önemini kaybetmemesi için çok enerji harcamaktadır. Bölge ülkelerinde BDT Üniversitesi kurmuş ve Rus üniversiteleri ile birleşik eğitim veren üniversiteler açmıştır. 2009'da Rusya'nın Ulusal Güvenlik Stratejisinde Orta Asya'da Rusçanın önemi vurgulanmış ve BDT'de ortak bilgi iletişim sisteminin kurulmasının önemi belirtilmiştir. Fakat projelerin çoğu ekonomik kriz nedeniyle ertelenmek zorunda kalmıştır (REP Seminar Summary, 2011).

Orta Asya ülkeleri Rus ekonomisine bağımlıdır. Rusya da aynı zamanda Orta Asya'daki enerji kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Doğu Sibiryaya enerji açısından keşfedilmemiş bir ülkedir ve Rusya, Orta Asya'dan destek göreceğini ve Çin'den rekabet görmeyeceğinden emin olmadan bu kaynakları keşfe başlamamaktadır. Enerji Rusya'nın Orta Asya'da etkisini sürdürmek için ana enstrümanıdır. Rusya hala Orta Asya'yı ekonomik, politik açıdan etkisi altında tutmaktadır. Fakat Rusya yumuşak gücünü arttırmak için sert güce ihtiyaç olduğunu düşünmektedir.

Rusya BDT coğrafyasındaki ülkeler üzerinde yumuşak güç etkisini öncelikle bu ülkelerde yaşayan Ruslar üzerinden yürütmektedir. Rus Dışişleri Bakanlığı tarafından ülke dışındaki Ruslarla ilişkileri kuracak tedbirler alınmaktadır. Rus diplomatik temsilcileri de Rus diasporası ve bu konuyla ilgili organizasyonları desteklemektedir. Nitekim ülke dışındaki Rus temsilcileri koordine eden Küresel Koordinasyon Konseyi

kurulmuştur. Diplomatik temsilciler ülke dışında yaşayan Ruslar için yıllık dünya konferansları düzenlemektedirler. Ülke Dışındaki Vatandaşların Hakları İçin Hükümet Komisyonu, Diaspora ve Entegrasyon İçin Enstitü, ayrıca Rusya'ya gönüllü yerleşimcileri desteklemek için hükümet programları mevcuttur. 2007'de Putin, "Rus Dünyası Kuruluşu"nu kurmuştur. Haziran 2010'da Medvedev ülke dışında yaşayan Ruslar için yeni yasayı onamıştır. Fakat bu adımlar Rusya'nın etkisi içerine almak istediği ülkelerde yumuşak gücünü uygulamak için yeterli değildir (Filimonov, 2010).

Rusya'nın sahip olduğu finansal güç de yumuşak gücü için bir etkidir. Nitekim ekonomisi gelişen Rusya'nın gücü de artmıştır. Fakat enerji kartını bir silah olarak kullanması ise yumuşak gücü için negatif bir etkidir.

Rusya'nın ülkesine turist çekecek olan etkinlikleri artırması, bu konuda ülkesini daha cazip bir hale getirmesi gerekmektedir (Filimonov, 2010).

Rusya'nın çözülmemiş problemleri bulunmakta ve bu da yumuşak gücünün önünde engel oluşturan etkenlerdendir. Rusya yumuşak gücü ile ilgili hükümet ideolojisi yaratmak ve sonlandırmak zorundadır (Filimonov, 2010).

4.1.2. Kırgızistan-Rusya Federasyonu

Kırgızistan, Müslüman olan beş milyonluk nüfusu ile doğuda Çin; kuzeyde Kazakistan; güneyde Tacikistan ile komşudur. ABD için 11 Eylül'den sonra önemi artmıştır. 2001 yılında ABD'ye Afganistan operasyonunda üs desteğinde bulunmuştur. Devlet Başkanı Akayev, önceleri Batı yanlısı duruş sergilese de sonradan Rusya'ya yakınlaşmıştır. Nitekim bu nedenle Batı, Akayev'den uzaklaşmış ve Kırgızistan'da "turuncu tehlike" kol gezmeye başlamıştır (Mackinnon, 2006/2009, s. 361-362).

Kırgızistan'ın Rusya ile ilişkileri iniş ve çıkışlarla doludur. SSCB'nin dağılmasıyla Rusya'dan gelen yardımların kesilmesiyle 1993'de ekonomide ciddi sorunlar yaşamıştır. Ekonomik kaynakların ve enerjinin kıtlığı ise Rusya'ya bağımlı hale gelmiştir. Dış politikada ise Kırgızistan, bölgesel sorunların çözümü uluslararası aktörlerin müdahalesinin arttırılmasına dayalı bir çizgi izlemektedir. Nitekim bölgesel sorunların çözümünde ABD, Rusya ve Çin'den askeri yardım almıştır.

Kırgızistan, petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip değildir. Tüm Orta Asya ülkelerinin kömür rezervlerinin yarısına sahip olmasına rağmen, yetersiz üretim nedeniyle ihtiyacının yüzde 30'unu ithal etmektedir. Ülkenin dağlık olması tarımın etkin olarak yapılmasını engellemektedir. 17 binden fazla doğal mineral hammadde ocağı mevcuttur (Öztürk, 1999, s. 294).

1994 sonu itibarıyla 3.500 Rus askeri sınır koruma amacıyla görevlendirilmiştir (Yapıcı, 2010, s. 316). Kırgızistan, altın hariç yer altı kaynakları ve gelişmiş sanayiye sahip değildir. Bundan dolayıdır ki Kırgızistan ekonomisi başka ülkelere bağlı olmak zorunda kalmıştır ki Kırgızistan bu konudaki önceliği hep Rusya'ya tanımıştır. Diğer BDT ülkeleri gibi Kırgızistan da Batı ile iyi ilişkiler geliştirmek istemiş ve hatta BDT ülkeleri arasında Dünya Ticaret Örgütüne ilk üye olan ülke olmuştur; fakat ülke pazarının küçük olması nedeniyle yatırımcıların ilgisini çekmemiştir. Bundan dolayı Rusya ile iyi ilişkiler geliştirmeye gayret etmiştir (Kamalov, 2008, s. 121).

Orta Asya'da stratejik önemi olan bir ülkedir. Çine açılan kapılardan biridir. Kazakistan ve Rusya'nın etki alanlarındadır. Afganistan'a komşudur. Hem Rus hem de Amerikan üslerine ev sahipliği yapmaktadır. (Avar, 2009, s. 114).

Kırgızistan'daki lale devrimi diğer ülkelerdeki renkli devrimler gibi bir anda alevlenip söndü. Rusya, Amerika, Çin üçgeninin ağırlık merkezindedir. Şangay İşbirliği Örgütü'ne de üyedir. En büyük ticaretini Rusya ile yapmaktadır. Ülkenin sınırları Rus ordusu tarafından korunmaktadır.

Rusya ile yakınlaşmasında radikal İslamcı faaliyetleri önlemek için Rusya'nın desteğini almak amacı vardır. Nitekim Kırgızistan eski devlet başkanı Askar Akayev "Rusya, eskiden beri Kırgızistan'ın en önemli stratejik ortağı olmuş, önümüzdeki yıllarda da böyle kalacaktır." şeklinde açıklamada bulunmuştur. Kırgızistan'daki renkli devrim denemesi iktidarın kendisini koruması için Rusya'ya yakınlaşmasını sağlamıştır (Kamalov, 2008, s. 125-126).

2003 yılında Rusya'nın askeri üssü açılmış ve 2006 yılında teknoloji ve asker sayısı bakımından 2,5 kat genişletmiştir ve Amerikan üssünün kirasını arttırmıştır (Panfilova, 2006).

SSCB'nin yıkılmadan önce 1989 yılında, Kırgızistan'da Kırgızca resmi dil olarak kabul edilmiş ve bu tartışmalar ülkedeki milliyetçiliği artırmıştır. Ayrıca bu havanın yanında Rusya'nın emperyalist politika izlemekle suçlanmasıyla birlikte Ruslar rahatsız olmuş ve göç etmek zorunda kalmışlardır. 1991 yılından itibaren Tacikistan hariç Kırgızistan, Orta Asya ülkeleri arasında en fazla Rus nüfusu kaybeden ülke olmuştur. 1995–2005 arası dönemde ise; Rusya'nın Kırgızistan'a az ekonomik destek vermesi; siyasi açıdan olumsuz etkilenmesi nedeniyle Rusya'ya yakınlaşmış ve Ruslar üzerindeki baskıyı azaltmıştır. 2005 yılından sonra da renkli devrimle birlikte milliyetçi akımlar tekrar ortaya çıkmış ve göç artış göstermiştir. Nitekim bu artış devam edebilecek gibi görülmektedir.

4.1.3. Tacikistan-Rusya Federasyonu

Tacikistan, bölge ülkeleri içerisinde kişi başına düşen milli gelir bakımından en düşük ülkedir. Ülke ekonomisi tarıma dayalıdır. 28 adet bilinen 430 tonluk altın rezervine sahip altın yatağı ve 60 bin tonluk gümüş rezervi bulunmaktadır. Fakat maden yataklarının dağlık arazide bulunması, sert iklim ve ulaşım güçlükleri, üretimi olumsuz yönde etkilemektedir (Birsell, 2006, s. 33). Tacikistan, 1992-97 yılları arasında yaşadığı iç savaş ile Rusya'nın yakın ilgisi haline gelmiştir. Rusya, Tacikistan'daki iç savaş için ek güç göndermiş; fakat yine de durumların kötüye gitmesini engelleyememiş, Afganistan ile olan sınırın güvenliğini alamamıştır. Moskova iç savaş sırasında Devlet Başkanı Rahmonov'u desteklemiş ve 1997 yılında Rahmonov ile muhalefet arasında barış antlaşması imzalanmasını sağlamıştır (Kamalov, 2008, s. 122). Rusya, Tacikistan'da Rusya yanlısı grupların durumu kontrol altına almasıyla Afganistan'ın kuzeyindeki Taciklerle ilişkilerini daha rahat bir şekilde önleyebilecek konuma gelmiştir.

BDT ülkeleri arasında Rusya ile çifte vatandaşlığı olan tek ülke Tacikistan'dır. Fakat buna rağmen 1990 yılına kadar 450 bin olan Slav nüfusu günümüzde 50 bini geçmemektedir. Bunun nedeni ülkedeki iç savaştır. 1997'de iç savaş sona ermesine rağmen Rusya'ya göç eden Ruslar ekonomisi çökmüş olması ve kendisini toparlayamaması nedeniyle ülkeye dönmemişlerdir. Ülkede vatandaşlar ve azınlıkların

hakları yasalarla koruma altına alınmış, dini alanda serbestlik tanınmış, ana dilde konuşma hakkı verilmiş olmasına rağmen; Rusça kullanımı sınırlı ve Rusça eğitim veren okul sayısı da azdır. Ancak ekonomik sorunlarını çözmek için Rusya'ya güvenen Tacikistan'ın durumu Ruslar lehine düzeltilmesi öngörülmektedir. Nitekim 2006 yılı itibariyle Rusça dersleri zorunlu hale getirilmiş; Rusça okul kitapları alımı yapılmaya başlanmıştır. Fakat Rusların Rusya'ya göçünü önlemek için bunlar yeterli tedbirler değildir.

Rusya'nın yakın çevresinde askeri açıdan en güçlü olduğu ülke Tacikistan denebilir. Tacikistan bir takım sorunlarla uğraşmaktadır. Ekonomik sorunlar, enerji ihracatı gereksinimi, Özbekistan'ın baskıları, köktendinci İslami hareket tehdidi bu sorunlar arasında sayılabilir. Bu sebepler Tacikistan'ı Rusya'ya yakınlaşmaya yöneltmektedir (Asker, 2011).

Tacikistan GSMH'nin yüzde 40'ını çoğunluğunu Rusya'da çalışanlar olmak üzere yurt dışındaki işçiler oluşturmaktadır (Gorst, 2009).

4.1.4. Türkmenistan-Rusya Federasyonu

Türkmenistan, Yeltsin döneminde, ekonomik ve askeri açıdan Rusya'nın baskılarına dayanabilecek kapasitede bir ülke görüntüsü vermese de, izlediği tarafsızlık politikası ile Rusya'nın etkisini önemli ölçüde frenlemeyi başarmıştır. Orta Asya devletleri arasında en homojen nüfusa sahip ülkedir. Sahip olduğu zengin doğal kaynakları Rusya'dan bağımsız boru hatları ile uluslararası piyasalara ulaştıramadığı için ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Rusya, Türkmen gazını dünya fiyatlarının çok altında kendisine satmaya zorlamaktadır (Aydın, M., 2005, s. 52).

Hazar Havzası'na kıyıdaş olup sahip olduğu petrol ve doğalgaz rezervi ile önemli bir ülkedir (Birsell, 2006, s. 31). Ekonomisinin ağırlığını doğalgaz ve petrol üretimi teşkil etmektedir. Doğalgaz rezervleri 1995 verilerine göre 2,75 trilyon metreküp, petrol rezervleri ise 1,5 milyar varildir. Pamuk üretimi ile de Orta Asya coğrafyasında Özbekistan'dan sonra gelmektedir (Tan, 2004, s. 8).

1994 sonu itibariyle 15.000 Rus askeri sınır koruma amacıyla görevlendirilmiştir (Adams, 1998, s. 51). Türkmenistan, enerji kaynakları ve enerji yolları ile Rusya'nın önem verdiği Orta Asya ülkeleri arasında yer almıştır. Türkmenistan, özellikle 1995'te tarafsızlık statüsü BM tarafından da kabul edilmiş ve ekonomik kaynaklarının kendisine yeteceği düşüncesiyle bir politika izlemeye çalışsa da Rusya'nın çıkarları açısından hep ilgi alanında olmuş ve bu konuda Rusya rakiplerinden bir adım ileride olmuştur.

Türkmenistan'ın son yıllarda enerji alanında Rusya'dan bağımsız hareket etmesi Rusya'yı rahatsız etmektedir (Kamalov, 2008, s. 132-133). Türkmenistan, Murat Niyazov zamanında en fazla gaz ihraç eden ülkelerden biri olmuştur. Rusya, Çin, ABD ve AB bu kaynaklardan pay çıkarmak için yarışın içine girmişlerdir. Rus siyaset bilimcileri de Türkmenistan ile ilişkilerin enerji alanında daha da artacağını ve Rusya'nın bu konuda diğer ülkelerden daha avantajlı olduğunu söylemektedirler.

Bütün Orta Asya ülkeleri arasında Rusların durumunun en kötü olduğu ülke Türkmenistan'dır. Ülke içerisin deki sosyo-ekonomik durum bu durumun en önemli sebebidir. 1990'dan itibaren Türkmenistan'da yaşayan Rusların beşte biri ülkeyi terk etmiştir. Göçün en çok olduğu dönem ise 2003 yılıdır. Türkmenistan ile Rusya arasında 25 yıllık doğalgaz anlaşması imzalanması sırasında Putin'in Türkmenistan Devlet Başkanı'nın çifte vatandaşlıkla ilgili isteğini geri çevirmemesiyle 10 gün sonra Türkmenbaşı çifte vatandaşlığa sahip olanlardan Rus vatandaşlığını seçenlerin 2 ay içinde ülkeyi terk etmelerini bildirmiştir (Çugayev, Tokarev ve Vorsobin, 2003). Türkmenistan ülkesinde adeta Türkmenleştirme politikası izlemiştir. 1994 yılında Rus kanallarını yayından kaldırmış; 2002 yılında ülkeye Rusça kitap sokulmasını yasaklamış; Rusça eğitim veren okulları kapatmış; üniversitelerde sadece Türkmençe eğitim yapılmasını sağlamış; 2004'ten itibaren Rus diplomalarını tanımamaya başlamıştır (Panfilova, 2006).

4.1.5. Özbekistan-Rusya Federasyonu

Kerimov, ülkesine Rusları davet etmemiştir. Batı da her ne kadar baskıcı bir yönetim uygulasa da, yerine Taliban türü bir rejim gelme endişesiyle Kerimov'un politikalarını eleştirmemiştir. Kerimov, ekonomiyi kısmen liberalleştirerek, Açık

Toplum, Freedom House gibi gruplara izin vererek Batı'nın takdirini almıştır. Fakat devrimler zincirini görerek Batı'dan kopup Rusya'ya yönelmeye başlamıştır. Nitekim sonunda Kerimov, ülkesindeki ABD üslerini kapatacak; imzaladığı 1,5 milyar dolarlık anlaşmayla ülkesindeki gaz ihracatının tüm kontrolünü Gazprom'a devredecektir (Mackinnon, 2006/2009, s. 373-377).

Özbekistan, Yeltsin döneminde, "Yakın Çevre" doktrini ile çok uyumlu olmamıştır. Bu konuda Rusya'ya verdiği en büyük zarar ise ABD ile yakın ilişki içerisinde olmasıdır. Özbekistan, Orta Asya'daki en güçlü devlet olarak değerlendirilebilir (Mandelbaum, 1994, s. 56).

Özbekistan, 45 milyar ton doğalgaz üretimi ile dünyada önemli bir üretici konumundadır. Dünya pamuk üretiminde dördüncü, altın üretiminde onuncu sıradadır. 800 milyon ton olduğu tahmin edilen bakır rezervine sahiptir (Birsell, 2006, s. 32). Sınırların değerlendirilmesi açısından bakıldığında, dikkat çeken en önemli husus, Özbekistan'dır. Özbekistan, hem, Rusya Federasyonu ile sınırı olmaması, hem, diğer Orta Asya ülkeleri ile uzun sınırları olması ve hem de özellikle, 11 Eylül 2001 tarihinde, ABD'de meydana gelen terör saldırıları sonrası dünya gündemini uzun süre meşgul eden Afganistan ile komşu olması bakımından, Orta Asya coğrafyasının en kritik topraklarını oluşturmaktadır. Ayrıca Özbekistan'daki homojen Türk nüfusu, Türk Milliyetçiliğinin daha çabuk güçlenmesi avantajını sağlamaktadır.

1994 sonu itibariyle 5000 Rus askeri sınır koruma amacıyla görevlendirilmiştir (Adams, 1998, s. 51). Özbekistan, İslam Kerimov başkanlığının ilk yıllarında Rusya'dan uzak durmaya çalışmıştır. Rusya ile olan, siyasi, ekonomik ve askeri bağlarından kurtulmayı denemiştir. Böylece Özbekistan Orta Asya'da Rusya'ya uzak ülkelere biri olmuş ve ABD'nin dayanağı olmuştur.

Putin döneminde ise Rusya ile ilişkileri belirgin bir değişimle olumlu bir seyir içerisine girmiştir (Kamalov, 2008, s. 126). Kerimov'un bu olumlu tutumunun en önemli nedenlerinden biri radikal İslamcı grupların faaliyetlerini Rusya'nın yardımıyla durdurmak istemesidir. Nitekim bu dönem Özbekistan'ın ABD ile ilişkilerinin

bozulduğu döneme denk gelmektedir. Ülkede amaçlanan Batı destekli renkli devrimlerden liderlerin korunması için Rusya'ya yaklaşılmıştır.

Özbekistan ABD ile arası açıldıktan ve ABD üssünü kapattıktan sonra 2005 yılında Rusya ile güvenlik anlaşması imzalamıştır.

Özbekistan, Batı ile ilişkileri bozulmasıyla Rusya'ya fazla imtiyazlar tanımıştır. Özbekistan'daki Şahpati ve diğer doğalgaz yatakları 15 yıllığına Rusya'ya kiraya verilmiş ve Lukoyl da Özbekistan'da petrol arama ve çıkartma yetkisine sahip olmuştur (Gamova ve Panfilova, 2006).

Renkli devrim denemesinden sonra Rusya'ya yakınlaşmasıyla Kazakistan'dan sonra, Orta Asya'daki en önemli ikinci ülke haline gelmiştir. 2006 yılında 2005'e göre yüzde 34,6'lık büyüme ile 2 milyar dolara çıkmıştır.

Özbekistan'ın bağımsızlık kazanmasıyla birlikte ülkede ikamet eden Ruslar, Özbekistan vatandaşlığı almışlardır. Rusça kullanımının kısıtlanması; eğitim programlarından Rus yazarların çıkarılması Rusları rahatsız etse de; Batı'dan uzaklaşan ve 2005 yılında Rusya ile stratejik işbirliği anlaşması imzalayan Özbekistan, bu anlaşmaya göre Rusça kullanımını genişletmiş, Moskova Devlet Üniversitesi'nin fakültesi açılmış ve Rus klasikleri tekrar okutulmaya başlanmıştır. Nüfusu 23 milyon olan Özbekistan'da 1 milyon Rus yaşamaktadır. (Kamalov, 2008, s. 326).

4.1.6. Kazakistan-Rusya Federasyonu

1990'ların başında ülke kapılarını Chevron ve Exxon–Mobil gibi Batılı şirketlere açmıştır. Petrol ülkeye istikrar getirmiştir. 2005 yılında ülkede 15 milyar varillik bir petrol rezervi yani dünya rezervlerinin yüzde 2'si bulunduğu kanıtlanmıştır. Bunun üzerine Batılı şirketle, Çinli yatırımcılar ülkeye girmeye başlamıştır. Ülkede her ne kadar Rusya tarzı bir “güdümlü demokrasi” olsa da muhalefet partileri, STÖ'ler, Soros Fonu faaliyet göstermesine izin verilmektedir. Fakat Turuncu Devrimi ertesinde Nazarbayev'de devrimin sıçraması endişesi baş göstermiş ve Soros Vakfı uygulaması durdurulmuş; muhalefet partisi kapatılmış; sokak gösterileri yasaklanmıştır (Mackinnon, 2006/2009, s. 368). Aralık 2005 seçimlerinde, Nazarbayev oyların yüzde 91'ini alarak 7

yılığına tekrar başkan seçilmiştir. Her ne kadar oy sahtekârlığı konuşulduysa da herhangi gösteri olmamıştır. Putin de başkana tebriklerini iletmiştir.

Rusya, Orta Asya'daki devletler arasında Kazakistan'a her zaman özel bir önem vermiş, buna karşılık Kazakistan lideri Nursultan Nazarbayev de hemen her uluslararası konuda Rusya ile işbirliğine istekli olmuştur. Fakat Nazarbayev Rusya'nın kuklası haline gelmemiş, başlıca amacı kendi rejimini sağlamlaştırmak olmuştur. Kazakistan'ın bu yaklaşımı Rusya'nın "Yakın Çevre" politikasıyla açıkça çelişmese de, bu ülkenin dış dünya ile ilişkilerini artıracak şekilde olduğundan Rusya tarafından memnuniyetle karşılanmamıştır. Kazakistan'ın nükleer silahlardan arınma çabası ve bu konuda ABD'den 400 milyon dolar maddi yardım alması; ABD petrol şirketi Chevron'un Tengiz petrol sahasını işletmeye alıp, çıkan petrolü de 2001'de Karadeniz'e aktarmaya başlaması; ülkenin etnik yapısının Kazaklar lehine değiştirme çabaları Rusya tarafından iyi karşılanmamaktadır (Aydın, M., 2005, s. 50).

Kazakistan; dünya petrol rezervlerinin yüzde 0,8'ine, 5,9 trilyon metreküplük doğalgaz rezervine, eski SSCB'nin en büyük üçüncü kömür havzasına; tungsten üretiminde dünyada birinci, krom ve manganez üretiminde dünyada ikinci, mobilden ve fosfat üretiminde dünyada dördüncü, bor üretiminde dünyada üçüncü, bakır üretiminde ise yedinci sırada yer almaktadır (Birsal, 2006, s. 32).

Kazakistan; Rusya ile 7200 kilometre ortak sınıra sahip ve nüfusunun yüzde 30'unu Ruslar oluşturmaktadır. Ayrıca Kazakistan Orta Asya'nın en büyük ve en zengin ülkesidir.

Mayıs 1992'de iki ülke arasında "Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmış, bu anlaşma ile ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda işbirliğinin sağlanması amaçlanmıştır (Alexandrov, 1999, s. 68). Rusya, bu dönemde Kazakistan'daki Rus nüfusu ve ikili ekonomik ilişkileri kullanarak Kazakistan üzerinde etki sağlamaya çalışmıştır; bu politikası Rus nüfusa yönelik önemli hakların tanınması, Baykonur Uzay Üssü'nün Moskova tarafından kiralanması ve Sovyet döneminden kalma nükleer silahların Rusya'ya devredilmesi ile sonuçlanmıştır. 1993 yılında Rusya, Kazakistan'dan çifte vatandaşlık talebinde bulunmuş; fakat Kazakistan bu talebi geri çevirmişse de 1995

yılında tavrını yumuşatmış ve ülkesindeki Rusların ve Rusça konuşanların haklarını koruyan anlaşmalara imza atmıştır. Ancak bu durum, Kazakistan'daki Rusları orada tutmayı amaçlayan Yeltsin iktidarını amacına ulaştıramamış, giderek daha fazla sayıda Rus nüfus, Rusya'nın yardımıyla bulunamaması, ekonomik sıkıntılar ve ayrımcılık nedeniyle Rusya'ya göç etmeye başlamıştır. Nitekim 1993 yılında Kazakistan'daki etkisini artıran Rusya; 1994 yılında Kazakistan'ın ihracat ve ithalatındaki ilk sırada yer alan ülke olmuş, sahip olduğu boru hatları ile Kazak enerji ihracatında söz sahibi olmuştur. Kazakistan'ın boru hatları konusunda Rusya'ya olan bağımlılığı, Rusya karşısındaki kırılganlığını artırarak çeşitli tavizler vermesine yol açmıştır. Örneğin, Tengiz petrol sahasının işletilmesine ilişkin konsorsiyumdaki payını artırmak için boru hatlarını kozunu kullanmıştır. 1994 Mayısından Ağustosuna kadar boru hatlarını kapatan Rusya, 1 milyon ton ham petrol karşılığında Kazakistan'ın ihracatını tekrar başlatmıştır.

Kazakistan, Nursultan Nazarbayev iktidarı döneminde, yani Yeltsin döneminde çok yönlü politika izlemiş ve bu bağlamda Rusya yanında, ABD, Çin, İran, Türkiye ve diğer ülkelerle de ilişki içerine girmiştir (Kamalov, 2008, s. 121). Bu dönemde ekonomisi kötü olan Rusya Kazakistan'a yapılan yatırım yarışında gerilerde kalmış ve diğer ülkelerin Kazakistan ile olan ilişkileri artmıştır. Rusya, bu dönemde, Kazakistan'daki uzay üssü olan Baykonur'un kirasını dahi ödeyemez duruma gelmiştir. Putin döneminde Rusya, Kazakistan'ın en önemli ortaklarından biri haline gelmiştir.

Kazakistan; Özbekistan, Rusya yakınlaşmasını kötü karşılamıştır. Bunun nedeni; Kazakistan ve Özbekistan'ın Orta Asya liderlik pozisyonu mücadeledir. Rusya'nın Özbekistan'a öncelik vermesinin sebeplerinden biri de Kazakistan'ın Batı ile işbirliğini arttırmasıdır. Kazakistan, Rusya'dan uzaklaşmak istemese de bağımsız bir politika izlemek; Rusya ile eşit haklara dayalı ilişki içinde olmak; Orta Asya liderliğini sağlamak istemektedir.

Kazakistan; Atır-au-Samata boru hattıyla Avrupa'ya ihraç ettiği petrol ile Rusya'ya bağımlı kalmaktadır (Kamalov, 2008, s. 131-135). Bunun önüne geçmek ve daha bağımsız bir politika izlemek için ise Bakü-Tiflis-Ceyhan hattına katılmaya karar vermiş ve Çin ile de bir proje üzerinde anlaşmıştır. Hazar altından enerji kaynakları çıkarma ve Hazar altından boru hattı iletimi konusundaki çalışmaları da Rusya'yı

rahatsız etmektedir. Kazakistan, Rusya'nın Orta Asya'daki en büyük ticaret ortağıdır. 2006 yılında ticaret hacmi, 13 milyar dolara ulaşmıştır. Enerji kaynakları ve çeşitli metaller ticaret hacminin temelini oluşturmaktadır. Ayrıca taraflar, uzay, askeri teknoloji, atom enerjisi gibi alanlarda da işbirliği içerisinde olduklarıdır.

1980'li yılların sonunda Kazak olmayanların Kazakistan'ı terk etmeye başladıkları bir süreç başlamıştır (Kamalov, 2008, s. 135). Bu süreçte, Rusça devlet yönetim birimlerinden çıkmış ve yerini Kazakça almış; Kazak dilini bilmeyen Ruslar işsizlik gibi sorunlarla karşılaşmaya başlamış; etnik Kazaklar, etnik Rusların bulunduğu makamlara yerleştirilmeye başlanmıştır. Fakat bu uygulamalarla nüfus kaybettiğinin farkına varan hükümet politikasını yumuşatmak zorunda kalmıştır. Okullarda Kazakça ve Rusça birlikte okutulmuş; Rusça kullanımı kısıtlanmamıştır. Zira Putin'in 2002 yılında yurt dışındaki Rusların ülkesine dönebileceklerini açıklamasına rağmen Kazakistan'dan dönen sayı az olmuştur. Özellikle Kazakistan'ın kuzeyinde Rus nüfusu çok fazladır.

4.2.Kafkasya-Rusya Federasyonu

Kafkasya Rusya için vazgeçilmez bir konumdadır. Hazar petrolünün Batı'ya taşınmasında düşünülen muhtemel hatları üzerindedir (Yanar, 2002, s. 56). Kafkasya, Bağımsız Devletler Topluluğu içerisinde Rusya için en problemlili bölgedir. Gürcistan ve Azerbaycan Batı yanlısıdır ve Rusya için tehlikeli bir kuruluş olan GUAM'a üyedirler. Ayrıca Abhazya, Güney Osetya ve Karabağ sorunlu bölgelerdir. Bu bağlamda Azerbaycan, sahip olduğu enerji kaynaklarıyla birlikte daha bağımsız politika izleyebilecek güce sahipken, Gürcistan ise kendisini Batı koruması altına sokmak için çabalamaktadır. Rusya'nın Kafkasya'daki amaçları; Kafkasya'yı siyasi anlamda kontrol altında tutmak, yani arka bahçe olarak kullanmak ve Hazar enerji kaynaklarını işletme ve bölge ülkelerinin ekonomilerini kendisine bağımlı hale getirmektir.

Kafkasya'da etnik çatışmalar sonucu Rusya için göç sorununu oluşturmuştur. 1988-1995 yılları arası Güney Kafkasya'dan Rusya'ya yapılan göçün sayısı 1,5 milyondan fazladır (Kamalov, 2008, s. 102).

Bölgeden geçen boru hatları ve enerji kaynakları da ayrı bir sorunu oluşturmaktadır. Bölgede kutuplaşmalar Bakü-Tiflis-Ankara-Washington ve Moskova-Yerevan-Tahran istikametlerinde olmaktadır.

NATO ve AB'nin genişleyerek Güney Kafkasya'ya kadar dayanması, Rusya'yı tedirgin etmektedir. Bu bağlamda Rusya, Batı ile bütünleşme arzusu içerisinde olan ülkelere karşı askeri üs, ayrılıkçı bölge, enerji kaynakları gibi unsurları bir baskı aracı olarak kullanmaktan çekinmemektedir. Her ne kadar bu ülkelerin Batı'yla bütünleşmeye henüz hazır olmamalarına rağmen, Rusya'nın güçlü ekonomisiyle, bölgede uzun vadeli siyasi bir etki bırakabilmesi için bölge ülkelerinin siyasi tercihlerini kabullenen bir politika izlemesi gerekmektedir.

Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı, dünyanın en uzun ve 2005'te faaliyete geçtiğinde bugüne kadar inşa edilmiş en pahalı boru hattı olmuştur. 6,3 milyar dolarlık boru hattının varlık nedenlerinden biri olan Rusya'nın Hazar petroleri mücadelesinde saf dışı bırakılması, Rusya ve ABD'nin Kafkasya'daki çıkarlarının çatışması anlamına gelmiştir (Mackinnon, 2006/2009, s. 165-166). Gürcistan bu boru hattı ile ABD'nin, Rusya'ya karşı kendisini savunacağını düşünmüştür. Özellikle projenin hızlanmasının nedeni 11 Eylül ile birlikte ABD'nin Ortadoğu petrolüne alternatif arayışı olmuş ve projeye 2002 Eylülünde başlanmıştır. Fakat halen Hazar petrollerini Batı'ya nakleden ana rota Bakü'den Rusya'nın Karadeniz'deki limanı Novorossiysk'e giden boru hattıdır. Bu rota Çeçenistan'ın başkenti Grozny'den geçmektedir. Nitekim Rusya, Bakü-Tiflis-Ceyhan hattını bu hatta tehdit olarak görmektedir.

Medvedev, 2010 yılında şiddet ve terör olayları artan Dağıstan'a yeni bir isim tayin etmiştir. Ayrıca Kuzey Kafkasya'da durumu kontrol altına almak için 19 Ocak 2010'da Kuzey Kafkasya Özel Temsilcisi görevine bir isim atamıştır. Medvedev, Kuzey Kafkasya'daki sosyal sorunları çözümüne önem vermekte, terör olaylarını bu sosyal sorunlarla ilişkilendirmektedir. Nitekim yolsuzlukla mücadele, işsizlik gibi konuları çözerek teröre katılımı engellemeye çalıştığını belirtmiştir (Şahinoğlu, 09.02.2010).

Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ın iç ve dış politikaları birçok faktör tarafından etkilenmektedir. Bunlar, dış güçler, ekonomi, sosyal problemler ve tarihtir.

Her ne kadar her ülkenin belli seviyelerde inisiyatifleri olsa da hiçbiri kendi kaderlerini belirlemede tam anlamıyla özgür değillerdir. İç sorunları ile bağlantılı olmakla birlikte bölge çeşitli alanlarda Rus yumuşak gücü etkisi altında bulunmaktadır. Bölge üzerindeki Rus etkisini 2008 Rus-Gürcü Savaşında, iç problemlerde, enerji ve ekonomik alanlarında, göçte, Rus Ortodoks Kilisesinde, dil, kültür ve medyada görebilmektedir.

Rusya'nın Gürcistan'daki etkisi, Abhazya ve Güney Osetya'da kontrolü aldığından beri yüksek oranda kaybolmuştur (REP Seminar Summary, 2011). Az oranda politikacı ikna edilebilmekte ve Rusya'ya olan öfke artmıştır. Savaştan itibaren Rus yumuşak gücünün Gürcistan'daki hedefi Batı etkisini azaltmak, hükümeti karalamak ve Gürcistan vatandaşlarının etkisini azaltmak olmuştur. Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya üzerindeki yumuşak gücü ise 2008'den itibaren artmıştır. İki bölgenin de Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığı yüksek oranda artmıştır. Rusya'nın bu bölgelerdeki yumuşak güç uygulamaları; vize kolaylıkları, turizmi desteklemek, sağlık ve kültürel alanda mali destek, ayrılıkçı hükümet ile geniş anlaşmalar, Rusça eğitim veren okullarda artış, yasal destek sağlamak, hava, demir ve karayollarında restorasyon yardımları, Rusların ayrılıkçı hükümetlerde çalıştırılması ve her iki bölgede de Ruslar tarafından uygulanan coğrafi keşifler sayılabilir.

Süregelen Karabağ sorunu da Ruslara bölge için etki imkânı sunmaktadır. Nitekim bu konuda ABD ve AB'den daha etkin bir pozisyonadadır.

Rusya'nın Güney Hazar'daki politik kontrolü genel olarak ekonomik alandan kaynaklanmaktadır; fakat sadece bununla sınırlı değildir. Rusya-Ermenistan arasındaki vizesiz geçiş uygulaması; Ermenistan'daki en popüler partiler ile müttefiklik; dış politika konsepti ve ulusal kimlik yasalarını şekillendiren hükümetler arası komiteler ile Rusya, Ermenistan üzerinde etki sağlamaktadır. Ermenistan devlet başkanı Kocharian Ermenistan'ı yüksek oranda Ruslara olmak üzere özelleştirmiştir. Örneğin Ermenistan enerji altyapısının yüzde 80'i Rusların elindedir. Rusya, İran-Ermenistan gaz hattının çoğuna sahiptir ve bu şekilde Ermenistan'ın Avrupa pazarına gidebilecek İran gazı için transit ülke olmamasını garantilemiş bulunmaktadır. Gazprom, Ermeni enerji şirketi ArmRosGazprom'un yüzde 75'ine sahiptir. Enerji alanı dışında, Rus havayolu şirketi Sibir, Ermeni havayolu şirketi Armavia'nın yüzde 70'ine sahiptir. Rus hükümeti

kontrolündeki Rus Bankası Vneshtorgbank Ermeni Tasarruf Bankası'nın yüzde 70'ine sahiptir. Rusya, Ermenistan'ın tüm ulusal demiryolunu 570 milyon dolarlık bir yatırımla satın almıştır. Bu vesile ile Ermenistan telekomünikasyonu için de ana tedarikçi olmuştur. Rusya 2010 yılında Ermenistan'a 15 yıl için 500 milyon dolar borç vermiştir. Nitekim bu göstergeler Rusya'nın Ermenistan üzerindeki hâkimiyetini göstermektedir.

Rusya'nın, Gürcistan üzerindeki etkisi diğer Hazar ülkelerine göre nispeten azdır (REP Seminar Summary, 2011). Örneğin güçlü bir partinin Rusya'dan destek aldığı açıklanması bu partinin kapatılma sebebi olabilmektedir. Putin Gürcistan'da sadece muhalefet partileri ile görüşmüştür. Rusya'nın, Saakashvili hükümeti yönetiminde Gürcistan'ı etkileme girişimleri beklenen sonucu vermemiştir. 2006'da Rusya'nın Gürcistan üzerinde uyguladığı ekonomik ambargo ise Gürcü şarap üretimine büyük bir darbe vurmuştur. Rusya'nın Gürcistan üzerinde, Rus hükümeti kontrolündeki televizyonu ve birçok işbirlikçi şirket ile Gürcü hükümetini karalayıcı propaganda uygulamaktadır. Gürcistan'daki genç kesimin Rusçaya olan ilgisi azalmaktadır ve Rusya; kültür, eğitim veya teknoloji konusunda ABD ve AB ile yarışmamaktadır.

Gürcistan ve Ermenistan kendi Ortodoks Hristiyanlarına sahipken, Azerbaycan'da etkin olan Müslümanlar, Rusya'ya bu ülkeye karılma fırsatı vermektedir. Nüfusun yüzde 98'inin Apostolic Kilisesi üyesi olduğu Ermenistan için manevra alanı dardır. Erivan ve ülkenin kuzeyinde yaşayan nüfus için Rus Kilisesi mevcuttur.

Azerbaycan için ise Rusya'nın etkisi farklı alanlarda değişmektedir. Rusya'nın Azerbaycan üzerinde direkt kontrolü azdır; fakat yine de şu anki otokratik, politikası öngörülebilir hükümetle Batı yanlısı bir hükümete nazaran daha tatmin edici bir seviyededir. Azerbaycan'ın elit tabakası, Rus yanlısı kesime karşı bulunmaktadır. Rusya'nın Ermenistan ile olan geniş müttefikliği, Azerbaycan ile olan ilişkilerini sekteye uğratmaktadır. Rusya, Azerbaycan enerji piyasasında tahmin edildiği kadar büyük bir aktör değildir. Rusya, bu ülkede sadece Bakü-Novorossisk boru hattını kontrol etmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı Hazar kaynaklarının Rusya'yı bypass ederek Avrupa'ya iletilmesini sağlarken Azerbaycan'ın Rusya'ya olan bağımlılığını da azaltmaktadır. Rusya şu dönemde Kazakistan'ın Bakü-Tiflis-Ceyhan'a olan katkısını kısıtlamaya çalışmaktadır. Lukoil Azerbaycan'da faaliyet gösteren tek petrol şirkettir

ve enerji piyasasının az bir bölümünü kontrol edebilmektedir. Rus elektrik devi, Birleşmiş Enerji Sistemi, Azerbaycan enerji tekeli olan Azerenergy üzerinde büyük etkiye sahiptir. Fakat yine de bu hâkimiyet Rusya'nın arzu ettiği seviyede değildir. Azerbaycan'ın Rusya'da yaşayan ortalama 2 milyon vatandaşı Azerbaycan'a ülke dışından giren sermayenin yüzde 70'ini oluşturmaktadır. Rusya'da yaşayan Azeri vatandaşları da Rusya için Azerbaycan'a karşı, yasadışı işçileri sınır dışı etme, vize uygulamasını ağırlaştırma gibi bir silah olarak algılanabilmektedir. Rusya'nın elinde bulunan diğer bir silah ise Azerbaycan'ın İran sınırında yaşayan Talysh ve Rusya sınırında yaşayan Lezginleri ayrılıkçı şekilde ayaklandırmasıdır. Ayrıca Moskova Devlet Üniversitesi, personelinin çoğunu Rus profesörlerinin oluşturduğu bir şubesini Bakü'de açmıştır ve bu vesile ile Rus kültürü ve eğitim sistemi; iki ülkenin bilimde işbirliği sağlanmaya çalışılmaktadır.

4.2.1. Azerbaycan-Rusya Federasyonu

Azerbaycan, enerji kaynakları ile ön plana çıkmaktadır ve bu nedenle ekonomik açıdan da önemli bir ülkedir.

Azerbaycan ve Rusya arasındaki ilişkilerde birçok olumsuzluk bulunmaktadır (Kamalov, 2008, s. 110). Azerbaycan'ın, ABD ve Türkiye ile iyi olan ilişkileri; Rusya'nın Ermenistan ile sıkı askeri işbirliği içerisinde olması; Rusya'nın Karabağ sorununda arabulucu rolü üstlenememesi; Rusya'nın Çeçen Savaşları'nda Azerbaycan'ın kendi topraklarını transit geçiş olarak kullandırması ve bu nedenle Azerbaycan ile sınırını kapatıp Azerbaycan'a ekonomik kayıp verdirmesi; Hazar kaynaklarını kullanma konusunda farklı bloklarda yer alarak uzlaşamaları; enerji kaynaklarını dünya pazarına ulaştırma konusunda Rusya'yı devre dışı bırakacak (Kazak petrolünü Aktau-Bakü boru hattı, Hazar kaynaklarını Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı ile) alternatif yollar konusunda Batı ile ortak projelerde yer alması; Rusya'nın desteklediği Bakü-Novorosisk Hattı'nı arttırmayı kabul etmemesi bu sorunlardan bazılarıdır.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra; özellikle Dağlık-Karabağ sorununa siyasi destek ve teknik, mali destek için yabancı petrol şirketlerini ülkesinde petrol çıkarma ihalelerine sokması; Bakü-Tiflis-Ceyhan hattını onaylaması sonucu 1993'te Elçibey,

Rusya'nın etkisiyle devrilmiş ve dengeler Rusya lehine değişmiştir. 1993–1994 döneminde yeni başkan Haydar Aliyev'in petrol anlaşmalarında Rusya çıkarlarına uygun davranması; BDT'ye üyeliği kabul etmesi ile Rusya'nın tepkisini almadı. Fakat daha sonra Rusya'nın ülkesindeki askeri konuşlanmasına karşı çıkmış; Batılı petrol şirketleriyle anlaşma imzalamış ve Rusya'nın tepki olarak Dağlık–Karabağ sorununun da Ermenistan'ı desteklemesini sağlamıştır. Rusya Dağlık–Karabağ meselesini iki ülke arasında dengeleyici bir konu olarak kullanmaya devam etmiştir (Aydın, M., 2005, s. 53-54).

Azerbaycan, toprak bütünlüğü tehlikede olan bir ülkedir. Dağlık Karabağ sorunu bölgesel dengeleri etkileyecek bir sorundur ve bu sorun Rusya'nın Kafkasya'daki jeostratejik konumunu koruma, Hazar kaynaklarını kullanma, Azerbaycan'ın Batı yanlısı politikalarını dengeleme açısından bir araç olarak kullanılmaktadır. Azerbaycan devlet başkanı İlham Aliyev, Çeçenistan konusunda Rusya'nın yanında yer alsada bu konuda Rusya'dan karşı desteği alamamaktadır. Rusya sorununun barış içerisinde tarafların katılımıyla çözülmesini desteklediğini her fırsatta tekrarlamaktadır.

Azerbaycan, Gabala Radar İstasyonu haricinde topraklarında Rus askeri üslerine izin vermemekte, olan üssü ise yalnızca kiralamaktadır (Kamalov, 2008, s. 109).

Azerbaycan, Avrupa enerji güvenliği için önem arz eden projelerin içerisinde bulunmaktadır. Özellikle Kazak petrolünün, BTC'ye dâhil edilmesi ile hem Hazar kaynakları, hem de Kazak kaynakları Rusya'nın etkisi dışında dünya pazarına ulaşabilmektedir. Hatta Ceyhan'a ulaşan bu kaynaklar KATSA Petrol Boru Hattı ile Doğu Asya, Çin, Hindistan'a transfer edilmesi, İsrail'e ulaşması da Rusya'yı rahatsız etmektedir. Bu da az da olsa Rusya'nın enerji konusundaki tekeli azaltmaktadır. Bu konu da Azerbaycan'ın Rusya ile ilişkilerini bozulmasının en önemli sebeplerindendir.

ABD'nin, BTC'yi koruma amacıyla kurduğu “Hazar Koruması” adlı özel askeri güçlerinin bölgeye getirmesi de Rusya'yı tedirgin etmektedir (Kamalov, 2008, s. 112).

Rusya, BDT ülkelerinde birbiri ardına devam eden renkli devrimlerin Azerbaycan'a da sıçrama endişesini de taşımaktadır. Azerbaycan'ın stratejik öneminin

farkında olan Putin de Devlet Başkanı olarak ilk dış gezisini Azerbaycan'a yapmıştır. 2006 yılında bir ziyaret daha gerçekleştirmiştir.

Azerbaycan'da siyasal ve ekonomik anlamda Rusya'nın etkisi azalsa da yine de önemsenmeyecek bir azlıkta değildir. Hala Azerbaycan'da 150 bin Rus asıllı Azerbaycan vatandaşı; Rusya'da ise 2 milyon Azeri yaşamaktadır. Ayrıca Azerbaycan'ın en çok ticaret yaptığı ülke de Rusya'dır (Kamalov, 2008, s. 113).

1999 yılında yapılan nüfus sayımında nüfusun yüzde 7,5'ini oluşturan Ruslar, günümüzde yüzde 2'ye kadar azalmıştır. 1992'de kamu alanında Azericeye geçilmiş; 2001'de Latin alfabesi kabul edilmiş; eğitimde azınlık dilleri kullanılmamaya başlanmıştır. Fakat buna rağmen Rusça özellikle Bakü'de yaygınca konuşulmakta ve Ruslar genel olarak Azerbaycan'da bir sorun yaşamamaktadır. Bağımsızlığını kazandığı ilk yıllarda Rusların büyük kısmı Rusya'ya göçmüş olsa da; daha sonrasında gerek ekonomik şartlar, gerek çok fazla baskı ile karşılaşılması nedeniyle günümüzde bu durum çok geçerli değildir.

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması en çok İran'ın çıkarları ile uyumsuzdur. Nitekim İran'da yaşayan Azeriler, Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla İran için tehdit oluşturabilme durumu söz konusudur (Birsell, 2006, s. 95).

4.2.2. Ermenistan-Rusya Federasyonu

Gerek siyasi, gerek ekonomik açıdan Rusya'ya bağlanmış durumdadır (Kamalov, 2008, s. 102). Bu bağlanmanın en önemli sebebi de Rusya'nın Kafkasya politikasının Ermenistan çıkarlarına uygun olmasıdır. Ermenistan, Rusya gibi; ABD ve Türkiye'nin bölgedeki etkisinin artmasına karşı çıkmakta, İran ile ilişkilerini arttırmak istemekte, Rusya'nın Çeçenistan politikasını desteklemekte, GUAM'a olumsuz yaklaşmaktadır. Bu nedenle Rusya-Ermenistan arasındaki ilişkiyi bir dayanışma olarak görebiliriz. Ermenistan'ın Türkiye ve Azerbaycan ile aralarındaki sorun dayanışmanın nedenlerinden biridir.

Güvenlik konusunda iki ülke birbiriyle yakın durmaktadırlar. Aralarında birçok anlaşma imzalamışlardır. Özellikle 1997 yılında imzaladıkları Ermenistan'ı hedef alan

bir saldırıda Rusya'nın kendisine yapılmış gibi algıladığı anlaşma Türkiye ve Azerbaycan tarafından kınanmıştır. Yine 1997 yılında Rusya, Ermenistan'a 1 milyar dolarlık silah satmıştır. Hemen tüm komşularıyla arası kötü olan Ermenistan, ülkesindeki Rus gücünü yeterli bulmamakta ve artmasını istemektedir. Bu nedenle Ermenistan'ın yüzünü Batı'ya çevirmesinin ihtimalinin zor olduğu görüşü hâkimdir.

Ermenistan ile Rusya arasındaki ticaret hacminin ise yeterli seviyede değildir. Ticaret hacmi 240 milyon dolardır; fakat bu miktar arası bozuk olan Gürcistan'la bile hemen 2 katı değerindedir. Ermenistan, Rusya'ya olan gaz borcunu, Ermenistan Atom İstasyonu ve bütün elektrik sektörü gibi stratejik kurumlarını Rusya'ya devrederek kapatmaktadır.

Gelecekte, Ermenistan'ın da Türkiye gibi AB'ye üyeliği amaçlayacağını savunan, bunun da Ermenistan için Rusya ile arasındaki ilişkiye bir alternatif oluşturacağını düşünen kesimler de mevcuttur. Nitekim Ermenistan'ın bu yaklaşımını destekleyen adımları da olmuştur. Ermenistan, son zamanlarda Rusya'ya rağmen NATO ile iyi ilişkiler içerisine girmiştir. Bu bağlamda Rusya Ermenistan'daki bu gelişmeleri yakından takip edip ekonomik ve güvenlik kozunu kullanarak buradaki etkisini devam ettirmeye çalışmaktadır.

Bağımsızlığını kazanan cumhuriyetlerin hiçbirinde, Rus azınlığının nüfusu Ermenistan'da olduğu kadar az değildir. 1989 yılında Rus nüfuzun oranı yüzde 1,6 iken, günümüzde yüzde 1'e kadar inmiştir (Kamalov, 2008, s. 329). Rusların Ermenistan göç etmelerinin sebepleri; 1988 depremi, Azerbaycan ile savaş ve kötü ekonomik şartlardır. Ermenistan'da Rusça yaygın olarak kullanılmakta; radyo ve televizyonlarında Rusça yayın yapılmaktadır. Ermeni hükümeti Rus azınlığının haklarının kısıtlanmaması için Rusya ile işbirliği içindedir. Ayrıca Ermenistan'da yaşayan Rusların yüzde 32'sinin Ermenice bilmeleri de siyasi ve kültürel hayata katılabilmelerini sağlamaktadır. Nitekim Ermenistan'daki ekonomik şartların düzelmesi halinde ülkede yaşayan Ruslar göç etmek istemediklerini belirtmektedirler. Fakat tüm komşularıyla sorun yaşayan Ermenistan'ın yakın gelecekte bu durumun olamayacağı tahmin edilebilir.

Rusya Başkanı Dmitri Medvedev 20 Ağustos 2010'da Erivan'da Ermeni meslektaşları Serj Sarkisyan ile askeri anlaşmayı yeniledikten sonra tüm dikkatler Azerbaycan'a çevrildi. Nitekim bu anlaşmanın apaçık Azerbaycan'a karşı olduğu bellidir. Gürcistan da Rusya'nın Ermenistan'daki varlığına sıcak bakmamaktadır. Gürcistan, Abhazya ve Güney Osetya'da da Rus üslerinin varlığı ile güney ve kuzeyden Rus ablukasına girmiş bulunmakta ve bu durum ilişkilerin gerginleşmesine neden olmaktadır (Şahinoğlu, 13.09.2010).

4.2.3. Gürcistan-Rusya Federasyonu

Gürcistan, Rusya'yla uyuşmayan dış politikasıyla Rusya-Gürcistan ilişkilerinin genelde kötü seyir izlemesini sağlamıştır. Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Shevardnadze, göreve geldiği 1992 yılından itibaren Moskova'nın yörüngesine girmemek için direnmiş ve NATO'ya katılmak için çaba sarf etmiştir. Nitekim Shevardnadze, Sovyetler Birliği'nin dağılmasında Gorbaçov ile birlikte oynadığı komplocu rol yüzünden Rus milliyetçileri tarafından ağır hakaretlere maruz kalan eski SSCB Dışişleri Bakanı'dır. Shevardnadze, göreve geldiği andan itibaren ABD'ye yakın olmuş ve ABD'nin yardım ettiği ülkeler arasında kişi başına en çok yardımı alan ikinci ülke konuma gelmiştir. Shevardnadze, 1994'te ülkeyi dönüştürmesi için Soros'u davet ederek, ülkede Açık Toplum şubesini kurduştur. Nitekim Rusya, bu duruma daha fazla seyirci kalamamış ve 1992 Eylülünde Shevardnadze'nin de çağrısı üzerine Abhazya sorunu Gürcistan'a askerlerini yollamıştır. Bunun karşılığında ise Gürcistan'ın BDT'ye üyeliği ve Gürcistan'daki iki askeri üssünün sürdürülmesi iznini almıştır. Neredeyse tamamen Rusya'nın doğalgazına bağımlı olan ülke Shevardnadze'nin politikaları yüzünden Putin tarafından 2001 yılının Ocak ayından itibaren gaz sevkiyatı durdurulmuştur. Bunun üzerine Gürcistan, Rusya yanlısı politika izleyerek gaz sevkiyatını tekrar başlatmıştır. Rusya'nın Gürcistan üzerindeki bu hamlesi üzerine ABD Shevardnadze'ye olan desteğini kesmiştir. Özellikle Soros hükümete yaptığı yardımları, muhalefete kaydırmıştır. ABD, muhalefetin yeni lideri olarak Saakashvili'yi seçmiştir. 2001 sonlarından itibaren ise ABD'nin çabaları sonuç vermiş ve Shevardnadze'nin oluşturduğu koalisyonda çatlaklar çıkmaya başlamıştır. ABD'nin bu konudaki çalışmalarını hızlandırmasının sebebi ise Bakü-Tiflis-Ceyhan hattının geçtiği ülkelerin

istikrara kavuşması isteği olmuştur. 2002 sonbaharında Gürcistan'ın Pankisi'de Çeçen teröristleri sakladığı gerekçesiyle Gürcistan–Rusya ilişkileri iyice gerilmiştir. Putin bu konuda askeri güç kullanabileceğini dahi açıklamıştır. Putin'in sertleşen bu tutumu karşısında ise Shevardnadze yumuşayarak tekrar Rusya yanlısı politikasına dönmüştür. Bu kapsamda Gürcistan, Pankisi vadisini temizledi. Ayrıca Gazprom'un Gürcistan içerisindeki boru hattı şebekesini satın almasına izin verdi ve Gazprom'un 25 yıllık süre ile ülkenin tek doğalgaz satıcısı olacağına dair anlaşma imzaladı. Bu şekilde ülkesindeki enerji anahtarının tümünü Rusya'ya kaptıran Gürcistan ABD'yi de büyük bir kaygının içerisinde sokmuştur. Bu şekliyle Gazprom; Türk pazarına da gaz sağlayabilme imkânına kavuşmuş; Hazar petrolüne olan talebi zayıflatmayı sağlamıştır. Aynı zamanda Gazprom'un, Gürcistan'dan doğalgazı Şah Denizi yönünden, Karadeniz'in altından geçerek Türkiye'de son bulması planlanan Rus boru hattına çevirme talebi ve Gürcistan'ın da buna yeşil ışık yakması ABD'yi daha da tedirginlikle karşıladığı bir döneme sokmuştur. Nitekim 2003 Eylülünde ABD, Shevardnadze ile işinin bittiğini net bir şekilde ortaya koymuştur. 1992 -2000 döneminde ABD, Shevardnadze yönetimine 778 milyon dolar yardım yapmıştı. ABD hükümeti, Shevardnadze'nin AES'yi dışarı atıp Gazprom ile anlaşmasını ilişkilerinin sonu olarak görmüştür. Nitekim 14 Kasım 2003 tarihinde Batı destekli Saakashvili protestolara başlamış ve Gürcistan da Rusya'dan yardım istemiştir. Fakat Rusya bu durumu çok fazla önemsememiştir. Rusya için önemli olan Gürcistan'daki enerji anahtarına sahip olmak ve Abhazya, Adjara ve Güney Osetya'daki askeri üslerini muhafaza etmektir. Fakat Batı girişimi sonuç vermiş ve Ocak 2004'teki seçimleri Batı destekçisi Saakashvili kazanmıştır. Nitekim bu seçimler Batı destekli Gül devriminin başarısı olmuştur. Rusya için ise sonuç tam bir felaket olmuştur. Saakashvili iktidara gelir gelmez, Rus askeri üslerinin kapanması için Rusya'ya baskıda bulunmuştur. Gül devriminden 18 ay sonra ise Saakashvili, Aliyev ve ABD Enerji Bakanı'nın düzenlediği törenin ardından petrol Bakü–Tiflis–Ceyhan boru hattı ile batıya doğru akmaya başlamıştır (Mackinnon, 2006/2009, s. 140-221).

Rusya'nın, Gürcistan'a ilgisi Kırım'ın Ukrayna'nın eline geçmesi sonucu Karadeniz kıyısında sadece birkaç yüz kilometrelik sınırının kalmasıyla yakından ilgilidir. Rusya, Gürcistan üzerinde kurmaya çalıştığı etkiyi, ülkenin içerisindeki etnik sorunları kullanarak sağlamaya çalışmıştır (Aydın, M., 2005, s. 55-56).

Gürcistan, siyasi açıdan Rusya için önemli bir konumdadır. Bunun yanında Güney Kafkasya'da Rusya ilişkileri en gergin olan ülke Gürcistan'dır. Rusya ile aralarında olan gerginliğin sebepleri; Gürcistan açısından bakıldığında, Rusya'nın ayrılıkçı bölgeleri desteklemesi; Gürcistan'da sahip olduğu Rus askeri üsleridir. 1993 yılında Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Şevarnadze'nin Abhazya'daki isyanı bastırmak için Rusya'dan istediği yardım karşılığında Rus askeri üslerinin Gürcistan'da 25 yıl kalmasını anlaşma gereği kabul etmiştir. Rusya açısından bakıldığında ise, GUAM'a üye olunması; Çeçenistan'a destek verilmesi, NATO'ya üyelik çabaları ve en önemlisi de Batı'nın desteklediği renkli devrimlerle, Mikhail Saakaşvili'nin iktidarı ele geçirmesi ve Gürcistan'ın ABD'ye kaymasıdır.

Rusya, ayrılıkçı bölgeleri desteklemektedir (Kamalov, 2008, s. 106). Bu bölgelerce de bağımsızlık ve Gürcistan'a göre daha cazip ve güçlü görünen Rusya'ya katılma daha çok istenen durumdur. Nitekim Rusya, Gürcistan'daki ayrılıkçı bölgelerin kendisine bağlanmasını kolaylaştırmak istese de kendi içerisinde yaşadığı sorunlu bölgeler olduğu için bunu gerçekleştirmemektedir.

Rusya, Gürcistan'dan yapmasını istemediği her duruma karşı gerek enerji kaynaklarının fiyatlarını arttırarak; gerek vize uygulamaları başlatarak; gerekse de ihracatını azaltarak misillemelerde bulunmaktadır. 2006 yılında Rusya'dan Gürcistan'a transfer edilen para miktarı Gürcistan bütçesinin yüzde 20'sini oluşturmaktadır. Ayrıca Gazprom, Gürcistan'daki tek enerji kaynağı ve Rus İntera şirketi de Gürcistan'daki gaz dağıtım sistemini, elektrik üretiminin de büyük bölümünü elinde bulundurmaktadır. Bu açıdan Gürcistan'ı Rusya'ya bağımlı olarak nitelemek mümkündür (Kamalov, 2008, s. 107).

Rusya'ya bu kadar bağımlı olmasına rağmen Batı'ya güvenerek bu kadar cesurca hareket eden Gürcistan ile Rusya arasındaki ilişkinin krize dönmesi olası bir sonuç olarak değerlendirilmektedir.

Gürcistan, aynı zamanda ABD-Rusya mücadele alanı olarak da algılanabilir. Nitekim petrol fiyatlarının artması ve dış politikada elde ettiği başarılarla güçlenen Rusya'nın hareket sahasını daraltmak için ABD Gürcistan'a bu yardımları yapmaktadır.

1998’de Gürcistan’daki Rus nüfusu yüzde 7 olsa da günümüzde yüzde 2’ye gerilemiştir. Gürcistan’da doğan herkes Gürcü vatandaşlığına sahiptir. Her ne kadar Gürcistan–Rusya ilişkileri kötü olsa da bu durum Gürcistan’da yaşayan Rusları etkilememektedir. Ancak Gürcistan’da Rusça eğitim veren okulların sayısı azalmaktadır. Güney Osetya ve Abhazya ayrılıkçı bölgelerinde ise Rusların konumu daha iyidir. Güney Osetya’da Rusça ikinci resmi dildir. Gürcü halkı ve Gürcistan’da yaşayan Ruslar maddi sıkıntılar yaşamaktadırlar. Zamanında Gürcistan’a gönderilen Rusların çoğu mühendis, ilim adamı, kültür düzeyi yüksek gruplardan olsalar dahi küçük topraklara dahi sahip değillerdir. Rus Büyükelçiliği buradaki Ruslara yardım etse de yeterli olamamaktadır. Bütün bunlar Gürcistan’da yaşayan Rusları hatta Gürcü halkını dahi Rusya’ya çalışmak için gitmesini sağlamaktadır (Kamalov, 2008, s. 330).

Rusya, BTC projesine baştan itibaren karşı çıkmıştır. Bu maksatla da hat güzergâhı üzerinde kargaşa çıkararak Gürcistan’ı rahat bırakmamıştır. ABD ise bu girişime, 2003 yılında Gürcistan’daki “Gül Devrimi” ni destekleyerek ve Amerika’da eğitim görmüş Mikhail Saakashvili’yi Tiflis’te iktidara getirerek cevap vermiştir. Gürcistan’daki devrim ve BTC boru hattının açılışı, ABD’nin Hazar’a erişimini sağlayan, Başkan Yardımcısı Dick Cheney’nin değimiyle “hayati önem taşıyan stratejik çıkarların” garantilenmesine yardım eden zaferdî (Mackinnon, 2006/2009, s. 18-19).

Rusya’nın Hazar bölgesine olan ilgisi, Ağustos 2008’de Dmitry Medvedev’in yaptığı söyleşiden anlayabiliriz. Bu söyleşide Medvedev, ayrıcalıklı çıkarlarının bulunduğu bölgelerin olduğunu ve bu bölgelerin Rusya ile tarihi, kültürel ve coğrafi bağlarla birbirine bağlı bulunduğunu belirtmiştir (Pkhaldze, T., 2010).

Rusya, Gürcistan savaşının ardından Gürcistan’a karşı güçlü bir yumuşak güç evresine girmiştir. Yapıcı, diyalog taraftarı bir tutum izlemiştir. 2008 Ağustos’undan sonra Gürcistan ile yeni ilişki evresine girmiştir. Ülke dışındaki vatandaşlarının korunması; insan hakları konuları; kültür, eğitim ve bilim alanlarında işbirliği; elçilik meseleleri Rusya’nın savaş sonrası, Gürcistan üzerinde yumuşak güç tabanlı faaliyetlerinin başlıklarıdır. BDT Federal Ajansı; Ülke Dışında Yaşayan Vatandaşlar ve Uluslararası İnsan Hakları Kurumu; Rusya tarafından kontrol edilen eğitim, kültür ve bilim için hükümet kuruluşları, araştırma merkezleri, halk organizasyonları ve medya

kurumları yukarıda sayılan amaçlara ulaşmak için kullanılan araçlar olmuştur. Bu konuda ideolojik platform için, 2007 yılında ortaya atılan “Rus Dünyası” kavramı etkili olmuş ve Rusça bu konuda araç olarak kullanılmıştır. Bu kavramı “Russkiy Mir” İcra Yöneticisi Vyacheslav Nikonov üç amaç ile açıklamıştır. Jeopolitik açıdan; eski Sovyet ülkeleri ile “Rus adasını” yaratmak; jeoekonomik olarak Ruslar olarak ileri teknoloji ve ekonomik bağlar kurmak ve bu yolla ülkenin küresel ekonomi ve politikada yerini sağlamlaştırmak; jeokültürel olarak ise Rusya’nın eski Sovyet ülkeleri ile birlikte entegre olmasıdır (Pkhaladze, T., 2010).

Rusya, Gürcistan işgalinden sonra harekâtını meşru kalıplara sokma ve böylece uluslararası ortamın tepkisinden kurtulma ve bölgedeki askeri varlığını sürdürme amacına yönelmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek için Abhazya ve Osetya’nın bağımsızlıklarını tanımıştır. Daha sonra 9 Eylül 2008’de Sukhumi ve Tskhinvali ile dostluk ve işbirliği anlaşması imzalamıştır. Ardından ise sınır koruma ve askeri alanda başka anlaşmalar imzalamıştır. Rusya, sadece yeni iki cumhuriyetin değil fakat tüm bölgenin askeri güvenliği düşüncesi ile hareket etmiştir. 2008-2010 yıllarında iki yeni ülke ile çeşitli alanlarda anlaşmalara devam etmiştir ve böylece harekâtını meşru boyuta yerleştirme amacını sürdürmüştür. 2009 Mayısında 2 ülkede elçilikler açılmıştır. Rus resmi yetkililerince iki ülkeye ziyaretler yapılmış, Rus Patrikhanesi, Rus Ortodoks Kilisesi ülkelerde faaliyetlerde bulunmuştur. İki ülkeyi, Nikaragua, Venezuela ve Nauru tanıyarak uluslararası alanda Rusya’ya ciddi kozlar kazandırmışlardır.

Rusya-Gürcistan sorununda önemli arabulucu kurumlardan biri Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi olmuştur. Rusya bu mecliste sorunu şu varsayımlar temelinde ele almıştır: Gürcistan’ın tarihsel olarak da Güney Osetya üzerinde hakkı yoktur; Rusya küçük ulusların savunmasını yapmıştır; Rusya uluslararası kanunların hilafında hareket etmemiştir; Rusya, soruna ikinci rol ile dâhil olup sorumluluğa sahip olmaması, işgalcinin Gürcistan olması; her şeye rağmen Gürcülerin Rusya’da sevilmesi; Saakashvili’nin demokrasiyi uygulamaması, savaşı onun kendi ülkesinin iç sorunlarını gizlemek için başlatması; Gürcistan’ın kuvvet kullanmayacağına dair anlaşma imzalaması.

Rusya-Gürcistan gerginliğinde Rusya'nın amaçları uluslararası sorumluluklara AB tarafından uygun görülmemiştir.

Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'da vatandaşlık kanunu kapsamında yumuşak gücü ile ülkelerdeki etkinliğini artırmak için; vizesiz geçiş, Rus pasaportu güvencesi ve Rus vatandaşlığına geçmek isteyenlere kolaylık gibi girişimlerde bulunmuştur (Pkhaldze, T., 2010).

Rusya, işgal ettiği Güney Osetya ve Abhazya'da medya unsurunu kullanmıştır. Örneğin "7 Russian TV" kanalı yayınlanması zorunlu kanal haline getirilmiştir. Ayrıca "Perviy Kanal", "NTV", "TV-Centr", "RENTV", "Kultura", "Peterburg 5th channel" işgal edilen topraklarda ücretsiz yayınlanan kanallar olmuştur.

Rusya'nın Gürcistan'daki medya etkisi son 10 yılda düşüş yaşamıştır. Bu konuyu, düşük satın alma gücü, kısıtlı reklam ve hükümetin desteğinin yetersizliği ile açıklamak mümkündür. "Bilgi ve Toplum" kurumu tarafından yapılan araştırmaya göre, 2009-2010 internet kullanımında Gürcistan nüfusunun ancak yüzde 16'sı Rus basını okumaktadır. Rus basını Gürcistan'ın bazı bölgelerinde hiç gösterilmemektedir.

Rusya'da basın, büyük oranda hükümet kontrolünde bilgi ve psikolojik harp, Rus propagandası için bir araç olarak kullanılmaktadır. Nitekim Rusya basın üzerindeki bu baskısını, Gürcistan Savaşı esnasında da kullanmıştır.

4.3.Avrupa Birliği – Rusya Federasyonu

AB dünyanın en büyük enerji tüketicilerinden biridir ve öz kaynaklarının yetersiz olması nedeniyle bu ihtiyacını ithalat yoluyla karşılamaktadır. Enerji parametresinin, uluslararası ilişkiler içerisindeki öneminin tartışılmaz olduğunu, hatta enerji parametresinin doğurduğu etkiler bakımından çoğu zaman bir güvenlik meselesi olarak algılandığını göz önüne aldığımızda, AB'nin de kuruluşundan itibaren enerji politikasıyla ilgili düzenlemelere gittiğini görmekteyiz (Karluk, 2007, s.147).

Bu bağlamda Avrupa içerisinde; 1951'de "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu", 1957'de "Avrupa Atom Enerji Topluluğu", 1991'de "Avrupa Enerji Şartı", Trans-

Avrupa Enerji Ağları, 2003'te Avrupa Güvenlik Stratejisi, 2005'te Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi, 2006'da AB Komisyonunun, “sürdürülebilir, rekabet edilebilir ve güvenli enerji” temelinde Birlik stratejisini açıkladığı “Yeşil Kitap”, 2007 Mart ayında Brüksel'de toplanan AB zirvesinde enerji stratejisini belirleyen “European Energy Action Plan” Avrupa, enerji güvenirliliği konusunda kısmi güvence sağlamak için Kazak petrolünün de Bakü-Tiflis-Ceyhan hattına dâhil etmesiyle Rusya'ya alternatif enerji kaynakları bulmayı amaçlamaktadır (Kamalov, 2008, s. 31).

Rusya ve AB ilişkileri ise genel itibariyle bu enerji ihtiyacı nedeniyle, inişli çıkışlı olsa da genel itibariyle iyi seviyededir. “Eski Avrupa” ülkeleri ile Rusya arasında sıcak ilişkiler bulunmaktadır. Almanya ve Fransa; enerji kaynaklarını ithal ettikleri bir ülke olarak ve ABD'nin politikalarını eleştirmesi nedeniyle Rusya'yı desteklemektedirler. Fakat Schröder ve Chirac yönetimleri esnasında adeta ittifak gibi hareket eden 3 ülke, Merkel ve Sarkozy iktidarıyla bozulmuştur. Yine de 3 ülke arasındaki ilişkiler enerji ilişkisi nedeniyle çok kötüye gidemez. Eski Avrupa'nın Rusya'yı destekleyen politikaları ise, çoğunluğunu eski SSCB üyesi ülkelerinin oluşturduğu, “Yeni Avrupa” ülkelerini rahatsız etmektedir. Nitekim eski SSCB ülkeleri Rusya'yı hala bir tehdit olarak görmektedirler. Yeni Avrupa ülkeleri ve Rusya aralarındaki bu olumsuz intiba 2007 Rusya – AB Zirvesi'ne de yansımıştır.

Rusya, AB'nin büyümesinden rahatsızdır. Bu rahatsızlığının nedenlerinden bazıları şunlardır: Baltık ülkeleri de dâhil olmak üzere eski SSCB ülkelerini de kapsayarak dünyanın en büyük pazarı haline gelmesi; Kaliningrad bölgesini çember içerisine almış olması; her ne kadar AB'nin Rusya'ya verdiği bazı tavizlerle kaybı azalmış olsa da, eski Varşova ülkelerinin de 1994 yılında AB ile Rusya arasında imzalanan ticari anlaşmalara tabi olmaları ve böylece oluşan ekonomik kayıptır.

Rusya; AB'nin özellikle Kafkasya ülkelerini ve Ukrayna'yı bünyesine katmasına karşı çıkmaktadır. Bu konuda 2003 yılında AB tarafından ortaya atılan “Geniş Avrupa” projesini rahatsızlıkla karşılamıştır.

AB, çıkarları için Rusya'dan beklentileri vardır. Bunları 2004 yılında Moskova'da gerçekleştirilen 13'üncü Rusya-AB zirvesinde dile getirmiştir. Bu zirvede

hem SSCB eski topraklarına doğru genişleyen AB'nin Rusya'yı hoşnut tutma beklentisi, hem de DTÖ'ye üyeliği için görüşmeler yapılmıştır. AB'nin beklentileri; Rusya içerisinde doğalgaz fiyatlarının maliyet fiyatları seviyesine çıkartılması; doğalgaz ihracatının tekelleştirilmemesi; yabancı yatırımcılara boru hatlarının inşasına izin verilmesi; ithalat vergisinin kaldırılması; tarım üreticileri ve ulaştırma çalışanlarına sübvansiyonların kesilmesidir (Kamalov, 2008, s. 59).

Rusya, Orta Asya gazını Rusya üzerinde Avrupa'ya iletme hakkına sahip olmuş olsa da; Avrupa iç pazarını ele geçirmek için Gazprom'u Avrupa'ya sokmak istemekte ve ABD'nin yeni AB ülkelerine füze savunma sistemleri kurmasından rahatsız olmaktadır.

AB, Rusya'nın en büyük ticari ortağıdır. AB, Rusya'nın demokratikleşme sorunu ve insan hakları ihlalleri olduğunu dile getirmektedir (Kamalov, 2008, s. 65).

Gazprom, birçok Avrupa ülkesine gaz ihracatı yapmaktadır. 2005 yılında Avrupa'ya ihracatı 156,1 milyar metreküpe ulaşmıştır. Gazprom hem Avrupa ülkelerini enerji konusunda kendine bağlamak isterken; aynı zamanda birçok enerji şirketlerinden de hisse satın almaktadır. Ayrıca çeşitli ülkelerin banka ve medya kuruluşları da ilgi alanına girmektedir.

Avrupa enerji güvenliği için alternatif kaynaklar ararken, Rusya da Avrupa'ya yaptığı gaz ihracatında kullandığı transit geçişte Ukrayna'ya olan bağımlılığını azaltmak için alternatifler aramaktadır. Rusya, Avrupa'ya gönderdiği gazın yüzde 80'ini Ukrayna; yüzde 20'sini Beyaz Rusya üzerinde geçirmektedir. Beyaz Rusya ve Polonya üzerinden geçen hat, Polonya ile ilişkileri bozulduğu için Kuzey Boru hattını alternatif olarak düşünmektedir. Yine bu boru hattı aynı zamanda Ukrayna'ya olan bağımlılığı da azaltacaktır.

Ayrıca Mavi Akım Ukrayna'yı devre dışı bırakacak bir hattır. Mavi Akım hem Türkiye'ye gaz sağlayacak, hem de İsrail başta olmak üzere Ortadoğu'ya, Yunanistan ve İtalya'ya kadar uzatılacağı düşünülmektedir.

Diğer bir hat da Rus gazı ve Orta Asya gazının Karadeniz altından Bulgaristan'a ulaştırılmasıdır. Bulgaristan'dan da Avrupa'ya geçecektir. Bu hat Türkiye açısından olumsuzdur. Başlangıçta gazı Avrupa'ya Mavi Akım ile iletmeyi düşünen Rusya, Türkiye'nin somut bir cevap vermemesi ve Nabucco'yu desteklemesi ile Mavi Akım 2'den vazgeçmiş ve Türkiye'ye daha fazla bağlanmak istememiştir. Ayrıca Burgaz – Dedeağaç projesiyle Türkiye Boğazlarını baypas etmek niyetlenmiştir.

Rusya; AB ile ilişkilerinde Fransa ve Almanya ile iyi ilişkiler içindeyken, eski Sovyet ülkeleri ABD ile iyi ilişkiler içinde olduğundan gergin ilişkiler sürdürmekte idi. Özellikle Kuzey Boru Hattı Projesi eski ve yeni Avrupa'yı karşı karşıya getirmiştir. Rus gazına bağımlılığı artan AB, Rusya'nın en büyük ticari ortağıdır. Bu yüzden Rusya ile AB aralarını bozmak istememektedirler.

AB dünyanın en büyük enerji tüketicilerindedir ve öz kaynaklarının yetersiz olması nedeniyle bu ihtiyacını ithalat yolu ile karşılamaktadır. Artan enerji talebinin yanı sıra enerji havzalarının istikrarının enerji güvenliği açısından taşıdığı önem, AB için enerji politikasını öncelikli meseleler arasına yükseltmiştir (Dönmez ve Telatar, 2008, s. 364-370). AB, enerji konusunda özellikle 1991 yılında imzalanan Avrupa Enerji Şartı ile enerji güvenliği ve enerji verimliliği kaygılarını yansıtmıştır. 1995 yılında kabul edilen "Avrupa Birliği Enerji Politikası" ile de enerji arzının sürekliliği ve güvenliğine atıfta bulunulmuştur. Nitekim 1990'lı yıllarda enerji konusunda iç piyasanın oluşturulması ve çevrenin korunması üzerinde durulduğu görülmektedir. Fakat gerek ulusal düzeyde, gerekse Birlik düzeyinde ortaya çıkan siyasi irade beyanları, bu alanda üyeler arasında tam bir görüş birliğinin bulunmadığını göstermektedir. 2006 yılında Birlik stratejisinin açıklandığı Yeşil Kitap'ta ise iç enerji piyasası; enerji arzı güvenliği; kaynak çeşitlendirilmesi; uluslararası alanda ortak enerji politikası izlenmesi; iklim değişikliği gibi başlıklar altında enerji ele alınmıştır. 2007 yılında da küresel ısınma; iklim değişikliği; yenilenebilir enerji; çevresel kirlilik konuları ele alınmıştır. Ayrıca enerji politikasına yönelik eylem planı belirlenmiş ve enerji sürekliliği; AB için ortak enerji piyasası; çevresel duyarlılık ve enerji güvenliği konusunda hedefler belirlenmiştir. Bu kapsamda 2008 yılında AB'nin enerji politikası ile dış politika ve güvenlik politikalarının arasındaki doğal ilişkiden bahsedilmiş ve enerji çıkarlarını etkileyen

doğal faktörler olarak; Rusya'nın birinci rolü; Türkiye – Kafkasya – Orta Asya coğrafyasının Trans–Kafkasya enerji hattı ile artan stratejik önemi; küresel iklim değişikliği vurgulanmıştır.

AB öz kaynaklarının ve Kuzey Denizi'nde bulunan kaynakların giderek azalışı ve Birlik içinde kömür üretimindeki düşüş de, Birliğin dışa bağımlılığını artıran faktörler arasındadır. Doğalgaz ve petrol ihtiyacının giderek artması, enerji havzalarında ortaya çıkan gelişmelerin, Birlik tarafından varlık ve güvenlik temelinde değerlendirilmesini getirmiştir. Rekabetin olmaması ya da yetersiz kalması nedeniyle doğalgaz piyasası, Avrupa Birliği'nin Rusya'ya olan bağımlılığını artırmaktadır (Dönmez ve Telatar, 2008, s. 373).

Avrupa için gaz ve petrol arzı güvenliği konusu; taşıma güzergâhları, piyasa koşulları, siyasi istikrar ve jeopolitik dengeler açısından oluşan kaygıları ön plana çıkarmaktadır. 11 Eylül 2001'de yaşanan terör saldırısı, tüm aktörler için jeopolitik ve ekonomik koşulları daha da belirsiz kılmıştır.

BP'nin 2007 verilerine göre AB, dünya petrol tüketiminin yüzde 18'ini; dünya doğalgaz tüketiminin ise yüzde 19'unu gerçekleştirmektedir.

Güvenlik Stratejisi Belgesi ile Birlik, Avrupa güvenliğinde risk faktörleri olarak kabul edilen hususlar arasında enerji bağımlılığını da göstermiştir. Alternatif enerji kaynakları ve alternatif tedarikçilerin bulunmaması halinde, AB enerjide dışa özellikle doğalgazda Rusya'ya olan bağımlılığını sürdürecektir.

2006 Şubatında yürürlüğe giren Balkan ülkeleri ve AB arasında oluşturulan Enerji Topluluğu'nun hedefleri arasında yatırımların yoğunlaşmasıyla tek bir ticaret alanı yaratarak, kaynak güvenliğini artıracak ve elektrik, doğalgaz piyasalarının rekabet gücünü geliştirecek, istikrarlı ve verimli bir piyasa mekanizması oluşturmak vardır (Hekimler, 2007). Hazar Denizi ile AB arasında doğalgaz piyasası oluşturulması bu anlaşma kapsamında yer alan diğer bir hedefdir. Ukrayna, Moldova, Norveç ve Türkiye'nin buraya katılımı, Avrupa'nın ortak enerji politikası hedefi için önemli görülmektedir.

AB, petrol ve doğalgazın ağırlıklı yer tuttuğu enerji politikasına ait karar sürecinde, jeopolitik güvenlik kaygılarını daha fazla dikkate almak zorunda kalmakta ve güvenliğin doğasına uygun olarak; enerji politikasında da iç ve dış koşullarına uygun, farklı stratejiler ve araçlar uygulamaktadır. Bu kapsamda enerji yatırımları, iç enerji piyasasının yapısal olarak güçlendirilmesi, kaynak verimliliği, taşıma ve ihracat kolaylıkları, teşvikler, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi yoluyla petrolün yerine doğalgazın ikamesi ve sonrasında da fosil yerine yenilenebilir kaynakların ağırlıklı kullanımı iç piyasanın düzenlenmesi için işlevsel araçlar arasında sayılabilir (Dönmez ve Telatar, 2008, s. 382).

2004 yılı verilerine göre AB, enerji ihtiyacının yüzde 6'sını yenilenebilir enerji, yüzde 18'ini katı yakıt, yüzde 38'ini petrol, yüzde 24'ünü doğalgaz ve yüzde 14'ünü ise nükleer enerji ile karşılamaktadır. Petrolde Ortadoğu'ya, doğalgazda Rusya'ya olan bağımlılık, AB için arz güvenliğini çok daha hassas kılmaktadır. 2004 verilerine göre AB, kullandığı petrolün yüzde 26'sını ve doğalgazın yüzde 29'unu Rusya'dan tedarik etmektedir.

AB, enerji kaynakları üzerinde daha da belirginleşen küresel rekabet koşulları altında istikrarlı ve sürdürülebilir, az maliyetli ve çevre güvenliğine zarar vermeyecek bir enerji politikası geliştirmeye çalışmaktadır.

AB, enerji güvenliğini ve politik çıkarlarını uluslararası ilişkiler zemininde gereği gibi koruyabilmek için, dış ticaret politikası, dış ekonomik ilişkiler ve yardımlar dışında Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının öncülüğünde planlanan bir strateji geliştirmiştir. Komisyon, bu doğrultuda, enerji havzalarının bulunduğu bölge ve ülkelerle, bu enerji kaynaklarının taşıma güzergâhı üzerinde bulunan bölge ve ülkelerle diyalogunu yoğunlaştırmıştır.

1999 yılına ait Rusya için Ortak Strateji ve Ukrayna için Ortak Strateji; Avrupa'da yaşamı tehdit eden çevre sorunları, enerji kaynaklarının kullanım ve işletiminin iyileştirilmesi ve nükleer güvenlik alanlarında işbirliğini öngörmektedir. Nitekim AB açısından Rusya ile ilişkiler, ülkelerin ticaret ve dış politika alanlarında olduğu kadar enerji politikaları için de önemli görülmektedir. Enerji alanında AB ile

Rusya arasında Ekim 2000’de kurulan AB–Rusya Enerji Diyalogu, Birliğin Rusya’nın petrol ve gaz rezervlerine güvenli ulaşımı öngörmektedir. Bu, her iki taraf için de bağımlılığın getirdiği güvenlik kaygılarının azaltılmasında işlevsel bir girişim olarak; AB için arz güvenliğini, Rusya içinse dünya piyasalarına katılımı ve yatırımların devamını hedeflemiştir. Fakat 11 Eylül sonrası ABD politikalarının yarattığı dış koşullar; iktisadi, yasal ve güvenlik alanlarında yaşanan görüş ayrılıkları nedeniyle diyalogda ilerleme olmamıştır.

Tengiz petrolünün, yeni bir hat ile Rusya üzerinden Novorossisk limanı ile Karadeniz’e iletilmesi; Azerbaycan “erken petrolü”nün uluslararası piyasalara aktarılması için kullanılan Bakü – Novorossisk hattının yenilenmesi, Rusya ile Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan arasında imzalanan anlaşmalar Rusya’nın bölgedeki etkinliğini arttırdığı gibi, AB’nin enerji kaygılarını da bu bağlamda derinleştirmektedir.

11 Eylül sonrasında, AB’nin jeopolitik çıkarları daha da netleşmeye başlamıştır. Bu noktada Hazar Denizi kaynaklarının güvenliği, bu kaynakların çıkarılması, uluslararası piyasaya ulaştırılması hususunda Rusya ile rekabet döneminin başlamasıyla AB’nin stratejik çıkarları açısından önemi artmıştır (Somuncuoğlu, 2007, s. 235). Eski Sovyet ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen petrol ve doğalgazı uluslararası piyasaya ulaştırmak için Rusya topraklarını kullanma zorunluluğu da ayrı bir problem sahasını oluşturmaktadır.

Bölgede Rusya ve ABD’nin mücadelesi de söz konusudur. Özellikle Bakü – Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü–Erzurum doğalgaz hattı ile Rusya’nın bölgedeki enerji hâkimiyetinin sınırlandırılması amaçlanmıştır (Dönmez ve Telatar, 2008, s. 391). Bu hattı AB de çeşitli sebeplerden dolayı desteklemiştir. Bu sebepler; enerji güzergâhında alternatiflerin olması; Rusya’nın etkisinin kırılması; Rusya ile ticaretin büyük kısmının Boğazlardan yapılması nedeniyle çevresel risklerin azaltılması sayılabilir. Bunların hepsi de güvenlik meseleleri olarak değerlendirilmiştir (Hill, 2004, s. 21-24).

Kafkasya ve Orta Asya’da yeni bağımsız devletlerin çıkması ile bölgeye yönelik jeopolitik ilginin artması; AB’nin bölgeye geniş perspektiften bakmasını

gerektirmektedir. Nitekim Şansölye Klaus Kinkel'in Ocak 1996'da Gürcistan'a yaptığı ziyaretin ardından "...Gelecek kalkınmanın anahtarı Kafkasya'da ve Orta Asya'dadır. Bölgeye yaklaşmanın lokomotifi Türkiye, giriş kapısı Azerbaycan, Köprüsü Gürcistan, son durağı ise Kırgızistan'dır." mesajı, AB'nin yaklaşımını özetler bir ifade olmuştur (Hüseyinov, 2001, s. 81). Örneğin AB, Azerbaycan'ı Avrupa Komşuluk Politikasına dâhil ederek enerji alanında işbirliği içerisine girmiştir (Youngs, 2007).

Bölgenin devlet sayısı itibariyle kalabalık oluşu; Rusya gibi bir gücün tarihsel iddialarını devam ettirmesi; Çin gibi büyük bir enerji tüketicisinin uluslararası piyasalara katılması nedeniyle enerji talebini artırması; Afganistan müdahalesi, etnik ve sınıra ilişkin sorunlar ile Rusya'nın AB ve ABD tarafından atılan her bir adımı dikkatle takip etmesi hususları güvenliğe ilişkin risk faktörleri olarak değerlendirilmektedir. Nitekim AB'nin enerji bağımlılığı, bölgede etkin rol oynamayı kendisi için zaruri kılmaktadır.

1998 yılında Bakü'de düzenlenen İpek Yolu Konferansı ile Avrupa-Kafkasya – Asya ulaştırma koridoru; Avrupa'ya enerji transfer edilmesini öngören Devletlerarası Petrol ve Doğalgaz Taşımacılığı (INOGATE – Interstate Oil and Gas Transport to Europe); Azeri, Irak, İran, Mısır, Türkmen ve Kazak doğalgazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya iletilmesi projesi olan hem kendisinin hem de bu ülkelerin Rusya'ya olan bağımlılığının azaltılması ve İran doğalgazının Avrupa'ya ulaştırılmasına altyapı oluşturan NABUCCO, ilk zamanlarda projelendirilmiş enerji güzergâhlarıdır. Bunun dışında AB, Odessa – Brodi – Plotsk petrol boru hattı projesi ile de Ukrayna'nın devreye sokularak Hazar petrolünün Polonya üzerinden aktarılmasını hedeflemiştir (Hüseyinov, 2001, s. 79-80). Güney Akım Boru Hattı ile Rus gazı, Karadeniz'den getirilerek Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya ulaşacaktır.

Rusya doğalgazı; Ukrayna-Slovakya-Avusturya-Almanya hattı üzerinden AB'ye taşınmaktadır. Güney Kafkasya Boru Hattı kapsamında Türkiye ile Yunanistan'ın doğalgaz hatları birleştirilerek Hazar, İran ve Ortadoğu enerji kaynakları İtalya üzerinden AB'ye taşınmaktadır. Nitekim Kasım 2007'de Türkiye ile Yunanistan arasındaki hat tamamlanmıştır. Bu hat ilk başta 250 milyon metreküp Şahdeniz gazını Azerbaycan'dan Avrupa'ya aktarmaktadır. İran-Türkiye-AB hattı ile İran gazı AB'ye taşınabilecek ve Rusya üzerinden satışı yapılan Türkmen gazı da bu hatta bağlanma

imkânı olacaktır. Güney Kafkasya Gaz Boru Hattı da Azerbaycan gazını, Gürcistan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya aktaracak projedir. Bakü–Tiflis–Ceyhan petrol hattına paralel hattır (Tonus, 2005).

1990'lı yıllarda Kafkasya politikası zayıf olan AB; 2000'li yılların başından itibaren yeni genişleme dalgasının yaklaşması; uluslararası alanda daha fazla rol oynama isteği; enerjide daha fazla dışa bağlanması ile bu yönde daha aktif bir politika izlemeye çalışmıştır. AB'nin Kafkasya ülkeleri ile ilişkilerinin hukuki temelini, her bir ülke ile ikili olarak hazırlanan ve tamamı 1999 yılında yürürlüğe giren Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları oluşturmaktadır. Buna göre kurulacak yeni ortaklığın amaçları; taraflar arasında siyasi diyalog oluşturulması; söz konusu ülkelerin demokrasi geliştirme, ekonomik kalkınma, serbest piyasa ekonomisine geçiş çabalarını destekleme; taraflar arasında ticaret, yatırım, hukuki, mali, bilimsel, teknolojik ve kültürel alanlarda işbirliğinin geliştirilmesini sağlamaktır.

2003 yılında AB'nin bölgeye yönelik amaçları; bölge ülkelerinin siyasi ve ekonomik reformları gerçekleştirmelerinde destek olmak; bölgedeki etnik çatışmaların önlenmesine yardımcı olmak; mülteci konumuna düşenlerin geri dönüşlerini teşvik etmek; bölge içi işbirliğini teşvik ve koordinasyonu sağlamak yönünde olmuştur (Grevi, 2007). 2004 yılından itibaren ise Avrupa Komşuluk Politikasına üç Kafkasya ülkesini de dâhil ederek Kafkasya politikasını somut temellere oturtmuştur (Cremona, 2004). Kafkasya ülkelerinin Avrupa Komşuluk Politikasına katılması sonrasında ise söz konusu politikanın gereği olarak 2005 yılında her üç ülkeye ait ülke raporları hazırlanmış; 2006 yılında ise her ülke için ayrı ayrı Avrupa Komşuluk Politikası Eylem Planları kabul edilmiştir. Eylem planlarının ışığında Azerbaycan için belirlenen öncelikler; demokratik gelişme ve iyi yönetim; sosyo–ekonomik reform; yoksullukla mücadele; idari kapasitesinin iyileştirilmesi; ulaştırma, enerji ve çevre alanlarında reformların desteklenmesi olmuştur. Ermenistan için; demokratik yapının güçlendirilmesi; düzenleyici reformlar; idari kapasitenin iyileştirilmesi ve yoksulluğu azaltmaya yönelik girişimlerin desteklenmesi olarak belirlenmiştir. Gürcistan için ise; demokratik gelişme ve hukuk düzeninin yerleşmesi; ekonomik kalkınma; yoksulluğun azaltılması; sosyal

reformların desteklenmesi; iç sorunlarının barışçıl yollarla çözümünün desteklenmesi olmuştur.

AB'nin Kafkasya ülkelerine yönelik çalışmaları, SSCB'nin dağılması ile birlikte, "BDT Ülkelerine Teknik Yardım (TACIS)" programının devreye sokulmasıyla başlamış ve AB'nin bölgeye en fazla bağış yapan aktör olduğu görülmektedir. Ayrıca bölge ülkeleri ile sınırı aşan enerji projelerinde de ilişkide bulunmuştur. Bakü Süreci Girişimi ve enerji ortaklığına ilişkin taraflar arasında Kasım 2006'da varılan Anlayış Memorandumuna uygun olarak enerjide bölgesel işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Katılımcı ülkelerin (Azerbaycan, Ermenistan, Bulgaristan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Romanya, Tacikistan, Türkiye, Ukrayna ve Özbekistan) bölgesel enerji piyasalarının kademeli gelişimini sağlama, yeni altyapı çalışmalarına yatırımı özendirme, enerji verimliliğine ilişkin politika ve programlar geliştirme ve söz konusu enerji piyasalarının AB piyasaları ile kademeli bütünleşmesi konusunda anlaştığı ve Bakü Sürecini başlatan girişim 2004'te Bakü'de toplanan Enerji Bakanları Konferansında gündeme gelmiştir.

AB'nin Kafkasya ülkelerinden en önemli ticari ortağı Azerbaycan olmuştur. İlişkisinin önemli bir boyutunu ise enerji oluşturmaktadır (Lobjakas, 2007). 2006 yılında Azerbaycan 1,2 milyon ton ham petrolü Rusya'nın Novorossisk limanından, 10 milyon ton ham petrolü de Bakü – Ceyhan hattından Avrupa'ya ihraç etmiştir. Nitekim Bakü – Ceyhan hattı ile AB'nin Hazar bölgesinde temel çıkarının Avrupa enerji arzı güvenliğinin sağlanması ve bölge enerji kaynaklarının tek bir güçlü devletin elinde toplanmasının önlenmesi olduğu görülmektedir.

Ancak halen AB'nin Hazar bölgesine yönelik tek bir enerji politikasından söz etmek mümkün değildir. Azerbaycan'da bazı Avrupalı şirketler (BP, Statoil, Elf, Agip, Shell gibi) petrol ve doğalgaz arama, üretim ve dağıtım yatırımları yapmaktadır. Orta Asya'dan Avrupa'ya uzanan Doğu – Batı Koridorunun gerçekleştirilmesini amaçlayan TRACECA programı çerçevesinde AB, Bakü yakınındaki limanın onarımı ve kapasitesinin artırımı için ciddi bir maddi kaynak sağlamıştır. Fakat Avrupa'nın bölgedeki varlığı ile kıyaslandığında ABD'nin varlığının daha ağırlıklı olduğu aşikârdır.

Azerbaycan'ın Şahdeniz bölgesinden geçecek doğalgazı Avrupa'ya taşımayı hedefleyen Bakü – Tiflis – Erzurum doğalgaz boru hattı projesi ise AB'nin kullandığı doğalgazın yaklaşık dörtte birini sağlayan Gazprom'un tekelinden kurtulmak için önemli bir alternatif olarak görülmektedir. Projenin uygulamaya konması halinde Azeri gazı yanında Türkmen gazının da bu hattan akıtılabileceği ve bu hattın ileriki aşamalarda Nabucco ile birleştirebileceği de düşünülmektedir.

AB, Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözümü için çaba sarf etmektedir.

AB'nin belli başlı bazı üye ülkelerinin söz konusu bölgede kendilerine ait özel çıkar alanlarının bulunması ve bu duruma uygun bireysel politikalar üretmesi de AB'nin bütüncül bir bölge politikası oluşturmasına engel oluşturmaktadır. Bu çerçevede İngiltere, Fransa ve Almanya'nın girişimleri önemlidir. Söz konusu ülkeler hem Güney Kafkasya ülkeleri hem de Rusya, ABD ve Çin ile ikili ilişkilerinde kendi tarihsel çıkarlarını koruma peşindedirler (MacFarlane, 2006). Bölgede etnik çatışmaların ve istikrarsızlıkların çok olması; bölge ülkelerinin zayıf devlet yapıları; sosyo – ekonomik problemler; enerji alanındaki rekabet mevcut istikrarsız ortamı daha da derinleştirerek bölgede sorunları artırmaktadır (Wall ve Matveeva, 2007). Bölge ülkelerinin AB'yi sorunlarını çözebilecek yetenekte bir aktör olarak görmemesi de AB'nin bölgeye yönelik politikalarını için ayrı bir sorunu teşkil etmektedir. Ayrıca önemli dış aktörlerin varlığı da bölgede güçlü bir siyasi rol oynamak isteyen AB'nin durumunu zora sokmaktadır. Bölgede AB'nin baskın aktör olmasını istemeyen en önemli ülke ise Rusya'dır. Dolayısıyla hala bölgedeki siyasi süreçlerin yönü ve hızını öncelikle Rusya ve ABD belirlemeye devam edecektir. Nitekim AB'nin, Kafkasya için bölgenin jeopolitik gerçeklerini yansıtacak ve Rusya ve ABD politikasına uyumlu bir vizyona ihtiyacı vardır.

Orta Asya, SSCB dağıldığından itibaren AB tarafından yeterince politikalarına dâhil edilmemiş; fakat 11 Eylül'ün yarattığı uluslararası ortam ve AB'nin genişleme politikasıyla birlikte bölge politikalarını tekrar değerlendirmek durumunda kalmıştır. AB'nin bölgeye yönelik politikasında değişiklikler yapacağını göstergesi 2007 yılında dönem başkanlığını yürüten Almanya'nın girişimiyle kabul edilen Orta Asya (Siyasi)

Strateji Belgesi olmuştur. AB'nin Orta Asya ile geliştirdiği ilişkiler, bölge ülkelerinin otoriter ve baskıcı yönetimleri nedeniyle AB'nin savunduğu etik değerleri hiçe saydığı için eleştiri konusu olabilmektedir.

Almanya'nın dönem başkanlığı sırasında öncelikli hedeflerin içerisinde "Avrupa'nın güvenlik ve istikrar alanının genişletilmesi" olmuş ve bu kapsamda özellikle Orta Asya ülkeleri, Karadeniz Bölgesi ve Rusya ile ilişkilerin gözden geçirilmesi gereği ısrarla hatırlatılmıştır. Nitekim AB için Orta Asya; istikrarsızlık ve çatışma alanlarının yanında olduğu; İslami aşırı uçlara karşı mücadele ettiği; zengin enerji kaynaklarına sahip olması nedeniyle önemlidir. AB son genişleme dalgasıyla bölgeye yaklaşmış olduğu için bölgedeki sorunların sıçrama ihtimali nedeniyle AB tarafından politika geliştirilmesi gerekmektedir.

Ticari ilişkiler de Orta Asya ülkelerinin AB için öneminin artmasına neden olmaktadır. AB'nin bölgedeki en büyük ticari ortağı Kazakistan'dır ve diğer Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri ile yapılan ticaretin toplamından daha fazladır.

AB-Orta Asya ilişkilerinde diğer bir konu ise enerji arzı güvenliği bağlamında bölgenin oynadığı roldür. Son yıllarda Rusya'nın Ukrayna ve Beyaz Rusya ile yaşadığı enerji krizleri sonrası, AB ülkelerine olan enerji arzının sekteye uğraması; AB'nin Rusya ile yaşadığı problemler, AB'yi, enerji arzının "enerjinin geliş ülkeleri" açısından çeşitlendirilmesi konusunda tedbir almaya zorlamıştır. Gazprom, AB'nin doğalgaz ihtiyacının yarıya yakınına sağlamaktadır ve doğalgaz konusunda AB'nin büyük oranda Rusya'ya bağımlılığı söz konusudur. Bu durum AB'nin enerji çeşitliliğini artırması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle Orta Asya ülkeleri AB açısından önem arz etmektedir.

1990'lı yılların sonunda AB'nin bölge ülkeleriyle taraflar arasında birçok işbirliği yapılmasını ve "kurumsallaştırılmış diyalog" düzeneği kurulmasını öngören ve karşılıklı ilişkinin hukuki temelini oluşturan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları imzalanmıştır. Bu bağlamda Kazakistan ve Kırgızistan ile 1995 yılında imzalanmış ve 1999'da yürürlüğe girmiş; Özbekistan ile 1996'da imzalanmış ve 1999'da yürürlüğe

girmiş; Tacikistan ile 2004'te imzalanmış ve 2005'te yürürlüğe girmiş; Türkmenistan ile 1998'de imzalanmış Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları mevcuttur.

2002 yılında Kazakistan ile Ticaret, Yatırım, Enerji ve Ulaştırma Alt Komitesi olarak AB ile arasındaki diyalog artmış ve 2006 yılında ise enerji alanında ilişkileri geliştirmek üzere varılan mutabakatı simgeleyen Memorandum imzalanmıştır.

Kırgızistan ile 2004 yılında Tekstil alanında anlaşma imzalanmıştır

AB, imzalamış olduğu Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmalarının uygulanmasını desteklemek ve kolaylaştırmak için bölge ülkelerine TACIS, Gıda Güvenliği ve insani yardım programları çerçevesinde yardımlarda bulunmuştur. Söz konusu ülkelere en fazla teknik yardım, üye ülkeleri ile birlikte AB'den gitmektedir. 1991 – 2004 yılları arasında AB, Orta Asya'ya toplam 1,132 milyon avroluk yardımda bulunmuştur.

Orta Asya ile AB'nin ticari ilişkileri ele alındığında Kazakistan'ın AB'nin önemli ortağı olduğu ortaya çıkmaktadır. Kazakistan'ın AB'nin toplam ticaretindeki payı yüzde 0,7'dir. 2006 rakamlarına göre AB, Kazakistan'ın, Rusya ve Çin'in önünde birinci sıradaki ortağıdır ve Kazakistan'ın toplam ticaretinde AB ile ticaretinin payı yüzde 36,1'dir. Kazakistan'ın AB'ye ihraç ettiği ürünlerin büyük kısmını maden ürünleri (yüzde 90'a yakın kısmı yakıt olmak üzere), hammadde ve demir, çelik ve kimyasal ürünler dahil ağır sanayi malları oluşturmaktadır.

Özbekistan ise Kazakistan'dan sonraki en fazla ticaret yaptığı ikinci ülkedir. 2006 yılı rakamlarına göre iki ülke arasındaki ticaret hacmi 1,5 milyar avro olmuştur. Özbekistan AB'nin genel ticaret ortakları sıralamasında 88'inci; AB ise Özbekistan'ın Rusya'dan sonraki en önemli ikinci ticaret ortağıdır.

AB'nin Türkmenistan ile toplam ticaret hacmi 2006 yılında 886 milyon avrodur. Türkmenistan genel sıralamada AB'nin 106'ncı; AB ise Türkmenistan'ın ticaret ortakları sıralamasında Ukrayna ve İran'dan sonra 3'üncü sırada yer almaktadır.

AB'nin Tacikistan'la 2006 yılında gerçekleştirdiği toplam ticaret 325 milyon avro olmuş ve Tacikistan AB'nin 141'inci sıradaki ticaret ortağı olmuştur. AB ise Tacikistan'ın Rusya'dan sonraki en büyük ticaret ortağıdır.

AB'nin Kırgızistan ile ticareti 2006 yılında 186 milyon avro olmuş ve Kırgızistan AB'nin genel ticaret ortakları sıralamasında 151'inci sıralamada yer alırken; AB ise Kırgızistan'ın ticaret ortakları arasında 5'inci sırada yer almıştır.

AB'nin Orta Asya ülkeleri ile siyasi ilişkileri dönemsel olarak sekteye uğramakla birlikte ekonomik ilişkilerin gölgesinde kalmıştır. AB, bölge ülkeleri ile aralarında üst düzey siyasi yöneticilerin katılımıyla gerçekleştirilen bölge içi siyasal diyalogu geliştirmek için önemli gayri resmi toplantılar yapmaktadır. Taraflar arasında bu tür bir diyalogun varlığı da bölgenin geneline ilgilendiren uyuşturucu ticareti, su ve enerji yönetimi, terörizm gibi konuların tartışılması açısından önemlidir (Dönmez ve Telatar, 2008, s. 498).

Kazakistan, AB için siyasi açıdan da önemli, Rusya'ya alternatif olabilecek ciddi bir enerji kaynağı, Orta Asya'da istikrarın anahtar ülkesi ve ciddi bir stratejik ortaktır. Kazakistan için de AB ile ilişkiler izlediği “çok yönlü” dış politikasının önemli bir boyutunu teşkil etmekte ve AB; Rusya, Çin ve ABD'ye karşı dengeleyici aktör olarak değerlendirilmektedir.

Siyasi ilişkiler açısından AB'nin en çok sorun yaşadığı Orta Asya ülkesi Özbekistan olmuştur. Nitekim 2005 yılında Fergana Vadisi'nde yaşanan ve kanlı bir şekilde bastırılan olayların uluslararası düzeyde soruşturulmasını reddeden Özbekistan'a karşı AB, 2005 Ekiminde yaptırım kararı almıştır. AB ile arasında yaşanan bu gerginlik neticesinde ise Özbekistan, dış politika rotasını Rusya ve Çin'e doğru çevirmiştir.

AB, Kırgızistan ile ilgili olarak insan hakları ihlalleri, hukukun üstünlüğü ve demokratik reformların uygulanışı konularında çekinceleri devam etmektedir.

Tacikistan, AB için, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, ne coğrafi açıdan ne de enerji kaynakları açısından ciddi bir önemi olduğunu söylemek mümkün değildir. Bölgedeki varlıkları hem “sert” hem de “yumuşak” güç unsurlarına dayanan ABD, Rusya ve Çin ile karşılaştırıldığında, daha çok “yumuşak” gücün unsurları ile ön planda olan AB'nin etkinliğinin söz konusu ülkelerin gerisinde kaldığı söylenebilir. Yine ABD, Rusya ve Çin ile kıyaslandığında, ulus – üstü bir takım nitelik taşısa da, özellikle dış politika konularında hala hükümetler arası olma özelliğini koruyan AB'nin 27 ülkeden

meydana gelen bir örgüt olarak, diğer aktörler kadar hızlı ve yeknesak kararlar alarak uygulaması da mümkün olmamaktadır.

Rusya ve AB ortak tarih, ortak çıkarlar ve değerleri paylaşan iki ülkedir. Yılda iki kez ortak zirve yapmaktadırlar. Rusya ve AB dış politika olarak, BM gözetiminde uluslararası yasaların hüküm sürdüğü çok kutuplu bir yapı savunmaktadırlar. Rusya ve AB arasındaki ilişkiler doğası gereği yüksek potansiyel içermekte olmasına karşın gelişme hızı düşük seviyededir.

Rusya'nın ekonomisi istikrarlı bir yapıdadır ve 5-10 yıl içerisinde dünyanın en büyük beşinci ekonomisi olması öngörülmektedir. Rusya'nın bu gelişmesi AB'nin çıkarlarıyla uyuşmamaktadır. Ayrıca tekrar küresel bir güç olma yolunda olan Rusya, dış politikasında AB veya NATO üyeliğini arzulamamaktadır. Rusya, AB'nin kendisine karşı yürüttüğü politikasında ulus-üstü bir konum alırsa çıkar birliği sağlanabileceğini düşünmektedir.

Gürcistan krizi ile Rusya-NATO ilişkilerinde tıkanma olmuştur.

Ülkesinde uyguladığı insan hakları ihlalleri, AB tarafından iddia edilen diktatör rejimi uygulamaları nedeniyle Haziran ve Aralık 2011'de AB Konseyi tarafından yaptırım uygulanan ve AB ile yapılan "Doğu Ortaklığı Girişimi"nden Eylül 2011'de ayrılan Belarus, 18 Ekim 2011'de Kazakistan ve Rusya ile Avrasya Ekonomik Komisyonu'na katılmıştır. Böylece Avrasya Birliğine hayat verilmiştir. Nitekim Rusya, verdiği 3 milyar dolarlık kredi, yapmış oldukları yüzde 60'lık doğalgaz indirim anlaşmaları ile Belarus'a yardımcı olmaktadır (Belarus signs gas deal with Russia, Anonim, 25.11.2011). Rusya ayrıca uluslararası ortamda yalnızlaştırılmaya çalışılan Belarus'a politik destek vermektedir (Özel, 2011).

Estonya-Rusya ilişkilerinde olumsuz noktalar bulunmaktadır. 2004'de Estonya'nın AB ve NATO'ya üyeliği; 2007'de Rusya'nın Estonya'ya başlattığı siber saldırı; 2008'de Rusya'nın Tallinn Limanından aktardığı gaz için ambargo uygulaması; 2008'de Rusya'nın Gürcistan işgali; 2009'da Rusya'nın Ukrayna'ya uyguladığı gaz ambargosu ile Estonya ekonomisinin olumsuz anlamda etkilenmesi; 2011'de Estonya'nın Euro Zone üyeliği iki ülkenin ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen

gelişmeler olmuştur. Şüphesiz yaşanan bu olumsuzluklar Rusya'nın bu ülke üzerindeki yumuşak gücünü de olumsuz anlamda etkilemiştir.

Bu olumsuzlukların yanında 2005 yılına kadar iki ülke karşılıklı 30 anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar arasında sınır geçiş anlaşmaları, taşımacılık, ulaşım, gemicilik, kültür ve iletişim alanları da bulunmaktadır.

Rusya, Estonya ile olan ilişkilerinde yumuşak güç vasıtalarını da kullanmaktadır. Bu kapsamda; Estonya'da yaşayan Rus azınlığını; NGO'nı, Medya araçlarını, Rus Ortodoks Kilisesini, Rus azınlığına politik ve insani destek programlarını kullanmaktadır (Conley ve Gerber 2011).

4.4.Çin-Rusya Federasyonu

Her ne kadar ne kadar Soğuk Savaş döneminde iki ülkenin çıkarlarının çatıştığı ve karşı karşıya geldiği dönemler olmuş olsa da, günümüzde Rusya–Çin ilişkileri “stratejik ortaklık” seviyesinde bulunmaktadır (Onay, 2002, s. 149). 1997’de Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin ile Boris Yeltsin’in Rusya’da imzaladıkları “kendi görüşlerine uygun Yeni Dünya düzeninin” oluşturulmasını amaçlayan anlaşma yaklaşık 9 yıl sonra Putin’in Çin’de imzaladığı anlaşmayla daha da derinleşmiştir.

1997’de imzalanan “stratejik işbirliği” deklarasyonu ABD’nin süper gücünün etkinliğini kısıtlamaya yönelik ve çok kutuplu bir düzen yaratmaya yönelik bir işbirliğidir (Onay, 2002, s. 150).

2001’de Rusya–Çin arasında “İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşma ile ABD hegemonyasını dengelenmek, iki ülke arasındaki 4300 kilometrelik sınırın hukuken belirlenmesi ve çizilmesi, silah satışı ve teknoloji transferi, enerji ve hammadde tedariki ve Orta Asya’daki İslami akımların gelişimine yönelik tedbirler konusunda işbirliğine gidilmiştir. Bu anlaşma ile iki ülke arasındaki ilişkiler iyi bir seviyeye çıkarılmıştır.

16 Temmuz 2001 tarihinde Rusya ve Çin arasında imzalanan Dostluk Paketi ilişkileri geliştirmiş ve aynı zamanda ABD ve Rusya arasındaki olası bir yakınlaşmaya

Çin'in verdiği bir cevaptı. Fakat Çin için bu önemli kazanç 11 Eylül saldırılarından sonra değişen jeopolitik ve siyasi ortamda altüst oldu ve Çin'in Orta Asya genelindeki planlarını en azından kısa dönemde askıya almasına neden oldu (Aydın, M., 2005,s. 95).

Günümüzde Rusya–Çin arasındaki bu yakınlaşmada, SSCB'nin yıkılışıyla stratejik ortamın çöküşüne; üst kademelerde oluşan siyasi iradeye; silah satışları ve savunma işbirliği nedenler olarak gösterilebilir. Bu stratejik işbirliği ile iki ülkenin müşterek menfaatleri bulunmuş, sürtüşme konuları ortadan kaldırılmıştır. Fakat bu işbirliğinin ekonomik ayağı eksik olarak kalmış ve iki tarafın halkından ziyade liderlerinin yarattığı havada gerçekleşmiştir. İşbirliğinin eksik yönleri bunlardır.

Rusya renkli devrimlere destek veren; Çeçenistan politikası nedeniyle eleştiren; kendisini merkeziyetçi ve anti-demokratik olarak nitelendiren Batı'dan uzaklaşmış ve dış politika dayanağı olarak Çin'i seçmiştir (Kamalov, 2008, s. 176). ABD'nin dünyadaki ve Avrasya'daki nüfuzunu dengeleyecek bir güçle işbirliği yapmak ve ekonomik bir güç haline gelmek isteyen Rusya için Çin doğal bir müttefikidir.

Orta vadede, ekonomisini güçlendirmek; enerji ve stratejik açıdan Asya'da stratejik çıkarlarını korumak; Tayvan'ı topraklarına katmak isteyen Çin için Rusya iyi bir ortaktır. Fakat uzun vadede askeri ve ekonomik olarak süper güç olmayı hedefleyen ve bu hedefini gerçekleştirmek için batıya doğru genişlemesi gereken Çin ile Rusya'nın menfaatleri çatışabilir (Özdamar, 2005, s. 26). Çin'in hızlı büyüyen ekonomisi için ihtiyaç duyduğu enerjiyi karşılaması ve Rusya'nın silah sanayisi için Rusya ile yakınlaşmıştır. Rusya ve Çin'in yakınlaşmasında asıl neden ise ABD faktörüdür. BM Güvenlik Konseyi'nde ABD ve Avrupa'ya ancak bu işbirliği ile karşı koyabilecektir. İki ülke de ABD'yi Orta Asya'dan uzak tutmak ve ABD'nin Çeçenistan ve Tayvan konularına karışmasını engellemek istemektedir.

Rusya ve Çin'in uluslararası alanda birçok soruna bakış açıları benzerdir. Örneğin İran'ın nükleer politikasına bakışları aynıdır ve uluslararası ortamda savunmaktadırlar. Kuzey Kore konusunda da görüşleri aynı şekilde destekler biçimdedir. Beyaz Rusya ve Özbekistan'ın liderlerini de desteklemektedirler.

Rusya ve Çin'in siyasi bağlamda diğer ortak yanları da Japonya ile sınır sorunları yaşamalarıdır.

Rusya ve Çin sınır sorunlarını çözmüş ve ekonomik bağlamda ilişkileri artmıştır. 2005 yılındaki ticaret hacmi bir önceki yıla göre yüzde 30 artarak 29,1 milyar dolar olmuştur.

2006 yılında Putin'in "stratejik işbirliği" anlaşmasının 10'uncu yılı nedeniyle gerçekleştirdiği Çin ziyaretinde iki lider ikili ilişkilerden son derece memnun olduklarını dile getirmişler ve bu ziyaretle birlikte Rusya-Çin ilişkileri en önemli dönemeç noktalarından birine girmiştir.

Putin'in 2006 yılındaki ziyareti enerji başta olmak üzere ekonomik maiyet taşımaktadır. Özellikle enerji alanında Gazprom ve Çin CNPC şirketi arasında Rus gazını Çin'e iletim yolları ve miktarı üzerinde anlaşmalar imzalanmıştır. Anlaşılan petrol miktarı Avrupa'ya ihraç edilen miktarın yarısından fazladır.

Rusya, Çin'in en büyük enerji ithalatçısı olacak ve bu da Çin'i istikrarsız olan Orta Doğu enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltacak ve enerji güvenliğini sağlayacaktır (Kamalov, 2008, s. 184).

İki ülkenin işbirliği yaptığı diğer bir alan ise askeri alandır. Rusya, Çin'in tek modern silah ve askeri teknoloji kaynağıdır. Rusya, Çin'e yılda 3 milyar dolar değerinde silah satmaktadır. Ayrıca Batı'yı da rahatsız eden Şangay İşbirliği Örgütü de ikili ilişkilerde ön plana çıkmaktadır.

Her ne kadar şu anda Rusya ve Çin stratejik işbirliği seviyesinde bulunsalar da iki ülke birbirine temkinli yaklaşmaktadır. Rusya'da Çin'in ileride tehlike arz edebileceğini düşünenlerin sayısı artmıştır. Şubat 2006'da yapılan ankette Çin'e karşı olumlu yaklaşanların sayısı yüzde 42'den 30'a inmiş; Çin'e olumsuz bakanların sayısı ise yüzde 6'dan 13'e çıkmıştır. Çin'i tehlike olarak algılamanın nedeni Çin'in büyümesi ve Sibirya bölgesini istila etmesidir. Rusya Çin istilasını önlemek için göçmenlik ve vatandaşlık kanunu zorlaştırmıştır. Ayrıca Rus petrolünün Çin'in ihtiyaçlarını karşılayamayacağı düşünülmektedir. Bu da Rusya'nın petrolü Çin ilişkilerinde bir araç

olarak kullanabileceği düşünülebilir Dolayısıyla, tüm bu gelişmelere rağmen, Rusya ve Çin gözle görülür siyasi, ekonomik ve askeri bağlamda ilişkilerini geliştirirken, tam anlamıyla bir ittifak ilişkisine girmekten hala çekinmektedirler. Yani karşımıza güvene ve iyi niyete bağlı olmayan daha ziyade ince hesaplı bir menfaat temini ve özellikle ABD'ye karşı bir manivelaya sahip olma arzusu güden bir işbirliği çıkmaktadır.

Gazprom ile Çin CNPC şirketi 2006'da Batı ve Doğu Sibirya'dan 2 ayrı yönden gaz sevk edilmesi konusunda anlaşmışlardır. Proje Rus gazının Güney ve Güneydoğu Asya'nın diğer ülkelerine ihracatını sağlayacak ve Rusya'nın Avrupa'ya olan Pazar bağımlılığını çeşitlendirecektir. Ayrıca Çin'i Rusya'ya bağlanmasını sağlayacaktır.

Rusya'nın Asya politikası başta Çin ve Hindistan olmak üzere Uzakdoğu ülkeleri ile hem stratejik çıkarlar açısından, hem de Batı ile olan bağları dengelemek açısından mevcut ilişkileri geliştirmeyi öngörmektedir (Yılmaz, 2008, s. 510). Çin'in sürekli gelişen kabiliyetlerinin farkında olan Putin, ikili ilişkilerdeki sorunları yok ederek Çin ile daha sıkı ilişkiler geliştirme yolunu seçmiştir. Önce aralarındaki toprak sorunlarını halletmek için 2004 yılında Çin ile yaptıkları bir anlaşma ile Doğu sınırındaki yüzde 2'lik sorunlu bölgenin statüsüne nihai bir çözüm üretildi. Bu anlaşmadan sonra iki taraf uluslararası konularda ortak tavır almaya ve ticari ilişkilerini geliştirmeye başladı.

Rusya için Çin; Rusya'yı demokrasi için eleştirmeyen, Kuzey Kafkasya veya BDT ülkelerindeki zayıf yönetimleri kışkırtmayan güvenilir bir diplomatik ortak anlamına gelmektedir. Üstelik Çin, Rusya ile birlikte çok-kutuplu dünyayı ve muhafazakâr bağımsızlık devlet ilkesini savunmaktadır. Ortak anlayışları iki ülkenin BMGK ve diğer bölgesel veya uluslararası forumlarda benzer pozisyonlar takınmasını sağlamaktadır. Rusya ve Çin, Çeçenistan ve Tibet konularını birbirinin bağımsız konusu olarak görmekte ve insan hakları görüntüsü altında dış müdahaleleri desteklememektedirler.

2005 ve 2006 yıllarında Çin ve Rusya uluslararası kamuoyuna iki genel deklarasyonda bulunmuştur. Bunlardan biri tek taraflı eğilimlere karşı çok taraflı düzen vizyonunu, ikincisi ise Ortadoğu Barış Süreci ve İran ile ilgili olarak koordineli

yaklaşımı vurgulamaktadır. Bu deklarasyonlar ABD'nin doğrudan tepkisini almamak için göndermelerdir.

4.5.Amerika Birleşik Devletleri-Rusya Federasyonu

Rusya ile ABD arasındaki ilişkiler Soğuk Savaş dönemi sonrasında Yeltsin döneminde de, Putin döneminde de inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Yeltsin başkanlığının ilk yarısında kurtuluşun ABD ile iyi ilişkiler içerisinde pazar ekonomisine geçiş ve demokrasiyi geliştirmesinde olacağını düşünmüş ve bu yönde hareket etmiş; fakat bu durumun çözülme getirdiğini ve muhalefetin arttığını görünce de bu politikadan vazgeçmiştir.

Rusya'nın ABD'nin Hazar havzasındaki ve Basra Körfezi'ndeki çıkarlarıyla çatışan faaliyetleri Yavuz (2010) şu şekilde ortaya koymaktadır (s. 4):

- 2004 yılı sonlarından itibaren ABD'nin hedefindeki İran, Suriye, Venezüella ve Filistin'in Hamas liderleriyle önemli askeri, siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirmiştir. İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerine yardımcı olmuştur.

- NATO'nun genişlemesi projesi çerçevesinde Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyesi olmasını önlemeye yönelik faaliyetlerde bulundu.

-Çin'e silah satışı yaparak Tayvan'ı destekleyen ABD ile karşı karşıya gelmektedir.

- Putin'in 2006 yılında enerji hammaddelerini Rus Rublesi üzerinden satacağını açıklaması finans sektöründe de Rusya'nın ABD'nin hâkimiyetini sarsabileceği yolunda telaşlara sebep olmaktadır.

- Rusya, ABD'nin Rusya ve Çin'i dengelemek için Orta Asya, Kafkaslar, Karadeniz ve Ortadoğu'da yapmış olduğu hamlelere Rusya'nın karşı cevaplar vermesi ABD'nin çıkarı ile uyuşmamaktadır. Nitekim ABD'nin Romanya ve Bulgaristan'dan üs alması yönünde anlaşması üzerine Rusya, Yunanistan ve Bulgaristan ile Burgaz – Dedeağaç boru hattı konusunda anlaşmaya varmış ve Bakü–Tiflis–Ceyhan hattına karşı bir seçenek oluşturmuştur. Aynı zamanda Rusya, Şubat 2009'da Kırgızistan'a 2,15

milyar dolarlık yardım paketini açıkladıktan sonra, Kırgızistan ABD'nin Afganistan'daki kuvvetlerinin lojistik desteği için önemli olan Manas üssünü 6 ay içerisinde boşaltmasını dahi istemiştir.

- Çok kutupluluk girişimleri kapsamında Almanya ve Fransa'dan istediği desteği bulamayınca; Çin – Rusya mihverine yönelmiş ve 2001'de “Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması” nı imzalamışlardır. Rusya ve Çin yakınlaşması ŞİÖ'ne dönüşmüştür. ŞİÖ, çok kutupluluğu temel amaç olarak benimsemekte ve ABD'nin Orta Asya'daki varlığına karşı tepki de duymaktadır.

Putin döneminde de başkanlığının ilk döneminde yine iyi ilişkiler içerisinde olurken ekonomisinin düzelmesiyle ve ABD'nin desteği ile meydana gelen renkli devrimler nedeniyle ilişkiler tekrar bozulmuştur (Kamalov, 2008, s. 25). Putin'in başkanlığının ilk döneminde ABD ile Rusya'yı birbirine yakınlaştıran süreç 11 Eylül olayı ile başlamıştır. Bu süreçten sonraki ABD'nin uygulamaları Rusya'nın çıkarları birbiri ile uyuşmuştur. Uyuşulan alanlar; uluslararası terörizmle mücadele, Orta Asya'daki sorunların çözümü, NATO ile yakınlaşma, enerji alanında işbirliği olmuştur. Rusya, ABD'nin Afganistan müdahalesini desteklemiş, Özbekistan ve Kırgızistan'da askeri üsler açmasına karşı çıkmamıştır. Rusya'nın ABD'nin bu politikasını desteklemesinin en önemli sebebi ABD'nin müdahaleleri ile petrol ve doğalgaz fiyatlarının artmış olması ve kendi ekonomisinin bu vesile ile gelişmesidir. Fakat Gürcistan ve Ukrayna'daki renkli devrimler ve ABD'nin yayılcı politikası ile bu iyi ilişkiler yine inişli bir döneme girmiştir. Bu inişin en büyük kanıtı da 10-11 Şubat 2007 tarihinde Almanya'da düzenlenen Münih Güvenlik Konferansı'nda Putin'in ABD'yi kastederek “her alanda sınırlarını aştı” ifadesidir. Fiyatları artan enerji kaynaklarının getirisiyle ekonomisi güçlenen ve bu vesile ile daha bağımsız bir politika izlemeye başlayan, Rusya'nın böyle bir çıkış yapabilecek olması öngörülebilir bir olgudur. Rusya artık eski gücüne kavuşarak önce BDT coğrafyasında sonra dünyada siyasi açıdan etkin bir role sahip olmak, teknolojik açıdan gelişmek istemektedir. Rusya bu politikasıyla ABD ile çatışmaktadır. Rusya artık birçok konuda ABD'den farklı tutum izlemekte ve ABD'nin işini zorlaştırmaktadır.

ABD ile Rusya arasında mücadele alanı olarak öne çıkan konulardan birisi BDT coğrafyasındaki üstünlük yarışıdır. ABD, Rusya'nın bu bölgelerde etkisini artırmasını istememekte ve bu nedenle de bu ülkelere demokrasi götürme maskesi altında, renkli devrimleri ile kendi etkisi altına almaya çalışmaktadır. ABD, özellikle Rusya'dan uzaklaşmaya çalışan ülkeler üzerinde ve daha ziyade yumuşak gücünü kullanarak etki kurmaya çalışmaktadır. Ukrayna, Gürcistan ve Moldova bu kapsamda önceliğini ABD ve NATO'ya vermiş bulunmaktadır. Bu kapsamda Rusya, bu ülkeler üzerinde yeterince yumuşak güç unsurunu kullanmadığı söylenebilir. Hatta Rusya'nın hala önceliğini sert güce verip, bu ülkeleri kendi çıkarları istikametine yöneltmek için ekonomik ve askeri yöntemleri uygulamaktan çekinmemektedir. Rusya, bu ülkelerde diğer Orta Asya ülkelerinde olduğu gibi kendisini cazibe merkezi gibi görme izlenimi uyandıracak unsurlarını ve araçlarını etkin bir şekilde kullanamamıştır. Nitekim güçlenen Rusya ile Orta Asya cumhuriyetleri son zamanlarda Rusya ile yakınlaşma gayreti içerisinde girmiştir. Bu ülkelerde, ABD ve Batı etkisi kırılmış denebilir.

Latin Amerika bölgesi de ABD ve Rusya arasındaki diğer bir mücadele alanıdır. Rusya, Latin Amerika bölgesindeki muhalefetten istifade ederek bu bölgede kendi etkisini oluşturma çabası içerisinde girmiştir. Nitekim askeri teknoloji ve enerji kaynakları konusunda Latin Amerika ülkeleri ile arasında olan işbirliği dikkat çekmektedir. Küba, Bolivya, Venezuela'nın dış politikaları gereği ABD'nin artan etkinliğinden rahatsız oldukları için Rusya'yı ABD'yi dengeleyecek bir unsur olarak görmektedirler.

ABD ile Rusya'nın diğer mücadele alanı ise Ortadoğu'dur. ABD'nin gerek İsrail politikaları, gerek askeri müdahaleleri ile yumuşak güç unsurlarının etkisi altına alamadığı Ortadoğu, soğuk savaş döneminde olduğu gibi kurtuluşu Rusya'da bulmaktadır. Nitekim Rusya da, ABD'nin kara listesine aldığı ülkeler ile ilişkilerini sürdürerek, silah yardımı yaparak, nükleer teknoloji ihraç ederek, BM Güvenlik Konseyinde bu ülkeleri ABD karşısında savunarak bu ülkeler üzerinde etki kurmaktadır.

Enerji alanı da iki ülkenin mücadele ettiği diğer bir alandır. Kendisi de Rusya ile enerji alanında işbirliği içerisinde olan ABD, diğer ülkelerin enerji konusunda Rusya'ya bağlanmasını ve böylece Rusya'nın enerji kartını bir baskı aracı olarak kullanmasını

kabul etmemektedir. Bu kapsamda Bakü-Tiflis-Ceyhan gibi Rusya'yı devre dışı bırakan enerji projelerini de desteklemektedir. Orta Asya ve Kafkasya'daki enerji kaynaklarının Rusya'yı devre dışı bırakarak dünya pazarına çıkarılmasını amaçlayan ABD destekli projeler artmaktadır. ABD'nin bu hamlelerine Rusya da alternatif projelerle destek vererek Avrasya coğrafyasındaki enerji hâkimiyetini korumaya devam etmektedir. ABD'yi rahatsız eden husus ise Rusya'nın Latin Amerika'daki enerji projeleri ve Rusya'nın dünyanın diğer doğalgaz zengini ülkeleriyle birlikte OPEC benzeri bir kuruluş oluşturmaya yönelik yürüttüğü planlardır (Kamalov, 2008, s. 31).

ABD'nin Rusya'ya kullandığı kartlardan birisi de Rusya'nın zayıf noktasını oluşturan demokrasi konusudur. Zira demokrasi denemesiyle parçalanma eşiğine gelip Putin'le birlikte merkezîyetçi politikaya geçmesiyle Batı bunu demokrasiden bir taviz olarak görüp her fırsatta eleştirmektedir. Özellikle 11 Eylül sonrası oluşan yakınlaşmanın bozulmasıyla birlikte ABD, Rusya'nın demokrasi kriterlerini yerine getirmediğini, insan haklarını ihlal ettiğini, Çeçenistan'daki siyasi başarısızlığını çok daha sık dile getirmektedir. Rusya'nın valilerini seçimle değil de Kremlin'den atmasını; medya üzerindeki baskıyı; muhalefet ve iş adamlarına yönelik yapılan baskıları, ABD demokrasiyi iyi uygulayamamanın bir göstergesi olduğunu savunmaktadır.

Rusya ve ABD BM Güvenlik Konseyinde sık sık karşı karşıya gelmektedirler. Özellikle ABD'nin kara listesine aldığı İran ve Suriye'yi burada savunarak ABD'nin işini zorlaştırmaktadır (Kamalov, 2008, s. 35).

Ekonomik anlamda iki ülke arasındaki ilişkilerin çok da gelişmiş olduğunu söylenemez. Rusya, ABD'nin ticaret ortakları arasında 39'uncu sırada yer almaktadır. ABD, Rusya'nın DTÖ'ne üyeliğine de engeller çıkartmıştır. Fakat ekonomik ilişkilerin yavaş ilerlemesine rağmen gelecekte iki ülke arasındaki ticarete enerji kaynaklarının payı artması beklenmektedir.

Rusya, 2005'te ilk sıkıştırılmış gaz tankerini ABD'ye ulaştırmıştır. Rusya, önümüzdeki dönemde ABD'nin enerji pazarında daha fazla yer almak istemektedir.

Rusya, enerji kartını ABD ile ilişkilerinde de kullanmaktadır. Barents Denizindeki Ştokman gaz yataklarını önce ABD için kullanacağını söylemesi; fakat

ABD'nin Rusya'yı antidemokratik olarak suçlamasından sonra ise Rusya'nın bu yatakları AB için kullanacağını söylemesi bu açıdan önemli bir örnektir.

Ayrıca Rusya, Güney Amerika enerji kaynaklarıyla da ilgilenmektedir. Bununla ABD'nin BDT politikasına misilleme yapmaktadır. Venezuela'nın ABD karşıtı politikası da bu açıdan Rusya'nın işine gelmektedir. ABD bu durumdan duyduğu rahatsızlığı 2008'de NATO zirvesinde enerji güvenliği kapsamında dile getirmiştir.

Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte, demokrasiyi yaymak adına ABD hükümeti finansmanı ile medyayı, kamuoyu anketlerini yönlendiren ve devrimler düzenleyen NED'in üst düzey yöneticileri; 1999 bombalama olayları ve Çeçenistan'daki savaş ile Rusya'nın Batı tarzı bir demokrasi olma yolundaki çabalarının sonu olduğuna kanaat getirdiler (Mackinnon, 2006/2009, s. 26-27). George Soros da Putin'in 2000 yılının ilk aylarında başkanlığı Yeltsin'den devraldığına Rusya'nın artık Batı için bir kayıp olduğu uyarısını yapmıştır. Putin'in Kremlini, elini güçlendirmeye önce Rus topraklarından başlayıp daha sonra da bağımsızlıklarını yeni kazanmış eski SSCB ülkelerine ekonomik gereçler, siyasi baskı ve kaba kuvvet yoluyla yeniden ve daha sıkı bir şekilde Rusya'nın yörüngesine sokmak için işe koyulduğunda; Soros ve NED tarafından finanse edilen bir grup sivil toplum örgütleri de Putin'in kurmaya çalıştığı Rusya hâkimiyetindeki Orta Asya'daki yeni yapıyı parçalara bölmeye çabalamıştır.

ABD, özgürlük ve bireysel hakların savunuculuğuna soyunarak; ticari alanda ve eski SSCB enerji kaynaklarının kontrolünü sağlamak maksadıyla Rusya ile mücadeleyi sürmüştür (Mackinnon, 2006/2009, s. 27). Bu mücadelede, hileli seçimler, devlet eliyle hazırlanmış devrimler ve boru hatları üzerindeki kavgalar söz konusu olmuştur.

ABD-Rusya arasındaki diğer bir mücadele Beyaz Rusya üzerinden verilmiştir. NDI ve IRI, Beyaz Rusya'da yıllar boyunca aktif olarak çalışmış, muhalefet partilerine ve Başkan Lukashenko karşıtlarına para yardımları yapmıştır. Lukashenko, 1994 yılında başkanlık seçimlerini, Sovyetler Birliği sonrası kaosundan bıkkınlık gelen insanlara, ülkelere yeniden düzen getireceği sözünü vererek kazanmıştır. Joseph Stalin hayranıdır ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının önlenemez bir trajedi olduğunu düşünmektedir. Özellikle 1991 – 1994 döneminde ülkenin karşılaştığı ekonomik

zorlukların ardından; Lukashenko yönetimindeki Beyaz Rusya'nın enflasyonu düşürmesi, işsizliği azaltması, emekli aylıklarını vermesi, temel gıda ürünlerinin ucuzlatması ile halk, Lukashenko'nun diktatörce yaklaşımını arzular duruma gelmiştir. Başkanlığı sırasında, hakkında muhalefet eden basın organları üzerinde baskı uygulamış ve 1995 yılında, bir referandumla Rusçayı bir kez daha ikinci resmi dil ilan etmiştir. 1996 yılında Yeltsin ile birlikte Rusya ve Beyaz Rusya arasında "birleşmiş devlet" kurulmasına yönelik görüşmelere başlamıştır. Soros Vakfı'nın başındaki Peter Bryne, 1997 yılı Martında Minsk Havaalanına iner inmez tutuklanmıştır. IRI'nin araştırmalarına göre, medya üzerinde çok sıkı bir denetim olduğu için halk Lukashenko dışındaki politikacıları tanımıyordu ve hiçbirinin popülaritesi yoktu. Nitekim Putin iktidara geldiğinde de Beyaz Rusya'yı, bir gün Rusya'nın yeniden egemenliği altına alacağına inandığı "yakın çevre"nin kalbi olarak kabul etti. ABD, 2001 başkanlık seçimlerini takip eden iki yıl içinde Beyaz Rusya'daki "demokrasiyi teşvik" girişimleri için 50 milyon dolar civarında para harcamıştır. Batı'nın bu baskı karşısında Rusya ve Beyaz Rusya, casuslarını ve devlet kontrolündeki basını kullandılar. Nitekim Eylül 2001 seçiminden önce Lukashenko, Batılı ülkelerin büyükelçiliklerini ve sivil toplum örgütlerinin hükümeti devirmek için çalıştıkları konusundaki topladığı delilleri basına aktardı.

11 Eylül saldırısı ile Rusya, ABD'ye Afganistan'daki yeraltı istihbaratını, Orta Asya'daki askeri üsleri kullanma izni ve uluslararası desteğini sunarken; ABD de Rusya'ya Çeçenistan mücadelesinde destek ve Lukashenko'nun devrilmesi için girişimlerini erteleyerek karşılık verdi (Mackinnon, 2006/2009, s. 134).

Beyaz Rusya-Rusya arasındaki ilişkiler Putin'in Beyaz Rusya'nın Rusya'ya katılması ve Lukashenko'nun rütbesinin indirilmesi konusundaki isteğiyle bozulmuş ve Beyaz Rusya, Batı yanlısı tavır izlemeye başlamıştır. Rusya'nın bu durum üzerine gaz sevkiyatını kesmesiyle birlikte Beyaz Rusya tekrar Rusya yanlısı politikasına dönüş yaptı (Mackinnon, 2006/2009, s. 140). 2001 yılından sonra Lukashenko, muhalefeti kendi egemenliğine boyun eğmesi için sert önlemler almıştır. STÖ'lerdeki önemli isimlerin ülkeye giriş için vize vermemeye de başlamıştır. Bush yönetimi ise Beyaz Rusya'yı liberalleştirmek için çabalarını sürdürmüştür. Bu maksatla, 2004 – 2006 döneminde 25 milyon dolar Lukashenko'nun devrilmesi için kullanılmıştır. 2005 yılında

ABD, Beyaz Rusya'yı tiranlığın ileri karakolu olarak adlandırmıştır. ABD Kongresi, rejimi sarsmak amacıyla 23 milyon dolar harcama yetkisi verilen Beyaz Rusya Demokrasi Yasası'nı geçirmiştir. Fakat Beyaz Ruslar, 10 yıllık bir istikrar tablosundan sonra başkanlarını desteklemeye devam etmişlerdir.

Ukrayna, üzerinde Rusya–ABD mücadelesinin yaşandığı diğer bir ülke olmuştur. Ruslar, Ukrayna'yı kan akrabası olarak görmektedirler. Ayrıca Ukrayna, Rusya için stratejik öneme sahiptir. Nitekim Lenin: “Eğer Ukrayna'yı kaybedersek kafamızı kaybetmiş gibi oluruz.” demiştir. Fakat Ukrayna, 1991 Aralığında ezici bir çoğunlukla bağımsızlık için oy kullanmışlardır. Ukrayna, neredeyse yüzde 100 oranında Rus enerjisine bağımlıdır ve 1991 -1994 yılları arasında sık sık siyasi amaçlı kesintiler yaşamıştır. Rusya ayrıca, Ukrayna ekonomisini ayakta tutan kömür üretiminin kalbi olan doğudaki huzursuzluğu da tahrik ediyordu. Ülkenin çoğunluğu Rusça konuşmaktadır. Ülke üzerinde hâkimiyet kurmak için ABD–Rusya arasındaki mücadele Kuchma'nın sırayla ABD'nin ve ardından Rusya'nın gönlünü alma çabaları, 1999 yılında Batı yanlısı Viktor Yuschenko'yu başbakan yapma kararıyla iyice kızıştı. Daha sonra Rusya yanlısı çizgiye geri dönen Kuchma, 2001'de Rusya ile Ukrayna'nın Barış İçin Ortaklık programı çerçevesinde NATO ile işbirliğine son veren bir anlaşma imzaladı. Ekim 2002'de Rusya ile Ukrayna arasındaki Başbakanları seviyesinde imzalanan enerji anlaşmasına Ukrayna Başbakanı Anatoliy Kinakh'ın muhalefet şerhi koymasıyla yerine Rusya yanlısı Viktor Yanukovych Başbakan olarak geldi. 2003 yılında ise iki ülke arasındaki ilişkiler daha da artarak Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kazakistan arasında Ortak Ekonomik Anlaşması imzalandı. Bu gelişmelere karşı Batı ise Ukrayna'yı Rusya'nın yörüngesinden çıkarma ve Odessa–Brody akışını yeniden tersine çevirme projelerine devam etti (Mackinnon, 2006/2009, s. 142-150). Rusya'nın yörüngesine girmiş gibi görünen Kuchma, ülkede özgür basının yaşamasına; canlı muhalefetin varlığına; Batılı STÖ'lerin faaliyetlerine izin vermiştir. Nitekim bu dönemde Rusya'nın, NATO'nun genişlemesi; Gül Devrimi; Gürcistan olayları; Orta Asya'daki ABD askeri varlığı ile itibar kaybını yakın çevresine yönelerek kapatmasına sebep olmuştur. Özellikle Zbigniew Brzezinski'nin: “Ukrayna olamadan Rusya'nın bir Avrasya İmparatorluğu olma hayali sona erer.” sözünden hareketle Ukrayna, yakın çevresindeki en önemli ülkelerdendir. Aynı zamanda Ukrayna, önemli kaynakları,

Karadeniz'e açılan kapısı konumuyla Rusya için stratejik önemdedir. Ukrayna'nın Rusya açısından bu önemi nedeniyle, Batı, 2003 yılı sonlarından itibaren Soros ve NED finansmanı ile Ukrayna'daki muhalefeti desteklemiştir. Bu kapsamda muhalefetin başı olarak Yuschenko desteklendi. Nitekim Kushma, Batı parasını ve düşüncelerini ülkeye davet eden; ama aynı zamanda Rusya'nın politik ve ekonomik hâkimiyetini sürdürmesine izin veren ikili bir politika izlemiştir. Rusya ise seçimlerde Viktor Yanukovych'i desteklemekteydiler. Ukrayna seçimlerinden önce ülkeyi ABD'nin nüfuz sahibi birçok isimleri ziyaret etti. Nitekim Ukrayna'nın Turuncu Devrimi, 28 Kasım 2004 tarihinde Yanukovych'nin seçimin galibi olarak ilan edildiğinde kan dökülme tehlikesinden döndü. Ülkede protestoların artması üzerine seçim geçersiz sayılmıştır. Seçimin galibi ise Yuschenko olmuştur. Yeni hükümetin yaptığı ilk işlerden biri Odessa – Brody boru hattının yönünü ters çevirmek olmuştur. Böylece bir kez daha Hazar Denizi petrolü Avrupa'ya taşınmış olmuştur. Ukrayna'nın NATO üyeliği konuşulmaya başlanmış; Karadeniz kıyılarına ABD gemileri konuşlanmıştır. Fakat 2005 sonbaharı ile "turuncu" koalisyon zarar görmüş ve Yanukovych'in eski popülaritesi yeniden kazanmaya başladığı görülmüştür. Yuschenko'ya ABD'nin kuklası olduğu; Ukrayna'nın ise Rusya'nın müttefiki olduğu sesleri artmaya başlamıştır. Bu dönemde GSYİH yüzde 2'lere düşmüştür. Nitekim Rusya, seçimden bir yıl sonra 2005 sonbaharında doğalgaz baskısını Ukrayna'ya yöneltmiştir. Enerji baskısı nedeniyle Rusya, AB tarafından eleştirilse de girişimleri sonuç vermiş ve Yanukovych Başbakan olarak geri dönmüştür. Böylece Turuncu Devriminden 18 ay sonra lekelenmiştir. Ukrayna'nın NATO üyeliği de rafa kaldırılmıştır.

2007 yılı BP verilerine göre ABD, dünya petrol tüketiminin yüzde 43'ünü, doğalgaz tüketiminin ise yüzde 23'ünü gerçekleştirmektedir. Enerji arzı ve güvenliği sorunu, ABD'nin küresel hedefleri doğrultusunda stratejik önemde ve öncelikli ele alınmaktadır. Bu nedenle uluslararası sistemde diğer aktörlerin çıkarlarının ABD çıkarları ile uyuşmaması durumunda, kriz ihtimali artmaktadır.

Orta Asya enerji kaynaklarında söz sahibi olmak isteyen ABD, bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan ülkelerin güçlenmesi gerektiğini istemektedir (Yılmaz, 2008, s. 270). Bu kapsamda, dinin egemen olmadığı, demokratik kurumları; serbest pazar ekonomisine

geçişini desteklemektedir. ABD'nin bölge için hedefleri arasında; Rusya'nın BDT coğrafyasındaki etkisini kırmak; enerji kaynaklarının dünya piyasasına ulaşımını sağlamak; bölge ülkelerinin Batı modeli demokratik ve piyasa ekonomisine geçişlerini desteklemek vardır.

ABD'nin Orta Asya'daki yardım girişimleri, bu ülkelerin kalkınmaları ve istikrarı için gerekli reformları uygulamaları konusunda söz konusu ülkelerin ikna edilmesi bakımından önemli bir yumuşak güç malzemesidir (Yılmaz, 2008, s. 270). ABD, bölgeye maddi anlamda en çok yardım yapan ülke konumundadır. 1992–1999 döneminde ABD yardımlarının miktarı 2,3 milyar doları aşmıştır. Demokratik reform, ekonomik yeniden inşa ve mali reform, hukuk, eğitim, ticaret, enerji etkinliği ve pazar reformu, sağlık, özel sektör girişimleri, Barış Gönüllüleri faaliyetleri ve zirai teknik yardımlar gibi geniş yelpazeye yayılan yardımlar bölgeye çeşitli programlar altında aktarılmaktadır. Bu kapsamda yardımların miktarı 2003 yılı itibarıyla 632,03 milyon dolar civarında olmuştur. Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ABD'nin bölgeye sağladığı yardımlarda ilk üç sırayı almıştır.

2004 yılı ABD bütçesine göre ABD, Orta Asya ülkelerine; ekonomik büyüme, tarım ve ticaret sektöründe bölgeye yönelik yaklaşık 468 milyon dolar; demokrasi, çatışmayı önleme ve insani yardım konularında 300 milyon dolar; küresel sağlık konusunda ise 82 milyon dolarlık yardım sağlanmıştır.

11 Eylül sonrası ABD ve Orta Asya ülkeleri arasında birçok üst düzey temas gerçekleşmiştir. Nitekim ABD'nin bölge ile olan geçmişi NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde 1994'te kadar giderken; 11 Eylül saldırıları ile birlikte ABD yönetimi bölgeye artık askeri varlığı ile yerleşmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Rus hâkimiyetinden kurtulma yolundaki Orta Asya devletleri için “esnek, kişisel, çoğulcu ve gönüllülük esasına dayalı Amerikan değerlerinin tanınıp benimsenmesi yolu açılmıştır. Böylece Amerikan değerlerinin ürettiği “refah” ve “güvenlik” bölge toplumlarınca sempatik görünmekte; adapte edilmeye çalışılmaktadır. Bölgedeki çıkarlarından dolayı uzun bir süre bu coğrafyadaki

varlığını sürdürecektir gibi gözükürken ABD'nin önümüzdeki yıllarda bölge halkı nezdinde itibarını koruması, “yumuşak gücü” “sert gücü” ile dengeli şekilde kullanmasına bağlıdır.

ABD, Soros Vakfı vasıtasıyla da Orta Asya ve Kafkasya'da etkinlik göstermiştir. Bu maksatla Gürcistan'da anlayamadığı Şevardnadze'nin yerine Saakachviyi'yi desteklemiş ve Kadife Devrim'in finansmanını sağlamıştır (Yılmaz, 2008, s. 256). Nitekim Gürcistan ve Ukrayna'daki devrimlerin başarısının ardında dışarıdan destekli güçlü muhalefet teşkilatlanması yer almıştır. Bu ülkelerin tüm bölgeleri arasında kurulan son derece esnek telekomünikasyon ağının oluşturulması için dış finansman sağlamış, yoğun kışkırtma ve propaganda faaliyetleri de dış desteğin ayağını oluşturmuştur. Kullanılan tema ise genellikle “yoksullukla mücadele” olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra ABD, elit tabakasıyla Rusya'nın yeniden yapılandırılmasında lider rol oynamıştır. Amaç, eski Sovyet ülkelerinin küresel ekonomiye entegrasyonunu sağlamak olmuştur. Ekonomik alanda özelleştirme, ticari engellerin kaldırılması, özel mülkiyet için yeni bir yasal çerçeve oluşturulması, liberal ekonomi için gerekli kurumların oluşturulması, doğal kaynakların ve iş gücünün yabancı yatırımcılara açılması gibi uygulamalar ile geniş bir ekonomik yeniden yapılanmaya girildi. 1992 – 2000 yılları arasında Rusya'yı dönüştürme çabasında olan ABD unsurlarını 3 gruba ayırabiliriz: ABD hükümeti, ABD hükümet dışı kuruluşları ve bazı çok uluslu kuruluşlar. Bu grupların Rusya'daki görevleri ise: Rus savunma sisteminin dönüşümü, silahların yayılmasını önleme ve ekonomik düzenlemelerdir. Bu kuruluşlar, görevleri için hükümet tarafından desteklenen fonlarla yürütülen pek çok program uygulamışlardır. Programlar arasında; ABD Enerji Bakanlığı'nın yürüttüğü “Silahların Yayılmasını Önleme Programı”(IPP) ve “Nükleer Şehirler İnisiyatifi”(NCI); ABD Savunma Bakanlığı'nın 1995 yılında yürütmeye başladığı, yeterli desteği alamadığı için 1997 yılında bitirdiği “Ortak Tehdit Azaltma” (CTR) programı; Dışişleri Bakanlığı'nın bünyesinde reform hareketlerini destekleyip, şeffaflık ve istihbarat sağlamak için oluşturulan “Yeni Bağımsız Devletlere ABD Yardımı Koordinatör Ofisi” ve “Bölgesel İnisiyatif” (RI); Ticaret Bakanlığı tarafından Rusya'da ABD şirketlerince 1992 yılında faaliyete sokulmuş bir eğitim programı olan SABİT örnek olarak gösterilebilir. 1992 yılından 2000 yılına kadar faaliyette bulunarak kitle özelleştirmelerini sağlamayı

amaçlayan USAID programı da mevcuttur. Ayrıca ABD Ticaret ve Kalkınma Ajansı (TDA) 1992 yılından itibaren eski Sovyet topraklarında yatırım yapacak ABD Şirketlerine özel destekler sağlamıştır. Rusya'da faaliyet gösteren bir başka önemli kuruluş ise Euroasia Vakfı (EF) olmuştur.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ortaya çıkan 15 cumhuriyette demokrasinin gelişimi girişimleri çok başarılı olamamıştır. 1991 yılında ABD, bu 15 ülkeyi sadece askeri ve ideolojik değil ekonomik olarak da uygun bir seçenek olarak görüyordu. Amaç bu ülkelere Pazar ekonomisine dayalı, pasif liberal ekonomiyi getirmektir. Free Congress Foundation ve CFD birçok eski Sovyet ülkesinde büro açarak teknik yardım, iletişim ağları, eğitim programları uyguladı. Letonya, Estonya ve Litvanya'nın demokrasiye geçişleri, Sovyetler ile tarihsel, ekonomik ve kültürel bağlarının az olması nedeniyle hızlı gerçekleşti. G -7, IMF, WB ve birçok kuruluş kaynaklarından milyarlarca doların bu ülkelere aktarılması devam etti.

Son yıllarda demokrasi projesi uygulamalarını temsil eden renkli devrimlerin ortak noktaları bulunmaktadır. Söz konusu darbelerde, kitlelerin elbiselerini şekillendiren renkler, Batılılar gibi yaşamak isteyen üniversite gençliğinin öncülüğü rol oynamıştır. Sovyet zulmünden yeni çıkmış, sağlam değerleri olmayan, ekonomileri bozuk ve yönetim tarafından baskı altında tutulmuş bu ülkelerin medya kitle kültürü ile Batıya hayran hale getirilmiştir. Tek isimli bir gençlik örgütü popüler hale getirilip örgütlenme onun etrafında gerçekleştirilmiştir. Gürcistan'da Kmara (Yeter), Ukrayna'da Pora (Zamanı Geldi), Kırgızistan'da Birge (Birlikte). İçeride ve dışarıda medya desteği sağlanmıştır; Gürcistan'da Rustavi-2 televizyonu; Ukrayna'da Kanal 5 TV; Kırgızistan'da Res Publica ve MSN gazeteleri. ABD elçilikleri olaylara destek verip yönlendirme yapmıştır. Kurgu unsurlarının finansmanı yabancı vakıf ve sivil toplum örgütleri tarafından karşılanmıştır. Gürcistan'da, Soros Vakfı, Freedom House, Uluslararası Demokrasi Enstitüsü; Ukrayna'da, Soros'un Açık Toplum Vakfı, Freedom House, NED'nin IRI ve NDI'si, ABD-Ukrayna Vakfı; Kırgızistan'da Soros'un Açık Toplum Vakfı, USAID, Freedom House, IRI, NDI ülke bazında destek sağlayan yabancı kuruluşlardan bazılarıdır. Ülkelerin hepsinde etnik ve mezhepsel huzursuzluklar kışkırtılmıştır. Gürcistan'da Acara, Osetya, Abhazya, Javakheti; Ukrayna'da Doğu –

Batı, Rus –Ukraynalı, Rusça konuşan Ukraynalılar; Kırgızistan’da Özbek – Kırgız. Bu ülkelerin hepsinde yolsuzluk, yoksulluk, işsizlik en hâkim unsur olmuştur. Muhalefet liderlerinin hepsi daha önce yönetimde bulunmuş ve bir şekilde dışlanmış; Batı eğitimi almış kişilerdir. Darbeler seçimlerle birlikte harekete geçirilmiştir. Bu ülkelerin tümünde seçimlerden yaklaşık 6 ay kadar önce seçimlerin adil olması ve hile yapılmaması için kampanya açılarak farklı örgütler arasında dayanışma sağlanmıştır. Bu arada kamuoyu hile konusunda şartlandırılarak bir şuur altı oluşturulmuştur. Seçimlerden önce yapılan anketlerle muhalefetin iktidardan daha ilerde olduğu kanısı yerleştirilmiştir.

Rusya’nın ABD üzerinde etkin bir lobisi bulunmamaktadır (REP Seminar Summary, 2011). Nitekim Rusya, ABD’ye AB’den daha az ilgi duymaktadır. ABD’nin, Rus enerjisine ihtiyacı yoktur ve ticaretinin ancak yüzde 1’inden az bir bölümünü Rusya ile yapmaktadır. Rusya’nın açısından START ve İran’a ekonomik ambargo politikası tatmin edici iken; ABD için ise Rusya-Gürcistan Savaşı’nı Gürcistan’ın içine daha çok sokulma fırsatı ile değerlendirdiği için tatmin olmuştur. Obama yönetiminde ABD, Rusya ile çok taraflı organizasyonlar vasıtalı ile uzlaşmak zorunda olduğunu düşünmektedir. Fakat Clinton ve Bush yönetiminde daha ziyade sert güç, güvenlik konularında bir arada bulunmuşlardır.

Yüzde 25’lik hissedarı Putin’e yakınlığı ile bilinen Alisher Usmanov’un Rus firması “Dijital Sky” (şimdiki adı “mail.ru”) Zinga, Twitter, Groupon ve Facebook markalarının yüzde 5 hisselerine sahiptir.

Rusya’nın BP ve Exxon ile olan işbirliği ilginçtir. Bu firmalar, Rusya’nın teknolojisinin yeterli kalmamasından dolayı ilerleyemediği karmaşık arazilerde, kaynak kesinleşip üretim başlayınca yüzde almak koşuluyla tüm masraflar Batılı firmalara bırakılmıştır.

Rusya, ABD ile ilişkilerinde kötü bir sürece girmiştir (Çakmak, 2012). Nitekim bu olayın yansımaları 4 Aralık 2011 parlamento seçimlerinde olmuştur. Putin’in desteklediği parti tek parti olarak seçilmesi Batı’nın seçimin adil olmadığı iddialarını dile getirmesine sebep olmuştur. Bu iddialara ise Putin, ABD’nin Rusya’da sivil toplum

kuruluşları ile muhalefeti kışkırttığı; bunu ise Amerikan Ulusal Demokrasi Vakfı ile gerçekleştirdiğini dile getirmiştir.

Putin, bu iktidarında “Putin’siz Rusya” sloganları ile karşılanmıştır. Seçimi devletin desteği ile kazandığı iddiaları yükselmiştir. Nitekim Putin uzun iktidarı süresince yeterince mağdur yaratmıştır. Uyguladığı sert dış politika Rusya’ya uluslararası sempatiyi azaltmıştır.

ABD’nin, Rusya ile çıkarları birçok yönden uyuşmamaktadır. Bunlar arasında; Çin ve İran ile yakın ilişkisi; Kafkaslar, Orta Asya, Orta Doğu, Latin Amerika’da ABD karşıtı rejimleri desteklemesi; BMGK’de oylarını ABD çıkarları hilafında kullanması sayılabilir.

1992-2000 yılları arasında ABD hükümeti, ABD hükümet dışı kuruluşları ve bazı çok uluslu kuruluşlar; Rusya’nın savunma sistemini dönüştürmek, silahların yayılmasını önlemek, ekonomik düzenlemeler maksatları için hükümet tarafından desteklenen fonlarla yürütülen pek çok program uyguladılar.

ABD bugün Rusya’yı içten yıkmak için ulus-devlet yapısına sızma girişimlerini sürdürmektedir (Yılmaz, 21.03.2012). NED, demokrasi geliştirme adına pek çok Rus kuruluşunu desteklemektedir (Bohm, 2011). Obama yönetimi, Rusya’da sivil toplum, hukukun üstünlüğü, insan hakları, bağımsız medya ve iyi yönetişimin desteklenmesi için fonlar sağlamıştır. Rusya’daki Başkanlık seçimleri için ABD tarafından 9 milyon dolar fon ayrılmıştır.

4.6.Ortadoğu-Rusya Federasyonu

4.6.1.Genel Çerçeve

SSCB’nin dağılmasıyla birlikte Rusya güneyinde altısı Müslüman birçok ülke ile komşu olmuştur (Kamalov, 2008, s. 221). Komünistlerin bastırıldığı İslamiyet’in yeniden canlanmaya başlaması ve İran başta olmak üzere radikal İslamcılarının akın etmesini Rusya’yı korkutmuş ve bu bölgeye politikasında öncelik vermiştir.

Rusya'nın Ortadoğu'da ilgilendiği diğer bir mesele de Arap – İsrail sorunudur. SSCB döneminde İsrail karşıtı bir Arap Birliği kurulmasını destekleyen Rusya, bugün İsrail'le iyi bir ticari ortaktır. Rusya'da bulunan Yahudiler ile birlikte Rusya İsrail sorununun çözümü için iyi bir arabulucu rolü üslenebilir.

Rusya, Ortadoğu politikasını; ABD ve AB'nin BDT politikasına misilleme olarak kullanmaktadır (Kamalov, 2008, s. 222). Nitekim Rusya, Suriye'ye silah satmakta; HAMAS liderlerini Rusya'da ağırlamakta; İran'ı uluslararası arenada desteklemektedir. Rusya'nın bu politikasındaki amacı; bölgede etkinliğini sağlamak; ABD'nin etkisini kırmak; sattığı askeri teknolojide gelir elde etmek; dünya enerji piyasasına hâkim olmak ve Rusya'yı tekrar söz sahibi yapmaktır.

Enerji kaynakları; Rusya ile Ortadoğu ülkelerini hem rekabet, hem de işbirliğine itmektedir. Rus enerji şirketleri Ortadoğu ülkelerinde enerji kaynaklarını çıkarmak ve işletmek yetkilerini elde etmektedir. Aynı zamanda Ortadoğu enerji kaynakları birçok ülke için Rus enerji kaynaklarına alternatif teşkil etmektedir. Fakat Ortadoğu bölgesindeki sorunlar, istikrarlı bir tedarikçi olma kimliğine gölge düşürmektedir. İstikrarsızlık Rusya için hem olumlu, hem olumsuzdur. Örneğin ABD'nin Irak'ı işgalinde Irak'taki enerji şirketleri zarar görürken, Ortadoğu'daki istikrarsızlık ise petrol ve gaz fiyatlarını yükselterek Rusya'nın enerji gelirini artırmaktadır.

Önümüzdeki yıllarda Rusya ile Ortadoğu ülkeleri arasında enerji alanındaki işbirliğinin artacağı düşünülmektedir. OPEC benzeri bir kuruluş kurulması da gelecekte beklenmektedir. Putin döneminde Rusya, Yeltsin dönemine göre Ortadoğu'da daha aktif bir konuma gelmiştir. ABD'nin Irak müdahalesiyle diğer ülkelerle diyalogunu kesmesi Rusya'ya bir avantaj olarak yansımış ve bölgedeki etkinliğini artırmıştır. Bölge ülkeleri ve bölge ile ilgilenen tüm aktörlerle irtibatta ve ilişkide olan bir aktör olarak arabulucu rolünü kanıtlamıştır. Fakat yine de Rusya'nın bu rolü yeterli değil ve beklenen sonuçları elde edemeyeceği düşünülebilir.

Rusya bölgedeki hedeflerine ulaşabilmek için şunları uygulamalıdır (Kamalov, 2008, s. 239); Ortadoğu'daki tüm sorunlarda aktif rol oynamalı; İsrail dâhil tüm ülkelerle ikili ilişkilerini artırmalı; her sorunda ABD'yi karşısına almak yerine

gerektiğinde işbirliği yapmalı; Türkiye dâhil bölgede çıkarı olan üçüncü ülkelerle işbirliği yapmalı; bölgede enerji alanında ortak projeler yürütmelidir.

2000 yılından beri Rusya, Ortadoğu için üç temel politika izlemiştir (Yılmaz, 2008, s. 513). Önce Kuzey Kafkasya'daki askeri operasyonlara son vererek başta Çeçenistan olmak üzere mümkün olduğu kadar bölgeye Müslüman ülkelerin siyasi ve finansal desteğini azaltmak istemiştir. Ülkesindeki büyük Çeçen topluluk nedeniyle Türkiye ile ilişkileri özel bir önem arz ettiğinden Rusya, pragmatik bir yaklaşım ile Çeçen ve Kürt bölücü hareketlere karşı Türkiye ile karşılıklı işbirliği anlaşması imzalamıştır (Taşpınar, 2006, s. 56). Aynı yaklaşımı Ortadoğu devletleri için de göstermiştir. İkinci olarak Ortadoğu'da çıkar amaçlı ilişkileri içinde enerji gündemli politikalara girişmiş ve İran ile de ilişkilerini geliştirmiştir. Bu iki politika ile bağlantılı olarak üçüncü boyutta Batı'ya bölgede bağımsız bir rol oynayacağı mesajını vermiştir.

Rusya, 1991 yılından itibaren yaşadığı ciddi ekonomik sıkıntılar nedeni ile Arap dünyası ile ilişkilerini dondurmuş ve onlarca yıl biriken büyük bir işbirliği kapasitesi rafa kaldırılmıştır. Yeni türeyen Rus işadamları da bu tür geleneksel pazara girecek bir tecrübeye sahip değildi. Ancak 2004 yılından itibaren koşullar değişmeye başlamıştır. Suudi Arabistan'ın 20 ekonomik tesisi yabancı yatırımcılara açması ile Rus petrol şirketi LUKoil, Rub Al –Khali Çölü'nde doğalgaz çalışması hakkı almıştır. Bu proje için Saudi Aramco Corp. ile birlikte Luksar kurulmuştur.

Rus ve Ortadoğu ekonomilerinin gidişatı petrol pazarının durumu ile yakından ilişkilidir ve aralarındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi jeopolitik öneme sahiptir. Ortadoğu Barış Süreci'nin resmi ortağı olan Rusya'nın varlığı bölge ülkeleri için ABD baskısı karşısında bir denge unsurudur. ABD'nin Genişletilmiş Ortadoğu Projesi kapsamında müdahaleleri endişe yaratmaya başlarken bölge ülkeleri çıkarlarını korumak için kendilerine en yakın ülke olarak Rusya'yı görmektedirler. Nitekim Nisan 2005'te Putin'in ziyareti bölgesel ve küresel ölçekte dikkat çekmiştir.

4.6.2. İnan-Rusya Federasyonu

Rusya, İnan ile ilişkilerinde; İnan silah teknolojisi olarak Rusya'ya bağlanmış; atom reaktörü satmakta; Gazprom Basra Körfezi'nde gaz yatakları arama projelerini sürdürmektedir. İnan da Rusya'yı Çeçenistan politikasında fazla eleştirmemiş; Tacikistan ve Afganistan Savaşlarında Rusya ile ortak hareket etmiş; Azerbaycan'ın güçlenmesini istememiş; BTC boru hattına karşı çıkmıştır.

Yeltsin döneminde İnan-Rusya arasında sorunlar olmuştur (Kamalov, 2008, s. 224). İnan'ın ekonomik durumu kötüleşince borcunu ödeyememesi ve Hazar Denizi statüsü; İnan'ın Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan enerji kaynaklarının üçüncü ülkelere ihracatında alternatifler sunması; 1997-1998 döneminde Hatemi'nin ABD'ye yaklaşması sorun olan konulardandır.

İkinci Çeçenistan Savaşı da Putin döneminde, İnan İKÖ'ye başkanlık ederken ilişkilere gölge düşürmüştür. Fakat yine de İnan eleştirilerde dozu iyi bilmiştir.

Batı'ya göre İnan nükleer programına Rusya ve Çin farklı tutum göstermektedirler (Kamalov, 2008, s. 224). Rusya ve Çin de nükleer silah istemese de sorunu barışçıl yollarla çözmek istemektedir. Rusya kendi çıkarlarını göz önünde bulundurarak İnan'ı uluslararası arenada desteklemektedir. Nitekim İnan'ın Büşer kentinde nükleer santral inşa eden Rusya'dır.

Rusya'nın uyguladığı İnan politikası ABD'yi rahatsız etmektedir. Nitekim 2006 yılında Litvanya'da yapılan Baltık Karadeniz Zirvesi'nde ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney, Rusya'yı antidemokratik politika sürdürdüğü, insan haklarını ihlal ettiği ve enerji kaynaklarını şantaj aracı olarak kullandığı gerekçesiyle eleştirmiştir. Böylece ABD, Rusya'yı adeta Washington ile Tahran arasında bir seçim yapmaya zorlamaktadır.

Rusya; İnan sınırında savaş istememekte; İnan'ı destekleyerek ABD'nin Orta Asya, Hazar Denizi ve Ortadoğu'ya yayılmasına karşı koymakta; Hazar gazı kullanımında ABD planlarını İnan'la birlikte karşı koymakta; İnan'ı silah pazarı olarak kullanmaktadır (Kamalov, 2008, s. 225).

Muhtemel bir İran askeri operasyonuna karşı Rusya arabuluculuk faaliyeti sürdürerek ve hiçbir tarafı desteklemeyeceği düşünülmektedir. Ayrıca Batı gibi Rusya'da İran'a tam olarak güvenmemektedir. İran yüzünden Batı ile ilişkilerini bozmayı da göze alamayacaktır. Ayrıca Rusya, İran ve ABD'nin masaya oturarak ortak çözüm bulabileceğini ve Rusya'yı devre dışı bırakabileceklerini aklından çıkarmamaktadır.

Rusya, İran'ın nükleer programını Batı gibi eleştirmek yerine destek vermektedir. Fakat yine de 2008'de kabul ettiği Dış Politika Konsepti'nde nükleer silahların barışçıl amaçlarla kullanılması isteğine yer vermiş bu bakımdan İran sorununun barışçıl yollarla çözülmesi için çaba sarf etmeye başlamıştır. Bu bağlamda BMGK'de İran sorununun yumuşak yaptırımlarla kullandığı nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullandığının ispatlanmasını istemektedir (Russia Warns Against Iran Attack, Anonim, 18.01.2012).

Rusya'nın İran politikasını; 2012 yılı Ocak ve Şubat ayları içerisinde Rus yetkililerin yaptığı açıklamalardan analiz edecek olursak; Batı'nın İran'a ve İran'ın da Batı'ya olan saldırı ihtimallerini engellemeye çalışmak; İran ile olan silah ticaretini kaybetmemek; enerji bağlamında kendisine rakip potansiyelinde olan İran'ın izole edilmesi; İran'ın bölünüp bünyesinde 20 milyon Azeri ile Azerbaycan'ın büyümemesi; İran'a müdahale ile Orta Doğu'da kaosa yer vermemek Rusya'nın amaçları içerisinde (Özel, 2012).

4.6.3. Irak-Rusya Federasyonu

İran–Irak savaşı ile başlayan ve 1'inci Körfez Savaşı ile devam eden süreçte bozulan Irak–Rusya ilişkileri Yeltsin döneminde de devam etmiştir. 1'inci Körfez Savaşı sonrası uygulanan yaptırımlar da devam etmiştir. BM 1997 yılında Irak'tan petrol ihracatı yapılmasına müsaade etmesi petrol araması yaptığı için Rusya'nın işine yaramış olsa da 2'inci Irak Savaşı'yla birlikte planları bir kez daha bozulmuştur. Moskova, ABD'nin Irak'a müdahalesine karşı çıkmış olsa da 11 Eylül sonrası romantik ilişkisini bozmak istememiştir. ABD'nin bu müdahalesi ise Rusya'nın varlığını tamamen sonlandırmıştır. 1997-2006 yılları arasında Irak'ın 40 milyar dolarlık borcunu silmiş ve

arabuluculuk rolü için hazır olduğunu ileri sürse de Irak Devlet Başkanı Celal Talabani, Rusya'yı ülkesine dostane olmayan politika uygulamakla suçlamıştır.

Iraklılar, Rusya'nın kendilerini ABD'den koruyabileceğini düşünmüş; fakat Rusya buna engel olamamış ve yabancı güçlerin Irak'a yerleşmesini desteklemiştir (Kamalov, 2008, s. 228). Neticesinde Irak halkının Rusya'ya yaklaşımı olumsuz yönde değişmiştir. Bu da Rus işçilerin ve Rus diplomatların öldürülmesi ve kaçırılması ile sonuçlanmıştır. Rusya'nın Irak'a ekonomik açıdan nüfuzuna ABD ve Irak hükümeti izin vermeyecektir. Yani Irak, Rusya'nın Ortadoğu'daki en zayıf halkası olarak bulunacaktır.

Rusya'nın Irak ile iyi ilişkiler geçirmesini isteyenlerin başında Irak'ta petrol arama ve çıkarma hakkı elde eden Rus Lukoyl şirketi gelmektedir.

4.6.4. İsrail-Rusya Federasyonu

SSCB zamanından beri Rusya, Ortadoğu'da Arap ülkeleri temelli bir politika izlemişse de, günümüzde Rusya ile İsrail birçok konuda birbirlerine ihtiyaç duymaktadırlar. İsrail, Rusya'nın bölgedeki en büyük ticari ortağıdır. Eski SSCB üyesi ülkeleri hariç en çok Rusça konuşan nüfus İsrail'dedir. İsrail'de yaşayan 1 milyondan fazla eski SSCB vatandaşı iki ülke arası kültürel ilişkilerin ve turizmin gelişmesini sağlamaktadır. Yahudi kökenli eski Sovyet vatandaşlarından özellikle bilim adamları İsrail ile askeri teknoloji konusunda ortak projeler yürütmektedir.

İsrail Rusya'nın Arap ülkelere silah satışını engellemeye çalışmakta ve Ortadoğu'daki gelişmelere tarafsız kalmasını istemektedir (Kamalov, 2008, s. 229). Rusya ile ticari ilişkilerin geliştirilmesi de İsrail açısından çok önemlidir. Rusya – İsrail arası ilişkiler 1991'de düzelmeye başlamış ve özellikle Nenyamin Natanyahu'nun 2006'da başkanlığa geçmesiyle birlikte Rusya- İsrail ilişkileri gelişmeye başlamıştır. İsrail, Rusya'ya kredi açmış ve Rus gazına ilgi duymuştur. Ancak Rusya'nın İran'a füze satmasıyla ilişkiler tekrar bozulmuştur. Arap işbirliğini savunan Yevgeniy Primakov Dış İşleri Bakanlığına gelmesiyle İsrail'in Filistin politikası eleştirilmiş ve 1998 Rusya kriziyle de İsrail ile ilişkiler olumsuz etkilenmiştir.

Putin döneminde de inişli çıkışlı dönem devam etmiştir (Kamalov, 2008, s. 231). Çeçenistan meselesinde İsrail'in Rusya'yı destekler tutumu ve Rusya'nın ise Filistin sorununda Filistinli yetkililerde de suç bulması ilişkileri olumlu bir noktaya taşımıştır. Nitekim 2005'te Putin'in Ortadoğu ziyaretinde İsrail Başkanı Ariel Şaron'u da ziyaretine katmıştır. Fakat ziyaret neticesinde, Rusya'nın Araplara silah satışının azalmamış olması ve Rusya'da her geçen gün artan Yahudi düşmanlığı azalmamış ve sorunlar devam etmiştir. Fakat ziyaret neticesinde ticari anlaşmalar imzalanmıştır. Enerji alanında işbirliği artmakta, İsrail'in Rus petrolüne bağımlılığı artmakta ve Mavi Akım Doğalgaz Hattı İsrail'e uzatma planları mevcuttur.

Son yıllarda ilişkiler artsa da istenen düzeyde değildir. Nitekim bu durum; silah satıcıları; Yahudi karşıtı Komünist ve milliyetçiler; Arap ülkeleriyle yakın işbirliği isteyen eski FSB yetkilileri ve dışişleri bakanlığında görevli bürokratlar; 20 milyon Müslümanı temsil eden Rusya Müslüman Cemiyetleri istememektedirler.

İsrail, Lübnan saldırısı karşısında Rusya İsrail'i kınamış ve Lübnan'a insani yardım göndermiştir. Kimi analistler harekâtın amacını, İran'ın harekât alanını sınırlandırmak; bölgeyi kontrol altına almak; Rusya'nın Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya'daki etkisini azaltmak şeklinde yorumlamışlardır. Rusya'nın, İsrail'in Lübnan saldırısı konusunda politikalar üretmemesi bölgedeki gücünü göstermektedir.

4.6.5.HAMAS-Rusya Federasyonu

Rusya, HAMAS'a karşı tutumu ile SSCB dönemi Ortadoğu politikasını sürdürmeye gayret gösterdiğini ispatlamıştır. 2006'da Putin, İspanya ziyaretinde Filistin'de seçimleri kazanan HAMAS ile birlikte ilişkilerini kesmeyeceğini ve Rusya'ya davet edeceğini söyleyerek Batı'nın tepkisini almıştır. Nitekim HAMAS, ABD ve İsrail'in terörist listesindedir; fakat Rusya'nın değildir. Filistin ile ilişkilerini sürdüreceğini açıklayan ülkeler; İran, Suriye, Mısır ve Rusya'dır.

HAMAS ile ilişkilerinin nedenleri; hem Batı, hem İsrail için bölgede arabuluculuk rolü üslenmiş; ABD'ye muhalif politikalar izlemektir. Fakat HAMAS diyaloga yanaşmayarak Rusya'nın eski gücüne ulaşamadığını kanıtlamıştır.

4.6.6.Suriye-Rusya Federasyonu

2005'te BMGK Suriye'yi Refik Hariri suikastını araştırması konusunda işbirliğine çağırılmış; fakat Suriye'ye karşı ekonomik yaptırımını ise büyük ölçüde Rusya engellemiştir (Kamalov, 2008, s. 233). Zira Suriye Rusya'nın bölgedeki en önemli destekleyicisidir. 2005'te Beşar Esad'ın Putin ile yaptığı görüşmede silah satışı konusunda işbirliği imzalanmıştır. Nitekim 2005 yılında ticaret hacmi yarım milyar doları geçmiştir. Rusya, Suriye'den ithal ettiği tekstil ürünlerine gümrük vergisini yüzde 25 azaltmıştır. Taraflar askeri teknoloji ve enerji alanında işbirliği içerisindedir. 2005'te Rusya ile Suriye; Lübnan, Mısır ve Suriye'yi birbirine bağlayacak boru hattının Rusya'nın inşa etmesi konusunda anlaşmışlardır. Nitekim Rusya Suriye'yi uluslararası ortamda savunurken ekonomik çıkarlarını gözetmektedir. Fakat sadece ekonomik çıkarlarını gözetip ve itibar peşinde olması Ortadoğu'da başarılı olması için yeterli değildir.

Rusya için Suriye tarihi, askeri ve ticari açıdan, sıcak denizlere inme maksadını gerçekleştiren Orta Doğu'da çok önemli bir yeri olan ülkedir (Trenin, 2012). Rusya, bu açıdan Suriye'yi başından itibaren savunmakta ve zaman zaman aşırı güç kullandığında da eleştirmektedir. Nitekim bu ilişkileri bağlamında Rusya, Suriye'nin silah ihracatının yüzde 78'lik kısmını karşılamaktadır ve bu sayı, 2007-2011 yılları arasında daha önceki 4 yıla oranla yüzde 580 artış göstermiştir. Rusya ve Suriye arasında savunma sanayi anlaşmasının değeri 4 milyar dolardır (Yan, 2012). Bu ticaretini göz önünde bulundurduğunda Rusya, Suriye'ye silah satışını devam ettirmekte, ambargo düşüncelerine karşı çıkmakta ve bu ülkeye yapılacak her türlü müdahaleye karşı çıkmaktadır. Rusya, Suriye'ye olan desteğini BMGK'de de göstermektedir. Alınacak olumsuz kararları veto etmektedir. Bu kapsamda Ekim 2011 ve Şubat 2012 BMGK kararlarını veto etmiştir. Rusya, Suriye'ye herhangi bir askeri müdahale istihbaratı aktarımında da bulunmaktadır. Rusya Suriye'yi askeri bir üs olarak değerlendirmektedir. Nitekim Rus askeri uzmanı Aleksandr Perenjiyev Suriye'nin Orta Doğu'daki son cephe olduğunu belirtmiş ve eğer Suriye kaybedilirse Rusya'nın ikinci sınıf bir ülke haline döneceğini savunmuştur (Lavrov in Syria to Strongly Back Assad, Anonim, 08.02.2012). Rusya bölgede askeri tatbikatlar da yapmaktadır (Özel, 05.04.2012).

4.6.7.Suudi Arabistan-Rusya Federasyonu

Suudi Arabistan'ı ilk tanıyan ülke SSCB olmuş olsa da, Soğuk Savaş'tan sonraki dönemdeki ilişkiler ancak Putin döneminde gelişmeye başlayabilmiştir. 2003'te ilk kez Suudi Arabistan kralı Rusya'yı ziyaret etmiştir. İki ülke enerji alanında işbirliğine girmiştir. 2007'de Putin Suudi Arabistan'ı ziyaret eden ilk Rus lider olmuştur. Rus petrol şirketi Lukoyl, Suudi Arabistan ile enerji alanında 40 yıllık işbirliği anlaşması imzalamıştır. Ayrıca askeri konuda ABD'ye bağlı olan Suudi Arabistan, Rus askeri teknolojisinin ülkesine ihracatı için anlaşmışlardır. Her ne kadar Çeçenistan nedeniyle Putin bir dönem Suudi Arabistan'ı eleştirdiyse de günümüzde ilişkiler iyi seviyededir.

4.7. Rusya Federasyonu'nun Taraf Olduğu ve İlişkide Olduğu Uluslararası Örgütlerden Bazıları

4.7.1.IMF-Rusya Federasyonu

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Ermenistan, Gürcistan, Tacikistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Ukrayna, Beyaz Rusya, Rusya Federasyonu, Moldova, Estonya, Letonya, Litvanya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya ve Makedonya IMF'ye katılmışlardır (Karluk, 2007, s. 356). 2007 yılında fona üye olan ülke sayısı 185'e yükselmiştir.

IMF'de sermaye önemli bir fonksiyona sahiptir. Çünkü üyelerin sermayeye katılım payları olan kotalar, üyelerin oy güçlerini, fona katkılarına ve fondan borçlanmalarını belirler. Kotalar ise her beş yılda bir yeniden gözden geçirilir. IMF'de Yönetim Kurulu'na atanmış 5 ülkenin oy güçleri 2007 yılında şöyledir; ABD: %16.83, Japonya: %6.04, Almanya: %5.90, Fransa: %4.87, İngiltere: %4.87. Suudi Arabistan: %3.17, Rusya: %2.70, Çin: %3.67 (Karluk, 2007, s. 362).

4.7.2.Dünya Bankası-Rusya Federasyonu

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Ukrayna ile birlikte beş Türk Cumhuriyeti (Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan,

Kırgızistan ve Özbekistan) ve Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Makedonya, Slovakya, Slovenya ayrı ülkeler olarak Dünya Bankası üyeliğine kabul edilmiştir.

4.7.3. Bağımsız Devletler Topluluğu-Rusya Federasyonu

Sovyetler Birliği'ni 1922 yılında kuran üç Slav cumhuriyetinin (Rusya, Belarus-Beyaz Rusya ve Ukrayna) liderleri 8 Aralık 1991 tarihinde Sovyetler Birliği'nin resmen dağıldığını ilan ederek bunun yerine Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (Commonwealth of Independent States: CIS) kuran anlaşmayı imzalamışlardır.

BDT'nin faaliyetleri, 22 Ocak 1993'te Devlet Başkanları Konseyi tarafından kabul edilen ve Topluluğun amaç ve ilkeleri ile üye ülkelerin hak ve sorumluluklarını düzenleyen tüzük ile yürütülmektedir. BDT kurucuları, üye devletler arasında ekonomik, sosyal, mali, kültürel ve askeri alanlarda işbirliğini geliştirmek amacı etrafında toplanmıştır. Kuruluşunun ardından ekonomik, askeri serbest dolaşım ve diğer birçok konuyu içeren çok sayıda anlaşma imzalanmıştır. Ancak imzalanan 3.000 civarında anlaşmadan sadece %10'u uygulamaya geçirilebilmiştir.

Rusya Federasyonu BDT'yi kendi dili ve kültürünün yaygınlaştırılması için bir araç olarak görmektedir (Karluk, 2007, s. 599).

BDT'nin üyeleri şunlardır: Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Gürcistan, Moldova, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, Rusya Federasyonu ve Ukrayna. Gürcistan Şubat 2006'da Savunma Bakanları Konseyi'nden çekilmiştir. Türkmenistan 26 Ağustos 2005 tarihinde Topluluk'tan çıkmış ve ortak üye statüsüne geçmiştir.

BDT, bir konfederasyon değildir. 11 üyesi savunma, dış politika ve ekonomi alanlarında işbirliği ve birleşmeyi içeren bir kuruluştur.

Aslında BDT, eski Sovyetler Birliği'ni devam ettiren bir kuruluştur. Bir anlamda, AB'ye benzemeye çalışılmıştır. Ticareti finans, hukuk ve güvenlik açılarından işbirliğine önem verse de, temelde üye ülkeler arasında ekonomi hukuku yaratmayı amaçlamaktadır (Karluk, 2007, s. 603).

BDT pazarı yaklaşık 240 milyonluk nüfusu ile dünyanın en büyük pazarları arasında yer almaktadır. BDT'ye Rusya'nın bakış açısı çok farklıdır. Rusya Federasyonu, egemen güç olarak BDT'nin patronudur ve eski SSCB'deki görevi ne ise aynı görevi bu Topluluk için de yerine getirmektedir.

Rusya Federasyonu Orta Asya'daki ekonomik ve politik yapılanmalara önem vermekte ve bu bölgeyi gerek ekonomik ve gerekse güvenlikle ilgili hayati çıkar bölgesi olarak görmektedir. BDT'yi ise bölgeye entegrasyon işbirliği aracı olarak kullanmaktadır. (R.F. Büyükelçisi P. V. Stegnig'in 21-22 Nisan 2003 tarihinde Orta-Doğu Üniversitesi'nde yapmış olduğu konuşma).

4.7.4. Ortak Ekonomik Alan(Common Economic Space: CES)-Rusya Federasyonu

BDT üyesi ülkelerin, çok yönlü işbirliğine yaklaşım farklılıkları ile sorunlara bölgesel çözüm arayışları, katılımcıların sayısı ve işbirliği açısından farklı bazı oluşumlara gidilmesine ortam hazırlamıştır. Bunlardan biridir. Beyaz Rusya, Kazakistan, Rusya ve Ukrayna arasında 19 Eylül 2003 tarihinde imzalanmıştır. Anlaşma üye ülkeler arasında serbest ticaret bölgesi kurulmasını, mal ve hizmet ticaretinde sınırlamaların kaldırılarak ortak gümrük ve ticaret politikaları uygulanmasını amaçlamıştır. 2004'te Viktor Yushchenko'nun başkan olmasıyla Ukrayna'nın AB'ye yaklaşması, bu ülkenin üyeliğinin sorgulanmasına yol açmıştır.

4.7.5. Avrasya Ekonomik Topluluğu(Eurasian Economic Community: EurAsEC-EEC)-Rusya Federasyonu

Anlaşma, Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında 2000 yılında imzalanmıştır. Özbekistan 2006 yılında EEC'ye katılmıştır.

Topluluğun amaçları şunlardır: Üyeleri arasında bir gümrük birliği ve ortak pazar yaratmak, gümrük tarifelerini harmonize etmek, serbest dolaşımdaki mallar için orijin kuralları belirlemek, döviz kontrol düzenlemeleri yapmak, ortak sosyal ve ekonomik kalkınma programları hazırlamak, işletmeler için eşit rekabet ortamı yaratmak, birleşik

ve ortak ulaşım sistemi kurmak, ortak bir enerji pazarı yaratmak, üye ülke vatandaşlarının eşit şartlarda sağlık yardımı almalarını ve yükseköğretime gitmede fırsat eşitliğini sağlamak ve mevzuatlarda harmonizasyonu gerçekleştirmektir (Karluk, 2007, s. 604).

EEC, üye ülkelerin dünya ekonomisi ve uluslararası ticaret sistemine entegrasyonunu koordine etmek için kullanılmıştır. Üye ülke vatandaşları, üye ülkelerini ülkelerinin sınırları içinde vizesiz giriş- çıkış ve transit geçiş yapma, ikamet etme ve serbest dolaşım hakkına sahiptir. Kurucu Anlaşma ulusal düzenlemelerin üstündedir.

2006'da Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya arasında gümrük birliğinin oluşturulması onaylanmıştır. Taraflar arasında ortak enerji pazarı kurma, hidroelektrik enerji ve nükleer enerji konusunda işbirliği geliştirme konuları Zirve'de görüşülmüştür.

EEC, Rusya'nın Orta Asya'daki ekonomik ayağı olarak değerlendirilebilir. Ekonomik birleşmedeki sorunlara bakıldığında, Topluluğun politik yönü şimdilik daha ağır basmaktadır. 2006'da imzalanan gümrük birliğinin gerçekleştirilmesi durumunda, üye ülkeler arasında güçlü bir ekonomik yapı oluşturulacaktır. Bu temel üzerinde üye devletleri birleştirmek ve uzun vadede diğer BDT devletlerini bu ekonomik çatı altında toplamak amaçlanmaktadır (Karluk, 2007, s. 605).

4.7.6. Şanghay İşbirliği Kuruluşu-Rusya Federasyonu

Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan 1996'da bir araya gelmiş ve başlangıçta Şanghay Forumu veya Şanghay Beşlisi olarak adlandırılan, ardından ise 2001'de Şanghay İşbirliği Kuruluşu adı altında yeni bir örgüte dönüştürülmüş anlaşmayı imzalamışlardır. Örgüte, Özbekistan 2001'de katılmıştır. Hindistan, İran, Moğolistan ve Pakistan gözlemci ülke konumundadır. Amacı, üye ülkeler arasında karşılıklı güveni arttırarak bölgede barış, güvenlik ve istikrarın korunması ve refahın arttırılmasıdır.

Üye ve gözlemci ülkelerin bazılarının nükleer silaha sahip olması ABD'yi tedirgin etmektedir. Örgüt, bloksuzluk, diğer ülke ve bölgelere karşı olmama ve dışa açılma ilkelerine bağlı kalsa da bölgede ABD etkisini kırmayı ilk hedef olarak

benimsemiştir. Ülkeler arasında güvenin kurulması, silahsızlanma, terörizmle mücadele ve işbirliği gibi konularda tarafları bağlayıcı anlaşmalara imza atılmıştır (Karluk, 2007, s. 606).

2004'te Türkiye, Örgüt'e gözlemci statüsünde katılmak isteğini başbakan aracılığıyla Rusya'ya iletmiş ve bu Rusya tarafından olumlu karşılanmıştır.

Örgüt askeri ilişkilerin yanı sıra, ekonomik ilişkilerin de geliştirilmesine yönelik faaliyetlerini sürdürse de henüz kuruluş aşamasını tamamlayamamıştır. Ekonomik alanda ise önceliğin, artan enerji projelerine, yeni hidrokarbon rezervlerinin bulunmasına ve su kaynaklarının ortak kullanılmasına verileceği açıklanmıştır (Karluk, 2007, s. 609).

4.7.7. NATO-Rusya Federasyonu

NATO, her ne kadar SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte yeni misyonu olarak nükleer, kimyasal, biyolojik silahlar geliştiren ülkelerle ve terörizmle mücadeleyi hedeflese de; Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın da katılmasıyla üyelerinin yüzde 40'ını eski Doğu Bloku ülkelerinden oluşturmuştur (Kamalov, 2008, s. 45). Ayrıca Ukrayna da NATO'ya topraklarını kullanma konusunda müsaade vermiştir. Bu haliyle topluluk hem ABD'nin konumunu güçlendirmiş, hem de ABD silah sanayisi için yeni bir pazar yaratmıştır.

2008 yılı Ağustos ayında gerçekleşmiş Rusya-Gürcistan savaşı ardından bir süre kesintiye uğrayan Rusya-NATO ilişkileri 16 Aralık 2009'da NATO Genel Sekreteri Rasmussen'in Moskova'da Putin ve Medvedev ile görüşmesiyle tekrar canlanmıştır. Ziyaretin amacı, Rusya ile olan ilişkilerin sürdürülmesi olmuştur (Asker, 20.12.2009).

5. YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI KAPSAMINDA RUSYA FEDERASYONU-TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLİŞKİLERİ

Türkiye-Rusya ilişkileri özellikle ekonomik açıdan önem taşımaktadır. Nitekim taraflar Mayıs 1992’de imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkındaki Antlaşma” ilişkilerin kurucu belgesi niteliğindedir (Yapıcı, 2010, s. 369). Bu antlaşmanın yanı sıra, iki ülke arasında ekonomik ilişkileri düzenleyen birçok anlaşma imzalanmış, özel sektörün eşgüdümüne yönelik olarak çok sayıda girişimde bulunulmuştur. Söz konusu girişimlerin ticari geliştirici etkileri istatistiki verilere de yansımıştır. TÜİK verilerine göre Türkiye’nin 2008 yılı toplam ithalatının yüzde 15,5’i, toplam ihracatının yüzde 4,9’u Rusya Federasyonu ile yapılmıştır. Rusya Federasyonu–Türkiye ticari ilişkilerinde, Rusya Federasyonu lehine görülen ticaret fazlası, büyük ölçüde enerji ürünlerine dayanmaktadır.

Soğuk savaş döneminde gergin geçen Türkiye–SSCB ilişkileri Soğuk Savaş sonrası dönemde yumuşamaya; hatta iyi bir seyir almaya başlamıştır.

Her ne kadar Sovyetlerin yıkılması ile RF ile Türkiye arasındaki ilişkiler tekrar canlandıysa da Mustafa Kemal Atatürk’ün 70 yıl önce öngördüğü SSCB’nin yıkılmasına Türkiye hazır olmadığı gibi Rusya da Türkiye’ye şüpheyle yaklaşmaya devam etmiştir. 2004 – 2005 dönemi ise kırılma dönemi olarak kabul edilebilir. Nitekim 2005’te Putin’in Türkiye’yi ziyareti Türk topraklarına ayak basan ilk lider ziyareti olmuştur.

Türkiye; AB ve Batı dünyası ile ilişkilerinin çıkmaza girdiği dönemlerde Rusya ile Avrasya Birliği’nin kurulması ve işbirliğinin geliştirilmesi konusunu gündeme getirmektedir (Kamalov, 2008, s. 189). Özellikle bu durumu ABD’nin Irak müdahalesiyle bozulan ABD ilişkileri ve Rusya–ABD arasındaki romantik ilişkileri sona ermesiyle görmekteyiz. Özellikle iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi ve birçok uluslararası sorunda aynı tutumu izlemesi Türkiye’nin AB hedefine alternatif olarak Avrasya Birliği’ne doğru gidebileceğini düşündürmektedir. Nitekim The

Washington Post yazarı, Türkiye'nin sempatisini kazanmak ve yeni ilişkiler kurmak için önemli bir atak başlatmıştır şeklinde söylemiştir.

Rusya–Türkiye ticari ilişkileri de artış göstermiştir. 2005 yılında ticaret hacmi 2003 yılına göre 2 kat artmış ve artarak da devam etmektedir (Kamalov, 2005, s. 7). Rusya'nın Türkiye'ye ihracatı çoğunluğunu doğalgaz ve petrol oluştururken Türkiye'nin ihracatını ise demir, çelik, sebze ve meyve oluşturmaktadır. Fakat ticari ilişkilerde Türkiye aleyhine bir dengesizlik söz konusudur.

2004 yılı itibarıyla Rusya, Türkiye'nin ithalatta ikinci; ihracatta sekizinci büyük ortağı olmuştur (Kamalov, 2008, s. 192).

Turizm ve inşaat sektörü de iki ülke arasındaki diğer bir ilişki alanıdır. 2006 itibarıyla Rusya'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı 2 milyonu aşmıştır.

İki ülke arasında askeri alanda da işbirliği olmasına rağmen bu istene seviyede değildir (Kamalov, 2008, s. 193). Rusya Savunma Bakanı Sergey İvanov Türkiye'nin NATO standartlarını kabul edip, Türk askeri çevrelerce de Batı sempatisi olduğu ve bunun da Rusya ile askeri ilişkileri yeterli seviyeye çekemediğini dile getirmiştir.

Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerde enerji önemli bir etmendir. Türkiye en fazla doğal gaz alımını Rusya'dan yapmaktadır. Rusya'dan doğalgaz ithal eden 19 ülkeden Türkiye üçüncü sıradadır. Mavi Akım Projesi, Rusya için önem arz eden bir projedir. Rusya, Mavi Akım'ı uzatarak Orta Doğu'ya, Yunanistan'a ve İtalya'ya uzatmak ve böylece doğalgaz projelerini çeşitlendirmek ve Bakü–Tiflis–Erzurum Doğalgaz hattına rakip olarak kullanmak istemektedir. Ayrıca Rusya, Türkiye'deki enerji yatırımlarını da artırmayı hedeflemektedir. Fakat Putin'in Türkiye ziyaretinde Mavi Akım'ın kapasitesini arttırmasını dile getirmiş olsa da hat, kapasitesinin çok altında çalışmaktadır. Gazprom da Türkiye ile yaptığı pazarlıklarda Türkiye'nin İran'ın gazını alternatif olarak göstermesinden dolayı duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir.

İkili ilişkilerde diğer bir sorun ise Çeçenistan ve PKK konusudur. Bunlar iki tarafın da ilişkilerine gölge düşüren konulardır. Rusya'da 10'dan fazla kuruluş altında

faaliyet gösteren ve PKK ile ilişkileri bulunan çok sayıda Kürt yaşamaktadır. Rusya'nın, PKK'yı terörist listesine almaması da ilişkileri zorlamaktadır.

İki taraf arasında sorun teşkil eden diğer bir konu da sözde Ermeni soykırımıdır. Rusya'da güçlü olan Ermeni lobisi 1995 ve 2000 yıllarında Duma'da Ermeni soykırım iddialarını benimseyen kararlar alınmasını sağlamıştır. Her ne kadar Rusya bu alınan kararları Türkiye ile ilişkileri bozulmayacak şekilde yumuşatmaya çalışsa da bu konu iki ülke arasında gerilim kaynağı olmaya devam etmektedir.

Boğazlar, iki ülke ilişkilerini etkileyen diğer bir sorundur (Kamalov, 2008, s. 198). Boğazların enerji kaynaklarının transferi için önem arz etmesi; fakat kapasitesinin buna yetmemesi Rusya için olumsuz bir durum yaratmaktadır. Bu sorunu gidermek için Rusya, Burgaz–Dedeağaç boru hattını düşünmektedir. Nitekim Boğazlara alternatif bu hat Türkiye çıkarlarına ters düşmektedir.

İki ülkenin birçok uluslararası soruna bakışları da benzerdir. Rusya, Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemekte ve Türkiye de Rusya'ya İKÖ'ye gözlemci üye olarak ve DTÖ'ne üye olarak katılmasında önemli rol oynamıştır. İki ülke de Doğu ve Batı arasında köprü konumundadırlar. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü de tarafları bir araya getiren başka bir etmendir. Tarafların yakınlaşmasındaki en önemli etken ise 2003 yılında ABD'nin Irak müdahalesi ile Türkiye–ABD ilişkilerinin kötüleşmesidir.

Aydın'ın (2005, s. 133-135) belirttiği üzere Türkiye–Rusya ilişkilerinin 2009 yılı içerisinde olumlu yönde gelişmeye başladığını görmekteyiz. Zira Hazar bölgesinin enerji kilidini açabilecek yegâne “maymuncuk” hala Rusya'nın elinde olması nedeniyle Rusya ile zıtlaşmak yerine, ortak çıkarların örtüştüğü projeler üzerinde anlaşmak, Türkiye'nin milli menfaatleri açısından çok daha uygun görünmektedir. Nitekim Ağustos 2009'da enerji ağırlıklı anlaşmalar imzalanmışlardır. Bu kapsamda doğalgaz ve petrol alanında işbirliği, Karadeniz'de Güney Akım Projesi konusunda araştırma izni, nükleer enerji alanında işbirliği gibi konularda uzlaşmıştır. 2010 Mayısında ise taraflar aralarındaki vize muafiyeti konusunda çalışmaya başladıklarını açıklamışlardır. Aynı zamanda enerji alanında işbirliği devam etmiş ve ilişkiler basına “stratejik ortaklık” seviyesinde yansıtılmıştır. Türkiye, 1991–1993 döneminde, Orta Asya bölgesine yönelik

politikalarda hiçbir şekilde ihmal etmemesi gereken Rusya'yı büyük oranda göz ardı etmiştir. Türkiye, özellikle 1995'e kadarki dönemde Rusya'nın Türkçü ve İslamcı akımlara karşı duyduğu hassasiyeti tam olarak kavrayamadı ve bölgede izlediği aktif politikalarla Rusya'nın tepkisini çekti. Türkiye'nin bölgedeki Rus etkisini silmeye çalışan Batılı güçlerin maşası olduğu görüşü çeşitli Rus yönetim çevrelerince ifade edildi. Ayrıca bu tepkisiyle birlikte Rusya, "Kürt kartını" oynamaktan çekinmedi. Rusya, 1993 yılında uygulamaya koyduğu "Yakın Çevre" doktrini ile de kısa bir içine kapanma döneminin ardından bölgedeki egemen konumunu tekrar vurgulamak için harekete geçti ve her türlü siyasi, ekonomik ve zaman zaman tehdide varan baskıları kullanmaktan çekinmedi. Neticede, 1990'ların ilk yarısında önceliklerini giderek Rusya'dan uzaklaşarak yeni Orta Asya ülkelerine kaydırıldığı gözlemlenen Türkiye, bölgedeki potansiyel tehlike ve tehditler karşısında, bir de Rusya ile işbirliği potansiyelinin hala diğer bütün eski Sovyet cumhuriyetlerinin toplamından daha büyük bir ekonomik değer ifade ettiğini görerek, 1990'ların ikinci yarısında en azından iktisadi ilişkiler ve özellikle enerji alanında hızla Rusya'ya yakınlaşmıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Görüldüğü üzere, Soğuk Savaş sonrası dönemde Yeltsin başkanlığında RF, kendi iç meseleleriyle uğraşırken; Putin döneminde bu durumu aşarak iç birliğini sağlamış, dış politikasında özellikle yakın çevresi için şekillendirici ve proaktif bir tutum izlemişlerdir. Putin döneminde, RF'nun yakın çevresindeki etkisinde gözle görülür bir değişim yaşanmıştır. Nitekim bu etkisi, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlardaki araçları kapsamıştır. Tüm bunlar yumuşak gücünde artışa neden olmuştur.

Rusya Federasyonu'nun yumuşak güç algılamasının negatif yönlerinden bazıları, küresel düşünce eksikliği ve uyguladığı çifte standartlardır. Rusya, henüz küresel çapta etki ve cazibe yaratabilecek bir doktrin, düşünce, değer, marka yaratamamıştır. Bu durum Rusya'nın küresel çapta hegomon bir devlet olamadığını göstermektedir. Güç kapasitesini kısıtlı araçlarla kullanabilmektedir. Nitekim bu durumun yansıması yansımasını enerji kozunu kullanım şeklinden; Gürcistan'daki askeri başarısını politik başarıya çevirememesinden; sert güce başvurduğu durumları uluslararası ortama kabul ettirme ve bir takım kılıflarla meşru olarak yansıtmada yetersiz kalmasından anlamaktayız.

Fakat Rusya bu eksikliğini özellikle Orta Asya'daki Batı destekli renkli devrimlerle görmüştür. Bu konuda henüz yeterli olgunluğa erişememiş olsa da yumuşak güç vasıtalarına önem vererek, geliştirerek eksikliğini giderme yoluna gitmektedir. Rusya, renkli devrimlerden aldığı dersle BDT coğrafyası üzerinde yumuşak güç araçlarını geliştirme ve uluslararası ortamda ise çıkarları ile uyuşmayan politikaları yumuşak bir üslupla eleştirerek etki sağlama yoluna gitmektedir.

Rusya, yumuşak gücünü, siyasi boyutta, Vatandaşlık Politikası, Rus Evi Bağlantısı, gençlik hareketleri, Rus kimlik arayışı, Avrasya Birliği, Egemen Demokrasi Konsepti, Liberal İmparatorluk Stretajisi, Demokrasi için Hazar Enstitüsü, silovikiler; ekonomik boyutta, enerji kaynakları, iş imkânları, komşu ülkelerin enerji sektörlerindeki

hâkimiyeti, enerji nakil hatları, NGO'lar; kültürel boyutta ise, sivil toplum kuruluşları, medya, jeopolitik bilgilendirme konsepti, imaj düzeltme çabaları, Avrasyacılık politikası, Rusça, Rus Alfabetesi, Rus eğitimi, Rus Ortodoks Kilisesi, uluslararası örgütlere üyelik ile oluşturduğu prestij, sahip olduğu tarihi değerleri, anlayış ve önyargıları ile sağlamaktadır.

RF, Putin döneminde sert güç uygulamalarını azaltıp ekonomik uygulamalara geçmiş olsa da, ekonomi politikasının temelini oluşturan enerji ihracını çoğu zaman bir silah gibi kullanmıştır. Politikalarının çatıştığı ülkelerle ya doğrudan enerji arzını durdurarak ya da enerji arz fiyatlarını arttırarak ekonomik gücünü sert güç kapsamında kullanmaktadır.

RF'nun Gürcistan'a gerçekleştirmiş olduğu askeri müdahalesi ise ayrıca bölge üzerindeki ve dünya nezdinde yumuşak güç kapasitesinin azalmasına neden olmuştur.

RF'nin, ABD ile olan ilişkileri ise, Soğuk Savaş döneminden sonra bir takım iniş çıkışlara sahne olmuştur. Özellikle Putin döneminde, Yukos Operasyonundan sonra iki ülke arasındaki iyi ilişkiler zedelenmiş ve demokrasi, insan hakları, ekonomi politikası uygulamalarında her fırsatta ABD'nin eleştirilerine maruz kalmıştır. ABD'nin "haydut ülkeler" kategorisine koyduğu ülkelerle kurduğu iyi ilişkileri ve iki ülkenin Orta Asya'daki güç mücadelesi ise yine ABD ile aralarındaki ilişkileri zedeleyen bir diğer husus olmuştur. ABD ile arasında yaşanan bu olumsuzluklar neticesinde ABD'nin Rusya'ya karşı insan hakları, Çeçenistan politikası, demokrasi uygulamaları zayıflığı, serbest piyasa ihlallerine karşı başlattığı saldırı ise ABD taraftarı ülkeler nezdinde Rusya'nın yumuşak gücünü azaltmıştır.

RF, Sovyetler Birliği döneminde, gücünden kaynaklanan çekiciliğini özellikle Putin döneminden itibaren tekrar diriltmektedir. Fakat genel olarak sert güç kullanma eğilimde olan RF, yumuşak gücün unsurlarını, kaynaklarını, araçlarını tam olarak bilmek ve uygulamak zorundadır. Sert güç ve yumuşak gücünün birlikte kullanımı olan akılcı gücü etkin bir biçimde kullanmasını öğrenen RF, yukarıda açıklandığı üzere kendisine çoğu yönden bağımlı olan ve dış politikalarında RF'nu yanına almak mecburiyetinde olan yakın çevre ülkeleri üzerinde o ülkelerin kendi arzuları ile çıkar birliğini

sağlayacaktır. Hiç kuşkusuz uzun dönemde ise yumuşak gücü ile tüm dünyayı etkisi altına alması da söz konusu olabilir.

KAYNAKLAR

About Russian World. (b.t.). 25.10.2011,
<http://www.ruskiymir.ru/ruskiymir/en/fund/about>

Adams, J. S. (1998). The Dynamics of Integration: Russia and the Near Abroad, *Demokratizatsiya*, 6 (1), 50-64.

Adomeit, H. (1995). Russia as a ‘Great Power’ in World Affairs: Images and Reality, *International Affairs*, 71 (1), 35-68.

AGİT: Rusya’da Seçim Sürecine Müdahale. (05.12.2011). 06.07.2012,
<http://www.haberler.com/agit-rusya-da-secim-surecine-mudahale-3170845-haberi/>.

Akın, E. K. ve Bayram, Ç. (2007). Rusya’da Seçim Rüzgârları ile Yüzyüze Çıkan İç Çekişmeler, *Bahçeşehir Üniversitesi Karadeniz Bülteni*, 8, 1-17.

Alexandrov, M. (1999). *Uneasy Alliance: Relations Between Russia And Kazakhstan in the Post Soviet Era, 1992-1997* (1. Basım). Westport: Greenwood Press.

Ames, M. (20.05.2008). The Kremlin’s Clan Warfare: the Putin Era Ends. 06.08.2010.
http://www.exile.ru/articles/detail.php?ARTICLE_ID=13442&IBLOCK_ID=35&PAGE=1.

Arbatov, A. (1993). Russian Foreign Policy Alternatives, *International Security*, 18 (2), 5-43.

Asker, A. (20.12.2009). Rusya-NATO Görüşmelerinde “Kırmızı Çizgiler” Korundu. 06.07.2012,
http://www.21yyte.org/tr/yazi3140-RUSYA_NATO_GORUSMELERINDE_KIRMIZI_CIZGILER_KORUNDU.html

Asker, A. (2010). Rusya Federasyonu Yeni Askeri Doktrini Bir Tepki Belgesi mi?.06.07.2012, www.milscint.com.

- Asker, A. (17.04.2010). Rusya'da Liberalizm Dayatması Başarılı Olabilir Mi?. 25.07.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi4103-RUSYADA_LIBERALIZM_DAYATMASI_BASARILI_OLABILIR_MI.html
- Asker, A. (14.12.2010). Rusya'nın Gordion Düğümü Çok Boyutlu Etnik Çatışma. 25.06.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6020-Rusyanin_Gordion_Dugumu_Cok_Boyutlu_Etnik_Catisma.html.
- Asker, A. (27.12.2010). Rus Toplumunun Unutkanlığı: Faşizm Tehdit Ediyor. 24.06.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6039-Rus_Toplumunun_Unutkanligi_Fasizm_Tehdit_Ediyor.html
- Asker, A. (13.01.2011). Tacikistan'da Rus Askeri Havaalanı Yolda. 20.06.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6058-Tacikistanda_Rus_Askeri_Havaalani_Yolda.html
- Asker, A. (02.06.2011). Medvedev'in G-8 Gündemi. 20.06.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6194-Medvedevin_G_8_Gundemi.html
- Avar, B. (2009). *Avrasyalı Olmak* (6. Basım). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aydın, M. (Ed.) (2005). *Küresel Politikada Orta Asya* (1. Basım). Ankara: Nobel Dağıtım.
- Aydın, M. (2005). Türkiye'nin Orta Asya-Kafkaslar Politikası. Aydın, M. (Ed.) *Küresel Politikada Orta Asya* (1. Basım) içinde (101-148). Ankara: Nobel Dağıtım.
- Bahgat, G. (2006). Central Asia and Energy Security, *Asian Affairs*, 37 (1), s. 1-16.
- Barabanov, M. (2011). *Russia's New Army* (1. Basım). Moscow: Center for Analysis of Strategies and Technologies.
- Barber, J. (1997). Opposition in Russia, *Government and Opposition*, 32 (4), 598-613.
- Belarus signs gas deal with Russia. (25.11.2011). 08.08.2012, <http://www.bbc.co.uk/news/business-15891197>.

Birsel, H. (2006). *Eski Dünyanın Karanlık Yüzü Orta Asya Jeopolitiği* (1. Basım). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Birsel, H. (2005). *Gizli Çember ve Özbekistan* (1. Basım). İstanbul: IQ Yayınları.

Bit-Suleiman, D. (11.08.2003). Georgia: Russian Hands on the Switches. (25.05.2010). <http://www.cdi.org/russia/johnson/7285-15.cfm>.

Blank, S. (2001). *The United States and Central Asia* (1. Basım). London: The New International Context.

Bohm, M. (21.10.2011). Why Russia's Democrats Need West's Support. Democracy Digest.

Bremmer, I. ve Charap, S. (2007). The Sloviki in Putin's Russia: Who They Are and What They Want, *The Washington Quarterly*, 30 (1), 83-92.

Brzezinski, Z. Ve Sullivan, P. (1997). *Russia and the Commonwealth of Independent States: Documents, Data and Analysis* (1. Basım). New York: M. E. Sharpe.

Cartwright, G. (23.01.2011). Nashi Back on the Streets of Moscow.10.08.2012, <http://www.cartwright.eu.com/node/338>.

Chafetz, G. (1997). The Struggle for a National Identity in Post-Soviet Russia, *Political Science Quarterly*, 111 (4), 661-688.

Chan, J. (2006). A Closer Russia-China 'Strategic Partnership' Cemented with Oil and Gas. (20.05.2010). <http://www.wsws.org/articles/2006/apr2006/puti-a04.shtml>.

Chang, D. (16.05.2005). Federalism at Bay: Putin's Political Reforms and Federal-Regional Relations in Russia. (20.07.2009). http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/pdf_seminar/20050516/ChangDukJoon.pdf.

Charap, S. (2007). Inside out: Domestic Political Change and Foreign Policy in Vladimir Putin's First Term, *Demokratizatsiya*, 15 (3), 335-352.

Chung, C. (2004). The Shanghai Co-operation Organization: China's Changing Influence in Central Asia, *The China Quarterly*, 180, 989-1009.

Cohen, A. (06.05.2008). Russia's Presidential Transition: Vladimir Putin Remains in Charge. (05.08.2011). <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/wm1917.cfm>.

Cohen, A. (25.07.2001). The Russia-China Friendship and Cooperation Treaty; a Strategic Shift in Eurasia. (25.04.2010). <http://www.heritage.org/research/russiaandeurasia/bg1459.cfm>.

Conley, H.A. ve Gerber, T.P. (Eds) (2011). *Russian Soft Power in the 21st Century an Examination of Russian Compatriot Policy in Estonia* (1. Basım). Washington DC: Center for Strategic&International Studies

Cornell, S. (2004). The United States and Central Asia: in the Steppes to Stay?, *Cambridge Review of International Affairs*, 17 (2), 239-254.

Corsi, J. R. (04.11.2005). Russia's Largest Field is Far from Depleted. (05.08.2009). http://www.worldnetdaily.com/news/article.asp?ARTICLE_ID=47219.

Cox, S. M. (2000). The Politics of Russia's Financial-Industrial Groups, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 1, 28-42.

Cremona, M. (2004). The European Neighbourhood Policy: Legal and Institutional Issues, *CDDRL Working Paper*, 25.

Cross, S. (2002). Russia and NATO toward the Twenty-First Century: Conflicts and Peacekeeping in Bosnia-Herzegovina and Kosova, *The Journal of Slavic Military Studies*, 15 (2), 1-58.

Cummings, S.N. (2001). Happier Bedfellows? Russia and Central Asia under Putin, *Asian Affairs*, 32 (2), 142-152.

Çakmak, H. (23.01.2012). ABD'nin Putin İle Savaşı. 08.08.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6463-ABDnin_Putin_ile_Savasi.html

Çınar, B. (04.03.2010). Yeni Rus Askeri Doktrininin Yansımaları. 08.04.2012, <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3686&kat1=1>.

Çınar, B. (04.03.2010). Yeni Rus Askeri Doktrininin Yansımaları. 20.06.2012, <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3686&kat1=1>

Çugayev, Tokarev ve Vorsobin (23 Haziran 2003). Turkmenbaşı Obyavil Russkih Vne Zakona. Komsomolyskaya Pravda.

Dağı, Z. (2002). *Rusya'nın Dönüşümü: Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika* (1. Basım). İstanbul: Boyut Kitapları.

Dargin, J. (06.12.2007). The Birth of Russia's New Energy Class (05.07.2010). http://www.atimes.com/Central_Asia/IL06Ag01.html.

Delevic, M. (05.01.1998). Economic Sanctions as a Foreign Policy Tool: the Case of Yugoslavia, *The International Journal of Peace Studies*, 3 (1). http://www.gmu.edu/academic/ijps/vol3_1/Delvic.htm.

Devdariani, J. (06.06.2003). Potential Deal with Russian Gas Conglomerate Sparks Controversy in Georgia, *Eurasianet*. (05.07.2011). <http://www.eurasianet.org/departments/business/articles/eav060603.shtml>.

Donaldson, R. H. ve Noguee, J. L., *The Foreign Policy of Russia Changing System, Enduring Interests* (1. Basım). New York: M. E. Sharpe.

Dönmez, R.Ö. ve Telatar, G. (Eds.) (2008). *Küresel Dünyada Avrupa Birliği-Entegrasyon, Kimlik ve Güvenlik* (1. Basım). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Dugin, A. (2003). *Rus Polisiği Avrasyacı Yaklaşım*. (Çev: V. İvanov) İstanbul: Küre Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2003).

Efegil, E. (2000). Washington'un Hazar Havzası Politikası ve Türkiye, *Avrasya Dosyası*, 2, 191.

Eke, S. (27.07.2005). Rusya Ekonomisi 'Mutlu Azınlığın'. (25.05.2012). http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/07/050727_russia_economy.shtml.

- Ercilasun, A. (1997). Tarihten Geleceğe Türk Dili, *Yeni Kitap Dergisi*, 15, 187.
- Ernest&Young. (2012). *Rapid-Growth Markets Soft Power Index*. United Kingdom: Ernest&Young Emerging Markets Center
- Fenichel, M. (2003). Post-Soviet Russia and the Legacy of the Past, *Sound Politicks*, 9 (1), 23-29.
- Filimonov, G. (25.10.2010). Russia's Soft Power Potential. 24.05.2012, <http://eng.globalaffairs.ru/number/Russias-Soft-Power-Potential-15086>
- Forsberg, T. (2005). Russia's Relationship with NATO: a Qualitative Change or Old Wine in New Bottles?, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 21 (3), 332-353.
- Freedman, R. O. (2002). Putin and the Middle East, *Middle East Review of International Affairs*, 6 (2), 1-16.
- Freedman, R. O. (2006). Putin, Iran and Nuclear Weapons Issues, *Problems of Post-Communism*, 53 (2), 39-48.
- Freedman, R. O. (2000). Russians-Iranian Relations in the 1990s, *Middle East Review of International Affairs*, 4 (2), 64-78.
- Freeman, C. (2007). Restoring America, *Vital Speeches of the Day*, 75, 188-192.
- Friedman, T. (1999). *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization* (1. Basım). New York: Farrar Status and Giroux.
- FSKN Başkanı Açıkladı: Rusya, Afgan Eroini ile Zehirlenmiştir. (15.10.2010). 20.06.2012, <http://vesti.ru/doc.html?id=400148>.
- Gamova, S. ve Panfilova, V. (22 Mayıs 2006). Karimov Gotov Menyatsya. *Nezavisimaya Gazeta*.
- Gittln, T. (1999). *Taking the World by (Cultural) Force*. Singapur: The Straits Times.

Glaser, S. (2010). *Putin's 'Soft' Foreign Policy: A Russian Response To An Evolving International Community*. Budapeşte: Central European University Press.

Gleason, G. ve Shaihutdinov, M. E. (2005). Collective Security and Non-State Actors in Eurasia, *International Studies Perspectives*, 6 (2), 274-284.

Goh, E. (2002). *Hegemonic Constraints: The Implications Of September 11 For America Power*. Singapore: Institute of Defence and Strategic Studies.

Goldgeier, J. M. ve McFaul, M. (2003). *Power and Purpose: U. S. Policy toward Russia after the Cold War* (1. Basım). Washington: Brookings Institution Press.

Goldgeier, J. M. ve McFaul, M. (2005). What to Do About Russia, *Policy Review*, 133, 45-62.

Goldthau, A. (2008). Resurgent Russia? Rethinking Energy Inc., *Policy Review*, 147, 53-63.

Goodrich, L. (31.10.2011). Russia: Rebuilding an Empire While It Can. Stratfor.

Gorskii, V. (01.06.2001). Problems and Prospects of NATO-Russia Relationship: the Russian Debate. (05.07.2011). <http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/gorskii.pdf>.

Gorst, I. (17.12.2009). Tajikistan Fears Afghanistan Fallout. 20.06.2012, http://www.inosmi.ru/middle_asia/20091217/157058769.html.

Gretsky, S. (1993). Russia's Policy Toward Central Asia, *Central Asia and Caucasus*, 3.

Grevi, G. (2007). Pioneering Foreign Policy: The EU Special Representatives. <http://www.iss.europa.eu/fileadmin/fichiers/pdf/chailot/chai106.pdf>. (01.12.2010).

Gromyko, A. (2012). Russia and the EU: Common Challenges, Common Responses? (1. Basım). London: Chatham House.

Gudkov, L. (2006). Xenophobia: Past and Present, *Russia in Global Affairs*, 4, 108.

Gundzik, J.P. (04.06.2005). The Ties That Bind China, Russia and Iran. (08.05.2012). <http://www.atimes.com/atimes/China/GF04Ad07.html>.

Gürcistan'dan Avrasya Birliği'ne Ret. (25.10.2011). 08.08.2012, <http://www.1news.com.tr/guneykafkasya/gurcistan/20111019100818180.html>.

G-8 Zirvesinden 'Kaddafi Gitmeli' Kararı Çıktı. (27.05.2011). 20.06.2012, <http://www.sondakika.com/haber-g-8-zirvesinden-kaddafi-gitmeli-karari-cikti-2756981>.

Haass, R.N. (1997). *The Reluctant Sheriff: The United States after the Cold War* (1. Basım). New York: Council on Foreign Relations.

Hale, H. E. (2004). The Origins of United Russia and the Putin Presidency: the Role of Contingency in Party-System Development, *Demokratizatsiya*, 12 (2), 169-194.

Hancock, K. J. (2007). Russia: Great Power Image versus Economic Reality, *Asian Perspective*, 31 (4), 71-98.

Hanson, P. (1999). The Russian Economic Crisis and the Future of Russian Economic Reform, *Europe-Asia Studies*, 51 (7), 1141-1166.

Hanson, P. (2007). The Russian Economic Puzzle: Going Forwards, Backwards or Sideways?, *International Affairs*, 83 (5), 869-889.

Hekimler, A. (2007). Global Gelişmeler Işığında Türkiye'de Enerji ve Çevre Politikalarının Geleceği: İktisadi Bakış Açısıyla Fütürist Bir Analiz. (20.04.2012). <http://www.ifmc.org.tr/UserFiles/alpayhekimlerIktHafYayinVersiyonu.doc>.

Hekimoğlu, A. N. (2007). *Rusya'nın Dış Politikası I* (1. Basım). Ankara: Vadi Yayınları.

Hill, F. (2004). Pipelines in Caspian: Catalyst or Cure-all?, *Georgetown Journal of International Affairs*, Winter-Spring, 17-25.

Hill, F. (2006). Moscow Discovers Soft Power, *Current History*, 105 (693), 341-347.

Hodilov, G. (21.07.2006). Stanet Li Djeihan Ratterdamom?. (30.04.2010). http://www.redstar.ru/2006/07/21_07/3_05.html.

Hough, J. F. (2001). *The Logic of Economic Reform in Russia* (1. Basım). Washington: Brookings Institution Press.

Hunter, S. (2003). Iran's Pragmatic Regional Policy, *Journal of International Affairs*, 2, 133.

Hüseyinov, F. (2001). Avrupa Birliği ve Azerbaycan, *Avrasya Etüdüleri*, 19, 63-92.

Ivanov, S. (2004). Russia's Armed Forces and Its Geopolitical Priorities. 24.05.2010. <http://www.polit.ru>.

İlk 500'e Rusya'dan 7 Şirket Girdi. (12.07.2012). 01.08.2012, <http://www.haberler.com/ilk-500-e-rusya-dan-7-sirket-girdi-3777784-haberi/>

Ivanov, S. (2006). Russia Must Be Strong, *Wall Street Journal*, 14.

Jafalian, A. (2003). *Russia, The United States And Central Asia: New Version Of The Great Game* (1. Basım). Paris: French Strategical Military Yearbook.

Jaffe, A. M. ve Soligo, R. (2004). Re-evaluating US Strategic Priorities in the Caspian Region: Balancing Energy Resource Initiatives with Terrorism Containment, *Cambridge Review of International Affairs*, 17 (2), 255-268.

Jensen, D. N. (1999). How Russia Is Ruled?-1998, *Demokratizatsiya*, 7 (3), 341-369.

Jonson, L. (2004). *Vladimir Putin and Central Asia: the Shaping of Russian Foreign Policy* (1. Basım). London: I. B. Tauris.

Kamalov, İ. (2005). Ankara – Moskova Hattında Yakın Markaj, *Stratejik Analiz*, 64, 7.

Kamalov, İ. (2006). Rusya Federasyonu'nun Sınır Sorunları, *Stratejik Analiz*, 6(69), 85-92.

Kamalov, İ. (2008). *Moskova'nın Rövanşçı Putin Dönemi Rus Dış Politikası* (1. Baskı). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Kamalov, İ. (2011). Rusya'nın Orta Asya Politikaları. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.

KAPO accuses Savisaar of Russian bias. (21.11.2010). 05.04.2012. <http://www.baltic-times.com/news/articles/27582>

Karlık, R. (2007). *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar* (6.Basım). İstanbul - Beta Basım Yayım.

Kasım, K. (03.02.2007). Georgia: an Important State for Stability in the Caucasus. (05.05.2011). <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?type=48&id=600>.

Kassianova, A. (2001). Russia: Still Open to the West? Evolution of the State Identity in the Foreign Policy and Security Discourse, *Europe – Asia Studies*, 53 (6), 821-839.

Kaushik, D. (2001). Orta Asya Ülkeleri: 10 Yıllık Bağımsızlık Döneminin Bilançosu, *Avrasya Etüdüleri*, 20, 5.

Khripunov, I. ve Matthews, M. M. (1996). Russian's Oil and Gas Interest Group and Its Foreign Policy Agenda, *Problems of Post-Communism*, 43 (3).

Kiilo, T. ve Vladimirova, Y. (2011). *Compatriots in Russian Federation 2011: Short-term Prognosis* (1. Basım). Tartu: Tartu University Press.

Kokoshin, A. (2006). Real Sovereignty and Sovereign Democracy, *Russia in Global Affairs*, 4, 108

Kona, G. G. (2002). *Türkiye – Orta Asya İşbirliği Stratejileri ve Gelecek Senaryoları* (1. Basım). İstanbul: IQ Yayınları.

Kona, G. G. (2003). *Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar* (1. Basım). İstanbul: IQ Yayınları

Krylov, S. (2002). Germany: Main Economic Partner. *International Affairs*, 48 (5), 55-57.

Kryshtanovskaya, O. ve White, S. (2003). Putin's Militocracy, *Post- Soviet Affairs*, 19 (4), 289-306.

Kryshtanovskaya, O. ve White, S. (2005). The Rise of the Russian Business Elite, *Communist and Post-Communist Studies*, 38 (3), 293-307.

- Kubicek, P. (1994). Delegative Democracy in Russia and Ukraine, *Communist and Post-Communist Studies*, 27 (4), 423-441.
- Kubicek, P. (2000). Russian Foreign Policy and the West, *Political Science Quarterly*, 4, 547 – 568.
- Kubicek, P. (2004). Russian Energy Policy in the Caspian Basin, *World Affairs*, 166 (4), 207-217.
- Kuzio, T. (2000). Geopolitical Pluralism in CIS: the Emergence of GUUAM, *European Security*, 9 (2), 81-114.
- Lavrov in Syria to Strongly Back Assad. (08.02.2012). 10.08.2012, <http://www.themoscowtimes.com/news/article/lavrov-in-syria-to-strongly-back-assad/452593.html>.
- Leivat, L. (13.03.2010). Soft Power, Russkii Mir, Centre Party, Russian voters- is there a connection?. 05.04.2012 <http://www.eesti.ca/?op=article&articleid=27501>
- Light, M., White, S. ve Löwenhardt, J. (2000). A Wider Europe: the View from Moscow and Kyiv, *International Affairs*, 76 (1), 77-88.
- Lloyd, J. (1997). The First Second Election: Russia at the Polls, *the Political Quarterly*, 68 (1), 9-22.
- Lo, B. (2003). *Vladimir Putin and Evolution of Russian Foreign Policy*. London: The Royal Institute of International Affairs.
- Lobjakas, A. (2007). EU Officials Upbeat On Prospects For Caspian Gas Link. <http://rferl.org/featuresarticle/2007/11/f4abf00e-7f34-4a04-8e5e-4482d1019aa7.html>. (03.05.2011).
- Luong, P. J. ve Weinthal, E. (2002). New Friends, New Fears in Central Asia, *Foreign Affairs*, 81 (2), 61-70.
- Lynch, A. (2001). The Realism of Russia's Foreign Policy, *Europe – Asia Study*, 1, 7 – 31.

- MacFarlane, N. (2006). Caucasus and Central Asia: Towards a Non-Strategy, Occasional Paper Series. http://www.gcps.ch/e/publications/Issues_Institutions/Russia_CIS/Occ_Paper/37-MacFarlane.pdf. (05.07.2010).
- MacFarlane, N. (2006). The 'R' in BRICs: Is Russia an Emerging Power?, *International Affairs*, 82 (1), 41-57.
- Mackinnon, M. (2009). *Yeni Soğuk Savaş* (2. Basım). (Çev. E. Lakşe). İstanbul: Destek Yayınevi (Orijinal çalışma basım tarihi 2006).
- Maliukevicius, N. (2007). Russia's Information Policy in Lithuania: The Spread of Soft Power or Geopolitic, *Baltic Security & Defence Review*, 9, 151.
- Mandelbaum, M. (1994). *Central Asia and the World: Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan and Turkmenistan*. New York: Council on Foreign Relations Press.
- Marantz, P. (1997). Russian Foreign Policy During Yeltsin's Second Term, *Communist and Post-Communist Studies*, 30 (4), 345-351.
- Markedonov, S. (2006). Unrecognized Geopolitics, *Russia in Global Affairs*, 4 (1), 68
- Martinez, K. (20.07.2010). A Visit to Seliger 2010: Examining Shifts in Russian Nationalism. 10.08.2012, <http://csis.org/blog/visit-seliger-2010-examining-shifts-russian-nationalism>.
- McAllister, I. ve White, S. (2000). Split Ticket Voting in the 1995 Russian Duma Elections, *Electral Studies*, 19 (4), 563-576.
- McClary, J. (2010). *An International Ranking Of Soft Power*. New Persuaders
- McFaul, M. ve Markov, S. (1993). *The Troubled Birth of Russian Democracy: Parties, Personalities and Programs* (1. Basım). Stanford: Hoover Institution Press.
- McFaul, M. (1997). Domestic Politics and NATO Expansion in Russia: Implications for American Foreign Policy, *Ponars Policy Memo*, 5, 1-6.

- McFaul, M. (2001). Realistic Engagement: a New Approach to American-Russian Relations, *Current History*, 100 (648), 313-322.
- McFaul, M. (2005). Russia and the West: a Dangerous Drift, *Current History*, 104 (684), 307-312.
- McFaul, M. (1999). Russia's Many Foreign Policies, *Demokratizatsiya*, 3 (7), 393-412.
- McFaul, M. ve Petrov, N. (2004). Russian Democracy in Eclipse: What the Elections Tell Us?, *Journal of Democracy*, 15 (3), 20-31.
- Medish, M. (22 Haziran 2010). Where Is Russia?. The International Herald Tribune. s. 5
- Medvedev approves new fund to protect rights of Russian compatriots. (25.05.2011). 05.04.2012, <http://rt.com/politics/medvedev-decree-fund-compatriots/>
- Medvedev, S. (2004). Putin's Second Republic: Russian Scenarios, *Internationale Politik und Gesellschaft*, 1, 96-113.
- Merkez Moskova'da Neo-Nazizm: Polis İçin Taşkın Mı Gösteri Mi?. (23.12.2010). 20.06.2012, <http://inosmi.ru/social/20101223/165140861.html>.
- Merritt, R. ve Puchala, D. (1968). *Western European Perspectives on International Affairs* (1. Basım). New York: Frederick A. Praeger.
- Millar, J. R. (2001). The Russian Economy: Putin's Pause, *Current History*, 100 (648), 336-342.
- Misiunas, R. J. (2004). Rootless Russia: Kaliningrad-Status and Identity, *Diplomacy and Statecraft*, 15 (2), 385-411.
- Morgan-Jones, E. ve Schleiter, P. (2004). Governmental Change in a President-Parliamentary Regime: the Case of Russia 1994-2003, *Post-Soviet Affairs*, 20 (2), 132-163.

NATO Rusya'nın Ortak Füze Kalkanı Önerisini Reddetti. (05.10.2011). 20.06.2012, <http://www.haberrus.com/savunma/8289-NATO-Rusyanin-ortak-fuze-kalkani-onerisini-reddetti.html>.

Nicholson, M. (2001). Putin's Russia: Slowing the Pendulum without Stopping the Clock, *International Affairs*, 77 (4), 867-884.

Noya, J. (2005). The Symbolic Power of Nations, Real Instituto Elcano, *Working Paper*, 35.

Nye, J. (2005). *Yumuşak Güç* (1. Baskı). (Çev. R. Aydın). Ankara: Elips Kitap (Orijinal çalışma basım tarihi 2004).

Nye, J. ve Donahue, J. (2000). *Governance in a Globalizing World* (1. Basım). Washington D.C.:Brooking Institution Press.

Oğan, G. (2005). Özbekistan-ABD Gerilimi Tırmanıyor, *Stratejik Analiz*, 6 (65), 11-12.

Oğan, S. (20.04.2012). *Arap Baharı ve Rusya'nın Suriye Politikası*. 21. YYTE Ziya Gökalp Toplantı Salonu'nda sunulan Bildiri, Ankara, Türkiye.

O'Loughlin, J., Tuathail, G.O. ve Kolosov, V. (2005). Russian Geopolitical Culture and Public Opinion: the Masks of Proteus Revisited, *Transactions of the Institute of British Geographers*, 30 (3), 322-335.

Onay, Y. (2002). Hazar Enerji Kaynaklarının Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri, *Avrasya Etüdleri*, 29.

Onay, Y. (2002). *Rusya ve Değişim* (1. Basım). Ankara: Nobel Yayınları.

Ortay, İ. (1996). Ukrayna Kilisesi'ndeki Gelişmeler, *Avrasya Etüdleri*, 3,48-56.

Oversloot, H. ve Verheul, R. (2006). Managing Democracy: Political Parties and the State in Russia, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 22 (3), 383-405.

Özdağ, Ü. (12 Ocak 2007). Rusya'nın Yeni Stratejisi ve Türkiye. *Yeniçağ Gazetesi*. s.

Özdağ, Ü. (2009). *PKK Terörü Neden Bitmedi, Nasıl Biter?* (1. Basım). İstanbul: Kripto Kitaplar.

Özdamar, D. (2005). Çin, *Karizma*, 23, 26.

Özel, M.S. (07.10.2011). Yeni Bir Çevreleme Politikası: NATO Füze Kalkanı Sistemi ve Rusya Cephesi. 04.05.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6329-Yeni_Bir_Cevreleme_Politikasi_NATO_Fuze_Kalkani_Sistemi_ve_Rusya_Cephesi.html.

Özel, M. S. ve Aytekin, M. (01.11.2011). Avrasya'da Yeni Bir Güç mü?. 07.08.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6355-Avrasyada_Yeni_Bir_Guc_mu.html

Özel, M. S. (10.12.2011). Lukashenko Diktatörlüğü'nde Demokrasiyi Aramak. 10.08.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6405-Lukashenko_Diktatorlugunde_Demokrasiyi_Aramak.html

Özel, M. S. (12.12.2011). Arap Baharı Rüzgârları Putin İçin mi Esiyor?. 06.07.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6407-Arap_Bahari_Ruzg%C3%A2rlari_Putin_Icin_mi_Esiyor.html

Özel, M. S. (04.01.2012). Rus Kışı'nda Muhalif Gösteriler. 10.08.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6439-Rus_Kisinda_Muhalif_Gosteriler.html.

Özel, M.S. (29.02.2012). Rusya'nın İran Kaygısı mı Beklentisi mi?. 20.08.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6510-Rusyanin_Iran_Kaygisi_mi_Beklentisi_mi.html

Özel, M. S. (26.03.2012). Rusya Askeri Modernizasyon Süreci Yeni Bir Silahlanma Yarışı mı?. 06.07.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6543-Rusya_Asker_Modernizasyon_Sureci_Yeni_Bir_Silahlanma_Yarisi_Mi.html

Özel, M. S. (05.04.2012). Kriz Sürecinde Moskova-Şam İlişkileri. 10.08.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6553-Kriz_Surecinde_Moskova_Sam_Iliskileri.html

Özel, M. S. (25.05.2012). Nashiler: Putin'in Siyasi Askerleri. 10.08.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6616-Nashiler_Putin_Siyasal_Askerleri_.html

Öztürk, M. (1999). *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin Ekonomik Durumlarına Bakış* (1. Basım). İstanbul: Alfa Yayınları.

Öztürk, O. (2007). *Amerika Çökerken: Yeni Kutuplaşma* (1. Basım). Ankara: Fark Yayınları.

Panfilova, V. Kak Jivötsya Russkim v Tsentralynoy Aziyi. <http://www.apn.kz/publications/article4480.htm> 2006

Panfilova, V. (20 Şubat 2006). Kirgiziya Stanovitsya Aziatskim Avianostsem. *Nezavisimaya Gazeta*, s. 5

Parfitt, T. (2009). Russian-Belarus Oil Row Rattles EU Nerves, *Guardian Unlimited*. (04.08.2010). <http://www.guardian.co.uk/russia/article/0,,1985683,00.html>.

Perovic, J. (2000). *Internationalization of Russian Regions and the Consequences for Russian Foreign and Security Policy*. Zurich: Center for Security Studies and Conflict Research.

Pipes, R. (1997). Is Russia Still an Enemy?, *Foreign Affairs*, 76 (5), 71-72.

Pkhaladze, T. (Ed.) (2010). *Soft Power-The New Concept Of The Russian Foreign Policy Toward Georgia* (1. Basım). Tiflis: Mtatsmindeli Yayımevi.

Pope, H. (05.10.1994). Coup Off at Half Cock Fails to Impress Long-Suffering Azeris: the Latest Struggle for Power in Caucasus Republic Centres on Rebel Opposition to BP-led Oil Deal. 04.08.2011, <http://www.independent.co.uk/news/world/coup-off-at-half-cock-fails-to-impress-longsuffering-azeris-the-latest-struggle-for-power-in-caucasus-republic-centres-on-rebel-opposition-to-bpled-oil-deal-writes-hugh-pope-in-baku-1440977.html>.

Popescu, N. (2006). Russia's Soft Power Ambitions, *Ceps Policy Brief*, 115.

President Medvedev Stresses Role of Orthodox Church in Uniting the Global Russian Community. *Russkiy Mir Foundation*, (03.02.2011). 05.04.2012, <http://www.russkiymir.ru/russkiymir/en/news/common/news2295.html>.

Puffer, S.M. ve McCarthy, D.J. (2007). Can Russia's State-Managed, Network Capitalism Be Competitive? Institutional Pull versus Institutional Push, *Journal of World Business*, 42 (1), 1-13.

Purtaş, F. (2007). Rusya'ya ve Rus Dış Politikasına Bir Bakış, *Stratejik Analiz*, 84, 22-30.

Putin Rusya'da Milliyetçiliği Destekliyor. (24.12.2012). 20.06.2012, <http://www.inosmi.ru/politic/20101224/165156441.html>.

Putin'den Ukrayna'ya 9 Milyar Dolarlık Cazip Teklif. (20.10.2011). 08.08.2012, <http://www.haberler.com/putin-den-ukrayna-ya-9-milyar-dolarlik-cazip-3042121-haberi/>.

Putin'in Rusya'sı Arap Baharı Senaryosunun Ülkesinde Tekrarlanmasından Korkuyor. (24.10.2011). 04.05.2012, <http://www.kavkazcevtter.net/tur/content/2011/10/10/7170.shtml>.

Quast, O. ve Locatelli, C. (1997). Russian Natural Gas Policy and Its Possible Effects on European Gas Market, *Energy Policy*, 25 (2), 125-133.

REP Seminar Summary. (31.03.2011). *Soft Power? The Means and Ends of Russian Influence* (1. Basım). Londra: Chatham House.

Resolution of the Third World Congress of Compatriots. (01.12.2009). 05.04.2012, <http://www.msrs.ru/publicatşons/2622.html>

Rothschild, M. (04.11.2005). Bankers Scramble to Tap Russian Contacts, *International Herald Tribune*. (05.12.2011). <http://www.iht.com/articles/2005/11/23/bussiness/ruble.php?page=1>

Round Table on Compatriots and Russian Orthodox Church. Russkiy Mir Foundation. (24.08.2010). 05.04.2012, <http://www.ruskiymir.ru/ruskiymir/en/fund/press/press0008.html>.

Rumer, B. (2002). The Powers in Central Asia, *Survival*, 3, 63.

Russia Is Going To Develop Russian Language Actively in the Next 4 Years. (29.06.2011). 05.04.2012, http://www.ruskiymir.ru/ruskiy_mir/en/news/common/news3646.html

Russian Social Network Rebuffs FSB Request To Close ‘Opposition’ Accounts-Spokesman (08.12.2011). 06.07.2012, <http://en.ria.ru/russia/20111208/169489984.html>.

Russia Tests Fires Sireva Missiler in Barents Sea. (27.07.2011). 04.05.2012, http://en.rian.ru/military_news/20110727/165419044.html.

Russia Warns Against Iran Attack. (18.01.2012). 08.08.2012, <http://en.rian.ru/russia/20120118/170829813.html>.

Rus parlamentosuna gergin açılış. (21.12.2011). 08.08.2012, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/12/111221_duma_opening.html.

Rusya Abhazya ve Güney Osetya Askeri Üs Anlaşmasını Onayladı. (05.10.2011). 20.06.2012, <http://www.rusya.biz/rusya-abhazya-ve-guney-osetya-askeri-us-anlasmagini-onayladi.html>.

Rusya Belirli Koşullarla Arabulucu Görevini Üzerine Alabilirdi. (27.05.2011). 20.06.2012, <http://turkish.ruvr.ru/2011/05/27/50908348.html>.

Rusya’da Kırgızistan’a 3 Milyon Dolarlık Yardım. (23.10.2010). 08.08.2012, <http://turkkazak.com/site/?p=9509>.

Rusya’dan NATO’ya Doğu Avrupa’da Füze Savunma Sistemi Uyarısı. (05.10.2011). 04.05.2012, <http://www.euractiv.com.tr/yazici-sayfazi/article/rusyadan-natoya-dogu-avrupada-fuze-savunma-sistemi-uyarisi-019533>.

Rusya’yı Emperyal Tutkular Öldürecek. (24.12.2010). 20.06.2012, <http://regnum.ru/news/1360134.html#ixzz19En0HkCg>.

Sakwa, R. (2004). *Putin: Russia’s Choice* (1. Basım). London: Routledge.

Sakwa, R. (2005). The 2003-2004 Russian Elections and Prospects for Democracy, *Europe-Asia Studies*, 57 (3), 369-398.

Sammut, D. (2003). Love and Hate in Russian-Georgian Relations, *Helsinki Monitor*, 14 (1), 28-37.

Sarkozy NATO'nun Kedi'sini Açıkladı. (05.10.2011). 04.05.2012, <http://www.turktimr.com/haber/Sarkozy-NATO-nun-Kedi-sini-Acikladi/113817>.

Schmidt, M. (2005). Is Putin Pursuing a Policy of Eurasianism?, *Demokratizatsiya*, 13 (1), 87-99.

Schroder, H. (1999). El'tsin and the Oligarchs: the Role of Financial Groups in Russian Politics between 1993 and July 1998, *Europe-Asia Studies*, 51 (6), 957-988.

Secieru, S. (2006). *Medium-term Strategy for Development of Relations between the Russian Federation and the European Union (2000-2010): Russia's Quest for Strategic Identity*. Rome: NATO Defence Collage Occasional Paper. s. 35.

Secieru, S. (2006). Russia's Foreign Policy under Putin: 'CIS Project' Renewed, *UNISCI Discussion Papers*, 10, 289-308.

Sergunin, A. A. (2004). Discussions of International Relations in Post-Communism Russia, *Communist and Post-Communist Studies*, 37, 19-35.

Sharlet, R. (1994). The Prospects for Federalism in Russian Constitutional Politics, *Publius*, 24 (2), 115-127.

Shevtsova, L. (2008). Think Again: Vladimir Putin, *Foreign Policy*, 164, 34-40.

Sıradan Faşizm. (23.10.2010). 20.06.2012, http://www.ng.ru/politics/2010-12-23/1_fashism.html.

Sliva, E. (07.06.2011). Challenging Europe's Authority: Draft Legislation Reflects a Widening Gulf between Russian Authorities and the European Court of Human Rights. 05.04.2012, http://russiaprofile.org/politics/40337/print_edition/

Smith, G. (1999). The Mask of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism, *Transactions of the Institute of British Geographers*, 24 (4), 481-494.

Socor, V. (07.07.2005). Major Russia-Kazakhstan Oil Production-Sharing Agreement Signed, *Eurasia Daily Monitor*, 2 (131). (04.08.2011), [http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews\[tt_news\]=30623](http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews[tt_news]=30623).

Solchanyk, R. (2001). *Ukraine and Russia: the Post- Soviet Transition* (1. Basım). Lanham: Rowman and Littlefield.

Somuncuoğlu, A. (2002). Roma Katolik Kilisesi ve Fener Rum Patrikhanesi'nin Eski Sovyet Alanındaki Faaliyetleri, *Stratejik Analiz*, 28, 60-61.

Somuncuoğlu, A. (2007). Enerji Güvenliği ve AB'nin Avrasya Açılımlı, *Türk Yurdu*, 27,235.

Somurcuoğlu, A. (2008). Rusya'nın Yumuşak Gücü: Öncelikli Hedef "Yakın Çevre". (25.06.2010), <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=892&sayfa=12>.

Staar, R. F. (2000). Russia Reenters World Politics, *Mediterranean Quarterly*, 11 (4), 23-39.

Starobin, P., Belton, C., Crock, S. (2001). Vladimir Putin, Washington's Pal, *Bussiness Week*, 3752, 56-57.

Stent, A. Ve Shevtsova, L. (1996). Russia's Election: No Turning Back, *Foreign Policy*, 103, 70-110.

Şahinoğlu, E. (13.09.2010). Gürcistan da Rusya-Ermenistan Askeri Anlaşmasından Rahatsız. 20.06.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi5435-Gurcistan_da_Rusya_Ermenistan_Askeri_Anlasmasindan_Rahatsiz.html

Şahinoğlu, E. (09.02.2010). Kremlin Kuzey Kafkasya'da Rota Değiştiriyor. 20.07.2012, <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3350&kat=33>

Tacikistan ve Kırgızistan Askeri İşbirliği Planı İmzaladı. (28.10.2011). 04.05.2012, <http://turkkazak.com/site/?p=16134>.

Tan, O. (2004). Türkmenistan Dosyası, *Avrasya Bülteni*, 20.

- Taşpınar, Ö. (2006). Turkey and Russia: Axis of the Excluded?, *Survival*, 48, 1.
- Taylor, A. (1954). *The Struggle for Mastery in Europe, 1848 – 1918* (1. Basım). Oxford: Oxford University Press.
- Tekzen, Y. (2005). *Jeopolitikten Milli Güvenliğe* (1. Basım). İstanbul: Ülke Kitapları.
- Tennenbaum, J. (02.03.2001). The Ishayev Report: an Economic Mobilization Plan for Russia, Executive Intelligence Review. (04.08.2010), <http://www.larouchepub.com/other/2001/2809ishayevreportintro.html>.
- Tikhomirov, V. (2000). *The Political Economy of Post-Soviet Russia* (1. Basım). New York: Palgrave.
- Tolz, V. (2002). Rethinking Russian-Ukrainian Relations: a New Trend in Nation-Building in Post-Communist Russia, *Nations and Nationalism*, 8 (2), 235-253.
- Tonus, Ö. (2005). AB'nin Enerji Politikası ve Bu Politikanın Gelişimi. (04.09.2011). http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/AB/SanayiSektorDb/AB_Enerji.doc.
- Trade Issues: Russia, Commission of European Communities, Europa. (27.05.2010). 10.08.2012, http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/countries/russia/index_en.html.
- Treisman, D. (2007). Putin's Silovarchs, *Orbis*, 51 (1), 141-153.
- Trenin, D. (2002). *The End of Euroasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization* (1. Basım). Moscow: Carnegie Moscow Center.
- Trenin, D. (9 Şubat 2004). Moscow's Realpolitik. *Nezavisimaya Gazeta*. s. 6
- Trenin, D. (2007). Russia Redefines Itself and Its Relations with the West, *The Washington Quarterly*, 30 (2), 95-105.
- Trenin, D. (09.02.2012). Why Russia Supports Assad. 08.08.2012, <http://carnegieendowment.org/2012/02/09/why-russia-supports-assad/9j2x>.

Tsygankov, A (1997). From International Institutionalism to Revolutionary Expansionism: the Foreign Policy Discourse of Contemporary Russia, *Mershon International Studies Review*, 41 (2), 247-268.

Tsygankov, A. (1998). Hard-Line Eurasianism and Russia's Contending Geopolitical Perspectives, *East European Quarterly*, 32 (3), 315-334.

Tsygankov, A. (2006). If Not By Tank, Then By Banks? The Role Of Soft Power in Putin's Foreign Policy, Routledge, *European-Asia Studies*, 58 (7), 1079-1099.

Tsygankov, M. (27.02.2010). What's New In Russia's New Military Doctrine?, RadioLiberty. 20.07.2012, <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/russia/2010/russia-100227-rferl01.htm>.

Türkiye Avrasya Birliğinin üyesi olacak mı?. (20.10.2011). 08.08.2012, <http://turkish.ruvr.ru/2011/10/05/58212877.html>.

Ulagay, O. (13 Şubat 2006). 21. Yüzyılda Ulusal Güç Olmanın Yolları. Milliyet. 13.02.2006, <http://www.milliyet.com/2006/02/13/yazar/ulagay.html>

Umbach, F. (2004). The Wounded Bear and the Rising Dragon. The Sino-Russian Relationship at the Beginning of the 21st Century: a View from Europe, *Asia-Europe Journal*, 2 (1), 43-62.

United Russia's Election Results 'Success'- Putin. (05.12.2011). 06.07.2012, <http://en.rian.ru/russia/20111205/169371383.html>.

Vedrine, H. ve Moisi, D. (2001). *Finance in an Age of Globalization* (1. Basım). Washington D.C.: Brooking Institution Pres.

Veliev, C. (02.04.2008). Rusya'nın Güney Kafkasya'da Enerji Varlığı, Tusam. (05.07.2010), <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=157&sayfa=64>.

Verlin, E. (2010). An enormous amount of work lies ahead of us, *Russkiy Mir Journal*, Şubat.

Violations by Articles and by Country. (01.01.2009). 05.04.2012, <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/B21D260B-3559-4FB2-A629-881C66DC3B2F/0/CounrtyStatistics01012009.pdf>.

Wall, T. ve Matveeva, A. (2007). Central Asia and the Caucasus: A Vulnerable Crescent. Coping With Crisis Workin Paper Series. http://www.ipacademy.org/asset/file/142/IPA_P-RPT-CENTRAL_ASSIA_Final.pdf. (20.08.2011).

Wallender, C. (1997). The Economization, Rationalization and Normalization of Russian Foreign Policy, *Ponars Policy Memo*, 1, 1-6.

Wallander, C. (2000). Institutional Assets and Adaptability: NATO after the Cold War, *International Organisation*, 54 (4), 705-735.

Wallender, C. (2006). Suspended Animation: the US and Russia after the G-8, *Current History*, 105 (693), 315-320.

Walters, G. ve Writer, S. (04.06.2004). Study: Siloviki's Struggle for Assets Not Over, Johnson's Russia List. (07.08.2010), <http://www.cdi.org/russia/johnson/9185-10.cfm>.

Weaver, R. (01.03.2001). NATO's Evolving Partnerships: Building Security through Partnership, *NATO Review*, 49 (3). (04.08.2005), <http://www.nato.int/docu/review/2001/0103-01.htm>

Weitz, R. (02.08.2006). The CIS Is Dead: Long Live the CSTO, Central Asia-Caucasus Institute. (05.08.2010), <http://www.cacianalyst.org/?q=node/3725> .

Wieclawski, J. (2008). Russia-Reemerging as a Global Power?, *Globality Studies Journal*.

Wolfers, A. (1962). *Discord and Collaboration: Essays on International Politics* (1. Basim). Baltimore: John Hopkins University Pres.

Wolland, J. (01.09.2006). Venezuela, Russia Sign Weapons Deal, Arms Control Association. (25.06.2011), http://www.armscontrol.org/act/2006_09/VenRussia .

Yan, Y. (05.02.2012). Why China, Russia won't condemn Syrian regime. 08.08.2012, http://articles.cnn.com/2012-02-05/middleeast/world_meast_syria-china-russia-relations_1_syrian-president-bashar-al-assad-syrian-government-syrian-regime?_s=PM:MIDDLEEAST.

Yanar, S. (2002). *Türk Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya* (1. Basım). İstanbul: IQ Yayınları.

Yapıcı, U. (2004). *Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları, Orta Asya ve Kafkasya* (1. Basım). İstanbul: Otopsi Yayınları.

Yapıcı, U. (2007). *Yeni Soğuk Savaş-Putin, Rusya ve Avrasya* (1. Basım). İstanbul: Başlık Yayınları.

Yapıcı, M. İ. (2010). *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler* (1. Basım). Ankara: USAK Yayınları.

Yavlinsky, G. (1998). Russia's Phony Capitalism, *Foreign Affairs*, 77 (3), 67-79.

Yavuz, C. (2010). Rusya'nın Karadeniz'de Dengeleri Değiştiren Stratejik Hamleleri, *Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3 (1), 1-24.

Yıldızoğlu, E. (07 Ekim 2007). Putin'den Sonra Yine Putin, *Cumhuriyet Gazetesi*. s. 5.

Yılmaz, S. (2006). *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat* (1. Basım). İstanbul: Alfa Yayınları.

Yılmaz, S. (2007). Rusya Federasyonu Yumuşak Gücü ve Egemen Demokrasi, http://www.21yyte.org/tr/yazdir1316-Rusya_Federasyonu_Yumusak_Gucu_Ve_Egemen_Demokrasi.html

Yılmaz, S. (2008). *Güç ve Politika* (1. Basım). İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Yılmaz, S. (21.03.2012). Yeni Milliyetçilik: Rus Modeli. 05.05.2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6539-YENI_MILLIYETCILIK_RUS_MODELI.html

York, G. (11 Ekim 2000). Russian Voters Silent About Signs of Fraud. *The Globe* s.2.

Youngs, R. (2007). Europe's External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market, CEPS Working Document, 278. www.ceps.eu. (20.12.2011).

ÖZGEÇMİŞ

06 Kasım 1986 tarihi, İstanbul doğumluyum. İlk ve Orta dereceli eğitimimi yine aynı ilde tamamladıktan sonra, Kara Harp Okulu, Endüstri Mühendisliği bölümüne kaydoldum. Bu bölümden 2008 yılında mezun olduktan sonra 2010 yılında, Beykent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladım. 2008 yılından beri, Türk Silahlı Kuvvetleri'nde Subaylık görevini sürdürmekteyim.

Aday: Esin GÜVEN